FÖLDES MIHÁLY

VIRRADAT A VÁROS PEREMÉN

KOSSUTH

Földes Mihály

Virradat a város peremén

Kossuth Könyvkiadó / 1975

ISBN 963 09 0304 0

© Földes Mihály, 1975

Újpest felszabadulásának évfordulóin hagyományosan egybegyűlnek ünnepi találkozóra mindazok a még élő fegyveres és „civil" harcosok, akik 1944-ben részt vettek az antifasiszta küzdelemben hazájukért és szeretett városukért. Nevükben és a Magyar Partizán Szövetség Országos Bizottságának felkérésére legutóbb Andrásfi Gyula mondott beszédet. Méltatta a fegyveres csoport minden egyes tagjának érdemeit és Földes László rátermettségét, aki a gárdát eredményesen vezette. Megemlékezett két hősi halottjukról, Povázsai György és Bán Tibor fiatal munkásokról, akik fegyverrel a kezükben estek el. Beszédének elvi részében pedig megállapította:

„Amikor Budapestért, Magyarországért véres harcok folytak, a felszabadító Vörös Hadseregnek nagy segítséget mi nem adhattunk, de azért egyet-mást mégis tettünk. Elértük például, hogy a Szálasi-horda és a fasiszta megszálló nem tudta teljes némaságra és tétlenségre kényszeríteni Újpest valamennyi dolgozó emberét. Agitátoraink élő szava, a helyi kommunista szervezet röpiratai, partizánjárőreink bakancsának kopogása és fegyvereinek pusztító tüze – bekiáltotta a sötét éjszakába: »Itt vagyunk, nem adtuk fel a harcot, ha mégoly veszélyes is! Minden tisztességes magyar férfi és nő csatlakozzék hozzánk!« Ez nép-

frontpolitika volt. Újpesten barát és ellenség egyaránt tudott rólunk. Röpirataink mindenkihez eljutottak. Nemzeti összefogást hirdettünk népünk belső és külső fasiszta ellenségei ellen. Fegyveres partizánjaink megakadályozták a Víztorony elpusztítását, majd kiszabadítottak negyvennyolc halálra ítélt nőt és férfit a nyilas vesztőhelyről. Aztán a döntő pillanatban, amikor az evakuálni készülő árpádsávos gyilkosok egy végső tömegmészárlásra és a középületek egész sorának felgyújtására készülődtek, a partizánok felrobbantották székházukat, amely huszonnyolc nyilast temetett maga alá. Olyan tények ezek, amelyek bár szerények, de azt bizonyítják, hogy a kommunisták hazaszeretete és népszeretete Újpesten sem maradt tétlen. Hivalkodás nélkül, felemelt fejjel elmondhatjuk, megtettük, amire akkor képesek voltunk, s amire az erőnkből futotta . . ."

Andrásfi nyomatékosan hangsúlyozta, hogy az újpesti ellenállók ifjabb és idősebb nemzedékét a kommunista párt nevelte és készítette fel a harcra. Sokéves áldozatos munka eredménye realizálódott azokban a véres hónapokban, mégpedig az évről évre megismétlődő szörnyű vérveszteségek után, amikor a reakció már-már azt hitte, kiirtott minden kommunistát. Újpesten Rezi Károly, Mód Aladár, Bárd András, Elek László, Maus Ernő nevelte harcosokká a fiatalokat, és olyan központi vezetők patronálták őket, mint amilyen Ságvári Endre és Braun Éva volt. „Ideológiai biztonságuk, magas fokú marxista–leninista képzettségük, csodálatra méltó bátorságuk és kitartásuk például szolgált valamennyiünknek" – mondta Földes László.

Lakatos Béla, az újpesti fiatalok szervezője és irányítója, aki 1944-ben huszonegy éves ifjúmunkás volt, az idősebb kommunisták érdemeit idézte, azokét, akiktől oly sokat tanultak, s akiknek átvették örökét, amikor ők elvéreztek az osztályharc frontján. „Időben gondoskodott a párt az utánpótlásról –

mondta Lakatos Béla –, és központi irányításban sem szűkölködtünk. Ságvári Endre megrendítő halála után Braun Éva, Orbán László, Kende István irányítottak bennünket késő őszig, azután pedig Földes László és az újjászervezett Újpesti Területi Bizottság . . ."

Történelmileg igazolt tény, hogy Újpesten mind a fegyveres csoport, mind a fegyverrel szintén rendelkező akciógárda erős helyi ellenállással állott szemben. Jól szervezett ellenség akarta megsemmisíteni őket egy olyan városban, amelynek lakói közül sokat megfertőzött az irredenta-nacionalista propaganda, és ahol a nyilaskeresztes demagógiának sikerült jelentős bázist teremtenie. Maga a helyi apátplébános, dr. Csik Ferenc, azzal dicsekedett – nem egészen alaptalanul –, hogy igen sok újpesti nőt és férfit sikerült az istentelen kommunisták ellenségeivé nevelnie. Világos, az újpesti antifasiszták nem árnyak ellen hadakoztak. Következésképpen, ha semmi egyebet nem tettek volna, csak azt, hogy számottevő mértékben demoralizálták a reakciót, megingatták magabiztosságát és szembefordították vele a lakosság jelentős részét – már akkor sem vitathatók el az érdemeik.

Röpirataik kinyitották sok ember szemét. Agitációjuk mozgósított és szervezett. Propagandájuk kiteregette a fasiszták féltve őrzött titkait és gyalázatosságait. Sikerült olyan üzemi sejteket szervezniük, amelyek a nagyobb és apróbb szabotázscselekedetekkel hátráltatták a hadiipari termelést. Mindezzel – szerény mértékben ugyan, de mégis észrevehetően – ártottak a Waffen SS és a Szálasi–Beregffy-féle katonai alakulatoknak. Működésük általában két irányban hatott: növelte a rossz lelkiismeretű vezetés gondjait, és ugyanakkor polgári ellenállásra nevelt sok jóérzésű férfit és nőt. Ezek aztán bújtatták a menekülőket, nem jelentették fel az agitátorokat, megtagadták a város kiürítését, lemeztelenedett előttük a Horthy- és a Szálasi-féle „hazafiasság", és felszabadítóként várták a szovjet katonát. Hovatovább sikerült olyan

közhangulatot teremteniük, amely 1944 novemberében és decemberében a közigazgatás és a rendőrség korábbi szigorú fegyelmét részben fellazította.

Amikor az újpesti partizánokról esik szó, fontos megállapítani: „civil" és fegyveres csoportjuk kiegészítette egymást. Fegyverrel 75 partizán harcolt alakulatba szervezve, de a „civilek" részéről végül is 300 aktivista támogatta őket különféle módon és formában – 3–5 tagú robbantó csoportok révén is. Fegyveres és politikai akcióik váltogatták egymást. Állandó érintkezésben álltak a lakossággal. Sikerült hasznos kapcsolatot teremteniük hivatásos katonatisztekkel. Megtalálták az utat az egyház vezetőihez, a város katonai parancsnokához és több korabeli közéleti személyiséghez. Szövetséget kötöttek az ellenzéki pártok egyes „talpon maradt" tagjaival, és irányították a párton kívüli aktív dolgozókat. Mentettek minden menthetőt: emberi életeket, közműveket, anyagi javakat, üzemi objektumokat.

Népfrontos szemléletük a nemzeti egységet szolgálta a független, szabad, demokratikus Magyarországért. Jelszavaik egyszerűsége és igazsága – mozgósított. Példamutatásuk sokakat lelkesített és bizakodással töltött el. Olyan bátor tetteket hajtottak végre, amelyek igazolták a kommunista párt elhivatottságát a vezetésre. Kétségtelenné tették, hogy a kommunista párt nem valamiféle politikai szekta, hanem a haladást szolgáló nemzeti öntudat elektromos centráléja, legyőzhetetlen erő a nemzeti újjászületés szolgálatában . . .

Első rész
1944. március 19-től október 15-ig

Mitévők voltak a kommunisták 1944. március 19-én, vasárnap, amikor Hitler fasiszta hadosztályai megszállták Magyarországot? Pártjuk, a Kommunisták Magyarországi Pártja, a Komintern feloszlatása után, taktikai okokból Békepárt néven működött. Kiváló harcosainak nagy részét a politikai rendőrség, a csendőrség és a vkf, a vezérkari főnökség nyomozói lefogták, bebörtönözték, fizikailag megsemmisítették. Sok harcost behívtak katonának, ezreket és ezreket aknaszedő büntetőalakulatokba soroltak vagy munkaszolgálatosként kényszermunkára vittek. Számosan szigorú illegalitásban éltek. De mindazok, akiknek sikerült megőrizniük viszonylagos szabadságukat, folytatták „hétköznapi" tevékenységüket, és ha sikerült megőrizniük felső kapcsolatukat, akkor szervezetten tevékenykedtek, ha ez nem sikerült – öntevékenyen dolgoztak. Ismerték a párt céljait, tudták, mit kell tenniük, s ennek megfelelően harcoltak.

Akkor, vasárnap, március 19-én, az újpesti ifjúkommunisták egy csoportja a Vígszínház délelőtti előadásán *A mi kis városunk* című színdarabot nézte meg, Somlay Artúrral. De csak két felvonást láthattak, mert azután lehullt a függöny és bejelentették: „Sajnos, az előadást nem folytathatjuk. Hitler csapatai megszállták a fővárost!" Más kommunisták, az idő-

sebbek, a Munkásotthonban gyülekeztek házi agitációra. Vasárnaponként más-más kommunisták vállalták ezt a legális – a szociáldemokraták égisze alatt folyó – munkát. Konspirációs meggondolások alapján váltogatták egymást, hogy aztán egy-egy szociáldemokrata párttaggal párban róják az újpesti utcákat és kopogjanak be az előre kiszemelt lakásba.

Rendkívüli körültekintéssel dolgoztak. Micskó Rudolf, a legális és az illegális munkára kiképzett régi kommunista irányította az akciót, állította össze a párokat és adta kézbe a címeket. Micskó birtokában volt azoknak a *Népszava*-előfizetőknek a névsora, akik a reakció terrorja következtében lemondták a lapot vagy nem fizették elő többé. Rendelkezésére állott a szakszervezetekből kimaradtak névsora, a választási névjegyzékben baloldali szavazóként megjelöltek lakcíme, és főleg az olyan üzemi dolgozók neve, akiket nem soroztak be katonának, mert hadimunkát végeztek.

Micskó, Földes és Andrásfi megállapították: döbbenetesen nagy a számuk azoknak, akik 1939 óta elfordultak a szociáldemokrata párttól és a szakszervezetektől. Ezek vagy elkallódtak és átszivárogtak a másik oldalra, vagy – a jobbik esetben – „tartalékba" helyezték magukat, amivel lapuló passzivitásukat leplezték. Ez utóbbiak között akadtak fizikai munkások is, de főképpen lateinerek, magántisztviselők, kisüzemi és kereskedelmi alkalmazottak voltak. Agitáció számára alkalmas emberanyag bőven akadt tehát, s a munka a korábbi tapasztalatok alapján eléggé eredményesnek bizonyult. Egy-egy vasárnap délelőtt több tucat régebbi munkásmozgalmi embert sikerült az osztályharc frontjára visszaagitálniuk.

Micskó Rudolf ezen a napon 39 fokos lázzal végezte szervező munkáját. Amikor társai észrevették ezt, azonnal hazaparancsolták. Ők maguk nekivágtak az útnak. Azt egészen természetesnek tartották, hogy a helybeli szociáldemokrata vezérkar „Három B"-je

– Baron, Bede és Bölcsföldi – nem tart velük. Kelemen Béla és Bartucz János szintén távol maradt. Annál lelkesebben csatlakozott a kommunistákhoz mintegy harminc egyszerű szociáldemokrata párttag. Testvéri összefogásuk ténye megfelelt a nehéz idők követelményének.

Hamarosan észrevették azonban, hogy valami nincs rendben. Vác felől hosszú és tömör sorokban hitlerista gépesített osztagok özönlöttek a városba. Egy részük tovább haladt Pest felé, egy-egy kisebb csoportjuk pedig megszállta az iskolákat, a fontosabb középületeket, és a tankjaikkal betelepültek a nagyobb udvarokba. Szándékaikat illetően senkinek semmi kétsége nem lehetett. „Ez megszállás" – állapították meg az emberek. Néhány magyar fasisztán kívül a megszállókat fagyos némaság fogadta, a kommunisták pedig visszasiettek a Munkásotthonba, megbeszélni a tennivalókat. Ez a fordulat csak az időpont tekintetében érte váratlanul a kommunistákat. Régóta számoltak ezzel a lehetőséggel, s előre látták Kállay Miklós miniszterelnök hintapolitikájának kudarcát. Földes László a Munkásotthonban köréje sereglőket így tájékoztatta:

– Kállay ostoba és bűnös hintapolitikájának vége: a német fasiszták ránk törtek. Horthy semmit sem tanult Mussolini csúfos bukásából és kitart Hitler mellett. Ma végképpen bebizonyosodott, hogy a horthysta rendszer tökéletesen elrothadt és hazánkat véglegesen kiszolgáltatta Hitlernek. Tombol a feketepiac, virágzik a spekuláció és gyalázatosan pazarolják a magyar katona vérét. Mindezt betetőzi a megszállás. Felkészülhetünk rá, hogy ezentúl még gátlástalanabbul fogják kirabolni az országot. Kemény idők várnak ránk. Ezek próbára teszik majd meggyőződésünk és hitünk erejét a munkásosztály igazában. Mindent tudunk arról, miképpen bánt el Hitler a neki nem tetsző pártokkal, lapokkal, emberekkel Németországban, Lengyelországban, Csehszlovákiában és

a nyugati országokban – mindenütt, ahová betehette a lábát. De igen jól tudjuk azt is, hogy velük szemben – bár gyilkosan kegyetlenek – mindenütt van ellenállás is. Közülünk ne várjon tanácsokra, utasításokra senki. Szakadatlanul arra kell gondolnia mindenkinek, hol és miként árthat a fasisztáknak. Mindenki tegye meg azt, amit erejéhez mérten megtehet, és akkor a megpróbáltatások ideje hatalmasan megrövidül. Aki gyáva, az önmagát ítéli csúf halálra. Fogjunk össze. Szociáldemokraták és kommunisták közösen tevékenykedjünk. Valamennyi szociáldemokrata elvtárs megkapja tőlünk az illegalitásban szerzett tapasztalatainkat. Ezek birtokában – higgyék el – sikeresen szolgálhatják a *másik Magyarország* ügyét, amelynek létrejöttét semmiféle hatalom nem akadályozhatja meg. Nehéz idők várnak ránk, újra meg újra hangsúlyoznom kell ezt, de senki ne csüggedjen – mi maradunk felül . . .

Ezt követően – kommunisták és radikális szociáldemokraták – együttesen hozzáláttak a szükséges védelmi tennivalók elvégzéséhez. Elégették a levelezést, megsemmisítették a kartonokat, magukkal vitték a tagnévsort. Igyekeztek eltüntetni mindent, ami a magyar és a német Gestapo munkáját megkönnyíthette. És mialatt ez a nagytakarítás folyt, a kommunisták igyekeztek lelket önteni a csüggedni látszó szociáldemokrata társaikba, akik riadtan nézegettek kifelé az utcára, jönnek-e a német fasiszták? Egyelőre nem bukkantak elő. Végül a kommunisták és a szociáldemokraták keményen kezet szorítva elváltak azzal, hogy a közös megpróbáltatásokat közös akciókkal, testvéri összefogással, okosan egyeztetett forradalmi munkával kell elviselhetővé tenni.

Mindamellett Földesnek, Andrásfinak és velük együtt a politikailag legfejlettebb kommunistáknak – nem voltak illúzióik. Világosan látták, hogy a szociáldemokrata párt tagságának zömét sokk érte. Számukra váratlan volt a csapás, készületlenül érte őket

a nácik „hadművelete". Korábban, különösen a Mussolini bukását követő időkben, simának látszott az út kifelé a fasiszta pocsolyából. Peyer Károly „vonala" következetesen táplálta ezt az illúziójukat. Most pedig többen abban reménykedtek, hogy a magyar hadsereg ellenáll majd, s hogy történik valami.

Amikor a kommunisták egymás közt maradtak, legelső feladatuknak a tájékozódást tartották. Tudni akarták, mi történt, mi várható a kormány részéről. Keresték a találkozót felső kapcsolatukkal, ami azonban a megszállás első napjaiban nem sikerült. Különösebb zavart ez nem okozott, mert a párt minden egyes tagja ismerte a feladatait. Földes László, Andrásfi Gyula és Lakatos Béla más-más vonalon próbált értesüléseket szerezni. Bementek a városba, s a véletlen segítségében reménykedtek, amely már oly sokszor segített rajtuk. Számoltak a véletlenek természetrajzával, a bennük rejlő törvényszerűségekkel. Tudták: az azonos célú embereket a körülmények mindig egymás közelébe sodorják. De a jótékony véletlen ezen a gyászos vasárnapon passzív maradt.

Teljes nyugalom látszott a városban, mintha mi sem történt volna. De ez a látszat Andrásfit nem tévesztette meg. Pestet olyan lázas beteghez hasonlította, aki mozdulatlanul fekszik ugyan az ágyán, s behunyva tartja a szemét, de megtámadott szervezete kegyetlenül viaskodik a halállal az életért. Hitler csapatai mindenekelőtt a saját biztonságukról gondoskodtak. Megszállták a számukra legfontosabb intézményeket: a rádiót, a telefonközpontot, a honvédelmi minisztériumot. Birtokukba vették a katonai adó-vevő állomásokat, a pályaudvarokat, a repülőtereket, a hidakat. Gondoskodtak a laktanyák blokád alá helyezéséről, ami azt jelentette, hogy sem tiszt, sem katona nem léphetett ki az utcára. Őrség vette körül az egész várost, se ki, se be – elszigetelték Budapestet a külvilágtól. Egyébként igyekeztek tapintatosan viselkedni. Nem tiltották be, például, a Vasas–Újvidék

másodosztályú futballmérkőzést az Elektromos pályán. Általános meglepetésre mintegy tízezer ember nézhette végig ezt a sporteseményt, amelyet a letört Vasas 4:0 arányban veszített el. Csak később derült ki, milyen sok baloldali munkás és kispolgár jelent meg ezen a meccsen – kizárólag a hírbörze kedvéért. Ha a Gestapo szemfülesebb lett volna, ebből az „embertartályból" értékes „halakat" foghatott volna ki. Eléggé ismert tény volt ugyanis, hogy a „sportrajongók" ezrei és ezrei már jó ideje politikai demonstrációk céljából jelentek meg a Béke úti elhanyagolt pályán vagy másutt, ahol a piros-kék együttes mérkőzött. Kitűnő alkalom volt ez találkozni, értesüléseket kicserélni, erőt mutatni. Andrásfi ennek ellenére ezúttal füstölgött magában:

– Most már könnyelműség ekkora kockázatot vállalni. Kitűnő alkalom kínálkozott a megszállóknak arra, hogy egyszerre tömegével foghassák le az antifasisztákat. Miért nem tették? Talán egy s más dologban még bizonytalanok, talán újabb erősítésekre várnak. Meglehet, tapintatosságukkal akarják félrevezetni a pesti embereket, vagy talán a hadiipari munkásságot nem akarják magukra haragítani? Majd kiderül – hanem ez a tapintat szerfelett gyanús . . .

Andrásfi tapasztalt, régi kommunista volt, 1924 óta vett részt a munkásmozgalomban és 1930-tól mint az illegális kommunista párt tagja tevékenykedett. Szakmája szerint a bőripari szakszervezet dolgozói közé tartozott. Áldozatos munkája és rátermettsége révén területi titkár lett: Újpest, Rákospalota és Pestújhely kommunistáinak munkáját irányította, és az angyalföldi gyárakban dolgozó, de Újpesten lakó párttagokkal is tartotta a kapcsolatot. 1942-ben Schweinitzer politikai detektívjei lefogták, és a bíróság két évre elítélte, amiből egy évet és nyolc hónapot leült. Szabadulása után – *maccsos*, a rendőrségen nyilvántartott volta ellenére – ismét az újpesti kommunisták első vonalában harcolt, és eredményes szer-

vező munkát végzett, amiben Anna, a felesége nagymértékben segítette.

Pesti szemleútján csak annyit sikerült megállapítania, hogy géppisztolyos SS-legények állnak őrt a Főkapitányság épülete előtt; vezetőik betelepedtek az Astoriába; minden nagyobb szállóból kitessékelték a vendégeket; elszállásolták magukat az iskolákban; ellenőrzik a stratégiai fontosságú épületeket; a pályaudvarokat, a telefonközpontot. Ami csaknem érthetetlennek tűnt, a szokásos hétfő reggeli lapokat már kora délután árusították – „békebeli" tartalommal; de a rikkancsok hangjának egészen különös „zenéje" volt, amikor tele torokból kiáltozták a népszerű ellenzéki lap címét: „Független Magyarország! Független Magyarország! Itt a Független Magyarország!"

Nos, a „Független Magyarország" fővárosában ide-oda száguldoztak az SS és a Gestapo autói, s minden egyes kocsin ott ült egy-egy „idegenvezető" magyar gyászvitéz: Hain Péter megbízható detektívjei, a „Führer" szolgálatában álló katonatisztek és nyilas kémek. Ezek biztosították a helyismeretet a különben eléggé tájékozott Gestapo-fogdmegeknek, akik pontos listák alapján igyekeztek összeszedni mindazokat a politikusokat, ellenzéki képviselőket, újságírókat pártvezetőket, akiket a lehető legsürgősebben „ki akartak vonni a forgalomból".

Andrásfi csalhatatlan biztonsággal olvasta le az utca embereinek arcáról politikai hovatartozásukat. Elvakult jobboldali reakciós volt az, akinek fénylett az arca s fölemelt karral intett a járművükön korzózó németeknek. Ami pedig a nyilasokat illeti, ők „Heil Hitler" köszöntéssel udvaroltak a megszállóknak, eszükbe sem jutott titkolni az örömüket. De a németek többnyire észre sem vették őket, sajátságos szigor és komorság tette merevvé az arcukat. Ők arra a *másik Budapestre* figyeltek, amely döbbenten bámult rájuk, s amelynek tekintetéből mindent kiolvashattak, csak éppen a „vendégnek", a „fegyvertársnak" kijáró tisz-

teletet nem. Aki jól odafigyelt, miről beszélnek az emberek, sok mindent megtudhatott arról, mi történik valójában a városban. Délután már bezárták a kávéházakat, nem nyitották ki kapuikat a szórakozóhelyek, alkonyat tájban feltűnően kiürültek az utcák, a villamosok csaknem üresen jártak. És bejárta a várost a különféle hírek sokasága:

– Hallotta? Ezrével fogdossák össze a nekik nem tetszőket... Rassayt lefogták, Peyert szintén, Bajcsy-Zsilinszkyt lelőtték... Bethlen, Kállay, Keresztes-Fischer ismeretlen helyen tartózkodik... Túszokat szednek: elsősorban a leggazdagabb zsidók közül... Civil ruhás német gestapósok őgyelegnek a svéd, a svájci nagykövetség bejárata előtt... Imrédy, Jaross, Rajniss, Baky és Jurcsek német luxuskocsikon grasszál... Ez a nap a vég kezdete...

Andrásfi iparkodott vissza Újpestre...

Földes László sem járt jobban, mint Andrásfi. Éppúgy nem sikerült összetalálkoznia senkivel azok közül, akiket ismert. E napon, a nemzeti katasztrófa nehéz óráiban, tudatosan keveset törődött a konspiráció szigorú szabályaival, oly erővel viharzott benne a fölháborodás, amin alig tudott uralkodni. Ha akkor kézigránátok lettek volna a birtokában, habozás nélkül használja őket. Leírhatatlan undor fogta el, valahányszor egy-egy hitlerista motoros jármű suhant el előtte. És egyetlen pillanatra sem hagyta nyugton a gyötrelmes kérdés: „Lesz-e ellenállás?"

Semmiképpen nem tudta elhinni, hogy a honvédség soraiban ne akadjon egyetlenegy főtiszt sem, aki ne adna jelt a fegyveres tiltakozásra. Úgy érezte, ha csupán egy zászlóalj „nemet" kiált és megszólaltatja a golyószóróit, tíz és száz más zászlóalj követi nyomban a példáját. Egyetlen kavics elegendő ahhoz, hogy kifejlődjék a lavina, amelynek romboló útját aztán nem állíthatja meg semmi. Földes László, a harcedzett kommunista, ismerte a nép általános

hangulatát. Tudta, hogy a „mindent vissza" mámort a legtöbb emberben a keserű macskajaj váltotta fel. Kassa bombázása a Luftwaffe gépeivel – keserű lecke volt. Feketehalmy-Czeydner, Grassy, Zöldi Márton és társai végzetesen bemocskolták a magyar nevet a Délvidéken. Tíz- és tízezer rosszul felszerelt honvédet kergettek értelmetlen és dicstelen halálba a Don-kanyar vidékén. Oly erős volt az egyszerű magyar emberek kiábrándultsága, hogy ezt még a német titkosszolgálat is kénytelen-kelletlen elismerte: „Magyarországon eltűnt a német győzelembe vetett hit és a bizalom . . ."

Földes László fiatal asztalossegéd volt 1937-ben, mindössze huszonhárom éves, amikor felvették a kommunista pártba. És 1944-ben alig töltötte be harmincadik életévét, amikor mozgalmi pályafutásának legkeményebb feladatait kellett megoldania. Fiatal kora ellenére gazdag volt tapasztalatokban és ismerte meggyőződöttségének erejét is, hiszen megjárta a politikai rendőrség kínzókamráit, börtöneit és soha, egyetlen pillanatra sem tudták megtörni. Most úgy érezte magát, mint katona a nagy és végső roham előtt. Ami az elszántságot illeti, abban nem is volt hiba. De honnét és hogyan szerezze meg a rohamhoz szükséges fegyvert, és miként szervezze meg a *roham* katonáit, a társakat, akik nélkül meddő képzelgés lenne minden?

Miközben a pesti utcákon keringett, nézelődött és szimatolt, végiggondolta, kik azok a kommunisták, akikkel az új helyzetben megkezdheti a szervezést az új, minden eddiginél nagyobb feladat végrehajtására. Kovács Gyula, Pintér Rezső, Pintér Márta, Bertók János, Bugár János, Szabó Piroska, Farkas Magda, Mayer Ferenc és Keresztes György jutott eszébe elsősorban. Egytől egyig harcedzett kommunista, kipróbált kombattáns mindegyik, úgy bízhat bennük, mint saját magában. „Jó kis gárda ez – gon-

dolta –, komoly tettekre képes. De mi legyen a legközvetlenebb feladat?. . ."

Ebben az időben Kende István volt a felső kapcsolata. Bizonyos lehetett benne, hogy ha sikerül találkoznia vele, megkapja a szükséges eligazítást. És ha nem? Akkor önállóan lát munkához: antifasiszta fegyveres harc a cél, amihez szívós agitáció, alapos felvilágosító munka és megfontolt szervezés az egyetlen járható út. Tele volt önbizalommal, tettvággyal, egészséges türelmetlenséggel. Nem becsülte le a nehézségeket, hideg fejjel számításba vett minden lehetséges buktatót és akadályt. Pontosan ismerte azonban a hadihelyzetet, tudta, hogy a Vörös Hadsereg katonái viharos gyorsasággal közelednek, s éppen eleget tudott a szovjet partizánok nagyszerű tetteiről. Látta a példát és akarta követni.

Andrásfihoz hasonlóan ő is visszatért újpesti lakására. Elhatározta azonban, hogy sürgősen szállást cserél. Feltételezte, hogy az első zűrzavaros napok elmúltával a Gestapo szolgálatába szegődött politikai rendőrség keresni fogja. Priusza volt, neve a „veszedelmesek" listáján szerepelt, megbocsáthatatlan naivság lett volna azt hinni, hogy sokáig nyugton maradhat. Gondjai nem hagyták békén egy percre sem. Vállalva a kockázatot, az este leple alatt felkereste az „öreg" Pintér Rezsőt, akinek megfontolt, okos tanácsaira mindig odafigyelt.

Pintér – az „öreg" – 1918-ban kezdte mozgalmi pályafutását Szombathelyen. Mint cipészmunkás korán bekapcsolódott a szakszervezeti munkába. Újpestre 1937-ben került, segédmunkásnak a Mauthner bőrgyárba. Ott hamarosan életerős kommunista sejtet szervezett, s az Újpesti Területi Bizottság felfigyelt rá. Örömét lelte eredményes és sokoldalú munkájában, a VS, a Vörös Segély vonalán pedig átlagon felüli sikereket ért el. 1942-ben lefogták a katonai nyomozók, kínvallatásnak vetették alá, de semmit nem tudtak meg tőle. Egy évet és két hónapot ült Vácott,

ahonnét 1944 elején szabadult. És noha REF, azaz rendőri felügyelet alatt kellett élnie, azonnal folytatta a VS-szervezést és részt vett a helyi bőrösszakszervezet vezetőségének munkájában is. Optimizmusa, elpusztíthatatlan kedélye valósággal felüdített mindenkit. Földes otthon találta.

– No, most mi a véleményed? – kérdezte tőle.

– Pontosan az, ami a tiéd – hangzott a felelet. – Ez a harc lesz a végső, de olyan komisz, amilyet mi még nem értünk meg soha. Hitler fenevad, és a fenevad kétszer veszedelmes: akkor, ha nagyon erős, és akkor, amikor a végsőt rúgja. Ha erős, mindent mer, ha gyenge, mindent kockáztat. Ahogy én látom, ez a dög magával akar rántani bennünket a meszes gödörbe.

– Szerinted mit kell most tennünk?

– Azt, amit a végső harc logikája parancsol.

– Vagyis?

– Fegyveres ellenállást kell szerveznünk.

– Kikkel?

– Ez a nagy kérdés . . . De azért, azt hiszem, van rá felelet . . . Mozgósítani kell a szervezett munkásokat, a szociáldemokratákat, a zsidó fiatalokat, akiket a „Herrenvolk" ki akar irtani, szót kell értenünk a katonákkal, akik torkig vannak a háborúval, kutassuk fel azokat a polgárokat, akik gyűlölik a hitlerájt . . . Szóval: agitáció, propaganda, szervezés . . .

Földes elégedetten mosolygott, mert úgy érezte, az „öreg" Pintér Rezső az ő gondolatait visszhangozza. Pintér sohasem fantáziált. Ismeretes volt következetes realizmusáról. Ösztöne és esze mindig a járható útra vezérelte, s ezt a tulajdonságát mozgalmi társai igen jól ismerték. Földes azért kesernyés hangon jegyezte meg:

– Mit gondolsz, minden szociáldemokrata hajlandó lesz velünk együtt fegyvert fogni?

– Mindegyik semmiképp – hangzott a válasz. – És ezt nem elítélőn mondom. Ismerek azonban szociál-

demokratákat, akik csatlakoznak majd hozzánk, ha elmegyünk értük. Remélem, sokan lesznek.

– Kelemen is? Baron, Bede és Bölcsföldi is?

– Azt mondom, mindenkiben bízni kell. Most olyan idők szakadtak ránk, amikor eleve senkit sem szabad elutasítani. Próbáljunk szót érteni mindenkivel. Kivétel nélkül mindenkivel. Aztán azt se feledjük, nem egyformák az emberek. Még a testvérek közt is ég–föld lehet a különbség. Itt van például Bölcsföldi Andor – ő bizony nagyon nem tetszik nekünk. De már az öccse, Tibor, egészen más. Derék gyerek... Szóval, nem szabad lemondani senkiről, aki, ha akar – tehet valamit a lepra fasizmus ellen...

Még beszélgettek egy darabig, főleg azokat vették számba, akikre az új, nehezebb körülmények között joggal számíthattak. Földes már éppen távozni készült, amikor valahonnét a szomszédból megérkezett Márta. A fiatal lány gyors- és gépírónőként dolgozott az Egyesült Izzóban. Bátor és erélyes természete ismeretes volt az újpesti kommunisták között. Izgatottan beszélte el, mit hallott a szomszédban:

– Bemondta a moszkvai rádió, hogy a német megszállás a magyarok nemzeti megsemmisülését jelenti. Csak egyetlen útja van a megmenekülésnek: az összefogás. Cselekedni kell azonnal, haladéktalanul, mindenkinek a saját lehetőségei szerint. Ne dolgozzon a munkás, a paraszt ne adjon ennivalót a németnek, a polgár ne fizessen adót. Aki csak teheti, ragadjon fegyvert. Tűzzel-vassal irtani kell a megszálló fasisztákat. Alakuljon meg az egységes nemzeti front.

Földes és Pintér különös izgalommal hallgatta Márta beszámolóját. Mindkettőjüket meglepte az a gyorsaság, ahogyan a Kossuth rádió reagált az eseményre. Hitler fegyveresei jóformán még be sem fészkelődtek az országba, a *szabadság hangja* – így nevezték akkoriban a Kossuth rádiót magyarországi lelkes hallgatói – máris jelentkezett, hogy eligazítást

adjon mindazoknak, akik cselekedni akartak. Földes megjegyezte:

– Milyen jó lenne, ha ennek az üzenetnek a szövegét teljes terjedelmében ismernénk. Ha lenne valaki aki gyorsírással rögzítené az adást.

– Én majd megpróbálom – mondta Márta.

– Nagyon fontos lenne. Intézkednünk kell, hogy azok az elvtársaink, akiknek van megfelelő készülékük, rendszeresen hallgassák a Kossuth rádiót. Kire számíthatunk elsősorban?

Pintér némi gondolkodás után megmondta:

– Kovács Sándornak világvevő Philips készüléke van. Ő minden szabad idejében a rádiója előtt ül. Némelykor hárman–négyen hallgatjuk vele együtt, mit mond a Kossuth és a londoni rádió. Mert mind a kettőt érdemes meghallgatni. Moszkvából a rendkívül fontos politikai tájékoztatók érkeznek, a londoniak pedig azt mondják el, mit sütnek-főznek a lovastengerész boszorkánykonyhájában. Úgy látszik, igen jó informátoraik vannak az angoloknak, talán még Kállay keze is benne van . . .

– Vagy Schweinitzeré – nevetett Földes. – Ezek a jó urak helyezkednek, helyezkednek. . . Szeretnék átmenteni a bőrüket. . . No mindegy, fontos, hogy mindenről tudjunk, amiről tudnunk érdemes, bármilyen forrásból származzék is a tudnivaló. . .

Újpesten leghamarább és legszervezettebben az ifjú kommunisták kezdték meg a tényleges ellenállást. Vezetőjük, Lakatos Béla ifjúmunkás, Tóth Lajos, Tóth Mihály, Susán Gáspár és társaik – Ságvári Endre irányításával – évek óta készültek az antifasiszta harc végső formájára. És mert a felnőtt gárda tagjainak igen nagy része a végzetes március 19-i napon távol – börtönben, internálva, munkaszolgálatos alakulatban vagy katonai büntetőszázadban – volt, szükségképpen a fiatalok, a tartalék akart azonnal cselekedni.

Helytállásuk csak akkor érthető meg igazán, ha fény derül fejlődésük útjára és körülményeire. Jóval a felszabadulás előtt mozgékony, lendületes, az eseményekre azonnal reagáló gárdát alkottak. Nem véletlenül, hiszen a párt nevelte őket. Ismételten rá kell mutatni: olyan tanítóik voltak, mint Ságvári Endre, Rezi Károly, Elek László és Maus Ernő. Tény persze az is, hogy az újpesti ifik korábbi nemzedékei – különösen 1930-tól – a jeles tettek egész sorát hajtották végre. Akkoriban két ificsoport működött Újpesten: pártszervezeti és szakszervezeti. De a vezetés mindkettőben a KIMSZ kezében volt. Így aztán a legális és az illegális munkát mindig sikeresen vegyítették.

Harcoltak 1933 tavaszán a Meskó Zoltán-féle nyilasok ellen. Megrohanták őket Jakus Vince „Víztoronyhoz" címzett vendéglőjében és szétverték a gyűlésüket. Ekkor kapott késszúrást Fried István, az Egyesült Izzó munkása. 1934-ben a kerületi KMP-bizottság irányításával részt vettek a nagy famunkássztrájk szervezésében és végigvitelében. Jelszavaik visszhangzottak az egész városban: „Munkát, kenyeret!", „Fasisztáknak kötelet!" És ugyancsak a KMP vonalának megfelelően, 1935-ben igyekeztek megteremteni a munkásegységet az újpesti ifjúmunkások körében is. Tárgyaló bizottságot alakítottak. Ebben Róth Ernő, a KMP kerületi titkára, Rezi Károly, a KIMSZ titkára, és Juhász (Jakubovics) István képviselte a fiatalokat. Juhász a szociáldemokraták részéről. Részt vett még a tanácskozáson Gránicz Edit nőbizottsági titkár és Váradi Sándor KIMSZ-aktivista. Egyeztetett akcióprogramot dolgozak ki, nagygyűlést tartottak az Ezüst-hegyen, és közös politikai túrákat rendeztek. Ezeken részt vett a KMP, a KIMSZ az SZDP, a TTE, a Gyermekbarátok és az Eszperantisták sok tagja. Zollner József, Róth Ernő, Juhász István, Mód Aladár tartott nekik előadásokat. Minden gyárban kommunista ifjúsági szervezetek

alakultak, még a szigorúan őrzött Mauthner bőrgyárban is, ahol kíméletlenül üldöztek minden baloldali munkást. Ennek ellenére, a rendkívül agilis és tehetséges Spicz Eta 30–40 bőrgyári ifit mozgósított a gödi találkozókra, ahol Mód Aladár, Zollner József és a nagy tekintélyű Berger Aladár részesítette őket marxista–leninista oktatásban.

Lakatos Béláék az OIB korszakában, Ságvári Endre vezetésével szervezték újjá és új típusúvá az újpesti ifimozgalmat. Magas fokon tették igényessé szervezeti életüket. Részletekbe menő módon megismerkedtek a marxizmus–leninizmus tanításaival. Jellemző vonásuk volt a könyv, a betű szeretete. Színházba, operába, hangversenyekre jártak. Bérletet váltottak a Városi Színházba, ahová némelykor egyenesen a munkahelyükről mentek – hónuk alatt szegényes alumínium ételhordó edényükkel. De megtanulták élvezni az operát. Látták az *Aidát*, a *Bohémélet*et, a *Walkür*t. Vasárnaponként túráztak. Sportoltak, atletizáltak, és egybefogta őket a közösségi élet, amit nagyon szerettek, amit óvtak, fejlesztettek és tartalommal töltötték meg. Belső életük alapja a nevelés és az önnevelés volt. Kifelé sokrétű agitációt folytattak minden lehetséges módszerrel. Eszközeik: az élőszó, a sajtóterjesztés, a nyalókaragasztás, a falfestés. Azt mondták: igazi jó agitátor csak az lehet, aki a maga szakmájában kitűnik, élete tiszta, a jellemę szilárd és vonzó. Fontos kelléke volt a sikeres ifiagitátornak a felkészültség: ismernie kellett a marxizmus–leninizmust. Észre kellett vennie a munkásfiatalok napi problémáit. És ezekre realista, osztályharcos alapon kellett reagálniuk. Aki kérdezett – annak mindig feleltek. Tudták, hogy az agitációt nem lehet egy kaptafára húzniuk. Más módon képviselték a párt igazát a Ganz Hajóban, másként a hajózási társaságnál, a MEFTER-nél, a bőrgyárban, az Egyesült Izzóban – ahol túlnyomórészt nők dolgoztak. És megtalálták a kulcsot a textilgyári munkásnők szívéhez is. Sok

kisebb-nagyobb asztalosműhelyben vetették meg a lábukat – különbséget téve a tanoncok és a már felszabadult fiatal segédek problémái között. Különleges gondossággal agitáltak a leventék soraiban és időnként a középiskolások között. Kapcsolatot teremtettek a katolikus legényegyletbe tömörített fiatalokkal, a református ifikkel és a cionistákkal is.

Valamennyien önként vállalták a fegyelmet és azt szigorúan betartották. Tervszerűen adták ki a megbízásokat. És az, aki vállalta a reá szabott feladatot, köteles volt beszámolni az eredményről. Alapos munkát végeztek a gyárakban, a műhelyekben. Felbukkantak a Barakk-telep* és Angyalföld ifjúmunkásai között. Ságvári megbízásából némelykor nagy-budapesti feladatokat is kaptak. Részt vettek például a Soli Deo Gloria vitadélutánjain.

Lakatos Béla visszaemlékezése szerint az újpesti ifik mozgalma három jellegzetes időszakra osztható. 1936–1939 az első. Ekkor mind a pártifik, mind a szakszervezetiek legálisan működtek az újpesti Munkásotthonban. Legfőbb feladatuknak bázisuk szélesítését tekintették mind az üzemekben, mind az iskolákban, mind a lakóterületeken. Igyekeztek beépülni mindenhová, ahol a fiatalok – főleg a munkásfiatalok megfordultak. Munkájuk jellege már ekkor megfelelt a népfrontpolitika követelményeinek. Célul tűzték ki, hogy mennél több ifjú emberrel legyen kapcsolatuk, és közülük mennél többet nyerjenek meg az antifasiszta küzdelemnek.

1939–1941: alaposan megváltozott az általános politikai helyzet. Elterjedt a fasizmus az egész országban. Hitler átmeneti győzelmeinek hatására erőre kaptak a nyílt és álcázott fasiszták. Igen sok tisztességes ember dezorientálódott. Ságvári tanácsára az újpesti ifik is iparkodtak a változó időnek megfele-

* Hírhedt nyomortanya volt az újpesti Barakk-telep a Chinoin környékén. Angyalföldön az úgynevezett Tripolisz volt még a „vadászterületük".

lően tevékenykedni. Legfontosabb feladatuknak az agitációt tartották: minden módon és minden eszközzel leleplezni a fasizmust. Tényekkel bizonyítani a fasizmus embertelenségét és a hitleristákkal paktálók hazaárulását. Rá kellett döbbenteni az embereket, hogy a fasizmus halálra ítélte őket. Ebben az időszakban az újpesti ifik munkaösszejövetelei folyamatosan távolodtak a legalitástól az illegalitás felé. Megkezdték a tudatos, tervszerű felkészülést a fasizmus elleni harcra. Ennek pszichikai és anyagi feltételei voltak. Pszichikailag annak belátása, hogy a fegyveres harcot vállalni kell – annak minden következményével, az élet feláldozásával is. Szükségessé vált a legális szervezetek védelme s ennek tudatosítása mennél több szociáldemokratában és kommunista szimpatizánsban.

1941–1944. Olyan esztendők voltak ezek, amelyekben a hitlerista fasizmus vadsága önmagát múlta felül. Tombolt a Szovjetunió elleni háború, és Hitler magyarországi cinkosai a baloldal teljes felszámolására törekedtek. Ezekben az években mind szűkebb térre szorultak a legális munka lehetőségei az újpesti ifik esetében is, 1944. március 19-én pedig a legalitás egy csapásra teljesen megszűnt. Ez a fordulat azonban Lakatosékat nem érte váratlanul – Ságvári, Braun Éva, Osváth Klára, Orbán László és Kende István – a harcos OIB szellemében – minden vonatkozásban felkészítették őket.

Lakatos Béla még aznap este, amikor a hitlerista csapatok megszállták a várost, megbeszélést tartott azokkal a fiatalokkal, akikre elsősorban számított. Ezek: Tóth Mihály, Vészi Béla, Tajti Sándor, Polgár András, Susán Gáspár, Abonyi József és Kerekes (Kucsera) Pál. Később ismételten beigazolódott, hogy ezek az ifjú kommunisták valóban alkalmasak a vezetésre. Egytől egyig megállták a helyüket s jóval többet tettek, mint amennyit az ügy elvárhatott tőlük. Lakatos kifejtette a problémát:

– Különös tény, de tény, hogy a németek a Mun-

kásotthont ma még nem szállták meg. Ez gyanús körülmény. Talán „egérfogó" csapdának szánják. Mi természetesen nem sétálunk be a csapdába. Sajnos, az öreg Munkásotthon, a régi nagy múltú épület egyelőre nem a miénk. Arról már gondoskodtam, hogy minden értékünket – könyveinket, írógépünket, sokszorosítónkat és egyebeket – kimentsünk onnan. De miként élünk ezután? Súlyosan vétenénk a jól bevált konspiráció szabályai ellen, ha egy helyen együtt maradnánk. Apróbb csoportokra kell szakadnunk s ezek mint önálló egységek folytatják a küzdelmet. Egymással a további utasításig nem érintkezhetnek. Ha az utcán a más-más csoport tagjai találkoznak – ne ismerjék fel egymást. Semmi újat nem mondok, hiszen mindezt többször megbeszéltük már. Azt is jó előre számításba vettük, hol legyenek a bázisaink. Ezentúl a csoportokra osztott tagjaink a bázishelyeken találkoznak majd. Arról, hogy miként tovább – a részleteket illetően rövidesen intézkedünk. Vegyétek tudomásul, szigorú illegalitásba szorultunk, s ezentúl kétszeres, háromszoros szigorral követeljük meg a fegyelmet önmagunktól és egymástól. Aki erre nem képes, annak nem lehet helye közöttünk. Egyelőre én maradok az összekötő mindaddig, amíg a felső kapcsolatunk ezt helyénvalónak tartja...

Megegyeztek a csoportbeosztással, gondosan meghatározták, ki melyik bázishelyhez tartozik ezentúl. Különféle szempontok figyelembevételével a hét bázishely a következő volt: Erdélyi utca 26., Forrásék-nál; Mátyás tér 3., Kristófféknál; Attila utca 72., Kernyánszky Hajnalnál; Tavasz utca, Borsos Rózsiéknál; Széchenyi utca 14., Méhesékné!; Erkel utca 13., Kálmán néninél; s a Pálffy utcában, a Chinoin egyik munkásának lakásán.

Valamennyien helyeselték, hogy az ifilányok szervezését és egybetartását Borsos Rózsira kell bízni. Borsos Rózsi 1944-ben 23 éves volt, gyári munkásnő, a Wolfnerben dolgozott, majd a Berendorfi Acél-

mű újpesti lerakatában. Tizenhat éves korában lépett be a KIMSZ-be és a KMP-be. Értékes gyakorlatra tett szert a legális és az illegális munkában. Főleg a munkáslányokat szervezte, s velük együtt röpcédulázott, terjesztette a munkássajtót, tanult és tanított. Elejétől fogva a leglelkesebb antifasiszta harcosok közé tartozott. Joggal bíztak benne Lakatosék, és a későbbiekben bebizonyosodott, hogy Borsos Rózsi valóban elszánt kommunista. Azok a kommunista ifik, akik nála kaptak „bázishelyet", tőle kapták az élelmezést is, a „tüzes hónapokban" pedig a fegyvert, lőszert, robbantó anyagot is.*

Legvégül abban állapodtak meg, hogy Lakatos Béla legyen az összekötő, és Tóth Mihály a helyettese. Ez utóbbi a maga lakásán őrizte a csoport megmentett értékeit. Ezek között az írógép, a sokszorosító és a papíranyag tűnt a legfontosabbnak, hiszen ezek nélkül a propaganda lehetősége megfogyatkozott volna. Lakatos úgy kezelte ezeket az eszközöket, mint a hadseregszervező a tábori tüzérséget. Hadműveleteinek sikere érdekében semmiképpen nem nélkülözheti. Lakatos „ütközetekben" gondolkodott, „csatákban" és „rohamokban". Minden egyes röpcédulát egy-egy robbanó kézigránát erejével ruházott fel . . .

Földes László másnap, március 20-án, hétfőn, a Rákospatak északi partja mentén találkozott Kende Istvánnal. Egyikük a Váci út felől indult el, másikuk a Béke út irányából, s a Göncöl utca környékén találkoztak. Onnét együtt haladtak a város belseje felé, a Röppentyű utca vonalán. Földes mindjárt kérdésekkel kezdte:

– Mi történt Kállay Miklóssal és a kormányával? Vannak-e tömeges letartóztatások? Ismeretes-e Horthy állásfoglalása a megszállásról? Engedelmesen

* 1947-ben halt meg tbc-ben.

tűri? Vagy éppen ő hívta be Hitler csapatait? Nem akad egyetlen olyan magyar tábornok sem, aki kiadná a parancsot az ellenállásra?

Kende válaszolt a kérdésekre:

– Különböző forrásokból származó értesüléseink szerint a Gestapo még nem fogta le Kállayt, de a miniszterelnök tartózkodóhelye ismeretlen. Meglehet, fenn van a Várban, s ott Horthy védelme alá helyezte magát. Eszerint a Vár teljes egészében még nincs a németek kezén. De az Úri utcában, a német nagykövetség környékén SS tankok ácsorognak. Ha Hitler úgy látja jónak, hogy birtokába vegye a királyi palotát, Horthy aligha tehet ellene valamit. Ehhez a palotaőrség létszáma és fegyverzete kevés, és a szolgálattevő várőrség ereje sem megfelelő. De számos jele van annak, hogy Horthy nem is akar ellenállani. Feltételezhető, hogy miután Hitler hazaengedte Németországból – súlyos engedményeket tett. Horthynak az egyenruhája és a szíve egyáltalán nem magyar, s még a régi K. u. K.-lélek lakozik benne. Így aztán bizonyosra vehető Kállay Miklós távozása – ha ugyan engedik „távozni". Más kérdés a katonai ellenállás ügye: jó lenne okkal hinnünk abban, hogy valamelyik tábornokban mégiscsak felébred az igazi patriotizmus. Remélem, akad ilyen, bár ha akad – pokolian nehéz lesz a helyzete. Horthy hadseregében túlnyomórészt olyan főtisztek és tábornokok a dirigensek, akiknek még a származásuk alapján is „echte" német vér csordogál az ereikben. Ezektől jót bajos lenne várni. De azért ne adjuk fel a reményt.

– Nos és a letartóztatások?

– Vannak. Sőt ijesztő mértékben vannak. Megbízható, pontos adataink még nincsenek. Egyes nyilas führerek már tízezer letartóztatott baloldaliról tudnak. Ez egyelőre nyilvánvaló túlzás. De két-háromezer antifasisztát biztosan lefogtak. Lebecsülnénk a Gestapo és az Abwehr „szakértelmét", ha azt hinnénk, nem készültek fel. És az is egészen bizonyos,

hogy a magyar politikai rendőrség nácibarát szárnya évek óta liferálja nekik az anyagot. Mint mindenben, itt sem mondott csődöt a német alaposság. Először a fejet igyekeznek elválasztani a törzstől, aztán következik majd a végtagok levagdosása és a törzs feldarabolása.

Kende hirtelen hangot váltott:

– Gondoskodtál már új lakásról?

– Még nem.

– Hiba. Téged sokan ismernek Újpesten. Exponált ember vagy. Illegalitásba kell vonulnod. Még ma. Azonnal.

– Ez pártutasítás?

– Az. Költözz Pestre. Remélem, gyorsan találsz megfelelő albérletet.

– És a csoportjaim? Elszakadjak tőlük?

– Változatlanul irányítanod kell őket, de mennél kevesebbet mutatkozz az újpesti utcákon. További direktívákat tőlem kapsz és azoktól, akikkel majd összekapcsollak. Szokd meg az egyre nagyobb önállóságot: gyorsan és határozottan kell döntened egy-egy akció kérdésében az adottságoknak és a szükségleteknek megfelelően. Ez a tanács főleg a jövőre vonatkozik. És hallgasd rendszeresen a Kossuth rádiót. Ez egyre többször sugározza majd a Békepárt anyagát.

Földes megjegyezte:

– Jó. Eddig sem hanyagoltuk el a moszkvai rádiót, de a jövőben még rendszeresebben hallgatjuk. Van most már egy gyorsírónk, aki pontosan jegyzi majd a szöveget. Sajnos, a tegnapi üzenetet csak kivonatosan ismerem.

Kende megkérdezte Földest, van-e pisztolya. De közben a zsebébe nyúlt, s egy összehajtogatott hártyapapírt húzott elő.

– Szükséges, hogy a revolvered mindig a kezed ügyében legyen – mondta. – Ez pedig a tegnapi szöveg. Tedd el, és alaposan tanulmányozd. Megjelöli az agitációs feladatokat. Sokszorosítani kell! Fontos

mennél több értékes információval ellátni az embereket. Írásban és élőszóval kell ellensúlyoznunk a fasiszták hírverését. Ez egyúttal szervezés is. Alkalom a fegyveres küzdelem résztvevőinek felismerésére, megagitálására és beszervezésére. Fodor Gyulától kapsz majd egy sokszorosítógépet a hozzávaló eszközökkel és papirossal. Papirost, persze, ti magatok is igyekezzetek majd szerezni.

– Tehát Pestre költözöm – ismételte Földes az utasítást. – Munkát vállalhatok?

– Igen, ha vannak jó papírjaid.

– Ez rendben van. Kitűnő papírjaim vannak.

Miután megbeszélték a következő találkozó körülményeit, elváltak. Földes nyomban tanulmányozni kezdte a hártyapapírra gépelt szöveget, a Kossuth rádió tegnapi adását, amiről Pintér Márta beszélt. Íme a szöveg:

„Most a Békepárt szól hozzátok, magyar testvérek. Pusztuljanak a német megszállók! Kossuth halálának évfordulóján újból gyászba borult az ország. A német megszállta hazánkat! Keveslik eddigi áldozatainkat, teljes pusztulásunkat akarják. Roskadozó uralmukat, vesztett háborújukat a mi pusztulásunk árán akarják meghosszabbítani. A német megszállás jelenti az ország kifosztását, százezrek halálát, városaink tönkrebombázását, az ország hadszíntérré válását, hazánk és népünk pusztulását . . .

Magyarok!

Történelmünk legválságosabb éveit éljük. A közös magyar sorsban egymásra kell találnunk. Testvérként fogjunk össze a megszállók ellen. Csak az egységes nemzet szabadságharca mentheti meg a hazát!

Emeljük magasra a nemzeti ellenállás lobogóját!

Katonák! Harcoljatok az országunkat hátba támadó német árulók ellen. Ne szolgáltassátok ki fegyvereiteket és laktanyáitokat a fasiszta ellenségnek! Fegyverrel álljatok a szabadságért küzdő nemzet élére!

Munkások! Szüntessétek be a munkát! Rongáljátok meg a gépeket!

Parasztok! Ne szolgáltassátok be a termést, rejtsétek el az élelmet!

Polgárok, ne fizessetek adót!

Tisztviselők! Szabotáljátok, bénítsátok meg a közigazgatást, ne szolgáljátok a német elnyomót.

Munkások, parasztok, katonák, polgárok, diákok! Szervezzétek a nemzeti ellenállást, alakítsatok harci csoportokat! Gyárakban, bányákban, műhelyekben, irodákban és házakban; egyetemeken, laktanyákban, őrszobákon, falvakban és tanyákon; ketten, hárman, tízen fogjatok össze!

Szabadítsátok ki magyar testvéreinket a németek kezei közül, rejtsétek el és segítsétek a bújdosókat!

Magyar nők és férfiak! Ne álljatok szóba a németekkel, közösítsétek ki, aki érintkezik velük vagy bármiképp segíti őket, pusztítsátok el a hazaárulókat!

Ne legyen se éjjele, se nappala hazánk földjén a német megszállóknak! Ne hagyjatok nekik egy nyugodt pillanatot se! Gyújtsátok rájuk a házat, pusztítsátok őket tűzzel-vassal!

Éljen a szabad, független, demokratikus Magyarország!

Éljen az egységes nemzeti front!"

Földes ezt a szöveget egybevetette azzal, amelyet Pintér Márta emlékezetből közölt vele tegnap este. Úgy találta, hogy az eredeti szöveg lényeges részét jól idézte, tehát a Kossuth rádió elérte a célját. Meglehet, két-három személy közvetítette az üzenetet, lényegében nem torzult el, s ami igazán fontos volt benne, az megmaradt. Persze, a teljes szöveg alaposabb eligazítással szolgált. Máris felbontotta az üzenetet részekre, és gondolatban röpiratvázlatokat szerkesztett.

Úgy vélte, a munkások részére készült felszólítás első fele az adott körülmények között kivihetetlen.

Egyelőre semmiképpen nem realizálható. „Munkások! Szüntessétek be a munkát!" Lehetséges ez? Hirtelen? Egy csapásra? Semmiképp. Földes tapasztalatból ismerte az üzemi dolgozók helyzetét. Voltak ott szervezett szakszervezetiek – némelyik gyárban többen, másutt kevesebben. Ezek többsége „hivatalosan" a szociáldemokrata párthoz tartozott. De a Marton Endre-féle Nemzeti Munkaközpont, a klerikálisok és a nyilasok demagógiájával átitatott munkások számát sem lehetett lebecsülni. Igaz viszont, hogy a kommunisták befolyása az 1940-es és az 1942-es nagy vérveszteségeik ellenére – növekedett. Ebben a „nehezülő" idők kétségtelenül őket segítették. Ezzel szemben a gyárvezetés sem nélkülözött hatásos fegyelmező eszközöket. Jelen volt minden lényeges hadiüzemben a parancsnok. Ez kiépítette az üzemen belüli spiclihálózatot, amelynek káros tevékenységét semmiképpen nem lehetett lebecsülni. Ráadásul az üzem parancsnoka katonai szolgálatra bevonultathatta és a frontra küldethette a renitens vagy megbízhatatlan munkást. Rendkívüli erővel nehezedett a szervezett terror súlya minden egyes munkásra. Beszüntetni a munkát egy olyan helyzetben, amikor a létfenntartáshoz szükséges élelmiszereket jegyre adták és az üzemi pótlék nélkül lehetetlenség eltartani a családot – súlyos követelés. Nem lehetetlen persze, de hosszas előkészítés kell hozzá. Sokkal több azonnali sikerrel kecsegtet a felhívás következő mondata: „Rongáljátok meg a gépeket!" Egyelőre ez a járható út. És máris formálgatta a közvetlen, kikerekített felhívás szövegét:

„Magyar Munkás! Minden egyes munkadarab, amelyet elkészítesz a német fasisztáknak és hazai cinkosaiknak, egy-egy szög hazád koporsójába! Temetni akarod Magyarországot és vele a családodat, önmagadat, barátaidat, népedet? Ne tedd! Kérj tanácsot az eszedtől és a szívedtől, s akkor nyomban tudni fogod, mit kell tenned. Ügyesen rontsd el a munka-

darabot. Okosan tedd hasznavehetetlenné a szerszámot és a gépet. Te tudod legjobban, miben rejlik a munka gyenge pontja. Ott támadj. Cselekedj, a haza életéről van szó . . ."

– Jó lesz így? – kérdezte Földes önmagát. – Lehet csiszolni rajta és kell is. No és ha nem eléggé hatásos? Majd jobb lesz az érv a következő röpcédulán. De el kell kezdeni. Gyorsan. Haladéktalanul.

Izgalom fűtötte. Láz, amely megelőzi a cselekvést. Különös mámort érzett, olyasvalamit, ami a tetteket és a győzelmeket szüli . . .

Március 20-án reggel Andrásfi kétszer is elsétált a Munkásotthon előtt az úttest másik oldalán. Minden a szokott képet mutatta. Sem a németek, sem a rendőrség nem szállta meg az épületet. Nem akart hinni a szemének. Amikor aztán másodszor fordult vissza az István út felől, Baront látta beóvakodni a viharvert, öreg házba. Tanakodott önmagában: kövesse Baront? Bemenjen utána? Van értelme kockáztatni egy esetleges lebukást? Elaludt volna az újpesti rendőrség? Andrásfi nem lett volna gyakorlott illegális harcos, ha nem ismeri az újpesti rendőrséget. Volt idő, amikor a Területi Bizottság gondosan egybegyűjtött minden megtudhatót az újpesti rendőri apparátusról.

1944 márciusában még mindig dr. Kula László rendőrfőtanácsos vezette az újpesti kapitányságot. Székhelye a Tavasz utcában, közel a Járásbírósághoz, igen közel esett a Munkásotthonhoz. Dr. Kula szigorú fegyelmet tartott. Valamennyi beosztottja és a rendőrlegénység is tartott tőle. Katonás szigorral adta ki a parancsait, kíméletlenül hajszolta a bűnügyi és politikai nyomozóit, olyan „privát" kartotékrendszere volt, amelyben mindenki szerepelt, aki a városban akár pozitív, akár negatív értelemben „számított". Arra pedig külön, személyes gondja volt, hogy a REF-esek – nyilasok is, kommunisták is – mindig

a szeme előtt legyenek. Persze, a nyilasokat körmönfont ravaszsággal védte, a kommunistákat pedig ugyanolyan körmönfontsággal üldözte. Andrásfi nem akarta elhinni, hogy ez a katonás, fegyelmezett bürokrata – megfeledkezett volna a Kolozsvári utca 55. alatti egyemeletes házról. 1939 óta, attól kezdve, hogy rábízták a kapitányság vezetését, számtalanszor személyesen jelent meg az újpesti munkások otthonában. Mint hivatalos megfigyelő végighallgatta a bejelentett gyűléseket, jegyzeteket készített a hallottakról, a hangulatról, és tanulmányozta a munkások „lélektanát". Ambíció sarkallta, ki akart tűnni, legfőbb feladatának a „vörösök elleni hajtóvadászatot" tartotta, s ez szórakoztatta is. Miért tüntet most ez a főrendőr a távollétével?

Andrásfi hamarosan választ kapott mindezekre a kérdéseire. Sztupek József lépett ki az utcára, a Munkásotthon gondnoka. Sztupek vasmunkás volt, „hithű" szociáldemokratának ismerték, olyannak, aki megköveteli a rendet és a tisztaságot, de közben tudatosan nem vett észre mindent, amit pedig észre kellett volna vennie. Andrásfi meg ő jól ismerték egymást. Andrásfi nyomban megszólította.

– Mi az? Nem szállták meg az otthont? – kérdezte.

– Nem. Eddig még nem.

– Megfeledkeztek rólunk?

– Dehogy. Tegnap délután megjelent nálam két detektív és megparancsolták, hogy maradjak a helyemen. Azt mondták, nehogy odébbálljak, mert ha úgy fordulna, úgyis megtalálnának. Meghagyták: zárjak be minden ajtót és vigyázzak mindenre, ami a házban van, mert engem tesznek felelőssé. Egyikük – nem jut eszembe a neve – röhögött: „Jól kiürült a fészek" – mondta. Erre én azt mondtam nekik: „Van eszük a mieinknek, nem akarják, hogy itt nyakon csípjék őket." Erre a detektív félrehúzta a száját: „Még nem kaptunk rá parancsot . . ." Aztán elmentek. Én nyomban telefonáltam a Conti utcába, tudni szerettem

volna, ott mi történt? Oszwald vette fel a kagylót, és azt mondta: „Tele a ház német és magyar nyomozókkal, mindent felforgatnak . . .” No, ez nekem elég volt, de a Vasas-központot azért felhívtam. Ott azt mondták, minden csendes, a kutya se zavarja őket . . .

– Ez aztán érdekes – tűnődött Andrásfi hangosan. – Ugyan miért ilyen tapintatosak a fasiszta urak?

Sztupek az állát simogatta, gondolkodott, aztán megmondta, mi a véleménye.

– Nézze, szaki – kezdte –, ha ebben a házban kifejezetten csak politikai szervezet tanyázna, a szociáldemokrata párt, talán a nyakunkra csődült volna már az egész hekusbanda a németekkel együtt. Igen ám, de itt húszféle szakszervezet is működik. Fások – ők vannak a legtöbben. Aztán a kőművesek – szintén sokan vannak. Textilesek – akikre a hatalomnak szintén szüksége van. Ide járnak a bőrösök, a szállítók, a vasasok. No és a többi? Szabók, beszkártisták, borbélyok, kereskedelmi alkalmazottak, magántisztviselők, húsosok, szállítók, vegyipariak – mit gondol, egy csapásra lecsukhatják vagy internálhatják mindezeket? Ki a büdös istennyila termelne akkor? Márpedig ezek az urak azt akarják, hogy a proli éppúgy termeljen tovább, mintha semmi sem történt volna. Nyugalmat akarnak.

Andrásfi megcsóválta a fejét:

– Azt hiszi, igazán ez a szándékuk? Föltételezi, hogy a szervezett munkások nincsenek a begyükben?

– Dehogy hiszek ilyesmit – tiltakozott Sztupek. – Alighanem később mutatják csak meg az igazi pofájukat. De akkor aztán büdösül. Mondom, a munkáskézre szükségük van, és azt is igen jól tudják, hogy igazán jó munkás a nyilasok között nincs, a Nemzeti Munkaközpontos martonisták között nincs, a klerikálisok között nincs. Nem ment el az eszük, hogy minden szervezett munkást kinyírjanak. Hanem . . .

– Hanem?

– Lefogadom, a szervezőket keresik majd . . .

A kommunistákat . . . Olyanokat, mint maga, An-prásfi elvtárs . . .

És együttérző hangon folytatta:

– Legyen óvatos, nagyon vigyázzon magára, és ezt mondja meg a többieknek is. Ami engem illet, nincs veszíteni valóm. Itt a lakásom, hová mennék? Majd csak kialakul a helyzet. Úgy érzem, nem sokáig tart már ez az úri farsang . . .

Aztán kimondta a szállóigét, amit akkoriban útonútfélen hangoztattak a szervezett munkások:

– Ősszel csípnek leginkább a legyek . . .

Andrásfit érdekelte, kik tartózkodnak az épületben.

– Láttam bemenni Baront az imént . . . Bátor ember . . .

– Bátor? No persze, hiszen megüzentem neki, hogy nincs itt semmiféle sztrű, hogy a hekusok azt mondták, egyelőre nincs utasításuk.

– Aha . . . Aha . . .

Piller Gyula tűnt fel ekkor. Piller az SZDP újpesti szervezetének végrehajtó bizottsági tagja volt, és a munkásotthon igazgatóságának egyik tisztségviselője. Sokszor igen keményen összeszólalkozott a baloldallal és a szakszervezeti ellenzékiekkel, de most előre köszönt Andrásfinak. Lerítt róla, hogy a megszállás tragikusan érintette. Minden bevezetés nélkül azt mondta:

– Azt hiszem, ezentúl félre kell tennünk minden régi vitát és sérelmet . . . Nagyon pocsék idők zuhantak ránk . . . Össze kell tartanunk . . .

– Nagyon helyes – csapott le Andrásfi a szóra. – Mit gondol, ez most már a „Három B" véleménye is?

– Remélem – felelte Piller. – Majd beszélek velük.

És odafordult Sztupekhez:

– Baron, Kelemen és Bölcsföldi megjött már?

– Csak Baron – mondta Sztupek halkan.

Mielőtt Piller belépett volna a kapun, odanyújtotta a kezét Andrásfinak. Közben azt mondta:

– Kelemen ma reggel felkereste Hesst*, és megkérdezte tőle, mi lesz a Munkásotthon sorsa? Hess azt válaszolta, hogy ő, mint közismert humanista, minden lehetőt megtesz a munkásvagyon megmentése érdekében. Nem kell rémeket látni.

– Rémeket nem – mondta Andrásfi –, de a fasisztákat igenis látni kell és... nemcsak látni.

– Azt hiszem, igaza van – bólintott Piller. – Később még megvitathatjuk ezt. És azt is megbeszélhetjük majd, mitévők legyünk...

Mindeddig szorongatta Andrásfi kezét. Ekkor elengedte, és egy-két lépést tett a kapu felé. De aztán meggondolta, visszafordult, s egészen közel húzódott Andrásfihoz:

– Súlyos a helyzet, de talán mégsem vigasztalanul. Bölcsföldi és Bede az éjjel hallgatták a londoni rádió magyar adását. London úgy értesült: Bécs felől két hadosztály, Krakkó felől egy hadosztály, Belgrád felől három hadosztály és Zágráb felől további két hadosztály rohanta meg Magyarországot. Ez ha jól számolom: nyolc hadosztály. Ekkora katonai erőt Hitler sokáig nem vonhat el a frontokról, ahol szorongatják a nyakát. Következésképpen ezek a hadosztályok hamarosan elkotródnak innét...

– No és mi következik ebből?

– Például az, hogy mihelyt gyengül a hitleristák jelenléte, talán kialakul valamiféle ellenállás reális lehetősége. Mi ugyanis, de különösen Kelemen és Bölcsföldi, úgy látjuk, a jelen pillanat nem nekünk kedvez. Ezt maga tudhatja legjobban, hiszen a kommunista párt legjobbjait 1941 óta folyamatosan kikapcsolja a hatalom. Ezrek és ezrek sínylődnek interná-

* Dr. Hess Pál polgármester 1944-ben 60 éves volt. Támogatta a Magyar Élet Pártját, a Turulszövetséget, a Katolikus Kört s mint Endre László bizalmasa „választási" suskussal örökölte dr. Pohl Sándortól hivatalát. Endre azért futtatta, mert erélytelen, gyenge embernek tartotta, akit az újpesti városháza igazi ura: dr. Bakó Oszkár irányítgatott.

ló táborokban és börtönökben. Maguknak sincs pillanatnyilag elegendő erejük. Egymaguk semmiképpen nem verhetik szét a hazai fasizmust. Vagy igen?

Andrásfi iparkodott megfontoltan válaszolni:

– Részben igaza van. Igen sok olyan kommunista hiányzik jelenleg a terepről, akikkel együtt lényegesen könnyebb lenne felvenni a harcot. De azért vannak még kommunisták, akik akarnak és tudnak cselekedni. Egymaguk, persze, nem kerekedhetnek a fasiszták fölé. De a fasisztáknak pusztulniuk kell, ez nemzeti érdek. Ha pedig nemzeti érdek, akkor minden antifasiszta magyarnak össze kell fognia. Ha pedig összefog, nyomban megváltozik a leányzó fekvése. Nincs így?

– Alighanem így van. De erről majd később beszélgetünk ismét. Ebben a pillanatban legyünk óvatosak. Azt tanácsolom, mindennap hallgassák meg a londoni rádiót.

– Nyugodt lehet, meghallgatjuk. És nemcsak a londonit. Létezik egy Kossuth rádió is. Ennek meghallgatását viszont én ajánlom szíves figyelmébe...

Amikor Andrásfi elvált Pillertől, be kellett látnia, hogy sokkal rendszeresebben és szervezettebben kell törődni a Kossuth és a londoni rádió adásaival. Eddig sem hagyták figyelmen kívül ezt a két adót, de szükségesnek ítélte fokozottabb figyelésüket. Egy kicsi, de hasznos információs központ megszervezésére gondolt. Úgy találta, ez kiegészítené a felső kapcsolatoktól szerezhető híreket. És amint végiggondolta a lehetőségeket, Kovács Sándor műszerész és Szűcs Erzsébet szövőnő, Kovács élettársa jutott az eszébe. Ők a Nap utca 21. alatt laktak s a lakásukon eddig is rendszeresen megjelent három-négy, időnként több kommunista, s együtt hallgatták a moszkvai rádiót. Kovácsnak volt egy kiváló minőségű Philips rádiókészüléke, amelyen még a zavarások ellenére is tűrhetően lehetett fogni Moszkva és London magyar adásait. Azonnal elindult Kovácsékhoz.

Ez a házaspár egy egészen szűk kis szobában lakott. Elöl, az utcafronton, a háztulajdonos lakása volt. Hátul, az udvarban Kovácsék és még három munkáscsalád. Kovácsék kétszer három méteres „szobájának" nem volt ablaka, fényt csak az ajtó üvegén keresztül kaptak. De ebben a „lakásban" időnként két-három kommunistát is rejtegettek. Néhány napig csupán, amíg jobb helyet nem találtak nekik. Putz Károly és Kovai Lőrinc szintén igénybe vette a vendégszeretetüket, míg aztán a gödi kis viskójukba – kunyhójukba – tudták kicsempészni őket. Andrásfi ismerte Kovácsék gödi rejtekhelyét. Gyakran időztek ott az újpesti ifik is. Szemináriumokat tartottak, vitáztak, hasznosan és derűsen töltötték vasárnapjukat.

Andrásfi otthon találta Szűcs Erzsébetet és megbeszélte vele a rádióhallgatások technikáját. Abban állapodtak meg, hogy Andrásfiné az adások időpontjában megjelenik a Nap utcai lakásban és feljegyzi a fontosnak látszó információkat. Szűcs Erzsébet készségesen vállalta a feladatot, noha egy alkalommal – éppen a rádiózás miatt – csaknem lebukott. Brucsek Tamás fa- és szénkereskedő, a szomszédjuk, rendőrt uszított rájuk. Brucsek nyilas körzetvezető volt, éber fasiszta, aki mindent elkövetett, hogy ártson a baloldaliaknak. Leánya azzal dicsekedett, hogy amikor egy nyilas csoporttal Berlinben járt – még Hitler is kezet fogott vele. Kovácsék nagy szerencséjére olyan rendőr jelent meg náluk, aki – akkor még szinte példátlan jóindulattal – figyelmeztette őket, hogy „idegen rádiókat tilos hallgatni, jó lesz, ha vigyáznak, mert Brucsek úr ismét feljelentheti magukat..." Ettől kezdve a csoportos rádióhallgatást beszüntették. Nos, a fenyegető veszély ellenére Szűcs Erzsébet vállalta a kockázatot. Andrásfi közben egyébről is értesült.

– Méhes Géza gyakran megjelenik nálunk – mondta Szűcs Erzsébet. – Meghallgatja Moszkvát, de sohasem készít róla jegyzetet. Azt mondja, hiba lenne az ilyesmi, mert a rendőrség – ha lefognák őt

– bűnjel birtokába jutna. Méhes Géza csak figyel, jól megjegyzi, mit hall, és persze továbbadja.

Kiderült, hogy Kovácséknál Méhes Géza és Kerekes Pál otthonos, sőt, kitűnő „flepniket" is kapott Szűcs Erzsébettől, amelyeket viszont Kovács Margit – Halas Lajos felesége – szerzett be. Andrásfi mindezt jól megjegyezte magának s úgy érezte, az információs „központ", ha kicsiben is, de létrejött.

Andrásfi ekkor még nem tudta, hogy Méhes Géza lakásán egy ifi sejt rejtőzik. Méhes 26 éves volt ekkor, mint vasöntő a Ganz Hajóban szabadult, és mint szervezett ifjú kommunista eredményesen dolgozott. Különösen a Tripolisz-negyedben sikerült sok fiatalt a forradalmi harcra aktivizálnia. Felesége, aki vele együtt dolgozott az ifik között, minden tekintetben méltó párja volt. Lakatos Béla és társai sokat köszönhettek nekik.

Miután Andrásfi nemrég szabadult egy év és nyolc hónap után a börtönből, sok mindent újra kezdett. Eleven kapcsolata volt Földes Lászlóval. Ő maga elsősorban régi munkatársaira gondolt, azokra, akiket még területi titkár korában ismert meg egészen közelről. Oszkó Gyuláról csak annyit tudott, hogy katona, és valamelyik budapesti főpályaudvaron teljesít szolgálatot. Németh Jánossal azonban már együtt dolgozott. Németh, a tímársegéd, a Mauthnerban tevékenykedett, s a bőrgyári munkások közül többeket irányított. Bakos Lajossal együtt „jól tartották a bőrgyári frontot". E kettőhöz tartozott Bertalan János bőrgyári munkás, aki 1919-ben vöröskatona volt, és 1930-tól az illegális KMP tagja. Számíthatott Teleházy Sándor cipészsegéd részvételére is, noha őt még nem vette fel tagnak a párt. De ez a komoly, szótartó, szervezett munkás különösen a VS vonalán tűnt ki. Andrásfi magas fokon aktivizálható antifasiszta harcosnak ítélte Berta András bőrgyári munkást, Székely Ernő cipészt, a helyi bőripari szakszervezet titkárát, Janda Vilmos vasmunkást, G. Molnár Ferenc aszta-

lost, Virág Károly mázolót, Döbrentei Károly textilmunkást és a feleségét, Némethy Arankát, aki az Egyesült Izzóban dolgozott. Ebbe a sorba tartozott Kovács Gyula is, akinek viszont a Ganz Hajóban voltak sejtjei. Andrásfi tartotta a szoros kapcsolatot Földes Lászlóval és Mód Aladárral, de rajta volt, hogy a régi, REF-es kommunistákkal is felújítsa az összeköttetést. Például Dalos Idával, Blatt Dezső villanyszerelővel, Szelicsán Sándorné textilmunkással, Sipos Dénes pékmunkással, Weisz Samu nyomdásszal és a feleségével, Sommer Teréz munkásnővel és Kluger Rózsi gyári munkással. Mindezek között mégis Micskó Rudolf segítségére számított leginkább.

E krónika lapjain gyakran előfordul a *szerencse* és a jótékony *véletlen*. Ismételten utalni kell rá, hogy a szerencse és a jótékony véletlen mindig a mozgékony embereket segíti. Azokat, akik bekerülnek az események sodrába és elszántan változtatni akarnak azon, ami ellenkezik elveikkel és céljaikkal. Ezek az emberek mindig és szükségképpen rálelnek társaikra. Mód Aladár és Andrásfi Gyula e törvényszerűség alapján találkozott Újpest és Rákospalota határán. Andrásfi Rákospalotára igyekezett Dinda Bélához, és Mód Újpestre Földes Lászlóhoz. Mindketten félrevonultak a hosszú, néptelen Pázmány utcába, rövid beszélgetésre. Mód *add tovább* szándékkal közölte gondolatait Andrásfival:

– 1848 és 1919 márciusa piros volt, ez az 1944-es fekete. 1848-ban és 1919-ben népünk legjobbjai csodálatra méltó hősiességgel álltak ellent a reakciós idegen hatalomnak. Azok azonban, akik most bitorolják a hatalmat, közönséges hazaárulók. Mi most a mi legfontosabb feladatunk? Felkészülni egy új piros márciusra. Megszervezni az ellenállást, létrehozni a nemzeti egységet a fasizmus ellen, átmenteni Magyarországot a sír széléről a virágzó jövőbe. Hallatlanul nehéz feladat ez, hiszen az ellenállás megszervezésével egyidőben akkumulálni kell a saját erőnket is,

amelyet a reakció a mi kitűnő elvtársaink ezreinek lefogásával csaknem elpusztított. Terjesszétek igazunkat, hirdessétek a fasizmus elkerülhetetlen bukását, készüljetek fel a fegyveres harcra. És bármily kevesen vagytok, el ne feledjétek, valójában ti vagytok az a többség, amely akar és tud ellenállni, és amelynek helytállása örök bizonyítéka lesz a kommunisták önzetlen hazaszeretetének . . .

Mód nyomatékosan figyelmeztette Andrásfit azokra a veszedelmekre, amelyeket az új helyzetben el kell kerülni. Hitler titkos rendőrsége, a Gestapo immár jelen van Magyarországon. Valójában a magyar politikai rendőrséget – Sombor-Schweinitzer „skartbatételével" Hain Péter, a leplezetlen „Hitler-szolga" – Heinrich Himmler és Ernst Kaltenbrunner Gestapo-SD terroristáinak a kezére adta. Hitler politikai és biztonsági rendőrsége a maga „gazdag" tapasztalatait és még „gazdagabb" gyakorlatát átadta Hain Péternek, a csendőrség és a vkf nyomozó szerveinek.

– Nehéz a talaj, akna mindenütt – mondotta Mód –, és mégsem tehetünk mást: mozognunk kell rajta, vállalva minden veszedelmet . . .

1944. március 19-e után, az újjászervezés és erőgyűjtés heteiben és hónapjaiban, sok régi kommunista önmaga felső kapcsolatává lett, vagyis saját maga döntötte el, mit kell tennie. Ezek közé tartozott Újpesten az akkor 37 éves Micskó Rudolf vasöntő, régi kommunista. Virágné, Hoffmann Éva kapcsolta a mozgalomba 1933-ban. De korábban már együttműködött Oczellékkel Salgótarjánban. Szilárd meggyőződést és harci szellemet hozott magával a bányászvárosból. Hamar felfigyeltek rá, Moszkvába akarták küldeni iskolába, de nem kapott útlevelet, pedig Hébelt Ede minden furfangot megpróbált vitatott állampolgárságának elfogadtatására. Mód Aladárral mindvégig szoros kapcsolatot tartott. Mód „képezte ki" a legális és az illegális munka egyidejű végzésére. Eb-

ben olyan gyakorlatra tett szert, hogy 1943-ban és 1944-ben, Baron Andor, a szociáldemokrata párt újpesti titkára teljes mértékben megbízott benne, noha „ismerte". Baron bizalmasai körében nyíltan s némi cinizmussal elismerte már: „Ha nem lennének kommunisták, akár becsukhatnánk a boltot, mert hiányzana az élet a Munkásotthonból..." Baron a lemorzsolódott párttagokra gondolt, s ezért nem éppen alaptalanul mondta azt, amit mondott. Micskó 1944 elején találóan jellemezte Baront: „Értelmes ember, sokat változott egy év alatt, érettebben politizál, kevesebb egyoldalúsággal. Most már hajlik a kommunisták iránti lojalitásra, bár ahogyan én ismerem, a határvonalat sohasem fogja átlépni. De azért, ami megváltozott benne, az is valami..."

Micskó 1944-ben a 150 munkást foglalkoztató újpesti Donáth-féle öntödében dolgozott. Priusza miatt másutt aligha kapott volna munkát. Katonai parancsnokság alá helyezett hadiüzemben semmiképp. Donáth József azonban nem válogatott, mert nem válogathatott. Micskó szerette ezt a munkahelyét, mert csaknem százszázalékosan szervezett volt, és valamennyi vasas igen jól összetartott benne. Műhelytársai ismerték, becsülték és tisztelettel adóztak osztályharcos tevékenységének. Tudták róla, hogy Horthy rendőrségének legkegyetlenebb „puhító" tagjai sorra kudarcot vallottak vele, semmiféle vallomást nem sikerült kicsikarniuk belőle. Micskó termetes, keménykötésű vasmunkás volt, szűkszavú, aki azonban a megfelelő helyen és a megfelelő időben mindent kimondott, amit szükségesnek tartott. Legális és illegális feladatainak megfelelően egyszerre négy szakszervezetben tevékenykedett, sőt, önállóan megszervezett egy ötödiket is. Magukénak tartották a vasasok, a textilesek, az építők és a fások. Joggal, mert amikor eredeti szakmájából kizeccelték, dolgozott a Váci úti Jutagyárban, a kőműveseknél és az asztalosoknál. Ötödik kedvenc szakszervezete a vegyipari munkáso-

ké volt. Újpesten több vegyészeti üzem működött: enyvgyárak, a Krajer festéküzem, a Keleti és Murányi vegyiüzem, a Baeder illatszergyár, a Chinoin. Ezek mind szervezetlenek voltak. Micskó már 1934-ben hozzálátott szervezésükhöz. De a Munkásotthonban nem kaptak helyet. Ezért a Baross utcában, a Seress (Streba) nevű vendéglőben ütötték fel a tanyájukat, akár hajdani elődeik a munkásmozgalom hőskorában. Sikeresen alapították meg a vegyipari dolgozók újpesti szakszervezetét. Seress (Streba) – azelőtt az UTE játékosa volt – szívesen engedélyezte összejöveteleiket a vendéglőjében.

Micskó pártutasításra szervezte a szakszervezeti ellenzéket. Bőrös vonalon Kiss Károllyal, később Simon Ferenccel volt kapcsolata. Hubai János, a bőrösök központi titkára, nem tudta megakadályozni a munkáját, Günther pedig, a bőrösök „pénzügyminisztere" – mindennél fontosabbnak tartotta a tagdíjakat. Abban, hogy Újpesten virágzott az ellenzéki befolyás alatt álló bőrös szakszervezeti mozgalom, jelentős része volt Micskó Rudolfnak is. Emlékezetes volt a vasasok érdekében megtervezett akciója a sok egyéb között. Mint gyakorlott szakszervezeti agitátor, egy csoport élén küldöttséget vezetett a vasas központba. Jogokat nem élvező helyi befizetőcsoport helyett teljes jogú helyi vasasszervezetet követelt. Ilyennek engedélyezéséhez húsz aláírás volt szükséges, Micskóék kétszáz aláírást szereztek, de Kabók Lajos, Karácsony Sándor és Spitálszky Károly mégis elutasították a kérelmet. Kabók így érvelt:

– Elvtársak, az idő alkalmatlan most kérésük teljesítésére. Súlyos a politikai helyzet, hiszen tudják. Kállay kormánya semmiféle új munkásszervezet megalakulását nem engedélyezi. Sőt, Keresztes-Fischer belügyminiszter a meglevők működését is korlátozza. Ha az újpesti vasasok szervezeti életet akarnak élni, annak nincs semmi akadálya. Megtehetik itt a központban, a Magdolna utcában.

Spitálszky őszintébben beszélt:

– Elegendő gondot okoznak nekünk maguk befizetőcsoportként is, és a mostani idők különben sem alkalmasak a terjeszkedésre. Maradjanak veszteg: maguk és mi egyformán jól járunk. Értsék meg végre, jelenleg semmi sem fontosabb, mint anyagi és emberveszteség nélkül átmenteni szervezeteinket a jövőbe . . .

Milyen sokszor hallotta még később Micskó ezeket a szavakat: „Átmenteni magunkat a jövőbe . . .” És a kései kor embere, ha azt hiszi, hatástalanok maradtak ezek a szavak, téved. Sok szervezett munkás akadt, aki elfogadta ezt az „érvet” – történelemhamisítás lenne ezt tagadni. Micskó és társai azonban a vasasközpont tilalma ellenére, lényegében szervezeti élettel töltötték meg a befizetőcsoportot.

Micskóné a textilmunkásnők között népszerűsítette a kommunista pártot. Okos és bátor agitátor volt, munkástársai szerették. 1942-ben, a nagy lebukások idején, a Conti utcai katonai ügyészség „izzasztó kamrájába” került, méghozzá terhes állapotban. Átélt és ismételten végigélt, sőt túlélt minden borzalmat. Mégsem vallott. Sem a férjére, sem őreá magára nem tudtak rábizonyítani semmit. Ha jogos leírni ilyen mondatot: „hős lelkű asszony”, akkor Micskóné esetében ez feltétlenül leírható. Aznap szülte meg a Conti utcai börtöncellában a kisfiát, amikor Schönherz Zoltánt a Margit körúton kivégezték. Újszülöttjét kegyeletből, Schönherz áldozatos életének tiszteletére, Zoltán néven anyakönyveztette.

Micskó szoros kapcsolatot tartott a kőműves Halas Lajossal. Vele együtt vett részt az építőmunkások nagy küzdelmeiben és bérharcaiban. Összeköttetésüknek nagy hasznát látta később, amikor Halas mint egy légvédelmi osztag szakaszvezetője, iratokat, fegyvereket és lőszert küldött Újpestre. Micskó 1944. március 19-én, amikor a magas láz ledöntötte a lábáról, az Attila utca 22-ben lakott. Óránként vitte neki

a felesége és egyik-másik szomszédja a friss híreket. Csodálkozva hallgatta, hogy sem a rendőrség, sem a németek nem szállták meg a Munkásotthont. És amikor ez még másnap sem következett be, fel akart kelni, noha a láza megmaradt. Nem engedték. Csak három nappal később vált láztalanná – 37,5 fokot mért ekkor –, de addigra a Munkásotthont már lezárták, valamennyi helyiségét lepecsételték és Sztupek József gondnokot törvényes következmények terhe mellett az épület szigorú őrzésére kötelezték. Dr. Kerényi László városházi aljegyző, dr. Bakó Oszkár és Endre László alispán bizalmasa, személyesen ellenőrizte a pecsétek felrakását, és fenyegető hangon figyelmeztette Sztupeket:

– Ide figyeljen, fatakám, ha nem akarja magára bőszíteni Winkelmann Ottó SS rendőrgenerálist, a nagy hatalmú Himmler személyes megbízottját, jobban vigyázzon ezeknek a pecséteknek épségére, mint a saját szemevilágára. És tanulja meg a Höttl nevet. Höttl! Megjegyezte? Olyan szeme van ennek az úrnak, mint a röntgenmasinának: átlát mindenen, észrevesz mindent s nincs titok előtte. És ha valaki nem tetszik neki... Áh... Szóval ért engem, fatakám?

Kedélyességet mímelve ráveregetett Sztupek vállára:

– Naná, persze hogy ért, hiszen értelmes ember maga. Életében csak egyszer veszítette el a józan eszét, amikor bedőlt a szocdem bandának, s elvállalta a gondnokságot. No, félre a mókával, értse meg: ide a további intézkedésig még a szellemek se tehetik be a lábukat. Főleg a vörös szellemek nem...

Micskót elhagyta ugyan a láz, de nyomban egy másfajta emésztő tűz kerítette a hatalmába: a türelmetlenség, a cselekvés vágya. Képzeletben maga elé idézte mindazokat a kommunistákat, szakszervezeti aktivistákat és a kommunistákkal rokonszenvező szociáldemokratákat, akiket alkalmasnak ítélt az új hely-

zet új harcaira. Mert abban egészen bizonyos volt, hogy a hitlerista katonai megszállás a fasiszta terror fokozódásának kezdete, az osztályharc pedig szükségképpen felölti végső formáját: a fegyveres ellenállást. Nos, kikre számíthat? Kiket kell maga köré gyűjtenie? Kikkel kell próbálkoznia?

Elsősorban a hat Berger fivérre gondolt. Ezek közül akkor csak István nem volt még a párt tagja. Bohém hajlamai nem tették erre alkalmassá. Aladár pedig, a legidősebb testvér, 1942 óta egy szigorú büntetőszázadban sínylődött. Pedig őreá most nagy szükség lett volna. 1919-es régi kommunista volt, a fehérterror elől külföldre kellett mennie, de bárhová került, folytatta a forradalmi küzdelmet. Romániába vetődött, ahol tagja lett a Román KP központi bizottságának. Óriási tapasztalatai, okos bátorsága, magával ragadó jelleme most hiányzott Újpestről. De a másik négy Berger fivérre feltétlenül számíthatott. Később kiderült, hogy István sem akar lemaradni – a végső megpróbáltatások idején szépen felfejlődött.

Képzeletbeli seregszemléjén a további nevek egész sora bukkant fel, például Simonfalvy László, az Egyesült Izzó dolgozója. Aztán Gróf Károly vasmunkás, Döbrentei Károly textiles, Fórizs Béla vasas, Némethy Aranka, az Egyesült Izzó munkásnője, Gulyás Miklós vasas. Valamennyien szervezett munkások. És Kovács Gyula, aki akkor a Ganz Hajó öntödéjében dolgozott, és volt befolyása ottani munkástársaira. Nos, Micskó mindezekkel megkezdte előkészítő megbeszéléseit, s ezeket az illegális pártmunka szabályai szerint bonyolította le. Rákényszerült a legmagasabb fokú óvatosságra, mert az egész várost elöntötte a rémület. Sok embert valósággal megbénított az a rádöbbenés, hogy mindaz, amit mindaddig a hitleristák gaztetteiről hallott és eleddig oly távolinak tetszett, most itt van és dögkeselyűként lecsap mindenkire, akit észrevesz. Ilyen légkörben korántsem haladhatott oly gyorsan az újjászerveződés, mint

ahogyan az kívánatos lett volna. Pedig Micskó ostorral kergette volna az időt és kárbaveszettnek tartott minden egyes napot, melyben nem történt valami, ami közelebb vihette a céljához. Mindez rávallott Micskó erélyére, ami különösen a későbbiek folyamán bontakozott ki hatásosan.

Miközben kereste a megfelelő társakat, szükségesnek ítélte a találkozást Piller Gyulával. Azt remélte, tőle megtudhatja, miként vélekedik az általános helyzetről és a tennivalókról Kelemen, Bölcsföldi, Bede, Baron, Bartucz és mások. Piller a Baross utcai emeletes városi házak egyikében lakott. Otthon találta őt, de nyugtalan, ideges hangulatban. Tőle tudta meg, hogy a március 19-ről 20-ra virradó éjszaka ismeretlen antifasiszták kézigránátot dobtak egy német gépkocsizó osztagra, amely a Toldi utca és az Attila utca sarkán levő tágas telekre települt. Akkor éjjel összevissza lövöldöztek a németek, és másnap a tettesek kinyomozását követelték a rendőrségtől. De a bátor antifasiszta vagy antifasiszták neve sohasem vált ismeretessé. Ha kommunisták műve volt, akkor a hallgatást a konspiráció szabályai tették kötelezővé, ha valamelyik magányos magyar katona hajtotta végre a hazafias tettet, szintén érthető a hallgatása. Egy bizonyos: Újpesten, bár igen szerény formában, de figyelmeztették a német fasisztákat: gyűlöletes idegenek vagytok itt!

És az egymást követő komor napok eseményei bőségesen megmutatták, milyen és mennyi gyalázatot zúdított Hitler és Horthy a magyar népre. Éjjel és nappal folyt a hajtóvadászat minden nevesebb polgári demokratára, antifasisztának ismert személyiségre, exponált szociáldemokratára, de leginkább a kommunistákra. Minden beavatott tudta, hogy a német hírszerzés magyarországi exponense, Höttl kész névjegyzékkel rendelkezett. Ez a Höttl pontosan tudta, kiket kell a lehető legsürgősebben kézre kerítenie. Jellemző a demokraták és a polgári antifasisz-

ták készületlenségére és naivitására, hogy legtöbbjük tétlenül, a lakásán várta sorsa beteljesedését. Azok a polgári antifasiszták, akik mégis elkerülték a korai lebukást, többségükben a kommunisták segítségének köszönhették megmenekülésüket. Néhány nappal a nagy hajtóvadászat első rohama után, amikor a Kossuth rádió és a BBC az egész világot riadóztatta a Gestapo és az Abwehr gyalázatosságai ellen – Horthy követelte a lefogottak átadását a magyar hatóságoknak. De akár őszinte volt ez a követelés, akár csupán alibi intézkedés, lényegében hatástalan maradt. Azok a kommunisták, akik értesültek Sombor-Schweinitzer lefogásáról, nem csekély kárörömmel gondoltak rá: Most a pribék is megkóstolja, milyen érzés a Gestapo „puhító pribékjeinek" markába kerülni. Vajon tud-e még oly öntelten és fölényeskedve mosolyogni, mint azokban az időkben, amikor roncscsá vert kommunistákat szemlélgetett? Akik szemtanúi lehettek Sombor-Schweinitzer vallatásának, azt híresztelték, hogy az egykor oly nagy hatalmú úr többször összecsinálta magát, és a saját piszkában fetrengve rimánkodott kegyelemért. Bizonyosat persze senki sem tudott, sokan kételkedtek abban, hogy a veszett antikommunista főrendőrt túlságosan megalázták volna. „De köpni köpött" – mondták róla általában.

Pest hamarosan megtanulta Veesenmayer nevét, aki mint Hitler teljhatalmú megbízottja afféle magyarországi Gauleiter minőségben váltotta fel Jagow német nagykövetet. És eléggé sietősen felbukkant a fővárosban Eichmann Adolf SD Obersturmbannführer is, a zsidók likvidálásával megbízott Sonderkommando vezetője. Horthy cinkosságának elvitathatatlan bizonyítéka volt az a hivatalos közlemény, amelyet a Magyar Távirati Iroda és a Magyar Rádió ismertetett a nyilvánossággal, s amely szerint a német csapatok „közös megegyezéssel" érkeztek Magyarországra. Horthy letette Kállayt, és a jócskán szenilis,

patologikusan ostoba Sztójayt ültette a helyébe. Olyan politikusok kerültek a kormányba, akik már jó ideje fenntartások nélkül elkötelezték magukat Hitlernek.

Amikorra véget ért ez a fekete március, Baky László, volt csendőrőrnagy, hírhedt nyilaskeresztes potentát belügyi államtitkár lett, és a fajüldöző-fajirtó Endre László azonos rangot kapott Bakyval. „Lecsapoljuk a zsidó vért" – biztatta Endre László a híveit. Hamarosan kiderült, hogy nem üres fenyegetődzés, amit mondott. Formálisan meghagyták ugyan a szakszervezeteket, de kormánybiztosokat ültettek a nyakukba. Lefejezték a sajtót, korlátozták a telefont a vidékkel, statáriumot hirdettek azokra, akik engedély nélkül működtettek rádió adó-vevő készüléket. Sztójay kormánya megtiltotta, hogy a zsidók keresztény alkalmazottakat tartsanak, elvette a telefonjukat és sárga csillag viselésére kötelezte őket.

Újpesten történt: amikor a járókelők az Árpád út és az István út kereszteződésénél megpillantották az első sárga csillagos embert, csődület támadt. Megbámulták a jelenséget s az arcokon megdöbbenés tükröződött. Akadt azonban valaki, egy fasiszta, aki zsíros, elégedett hangon jegyezte meg:

– Na végre! Csakhogy megértük ezt!

És ekkor egy öregúr – gimnáziumi tanár volt aktív életében – rászólt az örvendezőre:

– Ennél nagyobb gyalázat Magyarországon alig történt. Micsoda szégyen! Ha gondolkodnék, rájönne: nemcsak ez a zsidó kapott sárga csillagot, hanem vele együtt az egész magyar nép is. Adja az isten, hogy mennél hamarább megszabaduljunk tőle . . .

Földes László megfogadta Kende István tanácsát: elköltözött újpesti lakásáról. Málkai József névre jó papírjai voltak. Minden személyi irata eredeti volt, ellenőrizhetően hiteles, ami viszonylagos biztonságot jelentett igazoltatás esetén. Megfelelő albérletet a Mester utcában talált, a 164-ben, egy nyugdíjas er-

dész házaspárnál. Földes igen hamar megnyerte szállásadói bizalmát. Szerényen viselkedett, nem dohányzott, alkoholt nem fogyasztott, polgári felfogás szerint egy jóravaló, józan életű fiatalember életét élte. Minden reggel elment munkába, és onnan pontosan hazatért, kapuzárás után sohasem maradt ki. Ügyelt a rendre, a tisztaságra, amivel még a szimatolgató házmestert is lefegyverezte. Földesnek valóságos főnyereményt jelentett ez a lakás, mert az erdész házaspár rendszeresen és hetekig vidéken tartózkodott. Földes természetesen ilyenkor sem fogadott látogatókat, amivel végképpen megnyugtatta az éber házmestert.

Földes a Mahunka-bútorgyárban kapott munkát. Több régen kipróbált, minden tekintetben megbízható kommunista dolgozott ebben a gyárban. Stylbútorokat készítettek, s a tulajdonos megkövetelte a minőségi munkát, dolgozóival kapcsolatban semmi más nem érdekelte. Földes – az elvtársai segítségével – gyorsan megtanulta a szakma új fogásait. Eddig ugyanis az újpesti „kommersz" üzemekben dolgozott, ahol – a rossz nyelvek szerint – sapkával verték össze a bútort.

Már nem is napról napra, hanem szinte óráról órára romlott a helyzet. Sztójay miniszterei – Rátz Jenő, Jaross Andor, Antal István, Reményi-Schneller, Csatay Lajos, Jurcsek Béla, Kunder Antal és Szász Lajos – nagyon megfeleltek Veesenmayernek. De a háttérben koncra és hatalomra éhesen nyüzsögtek a „trónkövetelők": Imrédy Béla, Ruszkay Jenő, Rajniss Ferenc és Szálasi Ferenc, a „gyepü-rögvalóság" és a „Kárpát–Duna Nagyhaza" fényilasa. Ezek a nevek kivétel nélkül egy-egy kisebb-nagyobb fasiszta csoportot képviseltek, és valamennyiüket a gátlástalan demagógia tette hasonlatossá. Politikai kalandorságuk nagyon megfelelt Hitler igényeinek.

Földes László kapcsolata Kende Istvánnal rendszeres volt. Tőle kapta meg a *Béke és Szabadság* első

számát, amely márciusban jelent meg mint a Békepárt lapja. Ebben az első számban a szerkesztőség félreérthetetlen nyíltsággal közölte: „Tettekre akarunk serkenteni! Emlékeztetni akarunk mindenkit feladatainkra és kötelességünkre, amit reánk rótt a reakció árulása és Hitler barbár igája. Hirdetjük a nemzetnek a katasztrófa elhárítására egyedül alkalmas utat: Békét a Szovjetunióval, Angliával és az Egyesült Államokkal. Békét Jugoszláviával, Csehszlovákiával és Romániával. Harcot a hitlerizmus és magyarországi bérencei ellen. Harcot a békéért és kenyérért, a földért és szabadságért . . ."

Jaross Andor belügyminiszter március 29-én hivatalosan is feloszlatta a szociáldemokrata pártot, a kisgazdapártot és a parasztszövetséget. Azok a kormánybiztosok pedig, akik a szakszervezetek élére kerültek, az utolsó fillérig elszámoltatják a vezetőket a bevételekről és a kiadásokról. Minden nyilas frakció „megelevenedett", lármásan szervezkedett, amiben nagy segítségére volt a „polgári ellenzék" valamennyi napilapjának, hetilapjának és folyóiratának betiltása. Pálffy Fidél elégedetten állapította meg a Magyar Nemzetiszocialista Pártszövetség április 2-i ülésén: Sztójay beiktatásával elérkezett a nemzetiszocializmus végső győzelmének ideje.

Közben a frontokon rohamosan romlott a Wehrmacht helyzete. Hitler egymás után rákényszerült hadosztályainak kivonására Magyarországról, és március végén már csupán hetvenezer katonája maradt az országban. Ha a magyar uralkodó osztály vezetői ellenállásra szánták volna el magukat, lehetőség kínálkozott számukra, mert a következő hetekben a német haderő magyarországi létszáma fokozatosan csökkent. Ellenállás helyett azonban lemondattak huszonhárom antifasiszta hajlamú országgyűlési képviselőt, csökkentették a jegyekre vásárolható élelmiszeradagokat, és listát készítettek a máglyára dobandó könyvekről.

Budapest népe 1944. április 3-ig csak hírlapi közleményekből, a frontkatonák elbeszéléseiből és a filmhíradók rövidke képsoraiból értesült a háború borzalmairól. De ezen az áprilisi első hétfőn minden budapesti embernek rá kellett döbbennie, hogy a hatalom birtokosainak hazaáruló politikája hadszíntérré változtatta az országot. 1944. április 3-án, hétfőn, napsugaras időre ébredtek az emberek a fővárosban. Enyhe szellő lengedezett, tiszta kék volt az ég, a madarak idilli módon csicseregtek a parkokban. Egyszer csak üvöltözve megszólaltak a légvédelmi szirénák, és hamarosan száz meg száz angolszász bombázó-repülőgép jelent meg a kéklő magasságban. Zárt négyszögekben érkeztek, sárga és csillogó madaraknak látszottak, csak éppen a tömör búgásuk árulta el, mi készül. Fürge vadászgépek kísérték a bombázókat, s füstjeleket rajzoltak fel az égboltra. Meghatározták a célpontokat. Aztán mindenki megtanulhatta, mi az a sokat emlegetett szőnyegbombázás, mik a láncos bombák és az időzítettek. Mintha földrengés támadt volna, úgy rengett a talaj a pincékbe menekült emberek lába alatt. Óriási detonációk követték egymást, amint a támadó gépek új meg új hulláma repült a város fölé. Éjszakai sötétség támadt a füsttől és a szétvert épületek porától. Vajon kinek jutott eszébe, hogy három évvel ezelőtt ezen a napon végzett magával az akkori miniszterelnök, gróf Teleki Pál...

Délután négy órára ismét kitisztult az égbolt, megint kéknek látszott, de alant füstölögtek a romok, félóránként robbant egy-egy hatalmas időzített bomba, hosszú sorokban feküdtek az elszállításra váró hullák a romnegyedekben, s akik túlélték a támadást, kétségbeesetten keresték hozzátartozóikat. Óriási volt a lakosság demoralizáltsága, főleg azért, mert az egyszerű ember lelkéből hiányzott az a fajta fegyelem és hősiesség, amit csakis az igazságos küzdelem tudata olthatott volna beléje. Nem érezte magáénak Hitler és Horthy háborúját, nem azonosult vele, és bár han-

gosan félt kimondani, befelé átkozta balsorsának okozóit. Hol voltak már azok a „kedélyes" idők, amikor hetenként csak háromszor volt hústalan nap? Micsoda paradicsomi állapotnak tűntek azok a hónapok, amikor a jegyre még kiadták a járandóságot. Most már csak a feketepiacon lehetett hozzájutni az élelemhez, leromlott a kenyér minősége és fejadagja; cukor, tej, zsiradék – a Reichbe vándorolt. „A büdös német banda zabálja fel előlünk az ennivalónkat!" – kiáltozta egy boldogtalan édesanya. Perbe fogták és gyorsan elítélték lázítás címén. Most pedig a hanyatt fekvő dermedt emberi tetemek üres szeme meredt az égre. „Mindennek a zsidók az okai" – üvöltözte a nyilas uszító. És az egy nappal korábban kelt kormánynyilatkozat, mintha csak előre látta volna a tragédiát, arról ordítozott, hogy megsemmisíti a bomlasztás minden csíráját. Hadat üzentek a rémhírterjesztőknek, a suttogó propaganda „bajnokainak" és a jólértesülteknek, akik a moszkvai és a londoni rádiók adásai alapján azt híresztelték: „Hitler napjai meg vannak számlálva, a Harmadik Birodalom hamarosan örökre eltűnik a föld színéről..."

Egyelőre Budapestet fenyegette az a veszély, hogy eltűnik a föld színéről. Április 3-án, este, megismétlődött az angolszász bombatámadás. Ez éppoly heves volt, mint a délelőtti, de talán még borzalmasabb. Azok a kevesek, akik néhány percre előmerészkedtek a silány bunkerekből, megdöbbenve látták, hogy a légvédelem csődje milyen óriási. Minden egyes világító lövedék mélyen a támadó gépek alatt robbant, és hiába fogtak be a fényszórók egy-egy repülő erődöt, a Boforsok nem tudtak ártani neki. Sűrű füstfelhők borították az eget, amire a földön keletkezett óriási tüzek a vér színét festették. E két bombázás ezrével ölte meg az ártatlan embereket. Híre kelt, hogy Horthy nem vonult le a mesébe illő óvóhely kényelmes lakosztályaiba. Végignézte az iszonyatos színjátékot, mint valamikor Nero az örök város égését.

Bizonyos volt benne, hogy az angolszászok megkímélik a Várat.

Másnap aztán zuhogtak a rendeletek. Kiterjesztették és megszigorították a statáriumot. Elrendelték, hogy a bombázások után két óráig tilos bárhová telefonálni. Plakátok jelentek meg, s ezen felszólították a lakosságot a város önkéntes elhagyására. Bevallották: ez nemcsak védelmi okokból szükséges, hanem azért is, mert a hatósági élelmiszerellátás zavarait a kormány képtelen leküzdeni. Mindezek mellett közhírré tették a lapokban, hogy a zsidókat törölték a színészkamarából. Folytatták a heves propagandát a zsidók deportálása céljából, de az önkéntes elutazást a fővárosból megtiltották nekik. Baky László belügyi államtitkár, a „tegnapi" csendőr véreb, azt mondta beosztottjainak: „Tűszként fogom itt a pesti zsidót. Bombáznak bennünket? Bombázzák őket is . . ."

Földes László naponta találkozott Pintér Rezsővel és Kovács Gyulával. Meghatározott időközökben Bertók Jánossal, Bugár Jánossal és Hayer Ferenccel. Farkas Magda és Keresztes György szintén közeli munkatársai voltak. Valamennyiüket személyesen informálta:

– Ebben az évben eddig, két igen erős megrázkódtatás érte a pesti embereket: a német megszállás március 19-én, és az angolszász bombatámadás április 3-án. Churchill arra számít, hogy Horthy hamarosan kapitulál. Erre lehet következtetni a londoni rádió adásaiból. Nem lehetetlen. Ha van esze Horthynak, minden nehézség ellenére kapitulál. Csakhogy Horthy eszét osztályának bűnös önzése megzavarja. Okosan tesszük, ha nem táplálunk illúziókat. Amint tudjátok, működik már Pesten az úgynevezett Zsidó Tanács. Ennek vezetői kapcsolatban vannak Adolf Eichmannal, a zsidók likvidálásában nagy szakértelemre szert tett tömeggyilkossal. Nincs a Zsidó Tanácsnak egyetlen tagja sem, akinek illúziói lennének Eichmann szándékait illetően. Mert bármiként alakoskodik is ez

a bűzhödt fasiszta farkas, százezrek deportálására készül. Nekünk most meg kell sokszoroznunk erőfeszítéseinket, cselekednünk kell minden üldözött és halálra szánt ember érdekében. Zsidó vagy nem zsidó – pusztulás vár mindenkire, ha a náci fenevad háborítatlanul garázdálkodhat. Azonnali fegyveres felkelésre lenne szükség. Sajnos, mi, ez a kis csoport, jelenleg képtelen erre. Kevesen vagyunk, és ráadásul egyelőre még fegyverünk sincs. De azért vannak lehetőségeink. Például a szóbeli és a nyomtatott agitáció. Mennél több emberrel sikerül megértetnünk, hogy a német és a magyar fasiszták az egész nemzet gyilkosai, annál biztosabban akkumulálódik az a nagy erő, ami itt a Hinterlandban elvagdossa a fasiszta hadsereg utánpótlását biztosító ütőereket. El ne feledjétek: amikor védelmünkbe vesszük a deportálásra és kiirtásra ítélt zsidókat, akikkel ugyanúgy akarnak elbánni, mint a lengyelekkel, akkor védelmünkbe vesszük az egész magyar népet. Mi ugyanis jól emlékezünk még rá, miket rikoltozott Göbbels a birodalmi gyűlésen a lengyelekről, csehekről, szlovákokról, magyarokról, románokról, délszlávokról, az „Európába nem való szolganépek" jövendőjéről. Azt üvöltözte, ezek bitorolják a német életteret. Egybekötötte a *Lebensraum* jelszavát az *ausradieren* követelésével, és ha valóban Hitler győzne – bizonyosra vehetjük fenyegetéseinek beváltását: minden magyart kiradírozna Európából.

Földes részletesen kifejtette a tennivalókat. Hallgatni és terjeszteni a moszkvai és a londoni rádió híreit – bár akit ezen tetten érnek, azt statáriális bíróság elé állítják. Ismerni kell a valóságos fronthelyzetet. Verik a német fasisztát, s ennek tényeit élőszóval, suttogó propagandával, minden módon terjeszteni kell. Szükséges az üzemi munkások bátorítása: ott és úgy ártsanak a hadiipari termelésnek, ahogy tudnak, és ahogy lehetséges. Kapjon levelet minden felelős városvezető, polgármester, tanácsnok, hivatalnok: „Ves-

sen számot a lelkiismeretével! Ne támogassa Hitlert, Sztójayt, mert ha ezt teszi, sírt ás Magyarországnak, és ezért egyszer felelnie kell majd!" Hasonló hangú levél jusson el a rendőrkapitányhoz, a rendőrtisztekhez, a nyomozókhoz. És ugyanígy ostromoljuk az iskolaigazgatókat, a tanárokat, a tanítókat, a városi képviselő-testület tagjait, a papokat, a tűzoltótiszteket. Írni kell minden egyes közéleti személyiségnek: „Uram! Forduljon szembe minden idegen és hazai fasisztával, ha szereti a családját, barátait, a magyar népet, a hazáját és ha ember akar maradni a jelenkori nagy embertelenségben!" Millió veszedelmet rejtegető dzsungelben élünk, amelyből ki kell jutnunk. Igen ám, de rengeteg a bozót és megszámlálhatatlanul sok fa állja el az utunkat. Mitévők legyünk? Tanuljunk Molnár Ferenctől, aki *Az aruvimi erdő titka* című művében azt írta: Sohase az egész erdőt nézzük; mindig csak azt az egyetlen fát döntsük le, amelyik éppen előttünk áll – és egyszer csak azt vesszük észre, kiszabadultunk a dzsungelből . . .

– Veszélyes élet a mi életünk – figyelmeztette Földes a társait. – Partizánharc, ha úgy tetszik. Még nincs lőfegyverünk, de majd lesz. Egyelőre az agitáció tüzes nyilaival pusztítjuk fasiszta ellenségeinket. Nem kis dolog ez. Legyetek bátrak, és ne féljetek. Tanuljátok meg: a bátorság nem egyéb, mint a félelem folytonos leküzdése. Ez pedig csakis elszánt tettek révén lehetséges . . .

Földes munkatársai igen jól megértették, miről van szó. Andrásfi szinkronban mindezzel, más szavakkal, ugyanezt tanácsolta harcostársainak. Valamennyien fokozták agitációjuk lendületét, aminek sikere nagymértékben függött a politikai viszonyok helyi ismeretétől. Ezért tudni akarták, ki miként politizál az újpesti Városházán, a rendőrségen, az egyházakban, az Ipartestületnél, a Baross Szövetségben és a gyárosok között. Személyekre szólón gyűjtötték

az információkat emberekről, pártokról, egyesületekről és a lakosság hangulatáról. Minderre nagy szüksége volt a Békepártnak, hiszen valójában – ekkor különösen –, ez volt az egyetlen aktív és tömegeket mozgató szervezet, amely sem március 19-én, sem április 3-án nem kapott sokkot. Ez a párt ebben az időben már a Magyar Front létrehozásán dolgozott néhány áldozatkész szövetségesével. 1944 májusában a *Magyar Front* valóban megalakult.

Földes és Andrásfi munkatársai sikeresen oldották meg többrétű feladatukat. Agitáltak, közben hangyaszorgalommal – valóban ez jellemezte őket – egybehordtak a város politikai arculatáról minden egybehordhatót. Kiderült, hogy Endre László még alispán korában valamennyi lényeges pozícióba a maga jobboldali figuráit helyezte. Imrédy hívei sem maradtak ki az osztozkodásból. Jellemző, hogy az 1938. április elején lezajlott polgármester-választáson dr. Szalay Sándor – régi Kossuth-párti*, tekintélyes közigazgatási ember – 79 szavazatot kapott, dr. Pohl Sándor pedig csak 32-t. Endre László azonban alispáni hatalmánál fogva Pohlt nyilvánította megválasztott polgármesternek. Pohl természetesen hálásan és engedelmesen végrehajtotta az alispán minden reakciós utasítását. Eltávolította a Városházáról a zsidókat, a liberálisokat, a gyanúsakat és legelsőnek Hegyi Imrét, aki egy alkalommal nyilvános helyen elénekelte az *Internacionálét*.

Dr. Pohl a „mindent vissza" időkben Kassára került polgármesternek, helyét pedig – választás nélkül – dr. Hess Pál foglalta el. Hesst mindenki idegileg gyenge, erélytelen embernek ismerte, Endre Lászlónak éppen ezért felelt meg, mert helyette az előtérbe nem állítható, szélsőjobboldali dr. Bakó Oszkár tölthette be a „dirigensi pulpitust". Dr. Bakó tagja volt

* Bármily furcsán hangzik, Újpesten — akárcsak a Viharsarokban — ilyesmi akkor még létezett. Elsősorban a régi vágású kisiparosok tartották félig élő, félig holt állapotban.

a Magyar Élet Pártjának, elnöke a Turul Szövetségnek, vezető szerepet töltött be a Katolikus Körben, és teljes egyetértésben működött dr. Csik József espere apátplébánossal. Ez a dr. Bakó nagy gondot fordított a helybeli „őskeresztény" kisiparosok beszervezésére a jobboldali politikába. Olcsó hitelt követelt nekik, és Újpesten csakis keresztény exportőröket és nagykereskedőket volt hajlandó megtűrni. Már 1938-ban olyan iparkamarai reformot sürgetett, amely a zsidók ipari és kereskedelmi tevékenységét teljesen megszünteti. Minden beosztottjától, sőt minden folyamodótól származási igazolást követelt, hitelesített családfát. Ezzel azonban igen nagy gondot okozott mindazoknak, akik Erdélyben születtek, vagy a Felvidéken, esetleg a Délvidéken. Városházi cinkosa, dr. Kerényi László aljegyző mindenben a kezére játszott.

Mihelyt a zsidókat a sárga csillag viselésére kötelezték, dr. Bakó és dr. Kerényi sugalmazására dr. Hess kizárta a zsidókat a tejellátásból. Aztán megtiltotta nekik, hogy elektromos áramot fogyasszanak. Utasította a házfelügyelőket, ellenőrizzék a zsidók minden lépését, főleg azt, dolgoznak-e valahol. Ha volt munkahelyük, megtiltotta az alkalmazásukat. Tilos volt fürdőbe járniuk, nem kaphattak helyhatósági bizonyítványt, és már április 7-én elrendelte gettóba zárásukat. Endre László ugyanekkor közölte újpesti bizalmasaival, hogy Hitler és Speer 100 000 zsidót kért kényszermunkára. Andrásfi sokért nem adta volna, ha szó szerint megtudja, miként vélekedett ez a triumvirátus – Hess, Bakó, Kerényi – a szovjet hadsereg sorozatos győzelmeiről, Károlyi Mihály londoni Magyar Tanácsáról. „Ugyan, milyen lehet ennek az embernek a lelkiismerete?" – gondolta Andrásfi.

Dr. Hess lelkiismeretét azonban dr. Bakó és dr. Kerényi befolyásolta. Főleg dr. Bakó, aki dr. Endre László és dr. Baky László belügyi államtitkárok

1944. április 7-én kelt bizalmas rendeletével fedezte magát: „A kormány az országot rövid időn belül megtisztítja a zsidóktól. A tisztogatást területrészenként rendeli el, s a zsidóságot nemre és korra tekintet nélkül a kijelölt gyűjtőtáborokba kell szállítani. A zsidók összeszedését a rendőrség és a csendőrség végzi. A német biztonsági rendőrség tanácsadó szervként a helyszínre ki fog szállni, s vele a zavartalan együttműködésre külön súlyt kell helyezni. A vármegyei törvényhatóságok azonnal létesítsenek megfelelő helyeken és számban gyűjtőtáborokat, s azok helyét a közbiztonsági államtitkárnak jelentsék. Az elszállítás fogolyként, vonaton történik. A zsidók csak a rajtuk lévő ruházatot, legfeljebb 50 kilogrammos poggyászt vihetnek magukkal. Pénzt, ékszereket, arany- és más értéktárgyakat nem . . .”*

Újpesten előbb összeköltöztették a sárga csillaggal megbélyegzetteket. Elvették a lakásukat, üzletüket, műhelyüket, és megfosztották őket minden munkalehetőségtől. Baky és Endre rendeletét dr. Kula László rendőrfőtanácsos, az újpesti kapitányság vezetője hajtotta végre – mégpedig vad embertelenséggel. Ez a dr. Kula már 1941-ben megmutatta igazi arculatát. Tűvé tette az egész várost a „KEOK-szempontok” alapján, és összeszedett valamennyi „idegen állampolgárságú” zsidó polgárt, s ezeket a toloncházba vitette. Annak eldöntése, hogy ki az idegen állampolgár, az ő hatáskörébe tartozott. Jogával alaposan visszaélt, s a zsidók összeszedését, fogva tartását embertelenül hajtotta végre. Eltűrte, hogy a zsidó családok minden tagja, felnőttek és gyerekek, reggel-

* Baky és Endre eredeti szövege. 1944. június 30-ig 350 000 zsidót deportáltak, legvégül összesen 476 000 főt. A „szállításról” a mauthauseni SS-ek így vélekedtek: „Soha még foglyok ilyen szörnyű állapotban nem érkeztek, mint a magyar zsidók. A vagonok tele voltak trágyával, amibe bepakolták őket. Testük tele volt tetűvel, úgy néztek ki, mintha kiütéses tífuszban lettek volna. A tífuszjárvány be is következett. . .”

től estig egy fogdában szorongjanak. Helyénvalónak tartotta, hogy a zsinagóga előtt a hajtincses zsidókat a rendőrök durván molesztálják. Akiket pedig kénytelen volt a fogdából elbocsátani, azoktól megtagadta az igazoló iratok kiadását. Ennek következménye az újabb zaklatások sorozata volt. Törvényellenesen tizenöt napon túl is fogva tartotta a neki nem tetszőket. Rémuralma 1944. június végén ért véget, amikor – valószínűleg idegösszeomlása miatt – leváltották.

Andrásfi, Földes és az ifjú kommunisták részéről Lakatos Béla rendkívüli figyelmet fordítottak az újpesti zsidók tragédiájára. Mindenekelőtt a hatóságok minősíthetetlen embertelensége háborította fel őket. Világosan látták azt is, hogy a féktelen antiszemita uszításnak céljai közé tartozik a nemzsidó lakosság cinkossá tétele, „belekompromittálása" a fasiszta politikába. Lehetővé tették a zsidók lakásának kiigénylését, vagyontárgyaik eltulajdonítását, üzleteik és árukészletük megkaparintását. Lélekrontó méregnek használták az antiszemitizmust, amelyet ádáz szovjetellenességgel kötöttek össze. Szították a közönséges és lealacsonyító indulatokat, arra ösztökélték az embereket, hogy jelentsenek fel mindenkit, aki zsidókat, üldözötteket, katonaszökevényeket, és „destruktívakat" – értsd: antifasisztákat – védelmez, rejteget vagy azokkal egyetért. Aljas manővereik jelentős „sikerrel" jártak: a feljelentő, rágalmazó, meghurcolást kiváltó levelek tömegével árasztották el a hatóságokat.

Vajon mit szólt mindehhez dr. Csik József esperes apátplébános? Földes és Andrásfi, az újpesti ellenállás irányítói, az első perctől kezdve óvakodtak az általánosításoktól. Dr. Csik magatartásáért nem tették felelőssé a hivők egészét. Hamarosan bizonyítékokat szereztek arra is, hogy dr. Csik káplánjai között is jelentős különbségek vannak. Dr. Csik nagyon is elütött emberségesebb papjaitól. Különböző beszédei, megnyilatkozásai és nyomtatásban közzétett cikkei

alapján az újpesti kommunisták megrajzolták emberi, politikai és papi arculatát. Álszentnek tartották, képmutatónak, fajgyűlölőnek, aki a háborús uszítástól sem riadt vissza. Mindent alárendelt karrierjének, népszerűsége növelésének és anyagi érdekeinek. Üldözött minden haladó gondolatot, mert félt a bolsevizmustól. Szerette a kényelmet, problémáinak „sima" megoldását. Anyagiakban – főleg az egyházi adók behajtását illetően – kérlelhetetlen volt. Egy özvegy munkásasszony, akinek két fia katona volt, adójának mérséklésére kérte. Csik ezt felelte neki: „Gyermekem, te miért éppen a jóistent akarod megrövidíteni? Van egy lányod, aki dolgozik, fizess az Úrnak az ő keresetéből!" Andrásfi és az akkor még szociáldemokrata Lenkei László – a munkásotthon zenekarának karmestere – különösen jellemzőnek tartották dr. Csik politikai színvallására, hogy az ízig-vérig reakciós dr. Bakó Oszkár polgármesteri kinevezése érdekében ügyködött s még küldöttséget is vezetett a belügyminiszterhez. Jobboldali beállítottságát mi sem bizonyította jobban, mint az a hivalkodó kijelentése, hogy ő szüntette meg Újpesten a vörös veszélyt, s hogy ő nevelt 40 000 antikommunistát a szegedi gondolat szellemében...

Újpesten, a jobboldali vezetés garnitúrájában, nem csekély szerepet vitt Eperjesi-Wittich Zoltán, a leventeoktatás feje. Őt különösen Lakatos Béláék figyelték, s számontartották gaztetteit. Újpest öntudatos fiataljai mérhetetlenül gyűlölték ezt a fasisztát, akinek elembertelenedését sokan nem értették. Eperjesi-Wittich festőművésznek készült. Elvégezte a Képzőművészeti Főiskolát. De ez a „széplélek" mégis vállalta az újpesti fiatalok megrontójának szerepét. Rúgta, pofozta, terrorizálta a neki kiszolgáltatott fiatalokat. Lakatos, Vészi, Tóth Mihály tudott bűnös üzelmeiről és ezek feltárásával igyekezett szembefordítani vele a leventéket. Eperjesi-Wittich 1944. június 29-én Róth Ferenc munkaszolgálatost a falhoz állította, fe-

jét a falba verte és a sípcsontját összerugdalta. Mózes Károly leventét megtalpaltatta, Garay Mihály leventét pedig pribékké nevelt társaival verette félholtra. Lusztig Bélánét és lányát, Klárát, 1944. május elsején a városparancsnokságra hurcoltatta, mindkettőjüket mezítelenre vetkőztette. Klárán, egy Czupon nevű beosztottja lakásán erőszakot tett. Ez a festőművész-szadista később a nyilasok összekötő tisztje lett.*

Újpest városának felső vezetői, 1944. március 19-e után, általában jobboldaliak voltak, vagy pedig, mint antifasiszták, hangosan semmiképpen nem adhattak életjelt magukról. Megtűrtek maguk körül néhány olyan szakembert, aki – bár nem volt elkötelezettje a jobboldalnak, a nyilas tendenciáknak pedig éppen nem – szaktudása miatt nélkülözhetetlennek bizonyult. Ilyen volt például Pesta László dr., a tiszti főorvos, aki a felszabadulás után a kisgazdapárt helyi irányítója lett.

Hangsúlyos hely illeti meg a szélsőséges reakció oldalán az újpesti nyilasokat. Történetük megírása, frakcióik marakodása nem feladata e krónikának. 1944. március 19-e után azonban meglehetős egységben szerepeltek már. Tanyájukat a „Pokol csárdá"-ban ütötték fel.** Ma – harminc évvel a leírt események után – „Alpesi Söröző" a neve ennek a vendéglátóhelynek az Árpád út 106. alatt. Újpest nyilasai több okból kedvelték ezt a helyet. Először is három utca határolja a beépített telket: az Árpád-út, a Virág utca és a Petőfi utca. Maga a korabeli „Pokol-csárda", az Árpád út felőli részén egy hosszú, alacsony, földszintes épület. Kocsmarészének bejárata az Árpád út és a Virág utca sarkán volt. Olyan hosszú a főútvonal felé eső épület, hogy 15–20 ablaka van, derékmagasságra esik az ablaknyílás – bármikor könnyű volt ki-

* Népellenes bűncselekményeiért a népbíróság halálra ítélte. Kivégezték.

** Volt egy hasonló nevű csárda az Újpesti-szigeten is. De annak jelzős neve volt: „Szigeti Pokol-csárda."

lépni a nyilaspárt irodáiból. Razziák esetén ez előnynek számított egyes „maccsos" nyilasnak.* Hátul, a Petőfi utcai részen a zárt udvarra nyílt kapu. Tavasztól őszig ezen az épületekkel körülvett udvaron gyűléseket tartottak. Maga Szálasi is megfordult benne. Ami pedig a „Pokol-csárda" kocsmai részét illeti, ez hírhedten hangos volt az egész környéken. Mintegy 5–6 lakás nyílik ma az udvarról, akkor ezekben a nyilaspárt irodáit helyezték el. Itt székelt a nyilasok vezetősége. Ezek egy része Szálasi bebörtönzésének idején – féllegalitásban tevékenykedett. Újpesti „fejeseik" 1944-ben – amikor már „szabadon" lélegzettek, de még nem kerültek hatalomra – feltűnően sok pénzzel rendelkeztek, embereket vásároltak meg maguknak, kiterjedt apparátust mozgattak. *Ágoston István* városvezető és főkerületi helyettes vezető eleinte kerülte a nagy nyilvánosságot, nyilván okkal. 1944-ben 30 éves volt. *Hornyák Ferenc*, szervezeti és körzetvezető, 34 éves, igen agresszív fasiszta volt. Lakatos Béla ifjúmunkásai többször megfigyelték a lakását (Reviczky utca 8.), ahol sok eltulajdonított értéket rejtegetett. Szervező társa, *Szabó László*, mindenütt felbukkant, akárcsak *Boda József*, a vezető propagandista. Ez utóbbi az újpesti szociáldemokrata pártszervezetben kezdte pályafutását, de antiszemita kitörései miatt Kelemen Gyula a szó szoros értelmében kirúgta onnét. *Klima Józsefre* a nyomozócsoport vezetését bízták. Ez a „führer" 1944-ben 35 éves volt, a Thaly Kálmán utca 5. alatt lakott, de Horthy bírósága „a kormányzó elleni összeesküvés" vádjával 10 évre ítélte. 1944-ben amnesztiával szabadult.

Ezek a fasiszták 1944 elejétől mindinkább úgy érezték, „szabad a vásár", s mert anyagiakkal bőven rendelkeztek, különösen március 19-e után nagyszabású tagtoborzó akciókat bonyolítottak le. Hangosak voltak, sajtóval rendelkeztek, plakáterdővel borították el

* Egy időben, főleg 1939 előtt, ilyen is akadt.

a város utcáit, agitációjuk hangereje szabadon érvényesült, mert a rendészeti hatóságok ekkor már kifejezetten támogatták őket. Arra különösen nagy gondot fordítottak, hogy beférkőzzenek az üzemekbe, s ez a szándékuk nem maradt sikertelen. Különösen értettek a karrieristák beszervezéséhez, nagyon hatottak a lumpen, bűnöző elemekre, ígérgetéseikkel és fenyegetéseikkel mindenképpen sikerült gyarapítaniuk tagságuk létszámát. Kibontakozó „nagy konjunktúrájuk" idején, március 19-e után, de különösen a hatalomátvételük napjától kezdődően, ugrásszerűen szaporodott a létszámuk.

Újpesten, 1944 tavaszától, a kommunisták erős és veszedelmes ellensége volt a helybeli nyilas párt. Szaporodtak, a német megszállás a végletekig megnövelte önbizalmukat, agresszív fellépésüket semmi sem korlátozta. Andrásfi Gyula – előrelátón – felső kapcsolatának engedélyével, idejében „beépítette" Tamás Jánost a jobboldali fészekbe. Tamás 1930-tól volt a KMP tagja és csak komoly rábeszélésre, nyomatékos indokolás után vállalta a visszataszító feladatot. Eleinte a Nemzeti Munkaközpont, majd ennek elhalványulásával a nyilas párt köreiben mozgott. Szigorú illegalitásban végezte kényes feladatát és jól. Andrásfi révén az Újpesti Területi Bizottság állandóan „belélátott a fasiszták kártyáiba", s ez az esetek többségében lehetővé tette ellenük a legjobb harci módszerek megválasztását.

Még nem ért véget április, és a politikai helyzet a korábbihoz képest rendkívül feszültté vált. Földes László folyamatosan tájékoztatta a vele együtt dolgozó kommunistákat:

– Miután Csatay honvédelmi miniszter hadműveleti területnek nyilvánította a Tisza vonalától keletre eső területeket, valójában bevallotta, hogy rohamléptekkel közeledik felénk a front. Beszédes tény az is, hogy elrendelték Budapest polgári kiürítését. Horthy,

mérhetetlen aljasságból, még egy hadparancsot adott a háborúra a Szovjetunió ellen. Szombathelyit leváltotta, az új vezérkari főnök Vörös János. Kapkodnak az urak. Növekedik a fejetlenségük. Félnek, és a félelem igen rossz tanácsadó. Szorul a hurok a nyakukon: a Dunán például beszüntették a hajózást, oly nagy az aknaveszély. Számolnunk kell a terror fokozódásával, bár némelykor úgy tűnik nekünk, mintha ezt fokozni már nem lehetne. Törökország nem szállít többé fontos nyersanyagokat Hitlernek. Bennünket a Reich urai kirabolnak. Korlátozták a zsidók élelmiszer-ellátását, minden jogosítványukat bevonták, szűkítik a mentesítéseket és ötvenezer szerencsétlen zsidót már átadtak – családtagjaikkal együtt – a német „vegyiparnak". Gondolkodjunk el azon a tényen is, hogy mezőgazdaságunkban bevezették a kényszermunkát. Általános a gyűléstilalom, ami most nem bennünket sújt, hanem a jobboldalt. Végre megkaptuk Fodor Gyulától a sokszorosítógépet. Ezentúl magunk is készítünk röpiratokat. Szólítsuk fel a lakosságot a kiürítés szabotálására, fokozzuk a tömegek felvilágosítását a valóságos helyzetről, és még erélyesebben készítsük elő a fegyveres ellenállás ügyét – ami kitartó szervező és toborzó munkát feltételez...

Földes megállapította, hogy a már megkezdett népfrontpolitikát folytatni kell kitartón, a körülményeknek megfelelő módszerekkel. Andrásfi egyformán fontosnak ítélte a lakóterületi és az üzemi szervezőmunkát. Ez utóbbit megkönnyítette az a tény, hogy március 19-én Micskó Rudolf, Döbrenteiné Némethy Aranka és Kovács Gyula megkaparintotta a szakszervezeti tagnévsort. Andrásfi Gyula és Németh János a bőrösök legjobbjait tartották egybe. Andrásfi úgy is mint bőrös, úgy is mint területi kommunista vezető, ismerte ezeket a munkásokat. Németh János tímársegéd pedig – 1932-től volt KMP-tag – aktívan dolgozott a bőrös szakszervezet országos központjában is a vezetőség tagjaként. Ismerték, bíztak benne, el-

fogadták vezetőnek. E csoport tagjai a bőrgyárakban és különböző cipészműhelyekben dolgoztak. Közéjük tartozott Némethy Sándor cipész, Berta András tímár, Hollacsek Szaniszló bőrgyári munkás, Gál Mózes bőrgyári munkás, Bakos Lajos tímár, Bajor Béla bőrgyári munkás, Bakonyi Gyula bőrgyári munkás, Bertalan János bőrgyári munkás, Pintér Rezső cipész, Kollár József cipész, Teleházy Sándor cipész, Hortobágyi Ferenc bőrgyári alkalmazott, Kudlencsák Péter bőrgyári munkás, Héjas József bőrgyári munkás, Derce Pál bőrgyári munkás, Beregszászi Károly bőrgyári munkás, Kis Béla és Cull Lajos szőrmegyári munkások, Samu György cipész, Csonka János cipész. Ez a – nem teljes névsor – eléggé megmutatja, hogy az említett bőrösök, akik egytől egyig kommunisták voltak, milyen erőt képviseltek. Nemcsak az üzemben fejtettek ki agitációs és szervező munkát, hanem ugyanezt megtették a területen is. Különösen értékes munkát végzett Hortobágyi Ferenc a Mauthnerban. Ő a párt megbízásából tagja volt a helyi Frontharcos szervezetnek, a gyár vezetői előtt gyanún felül állt, megbíztak benne és sohasem motozták meg. Ő csempészte a röpiratokat tömegével a szigorúan ellenőrzött gyárba.

Hasonló erővel dolgoztak az újpesti vasasok is. Őket elsősorban Micskó Rudolf öntő és Kovács Gyula Ganz-hajógyári munkás irányította a március 19-ét követő időkben. Kihasználták a maguk javára azt a körülményt, hogy a hatalom a szakszervezeteket formálisan nem tiltotta be. Ezért aztán, nem csekély kockázatot vállalva, vasas befizetőcsoportot létesítettek a Váci úti Kovács Margit-féle vendéglőben. Vasárnap délelőttönként e vendéglő hátsó helyiségében találkoztak. Legtöbben a Ganz-hajógyárban és az Egyesült Izzóban dolgoztak közülük. Illegális munkájukat mindaddig folytatták e befizetőcsoport keretében, amíg azt a terror végképpen lehetetlenné nem tette.

Kovács Gyulát 1944 elején a Ganz-hajó egyik régi kommunistája, Tatai István, a gépműhely dolgozója kapcsolta össze Földes Lászlóval. Ettől kezdve Földes tervei szerint épültek az akciócsoportok a hajógyár egyes részlegeiben. Kovács Gyula három sejtet szervezett. Ezekben Salgó János és Rajnák Ferenc szerepelt a hajóműhelyből, Brezina Lajos a szerelőcsarnokból, Kiss István pedig a hegesztők csoportvezetőjeként. Röpiratokat vittek be a gyárba, suttogó propagandát indítottak el, feliratokat festettek a műhelyek falára, az öltözőszekrényekbe és a szerszámos fiókokba különféle pártkiadványokat helyeztek el. Aktív békeagitációjuk igen hatásosnak bizonyult. Több alkalommal röpgyűléseket tartottak, ami felbőszítette a gyár katonai parancsnokát, de nem sikerült a szervezők nyomára bukkannia. Salgóék csoportja homokot szórt a gépolajba, Brezináék elvagdosták a gépszíjakat, Kissék gyakran szerveztek munkalassítással alátámasztott bérkövetelést. 1944. május 1-én, reggel, az akkor épülő *Duna* tengerjáró legmagasabb pontjára – kitűzték a vörös zászlót. Ettől kezdve Tarics István művezető, a Csehszlovák KP volt tagja, megtalálta az utat a Ganz-hajó kommunistáihoz. Ő az 1939-es „mindent vissza" időkben a komáromi hajóépítő üzemből került a Ganz-hajóba. Kiváló szakember volt, de állandóan gyanakodtak rá, a spiclik valóságos gyűrűjével vették körül, számtalanszor provokálták. Érthető módon óvakodott a lebukástól. Kovács Gyuláék sejtjei azonban sikeresen feloldották tartózkodását.*

Földes László, Andrásfi Gyula, Micskó Rudolf más-más vonalon, de összedolgozva, illegálisan jól tartva a kapcsolatot, a körülmények által meghatározott lehetőségek között sikeresen végezték földalatti pártmunkájukat. Döbrentei Károlynak a textilesekkel voltak élő kapcsolatai, bár – nemcsak velük. Őt 1943.

* 1945 májusában visszatért Komáromba. Ott él jelenleg is mint nyugdíjas.

február 5-én fagyott lábbal vitték a frontról a soproni katonai kórházba. Két és fél havi ápolás után leszerelték, hazakerült Újpestre és részt vett a textiles szakszervezet munkájában. Jól dolgozott, hamarosan beválasztották a szakszervezet központi vezetőségébe, megnőtt a befolyása. Földes László 1944 tavaszán vitte be a kommunista pártba. Akkoriban – feleségével, Némethy Arankával, az Egyesült Izzó dolgozójával együtt – öntevékenyen hozzálátott egy fegyveres csoport szervezéséhez. Kapcsolata volt Szemelka Ernővel, Némethy Sándorral, Némethy Bélával, Vándor Ferenccel. Később – Földes László megbízásából –, ősszel robbantó-akciócsoportokat szervezett. E krónikában erről később esik szó. 1944 nyarán – Némethy Arankával és a textilesekkel együtt – az agitációs munkát tekintette fő feladatának. Ezen a vonalon szükségképpen együtt kellett dolgoznia Andrásfi Gyulával és Micskó Rudolffal is.

Földes László májusban azt a megbízatást kapta felső kapcsolatától, hogy látogassa meg Bornemissza Géza volt iparügyi minisztert a János-kórházban. Bornemissza, befolyásos főorvos patronálóinak révén, ebben a kórházban dekkolt. Informálódni akart az általános politikai kilátásokról, úgy, amiként azt a kommunisták látták. Jellemző erre az egykori horthysta miniszterre, hogy a kommunisták helyzetelemzését ekkoriban nagyra becsülte már, s nélkülözhetetlennek tartotta. Földes mint a Békepárt embere mutatkozott be neki, de a „beteg" miniszter jól tudta, miféle erő a Békepárt.

Bornemissza egy jól álcázott különszobában fogadta Földest, és igen letörtnek látszott. Rettegett a Gestapótól, tele volt rossz sejtelmekkel, az egykor oly nagy hatalmú úr nem őrzött meg semmit régi „tekintélyéből". Bevezetésként azonnal előhozakodott a saját keserveivel; panaszkodott, dőlt belőle a peszszimizmus. Talán túlozta is kétségbeesését abban a reményben, hogy kellő vigasztalásban és bátorítás-

ban részesül. Olyan politikusnak látszott ekkor, mint aki „reméli", hogy mások harcolnak majd helyette, és végső fokon kirántják őt a slamasztikából. Fájlalta, hogy Sztójay engedelmeskedett Hitler parancsainak, és „nem tudta megérteni", mi ütött Horthyba, amikor hozzájárult az I. hadsereg frontra vezényléséhez. Valósággal nyöszörgött:

– Hát a Kormányzó semmit sem tanult a doni katasztrófából? Hát nem figyel oda, mit tanácsolnak neki Londonból és Moszkvából? Hát végképpen elveszítette az eszét? Óh, az I. hadsereg az egyetlen olyan haderőnk, amelynek felszerelése megközelíti a tönkrement II. hadseregét, s amelynek kiképzettségi foka elfogadható. Ha ez is a II. hadsereg sorsára jut – márpedig ez több mint valószínű –, akkor védelem nélkül maradunk. Kérem szépen, tizenegy teljes létszámú hadosztályról van szó – nélküle végképpen ki vagyunk szolgáltatva Hitlernek.

Nagyot és keserveset sóhajtott:

– Maguk miként látják a jövendőt? Van remény a nemzeti megmaradásra? Elegendő politikai erőt képvisel a Békepárt?

Földes közölt vele annyit, amennyit szükségesnek tartott, s amire felhatalmazása volt. Bornemissza mohó érdeklődéssel hallgatta a közlést, s felélénkült, amikor megtudta, hogy a kommunisták népfrontpolitikája létrehozta a *Magyar Front*-ot, s ebben tömörül a magyar ellenállók minden árnyalata: kommunisták, szociáldemokraták, kisgazdák, még a legitimisták Kettős Kereszt Szövetsége is.

– De hiszen ez csodaszép – lelkendezett. – Mégiscsak van még életerő ebben a boldogtalan nemzetben.

Földes csaknem mondott erre „valamit" az exminiszternek, de aztán mégsem tette. Kevés értelme lett volna felhánytorgatni a múltat, s ebben Bornemissza felelősségét. De amikor a bukott politikus azt kezdte feszegetni, miért a kommunisták a „hangadók" a Magyar Frontban, mégsem hallgathatott:

– Azért kérem – mondta –, mert tisztelet-becsület a Magyar Front valamennyi tagjának, de a legtöbb illegális tapasztalattal és legodaadóbb harcra kész tömegekkel mégiscsak a kommunisták rendelkeznek. Senkinek sem jut eszébe lebecsülni a Magyar Front bármelyik résztvevőjének komoly érdemét és politikai súlyát, de azért vannak bizonyos tények...

Bornemissza ismét és önkéntelenül felsóhajtott:

– Sajnos... Igen... Vannak bizonyos tények...

Aztán észbekapott és kijelentette:

– Én persze támogatom a közös nagy ügyet... Énreám feltétlenül számíthatnak...

– Miben?

Bornemissza csupa általánosságokat mondott, és Földes hamarosan rájött, hogy a volt iparügyi miniszter „támogatása" a szavak halmaza, se erő, se őszinte akarat nincs mögötte. Ez a „szál" tehát hasznavehetetlennek bizonyult, Földes legalábbis így látta. Bornemissza pedig, mintha megérezte volna a Békepárt küldöttének lesújtó véleményét, azt mondta:

– Komolyan bízom a kommunisták erejében...

– Pedig volt idő, miniszter úr, amikor önök kis szektának tartottak bennünket – jegyezte meg Földes.

– Ilyesmiket mondtunk, ez igaz – ismerte be Bornemissza. – De egészen mást gondoltunk. Mit gondol, miért üzemeltettünk drága pénzen egy erős, nagyon költséges politikai rendőrséget? És miért dotáltuk az antikommunista sajtót? Higgye el, mi nagyon is tisztában voltunk azzal a potenciális erővel, amit a magyar kommunista párt képviselt. Kedves barátom, egészen más volt az, amit igyekeztünk elhitetni a tömegekkel, és egészen más volt az, amit tudtunk. Töreky és vezető bíró társai a megmondhatói, hányszor kaptak közvetlen információt a kormánytól a „kommunista veszedelem" nagyságáról és erejéről. És lám, most magukon a sor... A nemzet megmentésének feladata...

Földes pontosan felmérte, mit jelentenek ezek az

udvarias szavak. Beérte volna kevesebb négyszemközti elismeréssel, de több kézzelfogható hozzájárulással a „nemzet megmentésének" feladatához. Önmagát illetően arra a következtetésre jutott, hogy Újpesten, a maga munkaterületén, fokoznia kell a fegyveres ellenállás megszervezésére irányuló erőfeszítéseit. Egyetlen pillanatra sem adta fel a *népfrontos* célokat, de tudta, ezek csakis olyan mértékben valósíthatók meg, amilyen mértékben a párt erőfeszítései realizálódnak. Egy megbeszélés során, amelyet Andrásfival, Bárddal és Móddal folytatott, mérhetőnek bizonyultak az első eredmények. Andrásfi és Németh János jól mozgatta a bőrösöket, Micskó és Kovács a vasasokat, Döbrentei és felesége a textileseket, ő maga pedig a famunkásokat. De mindegyik csoporthoz odakapcsolódtak más szakmabeliek is, különösen a harcedzett régi kommunisták. Végeredményben bebizonyosodott, hogy a szakszervezeti ellenzék sokéves nevelő és szervező munkája értékes gyümölcsöket termett. Ami pedig az újpesti ifjúmunkások erejét illeti, ez kezdettől fogva különös jelentőségűnek bizonyult, s a nyári hónapokban, őszig, úgyszólván ők vállalták és hajtották végre a leghatásosabb, már-már szervezett fegyveres akciókat. Külön fejezet illeti meg őket az újpesti partizánharcok krónikájában: igen nagy mértékben öregbítették a kommunista ifjúmunkások hírnevét . . .

Még hevesen sajogtak azok a sebek, amelyeket kétszázezer magyar család érzett halott, nyomorékká tett és fagyártalmakkal megcsonkított kétszázezer fia miatt. Ők a Don menti, Voronyezs környéki nagy katasztrófa áldozatai voltak. Hitler érdekeinek szolgálatában Horthy kergette előre látható, biztos pusztulásba ezeket a szerencsétlen magyar honvédeket. És 1944 májusában újabb vérveszteségekről szállingóztak a megbízható hírek: meghalt 578 tiszt és 14 998 katona. És mit tett erre Sztójay kormánya?

Fokozta a zsidók üldözését, deportálását, kirablását. Tárca nélküli miniszternek befogadta Imrédy Bélát, hogy erősítse a reakció egységét. Kiterjesztette a hadiüzemi parancsnokok büntetőjogát, ami odáig terjedt, hogy a „renitens" munkásokat a gyár területére internálhatták „munkásszállásokra utalás" címén. Minden vonalon fokozták a rendőrség és a csendőrség terrorját. Maga Jaross Andor belügyminiszter állapította meg dühösen egy országos csendőrségi jelentés ismeretében:

– Odáig jutottunk, hogy a konzervatív magyar paraszt félrefordul és köp, ha meglát egy német katonát. Ha pedig valamelyik falusi lány szóba mer állni csak egy Wehrmacht-uniformist viselő német fegyveressel is, azt az egész falu ringyónak minősíti és kiközösíti magából . . .

Országos méretben erősödött a gyűlölet a hitleristák ellen, ez azonban lappangó indulat maradt. Még a városokban sem tudott olyan pozitív ellenállássá érni, mint amilyen – a német megszállás ellenére – Koppenhágában tört ki Hitler és Quisling ellen. Újpesten, a Területi Bizottság tagjai kénytelenek voltak szigorú tárgyilagossággal megállapítani: „Nem maradt hatástalan Horthy negyedszázados közvetlen és közvetett terrorja és népbolondítása." Valóban, a demokratikus élmények teljes hiánya országosan éreztette a hatását. Demokratikus tendenciák a Horthy-féle kormányzás évtizedeiben egyedül a korabeli szociáldemokrata pártban és a szakszervezetekben érvényesültek, de ezekben is csupán a polgári reformpolitika kereteiben. Ez sem volt persze csekélység. Elegendőnek azonban nem bizonyult ahhoz, hogy a közvélemény aktívan felháborodjon a Jaross–Baky–Endre típusú terrorintézkedéseken. Legázolva az elemi állampolgári jogokat elrendelték, hogy a zsidók csak 14–17 óra között hagyhatják el sárga csillaggal megjelölt lakóházukat. Zsidó csakis a villamos utolsó kocsiján utazhatott, s minden parkból kitiltot-

ták. Kihirdették: aki zsidót bármilyen rövid időre beenged a lakásába, azt internálják. Június végére befejezték a vidéki zsidóság deportálását. Sürgős volt nekik, mert a Vörös Hadsereg átlépte a Dnyepert, s gyors ütemben közeledett a Kárpátokhoz. Sztójay „leói", rossz szellemei, azzal számoltak, hogy a magyar zsidóság éppúgy fegyvert ragad, mint ahogyan azt a varsói gettó hősei tették 1943 áprilisában és májusában.

Mód Aladár a szokásos illegális találkozók egyikén tájékoztatta Földes Lászlót a londoni rádió magyar nyelvű adásáról, amely Bethlen István memorandumát kommentálta, azt a feljegyzést, amelyet Horthynak nyújtott át:

– Bethlen megállapította, hogy Sztójay kormánya a tudatlan és korrupt kreatúrák együttese, amely a tisztességes emberek szabadságát törvénytelenül korlátozza és szennyes demagógiájával még a kereszténységet is korrumpálja és erkölcsileg züllötté teszi. Bethlen csikorgatja a fogát – persze, a saját nagybirtokos-nagyiparos osztályát félti. Ezért jelentette ki, hogy a miniszterek és a vezető jobboldali politikusok marakodnak a koncért, szemérmetlenül tülekednek a népszerűségért. Közben növekszik az iparcikkek és az élelmiszerek hiánya, általános a fantasztikus méretű drágulás. Minderre ráteszi a koronát a falusi rekvirálások kényszere és a háborús embervesztség újabb tömege. Bethlen – a BBC kommentárja szerint – félkatonai-félcivil állami vezetést sürget. Eszerint a reakciós politika bűzös fekélyeit „reakciós kenőcsökkel" – tünetileg akarja kezelni. Mindez a mi számunkra nem új, de nagyon alkalmas arra, hogy a jóindulatú polgárság káros illúzióit segítsen eloszlatni. Fontos feladat ennek az információnak terjesztése . . .

Ez a levelek tömege révén megtörtént. Több szálon folyt azonban Újpesten a szóbeli agitáció és az írásos propaganda. E tevékenység sikere mérhető volt a

visszhangon, amely színesebbé vált, mindenki hozzátett valamit, gömbölyített rajta. És hasznos antifasiszta propagandaanyagnak bizonyult a Hitler-ellenes humor. De az Újpesti Területi Bizottság a legfontosabb feladatának mégis az üzemi haditermelés szabotálását tartotta. Csakhogy ez bonyolult feladat volt, amelyben a kézzelfogható sikerek mellett visszaesések, sőt kudarcok fordultak elő. Németh János tímár, a biztos ítéletű kommunista, az UTB tagja azt mondta erről:

– Szabotázs? Ne áltassuk magunkat, ez kemény dió. Még akkor sem lenne könnyű feltörni, ha a gyárakban csupa osztálytudatos, szervezett munkás dolgozna. De hát ott vannak a nemzeti munkaközpontosok, a nyilasok, a klerikálisok, a félig-meddig lumpen elemek – és köztük a toborzott spiclik, besúgók. Ezek aztán iparkodnak megszolgálni a júdáspénzt. Tetézi a nehézségeket a katonai parancsnokok hatalma és önkénye. Elég egy pisszenés, egy ferde pillantás, és az illető máris „fekete". Ezeket viszont csakhamar a katonai elhárítás, a def-pribékek kezére adják, akik összeverik, megkínozzák vagy pedig kivezényeltetik őket a frontra – valamelyik aknaszedő századba. Csoda-e, ha üzemeinkben jelen van a félelem? Vannak olyan munkásaim, akiknek nagy a családjuk, és miattuk tűrik a gyalázatot. Mindamellett az apróbb kártevések különféle formáival mégiscsak ártanak a fasiszta hadigépezetnek. És ha elkérem hiteles személyi okmányaikat, hogy azokkal harcos kommunisták legalizálhassák magukat, ellenkezés nélkül teljesítik a kérelmet. Annál értékesebb ez az áldozatkészségük, mert mindig közlöm velük, mekkora kockázatot vállalnak. „Megtörténhet – mondom nekik –, hogy okmányaikkal lebukik az, akit megsegítettek. Ilyen esetekben el kell viselni a rendőri zaklatást, és azt kell vallaniuk: okmányukat elveszítették . . ."

1944 júniusában razzia razziát követett Újpesten is. Ezek egyikén Andrásfi sem tudta kivágni magát, le-

fogták és a rendőri eljárások mellőzésével besorolták kényszermunkára a *410-es különleges* munkásszázadba. Több más társával került oda, Pahocsa Sándor és Kollár József régi kommunisták társaságában. Előbb Újhartyánra hurcolták őket, majd onnét a Dunántúlra, Alsóságra, az ottani kőbányába. Százada hol követ fejtett, hol másféle munkát végzett, például a mezőgazdaságban dolgoztatták a Festetics birtokon. Kollár és Pahocsa lefogásával érzékeny veszteség érte az újpesti kommunistákat, de különösen Andrásfi hiányát érezték meg, hiszen sokuknak ő volt a közvetlen felső kapcsolata és irányítója.

Júliusban nagy remények támadtak arra a hírre – amit a magyar lapok és a magyar rádió sem tudott eltitkolni –, hogy Hitler ellen merényletet követtek el a főhadiszálláson. De Hitler csak könnyebben sebesült meg, viszont az összeesküvő magas rangú katonákat elfogták és kivégezték. Beck tábornagy az öngyilkosságba menekült, Stauffenberget több társával együtt „kiirtották". Ugyanezen a napon az „ideges" Horthy felmentette Jaross belügyminisztert: mosta kezeit a zsidók elleni rémtettek miatt.*

1944. július 27-én súlyos csapás érte az ellenállás táborát: Ságvári Endre tűzharcot vívott a csendőrnyomozókkal, és meghalt. Ez a tragédia megrendítette az egész kommunista pártot, de talán a fiatalokat még inkább, ha egyáltalán tehetők különbségek. De a megrendülés nem megrettenést jelentett. Fokozott felelősségérzés fakadt belőle, keményebb elszántság, aminek méretét semmiféle retorika nem fejezheti ki. Napokig közvetlenül hatott rájuk a kiemelkedő har-

* Veesenmayer 1945. december 21-én Horthy és a kormányai ellen vallott a zsidókérdésben. Kijelentette: „A megszállás csak rövid ideig tartott, és a hadosztályok kivonása már néhány nappal a bevonulás után megkezdődött. . ." Kifejtette, hogy a deportálások a magyar kormány hozzájárulásával történtek, s megállapította, hogy ha Horthy ellenkezett volna: „Akkor a zsidók deportálását nem vitték volna keresztül. . ."

cos pusztulása, aminek nyomasztó hatásától a forradalmi tettekhez folyamodtak. Szembenéztek önmagukkal, egybevetették szándékaikat eredményeikkel, s hozzáláttak az önmagukkal szemben támasztott elégedetlenség felszámolásához. Augusztus elején kitörő lelkesedéssel fogadták a varsói katonai felkelés hírét.* Aztán megtudták a magyar rádióból, hogy a Kárpátalján partizáncsoport működik, s hogy a magyar csendőrség tehetetlen velük szemben, s hiába kéri a lakosság támogatását. Egymást követték a jó hírek: Hitlert kiverték Normandiából, Párizs népe pedig fegyvert ragadott önmaga felszabadításáért. 1944. augusztus 23-án Románia kormánya fordított hátat Hitlernek, s a román hadsereg, amely addig erejének teljes bevetésével harcolt a Szovjetunió ellen, most hátbatámadta a Wehrmacht alakulatait. Ezt a jelentős eseményt a moszkvai és a londoni rádió magyar nyelvű adásai is megfelelően kommentálták, de a magyar közvélemény mindenképpen reagált rá. A fasiszták dühöngtek, és azt követelték, hogy a honvédalakulatok azonnal nyomuljanak be Dél-Erdélybe. Elvakultságuk mérete még a legkorlátoltabb politikai dilettantizmust is túlszárnyalta. Azok az emberek azonban, akik szívszorongva lesték-várták a német összeomlást és a háború végét, fellélegeztek. Szentül hitték, hogy a román példát Horthy sietősen követi. De az ellenkezője történt: Sztójay kormánya sürgős minisztertanácsot tartott és a szovjetellenes háború folytatása mellett döntött. Ezt az elhatározását 1944. augusztus 25-én publikálta. „Akit az isten verni akar, elveszi annak az eszét!" – üzente a londoni rádión keresztül Károlyi Mihály az általa szervezett Magyar Tanács nevében.

Ez a légkör sokat segített az újpesti kommunisták-

* De amikor megtudták, hogy ezt a kihatásaiban komoly akciót elhamarkodták, hogy a tervet nem hangolták egybe a Vörös Hadseregtől várható segítséggel, akkor a lelkesedésük lelohadt s joggal, mert a vállalkozás elbukott.

nak. Lépten-nyomon érezték, hogy a Békepárt országos propagandája nem csekély mértékben áthatja Újpest közvéleményét is. Semmiképpen nem tulajdoníthatták kizárólag önmaguknak propagandájuk eredményeit. Pontosan tudták, mire lehetnek joggal büszkék, de ezt okos szerénységgel párosították. „Két nagy erőhöz képest csak homokszemek vagyunk – állapították meg önmaguk között –, a hitleristákat verő szovjet hadseregé, és a magyarországi kommunisták szervezete ellenállásé . . ."

Személyi állományuk azonban márciustól augusztusig folyamatosan csökkent. Kiestek a küzdők sorából a katonai szolgálatra behívottak, az internáltak, a munkaszolgálatosok, a bebörtönzöttek és a deportáltak. Bárd András a kistarcsai internáló táborba került, Andrásfival együtt 15–20 munkásaktíva tűnt el Újpestről. És a kiváló női agitátorok közül elhurcolták Reich Ilona tanítónőt, Sommer Teréz és Blatt Paula munkásnőket. Egyikük az Egyesült Izzóban dolgozott, a másik a Habselyemben. Kipróbált, harcedzett kommunisták voltak valamennyien. Aztán sor került Földes Lászlóra is . . .

Földest konspirációs hiba juttatta a defenzív osztály kezére. Érzékeny csapás volt ez, mert az újpesti ellenállók nemcsak egyik tapasztalt és rátermett irányítójukat veszítették el vele, hanem a sokszorosítógépet is, amely a saját készítésű röpirataikat ontotta. Földes László maga beszélte el később – ősszel, amikor megszökött –, mi történt vele.

– Egy augusztus eleji találkozón – mondta – Kende István megkérdezett, nem tudnék-e egy most szabadult, súlyosan megviselt elvtársnőnek pihenőhelyet szerezni vidéken. Lakos Éváról volt szó, akinek talpraállítását a párt mozgalmi érdeknek tekintette. Számbavettem ismerőseimet, s köztük Jánosek Júliát, a nagyszerű kommunista asszonyt találtam legalkalmasabbnak a feladatra. Tudtam, hogy Juliska néninek

vannak vidéki összeköttetései. Beszéltem vele, és ő vállalta az ügyet. Leutazott Békésszentandrásra, egyik ottani kapcsolatához, a Hrabovszki családhoz. Juliska néni útja eredménnyel járt. Kende ekkor a biztonságos fogadtatás érdekében néhány soros ajánlólevelet kért tőlem Lakos Évának. Én ezt feleslegesnek tartottam, hiszen a megállapodás szerint elég lett volna azt mondani: „Laci küldött." Mindamellett a levelet megírtam, ami aztán az illegális vonalon elindult útjára. Sajnos, az egyik láncszem lebukott és a defenzív osztályra került. Ezt követően a nyomozók kiszálltak Békésszentandrásra, s ott súlyosan bántalmazták Hrabovszkiékat. Így jutottak el Juliska nénihez, akitől azt akarták megtudni, ki az a bizonyos Laci? Én a lebukásokról nem tudtam, s folytattam mozgalmi munkámat.

– Ebben az időben – emlékezik Földes – Braun Éva lett a felső kapcsolatom. Nagyon jó volt vele találkozni. Nyugodt, konkrét, alaposan átgondolt utasításokat adott, és erőt sugárzott magából. Áradt belőle a harci kedv, az optimizmus, lehetetlenség volt nem tisztelni őt és elismerni a tekintélyét. Fontos információkat kaptam tőle a párt erőfeszítéseiről. Mindent elmondott – amit elmondhatott – a párt tárgyalásairól, szövetségeseinkről és az összefogás kilátásairól. Nem győzte hangsúlyozni a népfrontpolitika fontosságát. Megbízható értesülései voltak a fronthelyzetről is. Őt különösen lelkesítette, hogy július végén, augusztus elején szovjet partizánok lépték át Csehszlovákia, Lengyelország és Magyarország határát. Szerinte anyagi gondokkal viaskodott a párt, s azt mondta: ennek enyhítésére tenni kell valamit.

– Rögtön iparkodtam felkutatni a lehetőségeket a magam vonalán – folytatta Földes. – Hamarosan találkoztam Bugár Jánossal. Ő közölte velem, hogy ismer valakit, aki 1933-ig aktív illegális harcos volt, de aztán megszakadtak pártkapcsolatai. Szűcsmester lett, de bizonyára hajlandó nagyobb pénzösszeggel

támogatni a pártot. Sietősen közöltem ezt a párttal, és engedélyt kaptam a találkozóra a szűcsmesterrel. Sándor József vállalta a közvetítést. Elmentem hozzá Rákospalotára. Tanácskozás közben – késő délután volt, már alkonyodott – légiriadót szirénáztak, óvóhelyre kellett vonulnunk. Hosszan tartott a riadó, alaposan ránk esteledett, amikor véget ért, s a kijárási tilalom miatt nem juthattam vissza a Mester utcába. Nem jártak már aznap a villamosok sem. Gyalog nekivághattam volna az útnak, de tapasztalatból tudtam, milyen sok esténként az igazoltató járőr. Rákospalotán maradtam tehát a feleségem lakásán. Ő a Bocskai utcában húzódott meg albérletben. Úgy terveztem, hogy kora reggel indulok vissza Pestre.

– Hiba volt Palotán maradnom – állapította meg Földes. – Késő éjszakáig beszélgettem a feleségemmel, tájékoztattam legsürgősebb feladatainkról és azok végrehajtásának módjáról. Éjfél körül szokatlan zajt hallottunk az ajtó felől. Felugrottam és a revolveremet rejtő táskámat a szekrény tetejére dobtam, egyidejűleg keményen rávertek az ajtóra: „Rendőrség! Kinyitni!" Három géppisztolyos rendőr és detektívek nyomultak a szobába. Igazoltattak és mindent felforgattak. Természetesen megtalálták a táskámat és benne a pisztolyt. Ez ellenem szólt, mert statárium tiltotta az engedély nélküli fegyverviselést. „Gyerünk! Mindketten velünk jönnek!" – parancsolták. Amint az utcára értünk az autóhoz, előbb a feleségemet tuszkolták a kocsiba. Én ekkor egyetlen ütéssel leterítettem őrzőmet, és futásnak eredtem a koromsötét éjszakában. Vaktában lövöldöztek utánam, de én a járda helyett a kocsiúton rohantam cikkcakkban. Iparkodtam elérni az Istvántelki Főműhely menti vasútvonalat, ahol vagonsorok ácsorogtak. Futás közben furcsán elnehezültek a lábaim. Azt gondoltam, könnyebb lesz menekülnöm, ha levetem a cipőmet. Ekkor vettem észre, hogy két helyen átlőtték a karomat, s nagy vérveszteség ért. Ettől gyen-

gültem el. Utolértek, lefogtak. Elemlámpával a szemembe világítottak, megbilincseltek és bepréseltek autójukba. Akkor jöttem rá, mi történt, amikor a feleségem mellett megláttam Juliska nénit is.

Földes önkéntelenül megtapogatta a karját, ahol a lövések érték, s azután folytatta:

– Miután erősen véreztem, bevittek az Uzsoki úti kórházba. Megvizsgáltak, kötést kaptam, közben az orvos „vörös gazembernek" nevezgetett, akit nyomban fel kellene akasztani. Csakhogy a def vallomást akart kicsikarni tőlem. Kötözés után a Csillaghegyre vittek, a nyomdászok üdülőjébe, ahol megkezdték vallatásomat. Vallató módszereik közismertek, ezekről hát hallgatok. Tény az, hogy láncba verték kezemet-lábamat, és heteken át újra meg újra „elővettek", noha a lőtt sebeim csak igen lassan gyógyultak. Túlságosan legyengültem, csak aprókat lépegetve, csoszogva tudtam vonszolni magamat, amikor kiengedtek a WC-re. Döbbenten állapítottam meg, hogy ezúttal milyen rosszul bírom a vallatás fizikai gyötrelmeit. Korábban, 1942-ben, sokkal jobban ment. Attól tartottam, sikerül felőrölniük a lelkierőmet, s ennek elkerülésére a fizikai megsemmisülést választottam. Találtam egy rozsdás szöget, ezzel összeszurkáltam a csuklómat, ütőeremet kerestem. Noha ez éjjel történt, felfedezték kísérletemet, autóba dobtak és a Budaörsi útra vittek, a rabkórházba. Ott együvé kerültem néhány kitűnő elvtárssal, ők bátorítottak, erkölcsileg megerősítettek; ilyen állapotban kerültem vissza Csillaghegyre. Onnét azonban hamarosan a Rökk Szilárd utcába vittek át, ahol akkor már tömegével őrizték a lefogottakat, akiknek száma napról napra megrendítő mértékben növekedett. Ott értettem meg, milyen súlyos a veszteségünk. Olyan tömegben kerültek igen jól felkészült elvtársaink és velünk szimpatizáló barátaink a def kezébe, hogy szinte nehezemre esett elképzelni, maradt-e még valaki a „csatatéren"? Hitler magyarországi Gesta-

pója és Horthy politikai terrorosztagai együttesen alapos munkát végeztek. Látszatra végérvényesen sikerült lefejezniük az ellenállás teljes irányító garnitúráját.

Földes így fejezte be elbeszélését:

– Szakadatlanul vallattak bennünket a Rökk Szilárd utcában. De oly sokan voltunk, hogy megfelelő számú „puhító pribék" hiányában nem tudtak mindenkit összetörni. Helyzetünk azonban napról napra romlott, s valamennyien felkészültünk az elképzelhető legrosszabb végre. Ilyen hangulatban ért bennünket 1944. október 15-e a Rökk Szilárd utcai „emberaszalóban". Hermetikusan elzártak bennünket a külvilágtól, aznap mégis megéreztük, hogy valami rendkívüli történt odakünn. Kevés olyan akadt a pribékek között, aki leplezni tudta volna megrökönyödését. Életükben talán először rémlett föl előttük saját gyalázatuk. Meglehet, firtatni kezdték, mi történik velük, ha a Vörös Hadsereggel együtt bevonul a szabadság Magyarországra! Engem a szökés gondolata foglalkoztatott. Megpróbáltam különféle textíliákból kötelet fonni. Romantikus kísérlet volt ez, de a pokróc anyaga és a spárga kevésnek bizonyult. Különben is, hamarosan más történt velünk. De ez már életem egy másik fejezetéhez tartozik...

Egy-egy percnyi lopott boldogság, vagy az apró örömök rövid időszakát kivéve az egyszerű emberek többségét ínség gyötörte, legtöbbjüket megrohanták a bajok és bánatok, sokan örökös nyugtalanságban éltek és félelemben. E végletesen nyomasztó légkörben Micskó Rudolf és sejtjei, Kovács Gyula és hajógyári kapcsolatai, valamint Döbrenteiék túlságosan magukra maradtak. Ráadásul folyvást erősödött a reakció nyomása. Nemcsak a magyar Gestapó, a csendőrség és a vkf nyomozói szimatoltak utánuk rendszeresen, hanem a reményeiktől feltüzelt nyilasok is.

Ennek ellenére folytatták tevékenységüket, habár szerényebb lehetőségek között.

Sok tekintetben és jelentős mértékben különbözött az idősebb párttagok nyári, átmeneti aktivitása a KISZ-korosztályétól. Ez utóbbiak egyelőre mozgékonyabbak voltak, amiben szerepe volt életkoruknak, a családi megkötöttség hiányának, annak, hogy többségüket még nem ismerte a rendőrség. Nem kis mértékben jellemezte őket a romantika határait súroló mindent merés is. Vakmerőségük azonban sohasem csapott át felelőtlenségbe, mert a szertelenségektől megóvta őket a szigorú fegyelem és felső kapcsolataik oktató-irányító példamutatása.

1944. március 19-től, a német megszállás első órájától kezdve illegalitásba vonultak. Ezt igen komolyan vették. Elköltöztek a lakásukról, meghúzódtak bázishelyeiken, nem jártak leventére, nem vonultak be katonának. Mindaddig, amíg Ságvári Endre élt, elsősorban ő foglalkozott velük az OIB kommunista vezetésének szellemében. Ságvári halála után Braun Éva, Kende István és Orbán László patronálta őket, időnként Osváth Klára és Kós Béla; Attila utcai részükkel pedig Galambos Futó Sándor tartott kapcsolatot a felső pártszerv megbízásából.

Ságvári határozottan megerősítette összekötő tisztében Lakatos Bélát. Kioktatta a legteljesebb illegalitás minden követelményére. Katonaruhát szerzett neki s meghagyta, azt viselje állandóan. Természetesen a honvéd uniformishoz megfelelő igazolványokat is kapott.

– Sokat kell mozognod Újpesten, sőt Újpest és Budapest között. Enélkül aligha tölthetnéd be jól az összekötő feladatodat. Ha szabadon mozoghatsz, és nem kell tartanod a folytonos lebukás veszélyétől, ami az igazoltatások révén fenyeget, sokkal eredményesebben végezheted a munkádat. Varrj fel magadnak három csillagot, s tanuld meg, miképpen kell viselkednie egy honvéd tisztesnek. Arra különösen

ügyelned kell, hogy amikor nálad magasabb rangú katonákkal találkozol az utcán, a lehető legfeszesebben tisztelegj nekik. Ezek az urak a tisztelgést megkövetelik, igen szigorúak, és ha valamelyik „honvéd egyén" viselkedése nem tetszik nekik, azt azonnal igazoltatják, elveszik a papírjait s gondoskodnak róla, hogy „megismerje a magyarok istenét". Illegalitásban élő kommunistának a nyakát törheti egy ilyen bakafántoskodó sarzsi.

Lakatos Béla ettől kezdve tehát egészen a felszabadulásig mint honvéd szakaszvezető járt-kelt a világban. Igazolványait a változó körülményeknek és katonai előírásoknak megfelelően mindig megújították, és bár számos szigorú igazoltatáson esett át, papírjai bűvös erejűnek bizonyultak. Ettől azonban sohasem bízta el magát, és hacsak tehette, kibújt az igazoltató egységek hálójából.

Ságvári ismerte elhelyezkedésüket a különféle bázishelyeken, és helyeselte Lakatos intézkedéseit, amiket különben megbeszélt mindig Tóth Mihállyal és egyik-másik közvetlen munkatársával. Ságváritól eleinte a következő instrukciókat kapta:

– Vedd tudomásul, a teljes illegalitáshoz hozzá kell szokni. Olyan érzés ez, mint amikor az ember kényes szövetből készült új ruhát ölt – csak még bonyolultabb. Bele kell szokni, engednünk kell, hogy a testünk megszokja az új öltözéket, és ami a legfontosabb: tudjunk viselkedni benne. Ismertem elvtársakat, akik anélkül, hogy tudták volna, szemetszúrón viselkedtek illegális életük első heteiben. Valahogy lerítt róluk, hogy valamiben különböznek más emberektől. Nos: nem szabad különbözni... Persze, némi idő azért eltelik, amíg az ember megszokja a teljes illegalitást, amíg végképpen megszabadul attól a különös érzéstől, hogy ő most már *törvényen kívül* él, s mint ilyen űzött vaddá válhat, ha engedi „űzött vaddá" tenni magát...

Ságvári eleinte csak a megszokott régi feladatokkal

bízta meg az újpesti fiatalokat, olyasmikkel, amikben már volt gyakorlatuk: falfestés, röpcédulázás, nyalókák ragasztása, suttogó propaganda a fiatalok között. Később a nehezebb feladatok következtek: a „konfliktus-helyek" felkutatása és az ott kínálkozó lehetőségek körültekintő kihasználása. Elvegyültek a sorban állók között, a megfelelő utcaszakaszon csatlakoztak a gyárakból, műhelyekből, iskolákból kitóduló fiatalokhoz. Ismerkedést és beszélgetést kezdeményeztek az ifjúmunkásokkal mindazokon a helyeken, ahol megfordultak.

– Igen fontos feladat – mondta Ságvári – megtudni, melyik fiatal kapott idézést sorozásra. Ki kell oktatni őket, milyen ürüggyel, mire hivatkozva kerülhetik el a sorozóhivatalt. A megfelelő kiállású fiúkat le kell beszélni a bevonulásról. És ami szinte mindennél fontosabb: a gyári fiatalokat meg kell tanítani azokra az apróbb-nagyobb fogásokra, amikkel a munkahelyükön ártalmára lehetnek a német hadsereget kiszolgáló hadiipari termelésnek. Fel kell hívni a figyelmüket a lehetséges módszerekre. Tapasztalataink már vannak. Sok öntudatos munkás központi utasítás vagy kérelem nélkül is tesz egyet-mást. Tudunk esetekről, amikor megrontották az üzemanyag minőségét, csökkentették a gépi berendezések hatásfokát, tönkretették a segédanyagot vagy a legfontosabb szerszámot. Sohase gondoljatok óriási dolgokra, senkitől ne követeljetek lehetetlent, s az egyéni biztonság szempontjaira mindenkit mindig figyelmeztessetek. Nem áldozatokra van szükségünk, elhulló hősökre, hanem talpon maradó, tevékeny antifasisztákra. Ne mi pusztuljunk, hanem a fasiszták, az ellenségeink. Ismerek fiatalokat, akik homokot vagy cukrot szórtak a MÁV vagonok olajtartályaiba. Tönkre lehet tenni a fékeket, sínváltókat, szemaforberendezéseket. Hitler propagandistái azt ordítozzák: „Minden keréknek a győzelemért kell gördülnie!" Nos, lazítgassuk az ő győzelmük „kerekeit", s bármi keveset ár-

tunk nekik, minden „kevéssel" megrövidítjük a szenvedések és háborús pusztítások óráit. Ha csupán percekig tart az üzemzavar, mert rövidzárlatot okoztunk nekik – ezek a percek összességükben napokat, heteket, hónapokat jelenthetnek. Nem mi akartuk ezt a háborút, ők kényszerítik mérhetetlen aljasságukkal és embergyűlöletükkel arra éppen a munka népét, a tisztességes munkások táborát, hogy tagadjuk meg a munkát... Mihelyt eltörik egy-egy gép fontos alkatrésze, mihelyt kigyullad valamelyik raktár vagy feldől egy benzineshordó: kettős eredményt érünk el – jelezzük a gyáváknak, megalkuvóknak vagy közönyösöknek, hogy *létezünk*, és ugyanakkor öklünkkel a fasiszták pofájába vágtunk, érzékeny anyagi kárt okozva nekik. Veszélyekkel járó forradalmi tettek ezek, de embernek csak az számít, aki vállalja ezeket...

Ságvári végső instrukciója így hangzott:

– Mihelyt úgy érzitek, hogy az illegalitás körülményeit jól megszoktátok s oly magabiztosan úszkáltok benne, mint hal a vízben – lássatok hozzá a fegyverek szerzéséhez. Központilag is igyekezünk *kemény* harci eszközöket juttatni nektek. Pisztolyokat, kézigránátokat, robbanóanyagot és puskát. Mégse csupán a központra várjatok. Ragadjatok vasdurungokat, álljatok éjjel lesbe, üssetek le egy-egy fegyveres rendőrt, és „kobozzátok" el a fegyverét. Lehetőleg ne a lakhelyetek közelében szervezzetek ilyen akciókat. Sok egyesével és kettesével kószáló őrre bukkanhattok az újpesti-rákospalotai állomás környékén, a teherpályaudvarokon, a gyárőrségek házatáján. Vállalni kell ezt a valóban veszedelmes feladatot, mert a végső célunk mégiscsak a fegyveres felkelés. Minden egyéb, amit cselekszünk, ennek a célunknak előkészítését kell hogy szolgálja. Elhamarkodottan persze ne csináljunk semmit. Központi jóváhagyás nélkül semmiféle nagyobb vállalkozásba ne fogjatok. Legyenek ellenben titkos fegyverraktáraitok, jól álcázott arzenáljai-

tok, amelyekből az adott jelre előszeditek majd a harci eszközöket...

Lakatosék megfogadták a tanácsokat, s ezeknek megfelelően dolgoztak. Azokat a fiatalokat, akiket lebeszéltek a bevonulásról, ellátták megfelelő igazoló iratokkal. Sok fiatalt felkerestek az óbudai és a kelenföldi munkatáborokban, beszéltek velük a kerítésen át, nyomtatott anyagot csempésztek be közéjük, szervezkedésre biztatták őket. Később – október 15-e után – bebizonyosodott, hogy nemhiába pazarolták erre az idejüket és az energiájukat. 1944 nyarán, augusztusban és szeptemberben, megkezdték fegyverszervezési akcióikat. Ekkoriban megnőtt már a katonaszökevények száma. Ezek némelyike a fegyverével állt odébb. Egyeseket rávettek a szökésre, cserébe leszerelési igazolványt adtak nekik. Különösen olyan falusi katonák álltak rá az ilyen „cserére", akik valahol az alföldi tanyavilágban laktak és reményük volt a rejtőzésre.

Lakatos Újpesten lakott. Egy darabig Kristófféknál. De kéthetenként, egyes időszakokban naponként váltogatta a lakóhelyét. Ezt a szükség döntötte el. Például az, ha valamelyik szomszéd érdeklődni kezdett, mikor jár le a szabadsága, mikor megy vissza a frontra, vagy pedig akkor, ha valamelyik nyilas szeméből furcsa pillantások szálldostak feléje. Egyébként a katonaruha jól bevált. Akkoriban ilyen volt az általános „férfidivat", kevésbé szúrt szemet, mint a civilöltözék. Bebizonyosodott, hogy egyenruhában, megfelelő katonai igazolvány birtokában szabadon lehetett járnikelni a városban. Lakatos nyíltan hordhatta a pisztolyát – géppuskás szakaszvezetőként jogosan viselhette. Márpedig a pisztolyra szorult helyzetben és végső esetben szüksége lehetett. Ugyanakkor feltűnés nélkül szállíthatott hadianyagot, kísérhetett embereket és légiriadók esetén igénybe vehette bármelyik ház óvóhelyét anélkül, hogy a helyi légó-parancsnoknak jogában állott volna igazoltatni őt. Ez sem volt mellé-

kes körülmény, mert a légiriadók nagyon elszaporodtak, és némelyik légó-parancsnok – különösen ha valamelyik nyilas párthoz tartozott – szigorúan betartotta az előírásokat. Ezek pedig rendészeti, félkatonai feladatokat is róttak rá.

Beköszöntött a sugaras szeptember, rövidültek a napok, nőttek az éjszakák. Lakatos ifjú társai alaposan beletanultak az illegalitásba. Már mind a hét akciógárdának volt egy-két puskája, ezért aztán az éjszakai „kirándulásaikat" most már fegyveres kísérettel hajtották végre. Ez fontos volt, mert például a falfestők biztonságosabban végezhették munkájukat. Ami a körülményeket illeti, ezek állandóan változtak, s részben segítették őket, részben növelték nehézségeiket. Szeptemberben minden egyes napon történt valami, ami jelezte a német fasiszták elkerülhetetlen és viszonylagosan közelinek tűnő bukását.

Szeptember elején a Szlovák Kommunista Párt vezetésével kirobbant a fegyveres felkelés, és a Szlovák Nemzeti Tanács átvette a hatalmat. Besztercebánya és Zólyom falai közül kiverték a fasisztákat. Nyugaton jelentős városok szabadultak fel: Arras, Dieppe, Rouen, Brüsszel, Namur, Charleroi. És a szovjet csapatok nagyszabású győzelmeinek hatására Bulgária is a Szovjetunió mellé állt és hadat üzent a Reichnek. Ezzel szemben az augusztus végén megalakult Lakatos-kormány deklarálta a hadiállapot beálltát Romániával, és a magyar csapatok betörtek Dél-Erdélybe. Ámde az általános közhangulat olyan komor volt, hogy Horthy a szó szoros értelmében megrettent tőle. Londonból hamarosan jelentették, hogy a magyar nép háborúellenes hangulata kezd átalakulni aktív Hitlerellenes erővé. Lakatos Béla és társai szeptember közepén tudták meg, hogy a Békepárt megszűnt és ismét Kommunista Párt néven működik. Ezzel egyidőben dunántúli partizánmegmozdulások híre kelt szárnyra. Méreteit maga a riadt reakció túlozta. Anti-

fasiszta és háborúellenes események zajlottak le Diósgyőrött is.

Újpest ifjú kommunistái szeptember elsején kaptak egy példányt a *Magyar Front* című ellenállási lapból. Ezt nagy örömmel olvasták, és a tartalmát élőszóban továbbították a tömegeknek. Igazi nagy öröm akkor fogta el őket, amikor a hó végén Kende István meglepte őket az ismét megjelenő *Szabad Nép* és az ugyancsak illegális *Szabad Diákfront* egy-egy példányával. Kendétől hallották először, hogy a Vörös Hadsereg felszabadította Makót, és szovjet repülőgépekről ledobták a *Magyar Újság** sok száz példányát. Makó felszabadulása tűzbe-lázba hozta az újpesti fiatalokat is, mint mindenkit az országban, aki látta már, milyen becstelenségbe taszította az országot a Vár ura és vele együtt a negyedszázados ellenforradalmi rezsim minden egyes kormánya. És ez a becstelenség a nagy nemzeti katasztrófa bekövetkeztének kilátásával párosult. *Finis Hungariae?* – kérdezték riadtan Esztergomban azok a főpapok, akiknek szintén részük volt mindabban, ami történt.

Kende István október legelején ismertette az újpesti fiatalokkal a kommunista párt kiáltványát, amely az egész ország népéhez szólt. Egy eléggé nehezen olvasható, kivonatos szöveget adott át nekik, amelyet vékony fluszpapírra gépeltek. Néhány nappal később megkapták a teljes szöveget – ugyancsak írógéppel készült példány formájában. De Kende már az első alkalommal szükségesnek tartotta a kiáltvány leglényegesebb pontjainak ismertetését.

– Először is arra kell felfigyelnünk, hogy a párt kiáltványa az egész magyar néphez szól. Megállapítja, hogy a párt a munkásosztály élén a magyar nép egyetemes nemzeti érdekeit képviseli és képes kivezetni a

* A Vörös Hadseregnek ez a magyar nyelvű lapja később *Új Szó* címen jelent meg, s hónapokon keresztül jól tájékoztatta a magyar közvéleményt minden jelentős katonai és politikai eseményről.

végső pusztulás előtt álló országot a szörnyű világégésből. De most már nem elegendő az erőgyűjtés, meg kell támadni a nemzetgyilkos reakciós klikket, a békéért, a független, szabad és demokratikus Magyarországért. Ezért a Magyar Fronttal szövetséges párt utasítja összes tagjait a támadásra mindazokkal együtt, akik akarják a demokratikus új Magyarországot. Nem titkoljuk – folytatta Kende –, hogy a mi pártunk forradalmi párt, és hogy kizárólag a szocializmus oldhatja meg az emberiség és a magyar társadalom problémáit. De a magyar népnek mindenekelőtt szabaddá kell válnia, hogy eldönthesse, miféle társadalmat akar. Szabadságharcot kell megvívnunk két alapvető célért: ki kell űznünk a megszállókat országunkból; és meg kell döntenünk a reakciót a demokratikus Magyarország megteremtéséért.

Kende nyomatékosan hangsúlyozta:

– Meg kell magyaráznunk mindenkinek, akihez eljuthat a szavunk, hogy nem kívánjuk megdönteni a magántulajdont, de igenis meg kell nyirbálni azokat a kinövéseit, amelyek a magyar dolgozókat feneketlen gazdasági nyomorba taszították. És meg kell értetnünk mindenkivel, hogy jelenkori szabadságharcunk legfőbb segítője és országunk felmentője a Szovjetunió. Olyan világhatalom ez, amely meghagyja a magyar nép szuverén jogát, hogy saját maga döntse el, milyen jövőt kíván. Pártunk kiáltványa figyelmeztet bennünket, utasítsuk el azokat a rendőrség által szerkesztett provokatív felhívásokat, amelyek éppen most proletárforradalmat és proletárdiktatúrát követelnek. Ezzel az a céljuk, hogy a szabadságharcra irányuló nemzeti egységet megbontsák.

Lakatosék izgatottan figyeltek Kende minden egyes szavára, és nem éppen meglepődöttség nélkül. Mozgalmi fejlődésük korábbi szakaszában a proletárforradalom és a proletárdiktatúra célként szerepelt tudatukban. De a párt kiáltványának realizmusa és ennek részletei mélyen elgondolkodtatták őket.

– Pártunk kiáltványa megállapítja, hogy szabadságharcunk sikerének előfeltétele, hogy létrejöjjön a munkásegység, hogy a szociáldemokrata és a kommunista munkások egységes vezetés alatt, harcos és szervezeti egységben támadjanak. Fokozni kell a szabotálást, kezdjünk sztrájkokat, követeljük a fegyverszünetet és azt, hogy a kormány adja át a helyét a Magyar Frontnak. Vegye tudomásul a paraszt, hogy ezeréves vágya a földért csak akkor teljesülhet, ha szövetségre lép a munkássággal, s ha semmiféle élelmet nem ad a németnek. Tagadják meg a beszolgáltatást, segítsék a szökevényeket, szerezzenek fegyvert és alakítsanak partizáncsoportokat. És a katonatisztek? Ha becsületes magyar emberek, juttassanak fegyvert a munkásságnak és a parasztságnak.

Kende hangsúlyosan folytatta:

– Jól értsétek meg, a Magyar Front még korántsem nyert meg a közös nagy ügynek minden demokratát. Ezért kezet nyújtunk a kispolgárnak és az értelmiségieknek éppúgy, mint az egyházaknak: katolikusoknak, protestánsoknak, zsidóknak. Mindenkinek: az országunkban élő nemzetiségieknek, sőt még a jobboldalnak, a nagypolgárságnak is: azt akarjuk, hogy ne maradjon távol szabadságharcunktól senki, aki becsületes magyar. Azt hirdeti pártunk kiáltványa: „Szét kell züllesztení az egész németbarát közigazgatást... A párt programja az egész magyar nép, minden egyes becsületes magyar programja... Előre a népért... Halál a német megszállókra!... Halál a szegedi nemzetgyilkosok bűnszövetkezetére!..."

Csaknem természetellenes lett volna, ha ennek a kiáltványnak minden egyes pontját a fiatalok teljes mértékben azonnal megértették volna. Például a jobboldalra és a nagypolgárságra szóló utalás meghökkentette őket. De ez alkalommal Kende, s később még Orbán, Braun Éva és néhány idősebb újpesti kommunista minden kételyüket eloszlatták. Szilárd fegyelmezettségük pedig az első pillanattól kezdve a

párt utasításának feltétel nélküli teljesítésére bírta őket. Tennivalójuk mindenképpen bőven akadt: Lakatos Géza kormánya elrendelte a 18 és 40 év közötti katonai szolgálatot még nem teljesített férfiak összeírását. Lakatos Béla és ifjú társai akciót indítottak, hogy a fiatalok ne töltsenek ki semmiféle összeíró ívet. Vagy ha ez elkerülhetetlen, tömjék tele a rubrikákat félrevezető beírásokkal. Olyan méretűvé duzzasztották a röpirat-háborút – ami különben országos jelenséggé vált a párt akaratából –, amire addig nem volt példa. Hivatalos rendőrségi jelentés számolt be arról, hogy a razziákon befogottaknál tizenkétféle különböző szövegű röpcédulát találtak. Amikor aztán bekövetkezett az 1944. október 15-i fordulat – az újpesti ellenálló fiatalok létszáma, az illegalitásba nem vonult lányokkal együtt, megközelítette a száz főt...

Második rész
1944. október 15-től december 20-ig

1944 októberének első felében viharos gyorsasággal követték egymást a jelentős események. Ezek többségét keletkezésük napján azonnal megismerte az egész ország. Szólott róluk – habár többet sejtetve, mint mondva – a magyar rádió, és nevén nevezve mindent a Kossuth rádió és a BBC. Némely fordulatról természetesen nem értesülhettek a beavatatlanok. Arról például, hogy Horthy küldöttséget menesztett Moszkvába „kipuhatolni" a fegyverszünet lehetőségét. De a Vár ura – köztudottan – húzta az időt, abban reménykedett, hogy Itáliából angolszász ejtőernyősök érkeznek Budapestre. De a Magyar Front újabb memoranduma követelte a pozitív döntést: a honvédség forduljon szembe Hitlerrel, és a kormány fegyverezze fel a munkásokat. Még erélyesebb hang volt a KMP újabb kiáltványa, amely kimondta: „Az ország sorsa a nép kezébe van letéve." Jó jel volt, hogy a parasztpárt csatlakozott a Magyar Fronthoz, de nem volt jó, hogy a régebbi polgári pártok még mindig féltek. Ezek egy része rettegett az angolszászok és Hitler kiegyezésétől, egy másik része pedig azt hitte, Churchill nem fogja beengedni Pestre az „oroszt".

Maga a honvéd vezérkar idegesen kapkodott. Szegeden, például, elrendelte a nevetséges *talicska-*

mozgósítást. Arra köteleztek minden 18 és 60 év közötti férfit, hogy négynapi élelemmel hátizsákjukban, továbbá ásóval, lapáttal, talicskával felszerelve vonuljanak ki a határba „az orosz csapatok megállítása" céljából. Szegeden ezt a „kolosszális ostobaságot" nyíltan kinevették. Pesten korlátozták a napilapok terjedelmét. Szigorúan meghagyták, hogy légiriadó alatt s utána még négy órán át tilos telefonálni. Megtiltották a dorbézolást, ami ekkortájt elképesztő méreteket öltött. De nem az éhező nép dorbézolt, hanem az urak, ők pedig fütyültek a tilalomra. Óriási plakátok figyelmeztettek mindenkit, hogy halállal büntetik a röpcédulák terjesztőit, azt is, aki adja, azt is, aki kapja és továbbítja. Mintegy válaszul erre – a kommunisták felrobbantották Gömbös Gyula szobrát. Óriási volt a reakciós hatalom megrökönyödése, ami már a pánik határait súrolta. És a Vörös Hadsereg egyre közeledett. Gyors egymásutánban felszabadult Sarkad, Békéscsaba, Orosháza, Békés, Mezőberény, majd Szeged és Kolozsvár. Hódmezővásárhely, Szentes és Mezőtúr népe együtt ünnepelt a szegediekkel. Mindennek hatására Horthy megbízottai aláírták Moszkvában a fegyverszüneti megállapodást, de Horthy érdemleges intézkedést mégsem tett. Halogató, időhúzó taktikája odavezetett, hogy Hitler három hadosztályt küldött Pestre és Veesenmayer beültette a hatalomba Szálasit.

Október 15-én, néhány órára úgy érezték az egyszerű emberek, Horthy talán mégis komolyan veszi saját deklarációját, de amikor ezt visszavonta, és a rádió bejelentette a háború folytatását, dühös felháborodás lett úrrá a volksbundisták, a nyilasok és a Hitler-barát kisebbségen kívül minden magyaron. Mindeme tények ismeretében válik érthetővé a nemzeti ellenállás fejlődése. Ismeretessé vált, hogy Miklós Béla, az első magyar hadsereg parancsnoka és több tisztje átállt a szovjet hadsereghez. Szálasi szedett-vedett bandája – nincs jobb szó erre –, amely kor-

mánynak nevezte magát, elrendelte a totális mozgósítást. Október 17-én a 16 és 70 év közötti férfiakat katonai szolgálatra és hadi kényszermunkára kötelezték. Országszerte, de különösen a fővárosban megkezdték a hidak és a középületek aláaknázását. Szálasi, aki szerette a „totális" szó használatát – megparancsolta híveinek a *totális terror* alkalmazását.

Tényleges fegyveres ellenállást szeptember végétől kezdve kizárólag a kommunista párt katonai bizottsága szervezett. Különböző létszámú partizáncsoportok alakultak különböző célokkal. Tetteikkel kitűnt közülük a *Marót*, a *Szir*, a *Laci* elnevezésű akciógárda, továbbá több nagyobb létszámú és katonai egységnek álcázott alakulat.* Megkezdődött az újpesti partizáncsapat szervezése is, amelynek „felnőtt" és ifjúsági részlegei az Újpesti Területi Bizottság újjáalakulásáig külön-külön működtek. Tény az, hogy a Szálasi-puccsot követő hetekben Bárd András, Földes László, Andrásfi Gyula, Váradi Sándor, Faludi György és velük együtt a kommunisták egész sora került vissza különböző úton-módon Újpestre, hogy aztán hozzálássanak az egységes, fegyveres újpesti ellenállás megszervezéséhez.

Elsőnek még a nyár végén Bárd András szabadult ki a kistarcsai internáló táborból, mégpedig a VS segítségével. Újpesten és Rákospalotán 1944. március 19-e után sem hagyott alább a korábban is igen eredményes VS-aktivisták munkája. Rákospalotán Havas Klári, Bugár Margit és Dinda Gizella szervezte a VS-t. Újpesten kitartó buzgalommal Rezi Károlyné. Vele együtt szervezkedtek a gyári VS-ek. Az Egyesült Izzóban Kluger Rózsi, Schweizer Blanka és Grószné Megyeri Liza tűntek ki; a textilesek között Halas

* Korom Mihály feljegyzése szerint: „Tagjaik zömmel kommunisták, ifjúmunkások, haladó gondolkodású értelmiségiek, bevonulás elől bujkálók, szökött katonák és munkaszolgálatosok voltak." Újpesten „Lakatos Béla ifjúmunkás vezetésével" működött az ifjúmunkás ellenálló gárda.

Lajosné és Alt Vilmos; a bőrösök között Sáfár; a Jutagyárban Berger Imréné és Friedenthal Kató; a szabók között Gál Sándor; az újpesti lakóterületen Herz Blanka, Brüll Imréné, Friedenthal Miklós, Felbert Ella. Az újpesti VS-könyvtárt Török Vilma és Krausz Tibor kezelte. Szekeres Kálmán volt a VS KB tagja, neki különösen Andrásfi Gyula, Berger Imre, Takács (Trebics) Pál, Trebics Anna, Schreiber Erzsi és Ecker Béla segítettek a szervezésben. Kovács Margit, Rezi Károlyné és Andrásfi Gyuláné viszont rendszeresen meglátogatták a bebörtönzötteket és internáltakat.

Kovács Margit hozta meg a hírt, hogy Bárd András tüdeje komolyan megbetegedett, sürgősen segíteni kell rajta, különben elpusztul. Azonnal megkezdődött a VS-gyűjtés Bárd érdekében. Amikor együtt volt a pénz, Kovács Margit megvesztegette a kistarcsai internáló tábor főorvosát. Ez aztán hozzájárult, hogy Bárd a János-kórház tüdőosztályára kerüljön, ahol megoperálták. Ámde a politikai rendőrség bejelentette a kórháznak, hogy mihelyt Bárd mozgásképessé válik, azonnal lecsukják. Kovács Margit és Andrásfiné – az egyik ápolótól értesült a szándékról – megelőzte a rendőrséget. Civilruhát csempésztek a kórházba, és valósággal kilopták onnét Bárdot, akinek a sebe még csak részben volt gyógyult. Bárdot előbb Andrásfiné szüleinél rejtették el a padláson, később Gödre került Kovács Sándorék kunyhójába, majd a front közeledtével, késő ősszel megint Újpestre, Hajdú András demokratikus érzelmű cipész kisiparos Palóc utca 5. szám alatti lakására. Bárdot a szakavatott orvosi kezelés hiánya alaposan megviselte, de a kommunisták gondos ápolása november közepére mégis talpraállította. Bárd, természetesen, teljes illegalitásban élt.

Andrásfi sorsa másként alakult, s ezt azért helyénvaló részletesen bemutatni, mert tipikus volt, sok más társa hasonló viszontagságokon esett át, mire

visszakerült Újpestre. Andrásfi 1944 őszén a 410-es büntetőszázad keretében Celldömölkre került. Szenet hordott, követ zúzott, különféle rakodómunkát végzett. Ebben a munkaszázadban végletesen szigorú volt a fegyelem. Igyekeztek „halálra dolgoztatni" a politikai foglyokat, elvenni a kedvüket a szökéstől, a politikától, az – élettől. Ebben az alakulatban azokat gyűjtötték egybe, akiket különösen veszedelmes „felforgatóknak" tartottak. Ebben a büntetőszázadban csaknem minden egyes fogolyra jutott egy őr, és minden őrre egy tiszt. Olyan tisztek és keretlegények kerültek ide nagy protekcióval, akik itt dekkoltak a frontszolgálat elől. Ezért aztán kettőzött éberséggel ügyeltek a „rendre", főleg arra, hogy az alakulatból ne szökhessen meg senki. Andrásfi, Pahocsa és Kollár mégis megszökött november 6-án.

Ezen a napon Andrásfiné megérkezett Alsóságra, ahol egy ismerős bányászcsaládnál szállt meg. Utána átgyalogolt a közeli Celldömölkre. Igen hamar megtette a két és fél kilométeres utat. Kész tervvel érkezett férje megszöktetésére, de a körülmények nem játszottak a kezére. Végül üzent neki egy kislánnyal: „Ne késs, Alsóságon várlak." Andrásfi megértette: elvezényelni készülnek a 410-eseket az országból, vagy talán még rosszabb „valamit" terveznek. Komolyan vette az üzenetet, s ennek lényegét közölte társaival is.

Szerencséjükre e nap délelőttjén roppant erős légitevékenység folyt a Dunántúlon. Igen erős angolszász légikötelékek jöttek déli irányból és repültek észak felé. Egyik légiriadó a másikat követte, s ezek gyáva lapulásra kényszerítették a 410-es keret valamennyi tisztjét és fegyveresét. Remegve húzódtak a bunkerekbe, ahonnét még a riasztás lefújása után sem másztak elő azonnal. Déltájban, amikor a vésztjósló szirénázás megkezdődött, egy veszedelmes rakománnyal teli szerelvényt azonnal kivontattak az állomás területéről a nyílt pályára. Pahocsa és Kollár éppen a va-

gonsor közelében dolgozott, mindketten felugrottak az egyik vagonra és elhelyezkedtek a fékezőfülkében. Megmenekültek. Andrásfi lemaradt, mert őrzője kíséretében a raktárban dolgozott, s vele együtt kellett a legénységi bunkerbe mennie. Fogcsikorgatva szidta balszerencséjét, de ami késett, nem múlott.

Késő délután – a sűrűsödő alkony idején – egy mozdony szerkocsiját kellett megraknia szénnel. Őrzője erős pálinkát kapott az ismerős fűtőtől. Együtt nyakalgatták a szeszt, ami jólesett feldúlt idegeiknek. Munkája végeztével Andrásfi engedélyt kapott a tisztálkodásra. Hátizsákját letette a mosdó ajtajában, őre pedig pipára gyújtott, s hogy ezt megtehesse, háttal fordult a szélnek. Andrásfi ezt a pillanatot használta ki: a közeli vagonsor alá búj s gyors egymásutánban maga mögött hagyta az indításra váró szerelvényeket, és hamarosan kijutott a határba. Miután a hátizsákja minden göncével az állomáson maradt, teher nélkül futott Alsóság felé – toronyiránt, át a mezőkön, kerülve az országutat.

Anna, a felesége, izgatottan várta. Öreg este érkezett meg a szimpatizáns bányászfamíliához. Alig fújta ki magát, a bányász máris közölte vele, hogy csendőrök razziáznak a faluban, házról házra járnak, nyilván a szökevényeket keresik. Anna és Andrásfi ezután egy percig sem maradt. Elindultak a kertek alatt kifelé a faluból Jánosháza irányába. Mintegy 15 kilométert kellett gyalogolniuk, ha Jánosházára akartak érni, márpedig ez volt a cél, mert Anna tudta, hogy az ottani katonai táborból gyakran indulnak teherautók Veszprémbe. Azt remélte, valamelyik sofőrrel majd megegyezik.

Sütött a hold, sehol egy felhő az égen, ragyogtak a csillagok. Jobban szerették volna, ha sötét az éj, ha esik. Siettek. De amikor Izsákfa után a nemeskócsi útelágazáshoz értek, egy katonai autóra bukkantak, amelynek sofőrje és kísérője defektet javított. Szóba elegyedtek, és a kocsikísérő szakaszvezető beleegye-

zett, hogy – némi „snapszravaló" ellenében – felveszi őket. Ez a kocsi nem is Veszprémbe, hanem egyenesen Pestre készült, méghozzá „tiszti szajréval". Útközben, Martonvásáron tábori csendőrök igazoltattak minden kocsit. Ezt simán továbbengedték, mert a „tiszti szajrét" szállító autó menetlevele – természetesen: különlegesen jó volt. Simán megérkeztek Kelenföldre, ahol elváltak a szakaszvezetőtől és a vele egy húron pendülő katonai sofőrtől. Hatalmasat lélegzettek, mintha minden rendben lett volna. Pedig a megpróbáltatások java még csak ezután következett.

Hová menjenek? Újpestre egyelőre még nem. Anna tanácsára Andrásfi nagybátyját keresték fel Kőbányán, a Ceglédi út 8. számú házban. Jezsó András, a nagybácsi, szívesen befogadta Andrásfit. Ezt annál is inkább megtehette, mert Anna előzőleg már kitűnő személyi iratot szerzett a férjének. Andrásfi Jenő, Gyula bátyja, aki a Herman Pollák textilgyárban dolgozott, odaadta öccsének hadimunkás igazolványát. Ennek birtokában Andrásfi kilopakodott Újpestre tájékozódni. Oszkó Gyulával a Nyugatinál találkozott. Oszkó katonaruhát viselt, pályaudvari szolgálatot teljesített. Megörültek egymásnak, s Oszkó megígérte, hogy hamarosan lelép és segít az újpesti szervezkedésben.

Németh Jánossal a Margit-hídnál találkozott. Tőle lesújtó híreket hallott. November 3-án és 4-én éjjel a csendőrök, rendőrök és a felfegyverzett nyilasok óriási méretű razziát tartottak Újpesten, névjegyzékük is volt régi kommunistákról. Így került a kezükbe Virágh Károly, Bertalan János, Bakos Lajos, Blatt Dezső, Pintér Rezső, Janda Vilmos, Teleházy Sándor, Szelicsán Sándorné, Sipos Dénes, Weisz Samu és a felesége, Berger Irén és még sokan mások.* Még nem ismerték a teljes névsort, de Németh legalább

* Valamennyiüket a hitlerista koncentrációs táborokba hurcolták, ahonnan egyikük sem tért vissza.

20–25 nevet hallott. Ő maga csak az elszántságának és lélekjelenlétének köszönhette megmenekülését. Éjszakás volt a Mauthner bőrgyárban. Hajnalodott, amikor érte mentek a fegyveresek. Társai idejében figyelmeztették, és a kerítésen át sikerült megszöknie. Attól kezdve Budán rejtőzött. November 5-én tudta meg, hogy az újpesti bőrös szakszervezet valamennyi vezetőségi tagját elfogták és átadták a Gestapónak. Székely Ernőt, a bőripari szakszervezet titkárát, a bátor kommunista harcost már a lakásán ronccsá verték. G. Molnár Ferencet is.* Németh János keserű hangon állapította meg:

– Tökéletesen szétvertek bennünket. Mi lesz most, Gyula?

– Mi lenne? Újra kezdjük. Újra, mint már annyiszor. Ezt kell tennünk. Tartozunk vele a nagy ügynek és azoknak, akik lebuktak, és akik helyett most már nekünk kell helytállnunk. Mit tudsz Földes Lászlóról?

– Amióta elvitték, semmit.

– És Micskó Rudolf? Él? Kovács Gyula, Döbrentei Károly, Némethy Aranka, Bárd András, Mód Aladár, Bábel Vincéné, Váradi Sándor – megmaradtak? Mi van velük? És Szabó Piroska? Feltűnt-e ismét Újpesten? No és Hortobágyi? Még a Mauthnerban dolgozik?

– Közelebbit egyikükről sem tudok – vallotta be Németh. – De talán megúszták, mert nem került forgalomba a nevük . . .

Andrásfi és Németh megállapodtak abban, hogy ezentúl rendszeresen találkoznak és megkísérlik a területi bizottság újjászervezését. Felső kapcsolata azonban ezekben a napokban egyiküknek sem volt. Úgy gondolták, óvatos, szívós munkával mégis sikerül összeszedniük mindazokat, akik a november 3-i és 4-i nagy lebukás hálójából kimaradtak. Andrásfi még

* De ezek ketten 1945-ben mégis visszakerültek.

Celldömölkön megbeszélte Kollárral és Pahocsával, hol találkoznak majd Pesten, ha sikerül a szökésük. Többszörös biztosításban állapodtak meg. De a találkozó november 7-e után csak napokkal később jött létre. Kollár hasznos segítséget adott Andrásfinak, munkahelyet szerzett neki Engelbert Géza józsefvárosi cipészmesternél. De Engelbert ragaszkodott ahhoz, hogy Andrásfinak munkakönyve legyen. Ezt Andrásfi Jenő hadimunkás igazolványára nem válthatta ki. Mitévő legyen? Ha van munkakönyve, megtarthatja a munkahelyét, s egyúttal kitűnő a személyi igazolványa is.

Andrásfi még mindig a Ceglédi úton lakott a nagybátyjánál, Anna pedig Újpesten, a régi lakásukban, a Tavasz utcában. Ebben az időben szerelték le a katonaságtól súlyos tüdőbajával Jezsó Mihályt, Andrásfi unokaöccsét. Jezsó Mihály készségesen átadta okmányait Andrásfinak. Jóval fiatalabb volt ugyan, de a papírjai mégis sokat értek. Andrásfi és a felesége együtt megjelent a budapesti ipartestületnél, s mint leszerelt katona, aki dolgozni szeretne, új munkakönyvet kért az elveszett helyett. Megkapta, bár szabálytalanul, mert a szükséges ellenőrzéseket nem hajtották végre. Laza volt már a munkafegyelem mindenütt. Egyelőre minden rendben lett volna, de váratlanul két súlyos bonyodalom lépett közbe.

Egy alkalommal Andrásfi rövid időre hazanézett újpesti lakására. Szomszédjuk, egy elvakult nyilas, azonnal feljelentette őket. Andrásfinét bevitték az Apolló-házba, ahol Klima József hírhedt nyilas parancsnoksága alatt az árpádsávos nyomozócsoport működött. Andrásfiné, karján Olga lánya kicsijével, jelent meg a nyilas házban, és letette Klima asztalára azt a tábori levelezőlapot, amit előző napon kapott meg a férjétől. Az történt ugyanis, hogy az a bányász, akinél annak idején Andrásfiné megszállt, vállalta, hogy időnként egy-egy előre dátumozott levelezőlapot felad. Ez a levelezőlap egyelőre megmentette

Andrásfiékat a további eljárástól, de Klima kijelentette:

– Most hazamehet. Vigye innét a fenébe a bőgő kölykét. Holnap nélküle jöjjön vissza.

Andrásfiné – miközben az Apolló-házban a kihallgatására várakozott – borzalmas dolgokat látott. Valamelyik szobából egy félmeztelenre vetkőztetett szép zsidólányt látott kitántorogni. Mindkét melle erősen vérzett a szerencsétlen fiatal nőnek, nyilván a korbácsolástól. Andrásfiné ezek után jobbnak látta, ha eltűnik Újpestről a lányával, a fiával és az unokájával együtt. Ő is a Ceglédi útra menekült.

Ott azonban egy másik dráma játszódott le. Jezsó Mihály idegei felmondták a szolgálatot, súlyos betegsége letörte, és önkezével vetett véget az életének. Andrásfiék tehát nem maradhattak a Ceglédi úton. Andrásfiné a lányával, unokájával és a fiával visszaszivárgott Újpestre, az öreg Kálmán Györgynéhez, aki az Erkel utca 13. alatt lakott. Kálmán néni – így becézték – „csak" szimpatizáns volt, de annak aztán – „vérbeli kommunista". Férje, a 19-es vörös katona már nem élt. De a 20 éves lánya és a 16 éves fia – bár szintén nem voltak tagjai a KMP-nek – részt vettek a szakszervezeti mozgalomban. Kálmán néni időnként igen nagy kockázatokat is vállalva, segítette az ellenállást. Ezúttal csak néhány napra adott szállást Andrásfinénak, de nem mondta meg, mi ennek az oka. Lakatos Béla ifijei tartózkodtak az udvari mosókonyhában. Kálmán Erzsi, a lány és Kálmán Károly, a fiú – elhelyezték Olgát és kislányát, valamint Andrásfi Dezsőt a barátaiknál. Dezső akkor 17 éves volt.

Andrásfiné Pesten, a Szövetség utca 24. számú házban talált albérletet. Ide költözött a férjével együtt. Ámde a főbérlő megkövetelte a szabályos bejelentkezést a rendőrségen. Ezt a problémát úgy oldották meg, hogy Andrásfiné kitöltött egy bejelentőlapot Jezsó Amál névre, aki a Szövetség utca 2. szám alatt

lakik. Ezt a lepecsételt bejelentőlapot kijavították Jezsó Mihály névre, s a hátlapjára ráragasztották Andrásfi fényképét. Az ilyen bejelentőlap akkoriban a személyi igazolványt helyettesítette. De hátravolt még a fénykép lebélyegezése. Andrásfi méltatlankodva jelentkezett két nappal később az őrszobán, s panaszkodott, hogy véletlenül lemaradt a pecsét a képéről, s közben felmutatta a munkakönyvét is:

– Enélkül ez se jó – mondta. – Pedig most szereltem le és dolgozni akarok.

Megkapta a pecsétet, s ezzel hiteles, valódi, igen jó flepnire tett szert. Andrásfi most már kevesebb kockázattal járhatott-kelhetett. Jó félnapokat dolgozott Engelbert Géza cipészműhelyében, a nap másik felében pedig Németh Jánossal találkozott, s megkezdte a szervezkedést. Nagyon hiányzott neki Földes László, Bugár János, Halas Lajos, de főleg Gács László, akivel korábban Németh Jánosnak volt állandó kapcsolata. De a bőrgyári munkásokat sikerült ismét aktivizálni. Kudlencsák Péter, Balogh János, Harmati László, Héjas József, Derce Pál, Hortobágyi Ferenc és a székely Gál Mózes minden mozgalmi feladatot vállalt. Andrásfi vonalán tehát újra megkezdődött a küzdelem . . .

November elején Földes László is visszakerült Pestre. Veszélyes odüsszeiáját így mondta el Mód Aladárnak, akivel hamarosan találkozott:

– Egy hideg, esős napon felsorakoztattak bennünket a Rökk Szilárd utcai karanténban. Azt mondták: „Magukat Komáromba visszük és ott fogják őrizni mindaddig, amíg véglegesen döntenek a sorsukról. Viselkedjenek a helyzetüknek megfelelően, mert a szökésnek még a szándékát is golyóval büntetjük. Komáromban tűrhetőbb lesz az elszállásolásuk . . .” De ez a „humánus” hang egyikünket sem tévesztett meg. Bizonyosra vettük, hogy valamelyik hitlerista KZ-be küldenek bennünket, ahonnét nincs vissza-

térés. Hallottunk Thälmann elvtárs tragédiájáról, akit augusztusban végeztek ki, a párizsi felkelés idején.

– Szóval, gyalog menetben a budaörsi állomásra hajottak bennünket igen erős fegyveres őrség kíséretében, szökésre nem nyílt alkalom. Éhesen, fáradtan, összeázva őgyelegtünk a pályaudvaron, míg aztán vagonok érkeztek, amikbe beraktak bennünket: hetven embert a 6 lóra vagy 40 emberre méretezett kocsiba. Voltak közöttünk mindenfélék: egyetemisták, professzorok, fegyverrejtegetők, katonaszökevények, feketézők, nepperek – de főleg kommunisták. Engem és a kommunistákat az elsők között parancsoltak a szennyes vagonba. Ennek az „elsőségnek" köszönhettük néhányan, hogy az ablaknyílás közelébe kerültünk. Társaim közül Horváth Márton és Korbasits Pál került mellém.

– Amint jobban szemügyre vettem az ablaknyílást, észrevettem, hogy a rács tessék-lássék van rajta. Egészen bizonyos, hogy valakik, akik szimpatizáltak az üldözöttekkel, titokban fellazították a rács srófjait. Gyerekjáték volt ezt az akadályt lerántani a helyéről. Elindult velünk a szerelvény, s mi, kommunisták nyomban elhatároztuk szökésünket. De a vagonban levő nepperek tiltakoztak szándékunk ellen. Azt hajtogatták, bosszúból azokat végzik majd ki, akik maradtak. Rettenetes volt látni és hallani ezeket a gyáva embereket. Ezek se kapták be a „komáromi mesét", de azt hitték, sikerül megúszniuk a KZ poklát.

– Szerelvényünk lassan haladt, többet állt, mint ment. Fontosabb volt a németeknek a „zsákmány" elszállítása, hiszen országunkban a legfőbb „hadicéljuk" értékeink elrablása volt. Éheztünk, szomjaztunk, gyötört a hideg. Mindenki maga alá vizelt, akinek pedig hasmenése volt, telerakta a nadrágját. Mozgási lehetőség nem volt, hiszen mindenkinek csak egy tenyérnyi hely jutott. Pokoli nyomorúságunk láttán szaporodott azok száma, akik helyeselték szökési

szándékunkat. Amikor aztán a szerelvényünk elindult Komárom állomásról, mindenki rádöbbent, hová visznek bennünket.

– Most már egyetlen rabtársunk sem ellenkezett velünk. Azt mondták, ha nekünk sikerül kipréselni magunkat a szűk ablaknyíláson és szerencsésen a földre érünk, ők is megpróbálják. Még lassan haladt a szerelvény. Korbasits ugrott elsőnek. Őt Horváth Márton követte, majd én. Mindez még az állomás területén történt a vagonsorok között. Amikor én huppantam le a talajra, a mozdony éppen akkor gyorsított. Este volt, zuhogott az eső – „jobb" időt már aligha kívánhattunk magunknak.

– Amennyire csak az erőmtől telt, igyekeztem mennél távolabb kerülni az állomás területéről. Sikerült. Ázott földeken bukdácsoltam találomra, Pest irányába. Korbasits Pál mellettem maradt, Horváth Márton eltűnt. Futásunk egyre lassult, mert kimerültek voltunk mind a ketten, zúzódások is borították a testünket, nekem ráadásul megrándult a bokám, és emiatt nehezemre esett a járás. Kínlódtam. Korbasits, aki azelőtt a vasasoknál tornászott, jobban bírta. Elhatároztuk, pirkadatig megpihenünk valahol – egy utunkba került kerek erdőcskében – és napkeltekor kelet–délkelet irányban elindulunk Pest felé.

– Ismétlem, esett, hideg volt, de mi a rettenetes kimerültségtől mégis elaludtunk. Szürkült, s arra ébredtünk, hogy valami falu szélén vagyunk egy légvédelmi üteg közelében. Nagy vargabetűvel elkerültük az üteget és tovább meneteltünk. De a falu végén egy másik légvédelmi ütegbe botlottunk, amelynek parancsnoka megállított bennünket. Előadtuk neki, hogy „horthysta hazafiak" vagyunk, akik a nyilasok elől menekülnek. De a tiszt gyanakodva szemlélgette gyűrött ruhánkat, sehogy se tetszett neki a megjelenésünk. Két katonával bekísértetett bennünket a községházára. Akkor tudtuk meg, hogy Mocsa a falu neve.

– Ott ismét előadtuk a mesét horthysta mivoltunkról, amit a jegyző – úgy látszik Horthy iránti tiszteletből – el is hitt. De két nemzetőrrel kocsira tett bennünket, hogy a komáromi rendőrség döntse majd el, mi legyen a sorsunk. Mérhetetlen szerencsénkre ezen a napon egyik légiriadó a másikat követte, a rendőrségen mindenki mentette az irháját, mi pedig a nagy zűrzavarban kereket oldottunk, még mielőtt lecsukhattak volna. Megint jókora kerülővel haladtunk toronyiránt, és végül Almásfüzitő határában elértük az országutat. Ott, a község alatt, ácsorgókra bukkantunk. Nők, férfiak, gyerekek, apácák, parasztasszonyok integettek minden feléjük közeledő teherautónak. Végre egy üres német szállítókocsi megállt. Sofőrje és kísérője ennivalóért és innivalóért hajlandó volt felvenni a társaságot. Kenyeret, kolbászt, bort, pálinkát kaptak. Így értünk Pestre.

– Én Halász Kálmánt kerestem fel Budán, a Bocskai úti lakásán. Elvtársi módon fogadott, gondoskodott rólam, megfürödtem, teljes öltözéket kaptam tőle: cipőt, zakót, nadrágot, felöltőt, kalapot. Halász nevetett: „Ki vagy stafírozva – mondta –, kezdheted a munkát . . .” Miközben étkeztem és pihentem, Halász tájékoztatott a politikai helyzetről. Részeg örömmel hallgattam a beszámolót a Vörös Hadsereg minden elképzelésemet felülmúló sikereiről, de lesújtott legjobb elvtársaink tragédiájának sorozata. Elborzasztott veszteségeink nagysága. Halász azt mondta: „Nagyok a veszteségeink . . . Szörnyen nagyok, de a párt él . . . Ismét van kommunista párt . . . Lapunk van, rengeteg a röpiratunk és beszédes jelek szólnak arról, hogy működnek az akciócsoportjaink is . . .”

– Másnap megjelentem a Vas utca és a Rákóczi út sarkán. Korábban abban állapodtam meg Horváth Mártonnal, hogy az ottani telefonfülkében hagy rejtjeles üzenetet a számomra. Horváth Márton ezen az úton kapcsolt össze Kovács Istvánnal. Tőle tud-

tam meg, hogy dolgozik a Központi Bizottság*, és így utasított: „Menj vissza Újpestre, elevenítsd fel korábbi kapcsolataidat, egyesítsd az erőket, szervezz partizánalakulatot. Ebbe vonj be mindenkit, aki hajlandó fegyvert ragadni a fasiszták ellen. Szociáldemokraták, polgárok, férfiak, nők, fiatalok – mind szövetségeseink, ha megértik az idő parancsát és eszerint cselekednek. Felső kapcsolatod Mód Aladár lesz, jól ismered, kitűnően dolgoztok majd együtt. Hamarosan összehozlak vele. Újpest ügyeit vedd a kezedbe, tekintsd ezt pártutasításnak . . .”

Amikor létrejött az illegális találkozó Mód és Földes között, s amikor Földes mindezt elbeszélte, Mód azt mondta:

– Ezentúl rendszeresen találkozunk majd a bevált illegális szabályok szerint. Tájékoztatóban sohasem lesz hiányod. Hanem a feladatod nehéz. Túlságosan nehéz. Igen komoly erőfeszítéseket kell tenned a mennél gyorsabb siker érdekében. Segítséget valamilyen formában kapsz a KB-től, de azért mégis légy önálló, ne várj utasításokra, mindig azt tedd, ami szükséges, amit megtehetsz. Ismered a célt: fegyveres ellenállást akarunk. Mindig erre gondolj, s akkor nem hibázhatsz. Egyébként, remélem, egyre több elvtársunk szökik vissza Pestre innen-onnan. Némelyikük a legképtelenebb nehézségeken vágja keresztül magát.

Elmosolyodott és hozzátette:

– Akárcsak te, meg Korbasits, meg Horváth . . . Gyülekezünk, egyre többen találunk egymásra . . . Gyarapodik az erőnk . . .

Valóban folyt a gyülekezés. És valóban képtelen nehézségeket küzdöttek le a visszaszivárgó kommunisták . . .

* Ebben az időben Kádár János, Rajk László, Apró Antal, Bartha Bertalan, Horváth Márton és Kovács István volt a KB tagja.

Felcsuti László a bori haláltáborból verekedte magát haza, és Újpesten az Attila utcai bázishelyen, Kernyánszki Hajnalnál talált menedéket. Tóth Lajos is ott élt akkor. Fegyveres kiképzést Galambos Futó Sándortól kapott. Felcsuti jóképű, jó kiállású, magas, karcsú fiatalember volt. Képzett fogtechnikus. Mindenki gyorsan megszerette, akivel munkatársi kapcsolatba került. Bátran helytállt a nehéz helyzetekben, pillanatok alatt feltalálta magát minden körülmények között. Jobban öltözött, mint az ifik általában. Okosan adott magára, s azt akarta, mindenki legyen tiszta, ügyeljen a ruhájára, ne legyen elhanyagolt. Tudott „mozgósítani". Értett a szóhoz, a meggyőzéshez, és valótlant sohasem állított – még az ellenségeiről sem. Borból visszakerülve szívvel-lélekkel vetette magát az antifasiszta küzdelembe, mert mérhetetlenül gyűlölte a „barna csikaszokat . . ."

Felcsuti – eredeti utónevén: a Marci – kezdettől fogva az agitációs és a propagandamunkában tűnt ki. Jól eltanulta a Bajuszostól*, miképpen lehet egyetlen „művelettel" általános feltűnést kelteni írásos agitációval a munkások örömére, a hatóság dühös bosszúságára. Galambos még Párizsban tanulta meg a módszert. Lényege: spárgára kötött és ellensúllyal ellátott feliratos táblát dobni a villanyhuzalokra, amiket aztán csak a tűzoltók tudtak eltávolítani üggyel-bajjal. Száz meg száz munkás olvasta el az ilyen velős mondatokat: „Halál a fasisztákra!", „Vesszenek a nyilasok!", „Állj ellent Hitlernek!". Felcsuti László, Ádám Ernő és Tóth Lajos novemberben és decemberben az újpesti „propagandaháború" igen aktív harcosai voltak.**

Faludi György sorsa és jelleme sokban hasonlított Felcsutiéhoz. Mindkettőjüket a kommunista párt érlelte fiatalon – öreg harcossá. Faludi 1944-ben

* Galambos Futó Sándor illegális neve.

** Tóth Lajos az év végén pártutasításra átment a fronton a Vörös Hadsereghez.

mindössze 22 éves volt. Újpesten érettségizett, az Egyesült Izzóban tanulta ki a műszerész szakmát. Belépett a szakszervezetbe, és 1942-ben a KMP vonalára került. De az akkori nagy lebukások miatt elszakadt felső kapcsolatától, s hamarosan kivitték Ukrajnába. Onnét több társával együtt megszökött, amit a magyar hadsereg felbomlását követő általános zűrzavar is elősegített. Odacsapódott egy tábori pékséghez, onnét egészségügyi karanténba vitték, ahonnét visszaszivárgott Újpestre.

Családi otthonát szétdúlva találta: anyja már nem élt, apja kényszermunkára ítélve a Chinoinban dolgozott és a büntető jellegű elkülönített munkásbarakkok egyikében hált. Apja után kutatva, Forrás Károlyné, egy Chinoin gyári munkásasszony vette őt gondjaiba. Forrásné, külsőre alacsony termetű, kövérkés, időses, jólelkű nő volt, de energikus, illegális munkát végző kommunista. Őt a mozgalomban Ilonka néninek hívták, és az Erdélyi utca 26. számú házban lakott, az Istvántelki részen, nem messze a váci vasútvonaltól. Jól odahallatszott a mozdonyok füttyögése és a vagonkerekek csattogása a síneken.

Faludi többféle értelemben is otthonra talált Forráséknál. Jutott neki hálóhely az egyszerű földszintes épületben, amelyhez tágas kert tartozott. Forrás Károly, a családfő, az Egyesült Izzóban dolgozott Andréval, a fiával együtt. Forrás András – illegális nevén: André – emlékezett Faludira még abból az időből, amikor az Izzóban dolgozott. Mindamellett alaposan kipuhatolta a jellemét, nézeteit a világról és a fasizmusról, és akkor felfedte az Erdélyi utcai ház titkát: ott, hátul az udvaron, egy kitűnően álcázott bunkerben dekkolt Lakatos Béla ifijeinek egyik legnépesebb csoportja. Faludit befogadták...

Váradi Sándor körülményesebben és később került vissza Újpestre, öccsével, Váradi Jenővel együtt. 1930-ban vette fel tagnak a KMP. Mint ifjúmunkás KIMSZ-titkár lett, Újpesten a hatodik a sorban Gerő

Ernő, Gál Sándor, Jakubovics Lázár, Bugár János és Rezi Károly után. Egy időben a területi titkárságot is vezette. Ő 1944. augusztus 20-án lépett le a katonaságtól, és egy régi munkás ismerősétől, Karpeta László vasöntőtől megkapta annak eredeti személyi okmányait.

Karpeta László tipikus példaképe annak az áldozatkész szervezett munkásnak, aki a súlyos kockázatokat vállalva segített a kommunistáknak. Valamennyi iratát – születési bizonyítvány, bejelentő, katonakönyv – átadta Váradinak, aki ezután Zuglóba húzódott. Munkát vállalt Poros István építészmérnök romeltakarító csoportjában. Mint „hadimunkás" a XIV. kerületi elöljáróság kötelékébe került. Biztos fedezék volt ez – nappal. De hol háljon? Karpeta újpesti lakására nem mehetett, a rendőrség kereste, sokan ismerték – nyilasok is. Szorultságában kiszemelt magának egy háromemeletes romházat, amelynek pincéjében „kitűnő" szállást rendezett be. Hamarosan húsz üldözött társával együtt dekkolt itt éjszakánként. November végén azonban egy óriási méretű és egyidőben egész Pestre kiterjedő razzia felfedezte ezt a búvóhelyet. Öccse közvetítésével a Lóversenytéren kapott szállást és foglalkozást az egyik istállóban. Öccsével együtt – aki Kalocsai István néven élt illegalitásban – itt dolgozott ama decemberi napig, amikor Béres István és Lőcsei József felkeresték Földes László megbízásából, és meghívták az újpesti partizánok közé. Földes a címét Évától, Váradi feleségétől tudta meg. Egy csapásra megváltozott a két fivér sorsa, a nyilas terrornak kiszolgáltatott üldözöttekből a nyilas terror fegyveres üldözői lettek. Váradi Sándor a Karpeta nevet a felszabadulásig megtartotta.

Mindezek az egymáshoz hasonló és mégis különböző esetek jellemzők a korra és arra a „terepre", amelyen az ellenállók gyülekezése viszonylag gyorsan végbement. Érdemeik elszántságuk és vállalkozó kedvük révén elvitathatatlanok. Mások, százezrével, ha

fogcsikorgatva is, de fejet hajtottak a zöld és a barna fasizmus terrorjának, ezek az életveszéllyel alig törődve – fegyvert ragadtak ellenük. Példát mutattak és beszédes tetteikkel újra meg újra bebizonyították: a kommunista párt az ellenállás szervezője, vezetője, a nemzeti újjászületés jogos hirdetője...

Amint később kétségtelenné vált, Szabó Piroska csatlakozása az újpesti ellenállókhoz és partizánokhoz* igen komoly sikerek részese lett. Mindaddig, amíg a német megszállás és Sztójay nem oszlatta fel az ellenzéki pártokat, köztük a szociáldemokrata pártot – Szabó Piroska az illegális kommunista párt megbízásából, annak politikáját képviselte a legális munkásszervezetekben. Ez átlagon felüli képességeket megkövetelő politikai munkát jelentett. Szabó Piroska fizikai munkás volt, 1931-től a KMP tagja, amelynek utasítására belépett az SZDP-be és a vasasszakszervezetbe. Hamarosan a vasmunkás szakszervezet vezetőségébe került, sőt: Mónus és Büchler kiszemelték az országos nőbizottság titkárának a visszavonulni készülő Knur Pálné helyett. Szabó Lajosné néven szerepelt a legális mozgalomban, s ezen a néven vált ismertté a munkások széles köreiben.

Legális munkásmozgalmi tevékenységét magas fokú elvi szilárdság jellemezte, s ugyanakkor okos rugalmasság. Kedvessége, fellépésének egyenessége, csinossága és sugárzó emberszeretete igen népszerűvé tette. Hallgattak rá. Megfogadták a tanácsait és még a hagyományosan szociáldemokrata munkások is az oldalára álltak egyes opportunista vezetők áskálódásai ellen. Szabó Piroska, mielőtt a legális mozgalomba került, több éves illegális tapasztalatokat szerzett. Négy évig dolgozott a párt titkos nyomdájában, párt-

* Itt is hangsúlyozni kell, hogy az újpesti ellenállásnak két része volt: a katonaruhába beöltözött fegyveres partizánalakulat Földes László parancsnoksága alatt, és az egyenruhát nem viselő „civil" csoportok, az akciógárdák, amelyeknek azonban szintén voltak fegyvereik. Ezeket Andrásfi Gyula irányította.

iskolát végzett Bécsben, majd Takács Zsuzsával folytatta nyomdai tevékenységét albertfalvai rejtekhelyén. Bázishelyüket folyton változtatták. Legtovább a Fehérvári út 119. számú házban működtették a sokszorosítógépet. Dolgozott és szakszervezeti szervezőmunkát végzett az akkori Ericcson gyárban. Amikor itt „lebukott", Angyalföldre költözött Bábel Vincéhez, és vele együtt a Jutagyárban kapott munkát.

1944. március 19-e és október 15-e között az illegális szervező és propagandafeladatok végzésén kívül, szinte „nagyüzemi" méretben igazolványok gyártására specializálódott. Mesterien megtanulta a papírok átmosását, átjavítását, „hiteles" bélyegzők készítését. Számtalan kommunista harcos és üldözött neki köszönhette viszonylagos biztonságát a legnehezebb időkben. 1944 december elején Andrásfi találkozott vele az Üllői úti klinikák környékén. Azonnal meghívta őt Újpestre, ahol korábbi tevékenysége alapján különösen a nők ismerték és szerették.

Szabó Piroska vállalta a partizánharcot. Egészen a felszabadulásig hol Újpesten lakott, hol az angyalföldi Tripoliszban és másutt, de mindvégig az újpesti ellenállók első vonalában harcolt. Mind a „civil" akciógárdák, mind pedig a fegyveres csoport nélkülözhetetlennek tartotta a munkáját, amely sokrétű volt, s a fontos információk megszerzésétől az agitációig, a nők egybetartásától a város polgári vezetőivel folytatott népfrontos tárgyalásokig – mindenre kiterjedt.

Eredményesen folyt tehát Újpesten a – *gyülekezés.*

Szálasi puccsa után, amely a német fasiszták bábáskodásával ment végbe, a KMP a korábbinál is erélyesebben szervezte az ellenállást. Újpesten szintén megmutatkozott ennek hatása. Földes László és Andrásfi Gyula hozzáláttak a Területi Bizottság újjászervezéséhez, aktivizálódtak a szétszórt, apró fegyveres csoportok – különösen Micskó Rudolf robbantó sejtjei. Újpesten más demokratikus pártok soraiban is erősödött a vágy: tenni valamit – de tömegbázis hiányá-

ban a szándék és a tett nem talált egymásra. Híveik nagy része még mindig telített volt különféle illúziókkal. Közülük a többség apatikusan várta a sorsát, és sok antifasiszta érzelmű férfi és nő a „túlélni" címkéjű taktikát választotta. Ez a passzivitás jelentős mértékben az újpesti fasiszta terroristák kezére játszott. Sok, különben tisztességes újpesti polgár a lefegyverző félelem martaléka lett, és némelyikük azzal rémítgette egymást, hogy a szovjet csapatok bevonulása a polgárság fizikai megsemmisülését jelentheti. Ezek az „ijedősek" arról suttogtak hasonszőrű társaiknak: kár minden kísérlet a fegyveres ellenállásra, rajtuk kizárólag az angolszászok megjelenése segíthetne.

Ezek meggyőzése is indokolttá tette az újpesti kommunisták állandó és intenzív propagandamunkáját. Ez olyan mértékben erősödött, ahogy az elhurcolt, bevonultatott, katonának besorozott kommunisták hazaszökdöstek. Némelyikük kalandregényeken túlevő cselekedeteket hajtott végre, olyasmiket, amikre csak a legmagasabb fokú eszmei szilárdság tehette képessé őket. Persze, a korábbi kapcsolatok megszakadása után az illegális szálak újbóli összekötése időt igényelt, türelmet, kitartást és szerencsét. Megkönnyítette egymásra találásukat a *tett*, ami mindig nyomokat hagy, és a nyomokból – amelyek a kívülálló idegennek alig mondanak valamit vagy éppen semmit – következtetni tudtak. „Szükségképpen egyesülnek a patakok a folyóban" – mondotta egy alkalommal Bárd András, amikor az illegalitás jellemző tulajdonságairól beszélt.

Földes László, Andrásfi Gyula és mások júliusi, augusztusi és szeptemberi lebukása után sem apadtak el az újpesti ellenállás vizei. Fel-feltörtek, mint árvizek idején a buzgárok. Hol itt, hol amott szökkentek magasba, elfojtásukra a fegyveres hatalom képtelennek bizonyult. És mert mindez még az Újpesti Területi Bizottság újjászervezése előtt történt – de az ille-

gális pártközpont hatására –, elemező figyelmet érdemelnek ezek az egymástól függetlenül működő csoportok. Közülük Micskó Rudolf, Kovács Gyula, Döbrentei Károly és Némethy Aranka, és talán elsősorban a Lakatos Béla vezette *ifjúgárda* mutatta meg, mire képes az illegális kommunista párt.

Micskó Rudolf, amikor rájött, hogy a maccsosokat összeszedik és a Reichbe deportálják, azonnal elköltözött Attila utca 22. számú házban bérelt lakásából. Nem kötötte az orrára senkinek, hová megy. Éjszaka, lopva történt meg a hurcolkodás a Kölcsey utca 14. alatti elhagyott zsidó házba, amit egy szimpatizáns munkás játszott a kezére. Ebben az épületben azelőtt két család lakott. Mindkettőt elhurcolták, közülük 1945 tavaszán csak egy fiú tért vissza. Micskó – az említett szimpatizáns munkás segítségével – bejelentés nélkül költözött az egyik lakásba.

Sok veszéllyel járó illegális feladatait, amelyeket önmaga rótt saját magára, töretlenül folytatta. Befogadta magához és rejtegette hosszabb-rövidebb ideig az üldözött kommunisták egész sorát. Például Kerekes Pál feleségét, Berger László feleségét, Ilonát, és a konok hajtóvadászatnak kitett Berger Andor feleségét, Klárát. Egy napon aztán Sallai Béla kereste fel, aki akkor Pesten lakott a Kecskeméti utcában, s egy egészen különös feladatot bízott rá:

– Két fiatal szovjet katonát kell elrejtened – közölte vele. – Ezek a gyerekek egy hadifoglyokat szállító német szerelvényről ugrottak le. Körülményes lenne elbeszélni, kik segítették menekülésüket, és hogy miként kerültek hozzám. Nálam azonban nem maradhatnak tovább, mert lakást kell változtatnom. Vállalod-e a feladatot?

Micskó vállalta.

– Figyelmeztetlek – folytatta Sallai Béla –, igen veszélyes a vállalásod. Nagy gondossággal kell megszervezned s rendkívüli éberségre van szükséged,

mind a magad érdekében, mind pedig az övékben. Tehát éberség és szervezettség...

Micskó mindkét tulajdonsággal rendelkezett, tapasztalt illegális harcos volt, sohasem vállalt olyan feladatot, aminek végrehajtására nem érzett elegendő erőt. De amit elvállalt, azt a legnagyobb körültekintéssel el is végezte. 1944. március 19-től mindvégig, a legnehezebb körülmények között is megtartotta illegális munkakapcsolatait. Különösen Gróf Károly*, Kovács Gyula**, Döbrentei Károly*** és Némethy Aranka° dolgozott vele, de ő irányította Simonfalvy László, Fórizs Béla, Mikulás István, Mikulás Géza és Gulyás Miklós illegális propagandatevékenységét is. Micskó és társai október 15-ig főképpen szervező munkát végeztek: a fegyveres ellenállás bázisát igyekeztek megteremteni. Sikeresen. Eközben szóban és írásban agitáltak, üzemi szabotázsakciókat°° hajtottak végre, és bár az Újpesti Területi Bizottság újjászervezéséig felső kapcsolatuk nem volt vagy ismételten megszakadt, jól jelölték ki a feladataikat, és ezeket a pártfegyelem követelményeinek megfelelően hajtották végre. Micskónak az volt a nézete, hogy lényegében partizánháborút folytatnak, s ennek sikere megköveteli a szigorú, katonás fegyelmet.

Micskó állandó összeköttetést tartott az Újpestről elhurcolt muszosokkal. Egy részüket Kelenföldön tartották fogva az egyik iskola nagy udvarán épült barakkokban, más részük az óbudai zsinagóga épületébe szorult. Ezt a gyűjtőhelyet magas deszkakerítéssel zárták el a külvilágtól. Micskó azonban megtalálta a módját annak, miképpen érintkezhessék velük. Arra biztatta őket, hogy szervezkedjenek, és ha majd elér-

* Jelenleg a pécsi Sopiana igazgatója.

** A felszabadulás után jogi doktor lett.

*** A felszabadulás után a textiles szakszervezet főtitkára.

° Újpest első polgármestere, majd jogi doktor és bíró.

°° E tekintetben különösen Simonfalvy László, az Egyesült Izzó dolgozója jeleskedett.

kezik az ideje, őreiket lefegyverezve csatlakozzanak az általános ellenállás más csapataihoz. Micskó ugyanis bízott abban, hogy lesz szervezett és kiterjedt ellenállás. Később kapcsolatot teremtett a Trunkhahn posztógyárban őrzött muszosokkal is. Terveinek elkészítésében a Pipás Laci (Berger László) és Róth Ernő, a „higanyember", nagy segítséget nyújtottak neki. Ez utóbbi kettő még a keret tagjait is beszervezte a leendő nagy partizánalakulatba.

Micskót 1944 júniusában azonnali bevonulásra szóló paranccsal, piros betűs SAS-sal behívták katonának, de nem vonult be, noha a plakátokon halálbüntetéssel fenyegették meg és katonaszökevénynek minősítették a bevonulást megtagadókat. Micskó tudta: ő mint maccsos az ostoba halált választja, ha engedelmeskedik a behívásnak. Ehelyett másokat is a saját példájának követésére buzdított és nem sikertelenül.

1944. október 16-án nagy köteg röplapot kapott a párt pesti központjától. Ennek a röpiratnak különösen az a része ragadta meg Micskó Rudolf figyelmét, amely ismételten megmutatta Horthy kormányzó gyűlöletes politikai arculatát, és amely felszólította a katonákat: „Ne engedjétek magatokat vágóhídra hurcolni! Kövessétek Miklós vezérezredes és sokezernyi magyar honvéd példáját: álljatok át a Vörös Hadsereghez! Adjatok fegyvert a munkásság kezébe! Ne esküdjetek fel a németbérenc Szálasira! Ne vonuljatok be egységeitekhez!" Micskó mindezt azokra a férfiakra is vonatkoztatta, akik még civilruhát viseltek, de akiket a meg-megújuló, plakátokon meghirdetett bevonulási parancsok érintettek. Micskó ezeket a központi röplapokat a munkába bekapcsolt Szemelka Ernő, Döbrentei Károly és Némethy Aranka közreműködésével szórta szét Újpesten, mégpedig nem vaktában, találomra, hanem szervezetten, a postaládákba csúsztatva, vagy megbízható kezekbe adva továbbítás céljából. Micskó elégedetten állapította meg, hogy az újpesti famunkások közül sokan és szívesen

végzik ezt a feladatot. Többnyire este végezték a röplapozást, a szigorú kijárási tilalom idején, vagy olyankor nappal, amikor a légiriadó az egész várost a föld alatti bunkerekbe kényszerítette. Micskóék minden egyes légiriadót felhasználtak és egyszer sem fizettek rá. Megismerték a régi igazságot: „A bátraké a szerencse. . ."

Micskó a Szálasi puccsot követő napokban – a párt utasítását követve – harci csoportokat szervezett. Ezek 3–4 főből álltak, s az első időkben három alakult belőlük. Később szaporodott a számuk. *Megyeren* működött az első csoport, tagjai: Mikulás István, Mikulás Géza, Gróf Károly és Blum János. A második csoport *a Lóversenytér környékén* harcolt, tagjai: Gulyás Miklós, a fia és a leánya. Ez a „családi együttes" kezdettől fogva igen aktív volt s eredményes. Micskó maga *a városi csoporthoz* tartozott, tagjai: Fórizs Béla, Siménfalvy László és Fábik János cipész. Micskó valamivel később megtudta, hogy az Istvántelki részen is alakult egy csoport. Ezt Gyulai Károly szervezte, egy ejtőernyőn ledobott partizán, aki Gyulai István és Szabó Kálmán bevonásával működött. Micskó ezt a csoportot is a maga irányítása alá vonta.

E csoportokat Micskó „robbantó akciócsoportoknak" nevezte. Elnevezésükben benne volt a legfőbb feladatuk is: robbantani, tönkretenni minden olyan berendezést, amelynek hasznát vehette a fasiszta hadvezetés. Robbanóanyagot Halasné Kovács Margittól kaptak, aki viszont Zuglóból szállította a nagy hatású „trikettő" elnevezésű robbanóanyagot, továbbá kézigránátokat és néhány tányéraknát.

Micskó december elején találkozott Földes Lászlóval. Attól kezdve Földes irányította, illetőleg az Újpesti Területi Bizottság. De a későbbi eredményes harcok feltételeinek megteremtésében kezdettől fogva mindenképpen jelentős része volt. Földes és Micskó illegális találkozói az angyalföldi Kucsma utcában

kezdődtek, később Újpesten folytatódtak a legkülönfélébb bázishelyeken. Mindig, vagy többnyire éjszaka . . .

Kovács Gyula egy darabig első feleségével és Zsuzsi lányával Micskónál dekkolt. Kovácsnét és Zsuzsit a viharos nyári hónapokban Halas Lajos bújtatta Jászkiséren. De amikor onnét visszakerültek a körzet polgári kiürítése miatt, mindketten a fasizmus áldozatai lettek. Kovács ettől kezdve gyakran váltogatta lakásait és kettőzött akaraterővel oldott meg önálló illegális feladatokat. Kovács Székesfehérvárott tanulta ki az autószerelő szakmát. Pestre került az Erdős Testvérek autószerelő vállalatához. Ekkor a szüleinél lakott Újpesten, az Erzsébet utca 35. alatt. Megismerkedett a Berger testvérekkel, ezek beszoktatták az újpesti Munkásotthonba. Részt vett az 1930. szeptemberi nagy demonstrációban. Végigszenvedte a munka nélküli évek minden keservét, és a legkülönfélébb alkalmi, fizikai munkákkal tartotta fenn magát. 1939-ben behívták katonának, és csak 1941-ben került vissza Újpestre. Bekapcsolódott az Egyesült Izzó, a Ganz Hajó és más üzemek munkásai körében végzett szervező és agitációs munkába. 1942 áprilisában ismét behívták katonának, és csak tizenhárom hónap elteltével szerelt le. Többé nem engedelmeskedett semmiféle behívónak. Kommunista kapcsolatok nélkül maradt az 1942-es nagy lebukások miatt, amelyek 1943-ban folytatódtak. Ekkor Sajgál József kapcsolta egy alkalmi védelmi alakulatba, hogy a nyilasok ellen megvédjék a Munkásotthont. Szükségesnek mutatkozott ez a készültség azután, hogy a kispesti munkásotthont megrohanták a nyilasok a Teleki utcában s ott vandál pusztítást végeztek. Kovácsnak sikerült munkát kapnia a Ganz Hajó öntödéjében. Tatai István közvetítésével 1944. november vége felé kapcsolódott Földes Lászlóhoz, de akkor már különféle akciókat hajtott végre eredményesen.

Szeptember elején, csaknem másfél hónappal az Újpesti Területi Bizottság újjáalakulása előtt, felkereste Reich Ilona, az illegális KMP régi harcosa. Reich Ilona akkor nevelőnőként működött Pesten, Rádai Imre színművész gyerekeinél. Ilona közölte Kovács Gyulával:

– Pártmegbízásból beszélek veled. Nagyon fontos, nagyon megtisztelő, de nagyon veszedelmes pártmunkát kell vállalnod. Egy illegális nyomdát kell vezetned a jövőben. Sürgős. Vállalod? Most kell döntened, azonnal, nincs idő a hosszas gondolkodásra.

Kovács azonnal döntött: vállalta.

Reich Ilona még aznap összehozta őt a párt illetékes megbízottjával, a Púpossal.* Ez volt az illegális neve annak az elvtársnak, akitől ő is, Micskó is, korábban központi röpiratokat kapott. Szószaporítás nélkül tárgyalt vele a KB megbízottja:

– Itt az engedély a sokszorosítógép megvásárlására és a cím, ahol ilyen gép vásárolható, a Visegrádi utcában. Nyugodtan odamehetsz, a vásárlásnak nem lesznek különösebb akadályai. Érted? És itt a szükséges pénzösszeg is. Fontos, hogy ezután Újpesten mennél több röpirat készüljön. Elsősorban a központtól kapott anyagot kell sokszorosítanotok. Erre a központi nyomda tehermentesítése késztet bennünket, meg a szállítás nehézségeinek csökkentése és a lebukás lehetőségének korlátozása. Elkerülhetetlen decentralizáció ez. Jegyezd meg: a KB röpirataiból egyes hangsúlyos részeket külön kiemelhettek. Egyes röpirataink éppen azáltal válnak különösen hatásossá, hogy rövidek, szókimondók, gondolkodásra és állásfoglalásra késztetnek...

De hol rendezzék be az illegális nyomdát? Micskónál? Pintér Rezsőnél? Döbrenteiéknél? Egyik lehetőség sem használható, mert bármelyik helyre bár-

* Legális nevét azóta sem ismerik.

mikor lecsaphatott a rendőrség. Komoly gondnak látszott a megfelelő megoldás megtalálása. Kovács megkérdezte a Púpost, mit tanácsol.

– Olyasvalakit válasszatok – hangzott a felelet –, akiről mindeddig a rendőrség semmit sem tudhat. Találnotok kell olyasvalakit, aki mostanáig távol állt a mozgalomtól, akit lehetőleg sem a szociáldemokrata pártból, sem a szakszervezetből nem ismernek. Legjobb az lenne, ha valamelyik tisztes polgárt sikerülne megnyernetek. Ez régebben sem tartozott a lehetetlenségek közé, de azóta az idők alaposan megváltoztak és elszaporodtak a szimpatizánsaink, csak fel kell fedezni őket.

Kovács megfogadta a tanácsot. Gondolatban kereste a megfelelő embert, aki minden gyanún felül áll. És ekkor Herz Blanka jutott az eszébe, aki mielőtt deportálták, a Palóc utcában lakott. Ő meg Reich Ilona beszéltek neki egy alkalommal egy Hajdú András nevű cipész kisiparosról, aki szintén a Palóc utcában lakott. Ez a jónevű kisiparos több hírneves pesti színésznek készített „remekbe" lábbeliket. Állandó megrendelői közé tartozott Rádai Imre, Csortos Gyula, Törzs Jenő és a divatos színészek egész sora. Hajdút sokan szerették. Joviális külseje, megnyerő modora, ódivatú öltözködése Krúdy Gyula valamelyik hőséhez tette hasonlatossá. Bársonykabátot viselt, csokornyakkendőt, s megérzett beszédén szülővárosának zamata. Ifjúkorát ugyanis Kalocsán töltötte, aztán Erdélybe vetődött, Kolozsvárra, ahol a legjobb mesternél tökéletesítette szakmai tudását. Tisztes polgári „pozícióját" még az is erősítette, hogy esténként a feleségével együtt az Uránia mozi büféjében szorgoskodott. Kovács Gyula választása ráesett, noha kiderült, hogy Hajdú régebben, jóval a háború kitörése előtt, rövid ideig be-bejárt a Munkásotthonba. Kovács felkereste Hajdút, aki így emlékezik első találkozójukra:

– Szeptemberben történt, a napra nem emlékszem.

Betoppant Palóc utca 5. szám alatti udvari műhelyembe egy fiatal férfi. Bandi bácsinak szólított, és különösebb körülményeskedés nélkül rátért jövetele céljára. Elővett a zsebéből egy keskeny, színes papírszeletet, amin egyetlen szó állt: *Békét!* Azt mondta, minden tisztességes embernek erkölcsi kötelessége az ilyen „nyalókák" terjesztése. Meglepődtem és felszólítottam, mondja meg a nevét. Azt felelte, nevezzem Gyuszinak – „az egyszerűség kedvéért". És máris elmagyarázta a nyalókák elhelyezésének technikáját és azt is, hol a leghasznosabb ezeknek felragasztása az ajtókra, ablakokra, sima falakra. Nem lelkesedtem a dologért és kifogásként azt mondtam: „Kívánom a békét, sőt követelem, ezért imádkozom érte a templomban." Gyuszi megveregette a vállamat és szelíd hangon oktatott: „Nem imádkozni kell a békéért, hanem cselekedni. Más a jelentősége a béke szónak, ha a templomban hangzik el, és más, ha kikerül az utcára, s lépten-nyomon a rettegő emberek szemébe tűnik." Gyuszi nálam hagyott néhány tucat nyalókát, és elment azzal, hogy estére visszatér, akkor ketten együtt – hozzálátunk . . .

Hajdú András mosolyogva folytatta:

– Ideges és izgatott lettem. Százszor a kezembe vettem azokat a kis enyves hátú cédulákat. Féltem tőlük, de a *béke* szó vonzott is. Be kellett látnom, ezer és egy okom van a béke követelésére, és ha valóban tisztességes ember vagyok, valódi humanista, akkor szükséges cselekednem is érte. Azok az ízléses, különböző színű kis nyomtatványok arról beszéltek nekem, sokan vannak a béke hívei, és én hirtelen vágyat éreztem közéjük tartozni. Így „fejlődtem" én néhány óra alatt igen sokat, s ezt annak köszönhettem, hogy Gyuszi nem beszélt agyon, hagyott „a saját levemben főni". Este aztán, amikor újra eljött, jócskán hozzátartozónak éreztem már magamat . . .

Hajdú kissé röstelkedve ismerte be:

– Mi tagadás, amikor elindultam Gyuszival – fél-

tem. Sőt nagyon féltem. Azt gondolom, Gyuszi gyáva alaknak tarthatott, mert csaknem vacogó fogakkal folyton azt ismételgettem: „Agyonlőnek ezért bennünket... Agyonlőnek, ha rajtakapnak..." Gyuszi rám nevetett: „Majd úgy csináljuk, hogy ne kapjanak rajta. Szedd össze magad, Bandi bácsi, és azt csináld, amit én..." Végigmentünk a Horthy Miklós úton a Klauzál utca sarkától a Werbőczy utca sarkáig, és az utolsó darabig felragasztottuk valamennyi nyalókát. „No ugye – mosolygott rám Gyuszi –, túljártunk az eszükön..." Túl – gondoltam – és egy különös fajta jóérzés fogott el. Még sohasem éreztem hasonlót... Átestem a tűzkeresztségen... Másnap fényes nappal merő kíváncsiságból végigmentem a Horthy Miklós úton. Itt-ott egy-egy háztulajdonos vagy házmester rendőri parancsra lefelé vakargatta nyalókáinkat: ez mulattatott. De még mindig sokan megálltak egy pillanatra, ránéztek a színes *békepillangókra:* ez pedig büszkeséggel töltött el...

Miután Kovács hozzászoktatta Hajdút az illegális munkához, előállt a nagyobb feladattal. Tudtára adta: „Sokszorosítógépet veszünk, és ezt a te lakásodon működtetjük, Bandi bácsi..." Hajdú meghökkent, az újabb „terhelés" próbára tette az idegeit, de nem akart többé gyávának látszani. Másnap elmentek a Visegrádi utcába a gépért. Vásárlási engedélyükön a honvédelmi minisztérium pecsétje díszelgett és az államtitkár olvashatatlan aláírása. Hajdú aláírta az átvételi elismervényt és ráírta a „lakcímét" is: Árpád utca 97. Ott aztán kereshették, ez egy lebombázott ház volt a Rózsa utca sarkán.

Festékről, stencilről, szívópapirosról maguknak kellett gondoskodniuk, ami körülményes feladat volt, mert ezeket az anyagokat zárolták, s külön engedély kellett a beszerzésükhöz. Pintér Márta szabadította meg őket a gondjaiktól. Márta – az „öreg" Pintér Rezső szép, fiatal, kedves lánya – az Egyesült Izzóban dolgozott mint gyors- és gépírónő. Ott hozzájuthatott

a sokszorosítógép működtetéséhez szükséges anyaghoz. Élete kockáztatásával és elvtársi segítséggel sikerült kellő mennyiségben kicsempészni a gyárból a kelléket. Ő maga gépelte stencilre a röplapok szövegét, Hajdú és Kovács segítettek lehúzni az anyagot, a nyomda megkezdte a működését, és üzemelt is mindvégig... Hajdú rájött: vannak idők, amikor igazán csak az él, aki még a halál kockázatát is vállalja valami igaz, nagy ügyért...

Kovács Gyula éjszakánként röplapokat gyártott, számtalant, rövidet, velőset, gondolkodásra serkentőt, úgy, amiként azt a Púpos tanácsolta. Ezekkel a röplapokkal teleszórták az egész várost, archívumba egyetlenegyet sem tettek, mert ez súlyos konspirációs hiba lett volna. Nagy elégtétellel állapították meg azonban, hogy városszerte beszélnek röpiratairól, tehát ezek, mint a mesterlövész golyója – célba találtak...

Kovács nappali munkája változatlanul az üzemi szervezkedés maradt. Három sejtje, amelyeket Salgó, Rajnák és Kiss István vezetett, nem csekély nehézségek árán, de jól helytállt. Ezt mérni lehetett a műhelyükben eluralkodó hangulaton és az üzemvezetés „hangulatán" is... Szeptember harmadik hetében, pontosan 18-án, hétfőn délelőtt, óriási erejű angol légitámadás érte Budapestet. Kovács – különös eredménnyel ugyan – kénytelen volt végérvényesen „hátat fordítani" a hajógyárnak és teljes illegalitásba vonulni. Esetét így beszélte el társainak:

– Előző héten naponta bombáztak, ami kihozta a sodrukból az embereket a gyárban a gyalázatosan rossz óvóhelyek miatt. Kész öngyilkosság volt bevonulni ezekbe. Ezért hétfőn, 18-án, a gyárrészleg küldötteként meghallgatást kértem a katonai parancsnoktól. Engedélyt akartunk kapni arra, hogy légiriadó esetén elhagyhassuk az üzem területét. Arra hivatkozhattunk, hogy az óvóhelyeink alkalmatlanok az életvédelemre, s hogy ezt egy szakértő bizottság is

megállapította. Azt mondtam az ügyeletes tisztnek – aki a parancsnok helyett fogadott –: „Noha a bizottság figyelmeztetése elhangzott, intézkedés nem történt." Erre az ügyeletes tiszt rám támadt, szarkeverőnek nevezett és fenyegetőzött. Azt mondta, hallott már rólam egyet-mást, és időszerűnek találja, ha a katonai elhárítás foglalkozik velem. Javában üvöltözött, amikor kétségbeesett hangerővel megszólaltak a szirénák, de ugyanakkor – jól hallhatón – észrevehettük a távoli bombázást és a légvédelmi ütegek szapora karattyolását. Nos, több se kellett az én tisztemnek: azt mondta, a riasztás után majd folytatjuk a diskurzust, és nagy önuralmat erőltetve magára, méltóságteljesen elvonult a príma tiszti óvóhelyre, holott a legszívesebben rohant volna. Ez az alak a tipikus tiszti zupások közé tartozik, abból a fajtából, amelyet még a legmagasabb kitüntetések ígéretével sem lehet kicsábítani a frontra. Ezek az urak mindent elkövetnek, hogy a biztonságosabb hátországban maradhassanak, védelmezni a facér úrhölgyeket és dorbézoló italozással vezessék le permanens félelmüket. Szóval a hivatásos tiszt úr távozott, én pedig – hogy úgy mondjam – alaposan szétnéztem az asztalán. Ott feküdt egy nagy köteg hadiüzemi munkaigazolvány kitöltetlenül, de lepecsételve és gondosan aláírva. Egyetlen pillanatra sem habozhattam: felmarkoltam a felét az értékes papíroknak. De már a következő másodpercben beláttam, a rosszindulatú pasas fenyegetődzése után ostobaság lenne a gyárban maradnom. Benyomtam az ingem alá az egész paksamétát, és iparkodtam elszelelni. Attól egy pillanatra sem tartottam, hogy a tiszt lármát csap az eltűnt papírok miatt, hiszen gondatlansága miatt őt terhelte a felelősség. Abban azonban bizonyos lehetek, hogy köröztetni fog. Csakhogy az én esetem egy a sok ezer közül, a fejem sem fáj az irkafirka miatt...

Kovács főmunkája az illegális nyomda üzemelte-

tése lett. Pintér Márta segítsége nélkül azonban semmire se ment volna. Nem volt írógépe, tehát a stencileket Márta az Izzóban készítette el, ami mindenképpen veszélyes vállalkozás volt, bármelyik pillanatban tetten érhették. Végül is a Ganz-gyári Rajnák segítségével sikerült írógépet szerezni három hónapra egy óbudai kölcsönzőtől. Ez nagymértékben megkönnyítette Pintér Márta munkáját. Hajdú – az örökké vidám Bandi bácsi – szintén belejött a sokszorosításba. Október elejétől még fiatal rokona, Bodor István is segített neki, aki akkor szökött haza a katonaságtól és az udvari cipészműhelyben dekkolt. Bodor egyébként bátor fiú volt, sohasem törődött a légiriadókkal, ha Kovács úgy találta, éppen akkor és sürgősen röpiratokat kell készíteniük. Kovácsnak tökéletesen igaza volt. Több alkalommal, több helyen látott erősnek minősített bunkereket, amelyek azonban a telitalálat ellen semmit sem értek. Számtalanszor megállapította: a Vár hitvány ura belement egy modern háborúba anélkül, hogy igazában felkészült volna rá, s hogy a lakosság légvédelméről jó előre gondoskodott volna. Annyit se ért egy-egy kis újpesti családi ház légvédelmi óvóhelye a láncos bombák és a szőnyegbombázások ellen, mint egy vakondtúrás vagy egérlyuk . . .

Lakatos Béla, Tóth Mihály és Kerekes Pál irányításával az újpesti ifik hét csoportja folyamatosan végezte illegális feladatait. Napról napra nehezültek az idők, ami azt jelentette, hogy a vesztét érző politikai, katonai és közigazgatási reakció nekivadulva fokozta üldöző hadjáratát mindenki és minden ellen, akiben és amiben ellenségét látta vagy sejtette. Forrt a boszorkánykatlan, s mérges gőzei telítették a levegőt. Lakatosék az ifjú harcosok vakmerőségével, pszichikai és fizikai tűrőképességükkel nemcsak elviselték a reájuk nehezedő súlyok állandó növekedését, hanem akciókkal védekeztek is ellenük – a min-

dennapos tettek sorozatával. Október 15-e után végképpen világossá vált előttük, amit eddig is tudtak: a fegyveres harc elkerülhetetlen. Ezt a kor parancsának fogták fel, olyan erkölcsi kötelességnek, amelyet semmiképpen nem háríthattak el maguktól. Ezt a tisztánlátásukat a nagyfokú tudatosság tette lehetővé, amiből azonban nem hiányzott a heves érzelmi fűtöttség sem. Ez az alapvető beállítottságuk kellőképpen megmagyarázza mindazt, amit tettek.

Ezeknek a fiataloknak első és legnagyobb győzelme a fasiszta befolyásolás leküzdése volt. Minden fasiszta propagandaintézmény ontotta az alantas emberi szenvedélyek felkeltésére alkalmas abszurd demagógiát. Ezt művelték naponta és gátlástalanul a nyilas napilapok – más ekkor nem létezett már –, a rádió, a szószékek, az iskolák, a színházak, a *Tarnopolból indult el* típusú antiszemita regények, a katonai és gyári parancsnokságok, a *Jud Süss*-féle színdarabok, a katonai és gyári parancsnokságok, a plakátok fantasztikus mennyisége, a fiatal emberek gondolkodásába belopott jelmondatok, amelyek gonoszságát csak a bárgyúságuk múlta felül. Halálfejes falragaszok hirdették: „Harc a győzelemig!", „Inkább hős egy pillanatig, mint rabszolga egy életen át!", „Magyarok! Bajtársak! Jelentkezzetek a magyar halálfejes légióba!" Ennek a bűnös lélekmérgezésnek olyan szónokai és tollforgatói voltak, mint Hubay Kálmán, Kolosváry-Borcsa Mihály, Rajniss Ferenc.* Ezek úgynevezett „intellektuális" fegyverzettel gyilkolták az emberi értelmet, hogy még a megszületése előtt megölhessék a demokratikus Magyarországot. Nem volt csekély a hatásuk, ez elvitathatatlan. Tudtak fiatalokat toborozni olyan alakulatokba, mint a „Hunyadi SS páncélgránátosok", a „Bessenyő csapat", a „Holczer csapat" és mások. Bár ezekről még

* A felszabadulás után a népbíróság mindhármukat halálra ítélte. Kivégezték őket.

a nyilas Törvényhozók Nemzeti Szövetségének egyes tagjai is megállapították „szedett-vedett vagány banda" mivoltukat, de azért bőven akadtak közöttük jobb sorsra érdemes, elbolondított fiatalok is. De a *másik Magyarország* ifjúsága az erkölcsileg ép oldalt képviselte életével és hősi halálával. Pesti Barnabás, Kreutz Róbert és Pataki István – a három ifjú kommunista – a nyilasok hóhérkezére került Sopronkőhidán, történelmi tanúságtételük azonban századokra szól...

Újpesten Ságvári Endre, Kulich Gyula és Rózsa Ferenc volt a fiatalok közvetlen példaképe. És Schönherz Zoltán. Reájuk gondolva érezték át roppant felelősségüket. Lakatos Béla és valamennyi ifjú társa különösen október 15-e után, a nyilas puccsot követően szánták el magukat a végsőkre. Történelmi méltánytalanság lenne bármelyikük érdemét akár a legcsekélyebb mértékben kicsinyíteni. Egy-egy típusukat azonban helyénvaló külön bemutatni. Például Tóth Mihály vasmunkást, aki akkor 22 éves volt. Vasmunkás apja már 14 éves korában bevezette a vasasifik közé. Részt vett előbb a legális, majd az illegális mozgalomban. Munkahelyén elismerték a szakma kiváló dolgozójának. 1943-ban lebukott a függetlenségi mozgalomban való részvétele miatt. 1944-ben katonai behívót kapott, de nem vonult be. Illegálisan élt Újpesten. Társai keménykötésű, bátor fiatalnak ismerték, és ha veszedelmes vállalkozásokra önként jelentkezőket kért, szívesen csatlakoztak hozzá. Lakatos Béla és Kerekes Pál mellett kitűnt vezetőképességeivel.

Ami az ifilányokat illeti, az ő soraikban Pintér Márta, Krisztián Róza, Bognár Mária, Schreiber Mária, Kovács Manyi, Schwarz Mici, Révész Blanka, Andrásfi Olga, Farkas Magda, Nánai Lili, Sárszegi Irén helytállásáról e krónika lapjain még szó esik együtt azokkal a viszonylag idősebb női párttagokkal, akik a *civilgárda* keretében álltak helyt. Kiemelkedik

az ifilányok közül Borsos Rózsi. Ő egyike volt azoknak a fiatal munkáslányoknak, akik – mint a teljes nevén ismeretlen maradt Tüske – férfibátorsággal vettek részt a fegyveres küzdelemben. Borsos Rózsi az újpesti ifjúmunkás csoport legaktívabb tagjai közé tartozott a második világháború éveiben. Mint a KMP tagja, pártmegbízatásból kapcsolatot tartott a különféle Pest környéki és vidéki munkatáborokban embertelen sorsnak alávetett kommunistákkal. Élelmet, gyógyszert, információkat, szervezési utasításokat továbbított hozzájuk. Újpesten összekötőként szerepelt a különféle ificsoportok között Lakatos Béla megbízásából. Kommunistákat bújtatott a lakásán, és az ostromolt, körülzárt Budapest utcáin – természetes félelmét szakadatlanul leküzdve – járt-kelt, vitte és hozta az üzeneteket, megbízatásokat.

Lakatos Béla hét ifjúsági csoportja 1944. március 19-e után hónapról hónapra gazdagodott illegális tapasztalatokban. Ezek mennyiségileg állandóan növekedtek, hogy azután 1944. október 15-től minőségileg ugrásszerűen megváltozzanak. Közülük kettő azzal vált különösen jelentőssé, hogy titkos fegyverraktárrá szerveződött. Forráséknál működött az egyik, az Erdélyi utca 26. szám alatt, és Méheséknél, a Széchenyi utca 5/c számú házban. Mind a kettő mintaszerűen megfelelt az illegalitás követelményeinek, sem a politikai rendőrség, sem a Klima-féle nyilas nyomozócsoport nem tudta felfedezni, pedig a def is kereste. Ez a körülmény arra vall, hogy spicli nem tudott közéjük furakodni. Összetartásuk és előrelátó óvatosságuk páncélján megtört a fasiszta ellenség üldöző hadjárata.

Tartósan Tóth Mihály vezette az Erdélyi utcai ificsoportot. Állandó tagjai: Forrás András (André), Forrás Károly, Barla Sándor, Susán Gáspár, Trenz Gyula, Tajti Sándor, Rusznyák Sándor, Tóth Sándor. Időnként – hosszabb-rövidebb időre – más fiatalok is csatlakoztak hozzájuk. De a mércét magasra emelték,

azokat, akik minden követelményüknek nem tudtak megfelelni, ellátták tanácsokkal, megfelelő igazolványokkal és útjukra bocsátották. Fegyveres küzdelemre rendezkedtek be, és ez szigorúságra kötelezte őket. Tóth Mihályt ismerték el vezetőjüknek.

Csoportjukat az idős Forrás Károly fedezte. Személye gyanún felül állt a hatóság előtt. Piaci árusnak ismerték, az egyik nyilas csoport tagjának, és fogalmuk sem volt róla, hogy id. Forrás Károly pártmunkát végez. Amíg az utakat nem zárták le kifelé a városból, vidékre járt élelmiszerekért. Azután pedig már megfelelő készletekkel rendelkezett. Amikor pedig a rendkívül erélyes, mozgékony Faludi György is csatlakozott hozzájuk, megszervezték a „hatósági rekvirálásokat", s a gazdag burzsoák felhalmozott élelmiszertartalékaiból gondoskodtak magukról.

Mihelyt neszét vették, hogy a jövőben szigorú és gyakori razziákkal, sőt házkutatásokkal kell számolniuk, sietősen hozzáláttak egy föld alatti bunker megépítéséhez. Erre elsősorban Forrás Károlyné biztatta őket, aki mint a Chinoin dolgozója, értékes híreket „csípett fel", amelyek jól tájékoztatták őket arról, mi készül. Bunkerüket a telek végén ásták meg a fáskamra alatt. Mindig éjjel dolgoztak, a sötétség kezdetétől virradatig. Föld alatti óvóhelyük egy 3×3 méteres mély gödör volt, amelyet a szomszédos vasútvonalról „beszerzett" erős, kátránnyal jól átitatott talpfák segítségével szinte bombabiztossá tettek. Nappal ritkán mutatkoztak az utcán, legfeljebb egyesével. Idegenek semmiképpen nem figyelhették meg, mi történik Forrásék házacskájában. Megszervezték az állandó őrséget: ez azt jelentette, hogy egyikük virradattól sötétedésig szemmel tartotta az utca alsó és felső végét. Könnyen megtehette az Erdélyi utca rövidsége miatt. Ha gyanús fegyveres csoportosulást észlelt, a fiatalok a házból azonnal levonultak jól álcázott rejtekhelyükre. Éjszakánként, természetesen, valamennyien az óvóhelyükön tartózkodtak, amelyet

szellőztetni tudtak, sőt füstnyelő berendezéssel még fűteni is. Ha éjszakai razzia tört volna a házra, az elmésen megszerkesztett vészcsengővel Forrásné azonnal tájékoztathatta őket. Erre az esetre mindig a kezük ügyében tartották pisztolyaikat, puskáikat és kézigránátjaikat. Olcsón nem adták volna az életüket. Ilyen erőpróbára azonban egyszer sem került sor.

Kivétel nélkül minden éjszaka kirajzottak a városba. Eleinte csak azokat a röpcédulákat és különféle sajtótermékeket helyezték el, amelyeket Lakatos Béla küldött nekik Borsos Rózsival. Később, október 15-e után, felvették az *akciócsoport* nevet, amivel harciasságuk fokát és természetét fejezték ki. Trikettő robbanóanyagot, kézigránátokat, géppisztolygolyókat bőven kaptak, de lőfegyvereket nem. Ezeket maguk szerezték be. Felszerelték magukat nagyméretű forrasztópákákkal. Kiváló ütőszerszámmá vált ez a kezükben. Lesbe álltak a sötét utcákon, és az egyesével hazatartó vagy párosával őrjáratozó nyilasokat, rendőröket leütötték, és elszedték a fegyverüket. Előszeretettel hajtották végre akcióikat a bombázások, légiriadók, a kijárási tilalom idején. Igen nagy gyakorlatot szereztek a rajtaütések erélyes, gyors, bátor végrehajtásával. Minden egyes esetben azt tapasztalták, hogy a teljes legalitás előnyeit élvező rendőrök, nyilasok és időnként a felbukkanó magyar és német tábori csendőrök – milyen összeroppantó pánikba estek váratlan támadásaiktól. Amikorra képesek lettek volna felocsúdni, már fegyvertelenül, vérbe fagyva az utca kövezetén hevertek.

Méheséknél, a Széchenyi utca 5/c alatti házban, sok tekintetben hasonlóan működött az ificsoport, és sok tekintetben másként. Ebben a házban két család lakott. Méhesné nővére az egyik összkomfortos szoba-konyhás lakásban, a másikban Méhes Géza és a felesége: Krisztián Róza. Mindketten még a második világháború előtt kerültek a mozgalomba: Méhes Géza 20 éves korában, Krisztián Róza 17 éve-

sen. Méhes Géza vasöntő volt, meggyőződéses marxista–leninista, minden áldozatra kész, kissé rajongó, aki az osztályellenséget engesztelhetetlenül gyűlölte. Tizennégy hónapot ült vizsgálati fogságban, sokszor félholtra verték, mégsem vallott. Végül bizonyítékok hiányában kiengedték. Attól kezdve még következetesebben ártott a fasizmusnak ahol és ahogy tudott. 1944. december 6-án tizennyolc társával elindult Újpestről, hogy Gödöllőnél átverekedje magát a frontvonalon a Vörös Hadsereghez. Társaival együtt a román katonák zárótüzébe került, s közülük csak Kovács Sándornak sikerült visszakerülnie. Méhesné Krisztián Róza nyolcgyermekes munkáscsaládból származott. Kőműves apja oltotta beléje a harcos proletár életszemléletet. Ő maga dolgozott a Papírgyárban, a Standardnál és végül az Izzóban. 1939 előtt nagy hatással volt rá Gorkij életrajzi trilógiája, *Az anya*, Taraszov–Rodionov *Csokoládé* és Katajev *Hajrá* című regénye. 1944. március 19-e után, a férjével együtt nyomban vállalta az illegalitást. Méhes Géza, természetesen, tűzre vetette a SAS-t, és Kerekes Pál társaságában sikerült kitűnő rejtekhelyet építenie. Ebben a munkájában időnként a nők is segítették. Föld alatti óvóhelyére és fegyverraktárába a szobájukban levő szekrényből vezetett a lejárat. Nagyon egyszerű és mégis agyafúrt berendezést sikerült megterveznie és megépítenie.

Egyetlen lakószobájukban a szomszédos ház és telek felé eső oldalon állították a falhoz a nevezetes szekrényt. Ennek kétfelé nyílott az ajtaja, és alul kihúzós fiókkal rendelkezett. Aki le akart menni a föld alatti bunkerbe, annak egymást követő sorrendben a következő műveleteket kellett végrehajtania: kinyitni a szekrény két ajtaját; felemelni azt a deszkát, amely a szekrény alját elválasztotta az alatta levő fióktól; kihúzni a fiókot; belépni a szekrénybe, és a kihúzott fiók alatt tátongó mély üregbe egy létrán lebocsátkozni; ebből az üregből vezetett át egy keskeny

járat a ház külső fala és a szomszédos téglakerítés közötti telek-sikátorra, illetőleg az alatta kiépített bunkerbe. Ebből könnyen áttörhető vészkijárat nyílott az udvarra, ahonnét akár a szomszéd telekre, akár az utcára ki lehetett ugorni a téglakerítésen. Ezt a bunkert a szabadban a föléje dobált szénrakás fedezte. Maga a bunker jól fedett volt deszkákkal, gerendákkal, ponyvával és föléje terített földdel. Oldalfalait lécekkel a talajhoz szorított zsákokkal védték az esetleges beomlások ellen. Ebben a föld alatti üregben, amelynek lassú, óvatos, kitartó építését július közepére befejezték, szabályos arzenált tartottak.

Ehhez a Széchenyi utcai csoporthoz állandó tagként a következők tartoztak: Méhes Géza (december 6-ig, amikor elment és a háború vérzivatarában, egy kivételével valamennyi társával örökre eltűnt), Méhesné Róza, Polgár Andor, Lakatos Géza (Lakatos Béla öccse), Vészi Béla és Kerekes Pál. Méhes és Kerekes mellett Vészi Béla különösen kitűnt vállalkozó kedvével, bátorságával és megfontolt tanácsaival. Vészit a Mauthner bőrgyárból hurcoltatta el büntetőszázadba, Vácra, a hírhedt jobboldali gyárigazgató: Hild Péter. Ez az elvakult ember Csík József esperesapátplébános „laikus" jobbkezének számított. Egy időben, amikor báró Mauthner László, a tulajdonos – aki szerette, ha a munkásai „Laci bácsinak" szólítgatták – némileg már mérsékelni szerette volna Hild Péter jobboldali dühöngését, akkor Hild még a főnökét is félrelökte. Egészen a hatalmas gyárüzem diktátorának érezte magát. Vészi baloldalisága szemet szúrt neki, s azt remélte, sohasem tér vissza a hírhedt büntetőalakulatból. De visszatért: 1944. október végén az akkor 18 éves Borsos Rózsi – mozgalmi becenevén a Nyuszika –, Kerekes Pállal együtt megszöktette Vácról. Kerekes akkor a Hajógyárban dolgozott mint lakatos. Kerekes Pál október végétől aztán egyenruhában járt. Fellépését nem elegendő a szólamszerű „bátor ember" szavakkal jellemezni, mert némelyik

bátorság sokkal több, mint amit a szó kifejez. Kerekes Pál tudta, mit akar, és amit elhatározott, azt minden akadályt leküzdve végre is hajtotta. Mielőtt határozott – mérlegelt, és sohasem döntött irreálisan. Társai ezért bíztak benne és hallgattak rá. Sohasem tisztázták, ki a tulajdonképpeni vezetője a Széchenyi utcai csoportnak – kollektív volt a vezetés, amiben azonban Kerekes Pál hangsúlyos szerepet töltött be.

Méhesék bázisa abban is különbözött Forrásékétól, hogy ide a lányifik és a fiatalasszonyok erős, lelkes, aktív osztaga tartozott. Közülük a legjelesebbek: Révész Blanka, Kovács Manyi, Schreiber Mária, Bognár Mária (a Marcsa) és Schwarz Mici. Némelyikük a fasiszták gyűjtőtáborából szökött meg, halálos veszedelmeken vágta át magát, mint például Herus Irén is.

Ezt a csoportot két forrásból látta el röpiratokkal a párt: Lakatos Béla közvetítésével az országos központ, és Pintér Márta segédletével az Újpesti Területi Bizottság, s ennek megalakulása előtt Kovács Gyula vezetésével a Palóc utca 5. alatti illegális nyomda. Pintér Márta tehát nemcsak gépelte a stencileket, nemcsak gondoskodott az anyagutánpótlásról, hanem a kényszerűség következtében bizonyos fokig még az illegális előírásokat is megszegve – személyesen hordta szét az Újpesten készült röpiratokat a különböző ifi és nem-ifi akciócsoportoknak.

Méhesné Krisztián Róza a másik vonalon dolgozott. Ő Pestről, a Visegrádi utcából szállította Újpestre a párt legkülönfélébb kiadványait: lapokat, röpiratokat, plakátokat, nyalókákat. Ezt a munkáját a következőképpen szervezték meg. Lakatos megmutatta Méhesnét a pesti összekötőnek, anélkül, hogy Méhesné ezt tudta volna. Méhesné a meghatározott időben megjelent a Visegrádi utcában egy megadott számú házban, ahol a kapu alatt letéve megtalálta a neki odakészített csomagot. Ezt a pártközpont embere akkor helyezte oda, amikor Méhesné egyszer-

kétszer elsétált a ház előtt. Méhesné eleinte villamoson szállította Újpestre a veszedelmes terhet. Elosztotta az anyagot két vászonszatyorba, és ezeket a villamoson két különböző pad alá tette, ő maga egy harmadik padra ült. Ha menet közben ellenőrizték volna a kocsit, az ő „visszavonulását" ez a rendszabály feltétlenül biztosította. De amikor a villamosjáratok száma csökkent, a zsúfoltság megnőtt, és a kocsikon rendszeresítették a „nyilas figyelőszolgálatot", a röpiratszállítás módszerén változtatni kellett. Ettől kezdve Méhesné kerékpáron járt Pestre az anyagért.

Egy alkalommal, Újpest felé tartva rakományával, csaknem belepottyant a Váci úti villamosremiznél egy rendőrökből, csendőrökből, nyilasokból álló igazoltató gyűrűbe. Még sikerült az utolsó pillanatban visszakanyarodnia, hogy eltűnjön az Árva utcában. De a vasútvonal egyetlen átkelőhelyét sem találta szabadnak: a Levente utca, a Temesvári utca, az Aradi utca és az Apponyi utca torkolatánál mindenütt igazoltatók álltak. Ezek egyikének feltűnt a kerékpározó fiatal nő: leállították. Méhesné nagy szerencséjére simán tudomásul vették, hogy a Gellért utcába igyekezik az anyjához, s mert a bejelentőlapja rendben volt, mehetett útjára. Ámde, ha megnézik, mi van a csomagjában, a védekezés lehetősége nélkül lebukik. Kerekes Pál ekkor pisztolyt adott neki, megtanította annak használatára, s ettől kezdve úgy végezte kockázatos feladatát, hogy felkészült a tűzharcra – akárcsak Ságvári a nyáron.

Röpirataikat eleinte éjszaka, majd hajnalonként terjesztették. Később, november végétől, odaálltak a gyárkapuk elé és kézbe adták a röpcsiket. Kerekes Pál kerékpáron járt a nyomukba, felfegyverezve keringett körülöttük – biztosította őket. Ha a röplapozókat megpróbálták volna lefogni a nyilas megfigyelők – Kerekes lőtt volna. De a munkások zöme ekkor már végképpen megelégelte a háborút és a Kárpát–Duna-Nagyhaza maszlagját, s a röpiratosztogatókat a ma-

gáénak érezte, pedig nyilván akadtak közöttük nyilasok. De ezek – akkor már – jobbnak látták, ha befogják a szájukat és nem mutatják ki a foguk fehérét. Féltek a munkások bosszújától, amire egy üzemen belül számos lehetőség kínálkozott.

Azokban a hetekben, amikor a német fasiszták és a Szálasinak fölesküdt „hadsereg" beszorult a Pestet környező városokba, házról házra járt a helybeli hatóság fegyveres csoportja és szállást keresett a német tiszteknek, altiszteknek és kisebb egységeknek. Méhesék kénytelenek voltak számolni a kellemetlen „vendégek" betolakodásával. Ennek elkerülése céljából mocskosra mázolták a lakás falait, köteleket húztak faltól falig a konyhában és a szobában, piszokkal rakták tele a fürdőkádat, rongyok lógtak mindenütt. Amikor ezt az „idillt" az elszállásoló osztag meglátta, káromkodva, sietősen odébbállt. Megtörtént azonban, hogy az egyik hajnalon, amikor bázishelyükről elindultak röplapozni, Kerekes Pál szuronyán – a lakásból távoztával – fennakadt egy kombiné. Csak a világosság növekedésével vették észre. Jót mulattak rajta.

Élelmet Méhesék is ugyanúgy szereztek, mint a Forrás-csoport – kiszemelt, gazdag burzsoáktól „rekviráltak." Sok értékes holmit „koboztak el" a néhány percre valamilyen okból felügyelet nélkül maradt német és katonai járművekről. Főleg fegyverekre vadásztak és gyakran eredménnyel... Az újpesti ifjúmunkások hét csoportjának ezeket a küzdelmeit még halála előtt Borsos Rózsi* így jellemezte:

– Mi akkoriban elmondhatatlanul furcsa életet éltünk. Korábbi fiatal éveink ilyen-olyan megszokott rendje visszavonhatatlanul eltűnt, olyan életformát kényszerített ránk a kegyetlen valóság, amilyet egykor lázas álmainkban sem tudtunk volna elképzelni. Ti-

* 1947-ben halt meg, 26 éves korában. Vészi Béla élettársa volt. Halála után kitüntették a Szabadság Érdemrend I. fokozatával.

los volt tévednünk, megtorpannunk, embereket és helyzeteket rosszul megítélnünk. Talán senkit sem bántok meg, ha többes számban mondom: úgy fonódott ránk a nyugtalanság és a halálos veszedelem tudata, mint fuldoklóra a hínár. Ezt letépni magunkról annyit jelentett, mint mindig készen állani a fasiszta ellenség szándékainak előrelátására, nem engedni, hogy bármivel meglepjenek bennünket. Meg kellett tanulnunk pillanatok alatt felismerni a csapdát és másodpercnyi késedelem nélkül dönteni, cselekedni. Töprengés? Bizonytalanság? Elgyávulás, ha csupán néhány lélegzetvételnyi időre is? Ez a halált jelentette volna. Félni? Ez akkor nem hétköznapi gyávaság lett volna, hanem az öngyilkosság egyik neme. Jók voltak az idegeink? Nem tudom. Még a legjobb idegek, a legerősebb acél szakítóképessége sem végtelen. Tapasztalatból tudom, mert sok elszomorító példáját láttam: sok ember elbambult, gépies, érzéketlen lénnyé vált a fasiszta terror hatására, és az örökös rettegés elől természetellenes közönybe hullott. Bizonyos vagyok benne, mi a legvadabb megpróbáltatások idején is gondolkodó emberek maradtunk, érző szívűek. Hogy miért? Ezt képtelenség megmagyarázni azoknak, akik nem ismerik forradalmi világnézetünk emberformáló erejét ...

Október végén, november elején az ificsoportok rendszeresítették a „hangos házi agitációt". Többnyire a főútvonalakon lévő emeletes bérházakban. Benyomultak az udvarra, megkongatták a légóra szolgáló sínvasat, és amikor a lakók kitódultak a lakásukból, rövid, éles hangú beszédet mondtak. Ilyeneket:

– Asszonyok! Anyák! Férfiak! Újpestet halálra ítélték a német fasiszták és magyar cinkosaik. Szét akarják bombáztatni és lövetni házainkat, hogy otthonaink romjai torlaszolják el az utat felszabadítóink harckocsijai elől. Időt akarnak nyerni szegény hazánk teljes kirablására. Galád gazemberséggel pazarolják a magyar honvéd vérét Hitler érdekében. Mentsétek

meg a várost és önmagatokat azzal, hogy minden módon támogatjátok közelgő felszabadítóinkat. Halál a fasisztákra! Éljen a szabad, demokratikus Magyarország!

E rövid beszédek mindig megrázták a hallgatóságot. Dühöngött, aki nyilas volt; nagyot dobbant a szíve annak, aki megértette a szónoklat igazát, de közönyös nem maradt senki. Ezeket a röpgyűléseket Lakatos Béla, Felcsuti László és Faludi György szervezte. Részt vett bennük Kerekes Pál, Vészi Béla, Tóth Mihály és fegyveres biztosítóként mindig más-más ifjúmunkás. Gyorsan, váratlanul tűntek fel és gyorsan – köd előttem, köd utánam – eltűntek. Velük szemben a helyi rendőrség spiclihálózata csődöt mondott, s bár Klima nyomozócsoportja vérdíjat tűzött ki a fejükre, soha nem akadt a nyomukra.

Lakatos Béla és Tóth Mihály kettesben gyakran tanácskoztak a fegyveres ellenállás megkezdésének lehetőségéről. Érezték a roppant felelősséget. Mikor kezdjék? Ismerték a párt felhívását: Elég az erőgyűjtésből, kezdődjenek a tényleges akciók! Lelkes fiatalokból egy számottevő partizáncsoportot már bevethettek volna. Kézigránátjuk és trikettő robbanóanyaguk bőven volt. De puska kellő számban még nem akadt az arzenáljukban, géppisztoly vagy éppen golyószóró egy sem. Márpedig ezek nélkül, kizárólag kézigránátokkal, csak erősen korlátozott műveletekre gondolhattak. Tudták, hogy komoly partizántevékenységet csak akkor folytathatnak, ha mennél több ifjú ellenállót tudnak felfegyverezni. Ezért „vadásztak" a nyilasokra, rendőrökre, őrt álló katonákra és főleg azokra a német tisztekre és altisztekre, akik egy-egy fegyveres kísérővel éjszakánként egy-egy feslett nőhöz igyekeztek. Ez utóbbiakat megfosztották fegyverüktől és agyonlőtték.

Legsikeresebb fegyverszerző akciójukat Barla Sándor ifjúmunkás hajtotta végre. Barla önként jelentke-

zett Flint Antal százados városparancsnoknál – nemzetőrnek a kisegítő karhatalomba. Beöltöztették. Szolgálattételre abba a századba osztották, amely a Honvéd utca és Deák utca sarkán levő II. számú polgári iskolában szállásolt. Ez az iskola emeletes épület, bejárata a Honvéd utca 26. szám felől van. Tágas, fedett kapubejárata alatt silbakolt az őr. Ezt a teret erős, rácsos vaskapu védte. Jobbra ajtó nyílt az iskolába, ahol az előtérben az őrség fegyvereit tartották a szokásos állványon. Egy novemberi éjszakán, amikor Barla volt a kapuőr, négy ifi hatolt az épületbe: Faludi, Susán, Trenz és Tajti. Leemeltek kilenc Mannlichert az állványról, utána Barlával együtt kerékpárra kaptak – ő vitte a tizedik puskát – és eltűntek az éjszakában.

Fegyveres erejük tudatában gyakoribbá tették „keményebb" vállalkozásaikat. Ezek közül legemlékezetesebbek egyike az Árpád úton levő városi kórház előtt történt. Egy lánctalpas német katonai jármű haladt a Duna felé. Tóth Mihály gyors elhatározással rádobta a keze ügyében lévő kézigránátos trikettőköteget. Telitalálat, hatalmas robbanás, felriadt az egész környék. Tóth Mihály jól megtanulta a trikettő használatát. Ez a szappanszerű, közepén lyukas ekrazit általában elektromos szikra hatására robban. De kézigránáttal kombinálva mindig hatásosnak bizonyult, mint ezúttal is. Tóth Mihály és két társa természetesen nem akarta megszemlélni az akció eredményét, bázishelyükkel ellenkező irányban, a Viola utca felé futottak és eltűntek a jótékony esti sötétségben.

De honnét kapták az ifik és később az alakulatba tömörült újpesti partizánok a robbanóanyagot, a kézigránátot és a harchoz szükséges egyéb eszközöket? Itt lép az események láncolatába a kommunista párt Katonai Bizottsága és ennek két tagja, Pálffy György és Halas Lajos. Pálffy hivatásos katonatiszt volt, de 1939-ben lemondott rangjáról és az Egyesült Izzóban helyezkedett el mint tisztviselő. Itt megismerkedett

a munkásmozgalommal és 1942-ben belépett a KMP-be. 1943-ban – a párt utasítására – a kisgazdáknál szervezte az antifasiszta ellenállást. 1944-ben a KMP Katonai Bizottságának vezetője lett. Halas Lajos, a kőművessegéd 1910-ben született Abádszalókon, és a Katonai Bizottság révén komoly szerepe volt az újpesti ellenállási mozgalom sikereiben.

Halas húszéves kora óta vett részt az építőmunkások harcaiban, 1935 óta pedig a KMP tagjaként tevékenykedett. 1936-ban megválasztották az építők szakszervezete újpesti csoportjának elnökévé és utána a MÉMOSZ vezetőségi tagjává. Újpesten lakott feleségével, Kovács Margittal együtt a Pöltenberg utca 30. számú házban, ahol csupa egyszobás bérlemények voltak.

1940 és 1943 között többször behívták katonának a légvédelmi tüzérekhez, majd leszerelték. 1943-tól véglegesen bennfogták, s mert nem volt priusza, 1944 nyarán már címzetes szakaszvezetőként szerepelt a 202-es légvédelmi üteg kötelékében. Elnöki tisztét a szakszervezetben átadta egy idős, szociáldemokrata ácsnak, Édes Györgynek, aki jól együttműködött a kommunistákkal. De a kapcsolata nem szakadt meg a mozgalommal, amit különleges körülményei tettek lehetővé.

Ütegét 1943 végén és 1944 elején a Csillaghegyen állították fel. Itt, 24 órai szolgálat után 24 órai pihenő járt, amit a pesti és családos emberek otthon tölthettek. Parancsnoka, egy Hegyi László nevű százados, aki középbirtokon gazdálkodott Kunmadarason, gyűlölte a németeket és a nyilasokat, Halast pedig földijének tekintette. Ez a százados sok mindent elnézett Halasnak és valójában keveset törődött azzal, mi történik az alakulatában. Nem volt szívügye a háború és még kevésbé a „szövetség" Hitlerrel, s legkevésbé az a mód, ahogyan a Wehrmacht a magyar honvédekkel bánt. Halasnak a légkör mindenképpen kedvezett.

Ebbe az alakulatba elejétől fogva sok olyan katona

került, akiket az „országgyarapító" Horthy a Felvidékről soroztatott be. Halas hamarosan megismerte őket, s jó viszonyt alakított ki velük: különösen Kasnyik Józseffel, aki azelőtt a Szlovák Kommunista Párt tagja volt. De összemelegedett Koller Rezső és Környei József baloldali, kommunista szimpatizáns munkásokkal is, akikre később komoly pártfeladatokat bízott. Halas, mint szolgálatvezető, uralta a terepet. Illegális kapcsolata volt Pálffy Györggyel – aki civilben járt – és Somogyi Miklóssal, aki zászlós egyenruhában járt. Somogyi és Halas jól ismerték egymást a MEMOSZ-ból, ahol mind a ketten vezetőségi tagok voltak. Halast 1944 nyarán Somogyi kötötte össze Pálffyval. Ekkortájt a 202-es légvédelmi üteg már Rákosra települt, a Lovassági Gyakorlótér Fehér út és Keresztúri út közti részén. Százhúsz főből állt az alakulat legénysége, és összeállítható katonai barakkokban lakott. Maga a parancsnok a Wander tápszergyár épületében ütötte fel a tanyáját, s ritkán „zavarta" ütegét.

Ez az alakulat valóságos búvóhelye lett mindazoknak a kommunistáknak és üldözötteknek, akiket Somogyi és Pálffy küldött. Minden új ember „szabályos vezénylés" útján került oda, a megfelelő papírokról és katonai igazolványokról Pálffy bőségesen gondoskodott. Némelykor 60–80, sőt esetenként 100 fővel is megszaporodott az eredeti létszám. Ebben az alakulatban talált menedéket – többek között Apró Antal, Vágó Ernő, Fehér Gyula, Kovai Lőrinc és mások. Hegyi százados Apró Antal jelenlétéről tudott, a többiekéről nem. Kitartott eredeti szándéka és elhatározása mellett – nem akart észrevenni semmit, ami ártott a németeknek és a nyilasoknak. Halas úgy helyezte nagyobb biztonságba Aprót és Fehért, hogy beöltöztetve őket Nagytétényre vezényelte mindkettőjüket a Vadásztölténygyár közelébe.

Halas kötegszámra kapta Pálffytól az előre dátumozott katonai okmányokat. Tudnillik, ezek az ira-

tok csak két napig voltak érvényesek, s akkor meg kellett újítani őket. Halas mindvégig bőven hozzájutott ezekhez az okmányokhoz, amelyek birtokában a kevésbé exponált kommunista vezetők és párttagok biztonságosan közlekedhettek a nyilasoktól és a Wehrmacht tábori csendőröktől megszállt fővárosban. Halas, ha kiruccant a 202-es légvédelmi üteg körletéből, századosi egyenruhát öltött, zsebében a megfelelő igazolványokkal. 1944 októberében és decemberében, két ízben, személyesen kereste fel az újpesti ifiket.

Első ízben Tóth Mihállyal találkozott az Erdélyi utcában, másodszor Rákospalotán, a húga lakásán, Lakatos Bélával. Megbeszélte velük a lőszer- és hadianyag-szállítás lehetőségeit, és beindította ezt a „gépezetet". Két közvetítő „depót" jelölt meg. Egyiket Erzsi húga lakásán, Rákospalotán, a Horthy Miklós út 57. számú házban, a másikat Bábel Vincéné angyalföldi pincéjében. Halas Erzsébet* lelkes antifasiszta volt, vállalta a nehéz és veszedelmes feladatokat. Rendszeresen kijárt a régi Lovassági Gyakorlótérre, ahol már ismerték. Mindig egy-egy jókora hátizsákot vitt magával, amit megpakoltak kézigránátokkal, trikettővel és géppisztolyba való töltényekkel. Hazavitte és az általa ismert ellenálló fiataloknak továbbította. Időnként Környei József légvédelmi tüzér, Halas bizalmasa, rákospalotai lakos – szintén vitt lőszert Halas Erzsébet lakására. Halas Erzsébethez leggyakrabban az ifilányok jártak „anyagért", név szerint: Borsos Rózsi, Kucsera Mária, és Zi**. De sokszor Rezi Károly özvegye, „a Bözsi" és Kovács Margit, Halas felesége.

Bábel Vincéné, a másik megbízott, akkor már idős, sok szenvedést átélt munkásasszony volt. Földes László így jellemezte őt az Újpesti Területi Bizottság egyik ülésén:

* Fiatalon távozott az élők sorából.

** Zi eredeti neve ismeretlen maradt.

– Derék teremtés a mi Bábelnénk. Hajszálnyira olyan – lélekre és alakra –, mint Gorkij regényében Pelageja, az anya. Magas termetű, sovány, talán túlságosan is szikár, és egy picit hajlott a háta. Hosszúkás az arca, idősebbnek látszik valóságos koránál, sötét a szeme – de él. Folyton kérdez és folyton feleletet vár, és ha nem kap – ő maga válaszol saját magának és mindig jól. Még sűrű a haja, de már tele ezüsttel, és kidolgozott, nagy keze sohasem nyugszik, mindig keres elfoglaltságot magának. Kijárta a maga „egyetemeit", sokat vesződött iszákos, durva férjével – mindig a lánya kedvéért. De végül kiadta az útját mégis, és attól kezdve új életre született. 1933-ban belépett a KMP-be és mint a Jutagyár dolgozója több sejtet szervezett. Ezekben legalább fele arányban újpesti munkásnők voltak, ők kapcsolták aztán az újpesti mozgalomhoz, amelyet megszeretett, és noha az Angyalföldön lakik, a városi házakban, ma már inkább újpestinek érzi magát, mint pestinek. Lakása mindig nyitva áll az illegalitásba szorult kommunistáknak, Szabó Piroska még most is nála lakik. Nincs olyan területe a mozgalmi munkának, amiben ennek a kiváló asszonynak ne lenne jártassága, tapasztalata, értékes gyakorlata.

Halas éppoly jól ismerte Bábelnét, mint Földes. Ezért bízott meg benne. Jó egynéhányszor előfordult, hogy Bábelné személyesen kereste fel a Lovassági Gyakorlóteret, a 202-es légvédelmi üteget, és többnyire ő maga vitte haza a lakásához tartozó pincébe a hadianyagot. Amikor Halas kímélni akarta őt, Kasnyik Józseffel vagy Koller Rezsővel vitette oda a robbanószereket, néha Környei Józseffel. Valamennyien szívesen vállalták. Egyenruhájuk, nyílt parancsuk biztonságossá tette az útjukat.

Bábelné aztán értette a módját, miként juttathatja el Halas – és a Katonai Bizottság – értékes „adományait" azokhoz, akiknek ezt szánták: Micskó Rudolfnak, Kovács Gyulának, Döbrentei Károlynak, Né-

meth Jánosnak és Lakatos Bélának. Ebben a tevékenységében a nyáron Rezi Károlyné segített neki. Mikor Reziné távozott Újpestről, a legfőbb „elosztó" társa Kovács Margit lett, Halas felesége; pedig 1944 őszétől kezdve már ő sem lakott Újpesten, „evakuálnia" kellett onnét, mégpedig sürgősen, és éppen Bábel Vincéné segítségével.

Kovács Margit textilmunkásnő 1928-ban lépett be a textiles szakszervezetbe, 1934-ben pedig a KMP-be. 1944 júliusáig lakott a Pöltenberg utcában, s ekkor a Dénes szövőgyárban dolgozott, ejtőernyőket gyártó hadiüzemben. Illegális pártmunkája közben a def szimatot kapott, „érdeklődni" kezdett utána. Erre ő sietősen Pestre tette át a lakóhelyét, egy sárgacsillagos házba, a Csanádi utca 18. alá. Később, már a nyilas puccs után, a KB-nek bérelt lakást a Hutyra Ferenc utca 6. számú ház első emeltén, ahol a KB egy alkalommal ülésezett is, és ahol Dávid Gyula néven hetekig meghúzódott a még mindig nagybeteg Bárd András. 1944 decemberében egyébként Szabó Piroska vitte ki Bárdot az újpesti Palóc utcába, Hajdú András lakására.

Kovács Margit egyik fontos pártmunkája ekkoriban – a robbanóanyag-szállítás mellett – a mozgáslehetőségeket biztosító igazolványok szétosztása volt. Ezeket Markos Erzsébet „papírmosodája" nagyban és sikeresen gyártotta.* Kovács Margit révén az antifasiszta mozgalom számos tagja jutott megfelelő igazolványhoz – ifik, régi párttagok, sőt minden olyan pártonkívüli, aki valamilyen formában hajlandóságot mutatott az ellenállásra.

Földes László és Andrásfi Gyula visszatértével megkezdődött az újpesti ellenállás különböző cso-

* Találó humorral „papírmosodának" nevezték a korabeli kommunisták a hiteles személyi okmányok átírását. Markos Erzsébet ilyen „műhelye" a Bimbó utca 24. számú házban működött

portjainak egyesítése. Ezt az tette lehetővé, hogy 1944. november végén – időt és körültekintést igénylő szervező munka után – megalakult, illetőleg újjáalakult az Újpesti Területi Bizottság. Tagjai: Andrásfi Gyula, Bárd András, Döbrentei Károly, Némethy Aranka, Kovács Gyula, Lakatos Béla, Németh János, Szabó Piroska, Szemelka Ernő és természetesen Földes László, akit a Központi Bizottság nevében Kovács István bízott meg a vezetéssel. Andrásfi elsősorban a *civilgárda* megszervezésének feladatát vállalta, Földes László pedig a fegyveres *partizáncsoportét.*

Az ÚTB első munkaülésén, alapos vita után, tisztázták lehetőségeiket és céljaikat. Kimondták, hogy miután a KMP közvetlen célja a harc a fasizmus ellen és a demokratikus Magyarország megteremtése, az ÚTB ehhez a két nagy feladathoz igazítja tevékenységét. Megállapították, hogy mindazok, akik az adott történelmi pillanatban a proletárdiktatúra kikiáltását kívánják és ezt a nézetüket hirdetik – eltájolják magukat. Minden későbbi fejlődés feltétele a fegyveres harc a német és a magyar fasiszták ellen. Le kell győzni az ellenséget. Mindenki ellenség, aki a fasisztákat tudatosan támogatja, de mindenki fegyvertárs, aki szembeszáll velük. Sürget az idő, tehát egyesíteni kell a meglévő csoportokat. Ezt tekinti azonnali feladatának Újpesten az ÚTB. Sürgősen felállítandó a katonai csoport. Ugyanakkor szükséges a tömegmozgalom a békéért, de cselekvő módon: szabotálni kell a hadiipari termelést, és akadályozni a fasiszták fosztogatásait. Teljes joggal feltételezhető, hogy a német–nyilas együttműködés emberek tömegének legyilkolására készül, és nagy értékeket szándékozik elpusztítani. Fontos cél tehát mennél több ember életének megmentése, és a gyárak, középületek, intézmények tönkretételének megakadályozása. Ez a küzdelem azonban nem lehet kizárólag a kommunisták ügye. Ezt bizonyítja a *Magyar Front* megalakítása is, amely egy nagyszabású és előrelátó kommunista akció ered-

ménye. Következésképpen nemcsak a kommunistákat kell aktivizálni, hanem a szociáldemokratákat, kisgazdapártiakat, antifasiszta polgárokat is. Kivétel nélkül mindenkit, aki hajlandó fegyvert ragadni a hitleristák és magyar cinkosai ellen – állapította meg az ÚTB. – Mindenkit értékelni kell, aki bármi módon támogatni akarja a fasizmus elleni szabadságharcot és a közelgő szabadító Vörös Hadsereget. Nagyok a lehetőségek, hiszen a munkásosztály és a szervezetlen tömeg óriási többsége gyűlöli a fasisztákat, békét akar és helyesli az ország demokratikus átalakítását. Felmérhetetlen a jelentősége annak a ténynek, hogy a Vörös Hadsereg már magyar földön tiporja-veri a fasisztákat és közeledik a fővároshoz. Szerény erőnkhöz mérten – hangsúlyozta az ÚTB – hozzá kell járulnunk a fasiszta haderő és közigazgatási gépezet demoralizálásához. E tekintetben jogos minden erőszak, mert az általunk alkalmazott erőszak védekezés a fasiszták totális terrorja ellen. És az ÚTB végül megállapította: „Szabályos népfrontmunkára van szükség, amelynek lényege és közvetlen célja: kiűzni a hitlerista fasisztákat és a magyar Quislingeket az országból. Meg kell dönteni a magyar reakció uralmát, elő kell segíteni a független, demokratikus Magyarország létrejöttét. Nagy vállalkozás ez, amelynek sikeréért sokat tehet minden egyes jó szándékú ember . . ."

Bárd András mint a vita egyik résztvevője, a maga elemző módján, kerülve minden kétértelműséget vagy homályosságot, ezúttal sem takarékoskodott a bírálattal. Már régóta ráragadt a „kukacos" elnevezés, amit tréfának szántak barátai, hiszen nagyrabecsülték „kukacoskodó" szokását. „Miért így? Miért nem amúgy? Mi lesz, ha a számításokba hiba csúszik? Ki a legalkalmasabb erre vagy arra a feladatra?" Valahányszor ilyen és hasonló problémák adódtak, Bárd „ellenvetései" mindig hozzásegítették társait a helyes döntéshez. Azt szokta mondani: „Sohasem

szabad megfeledkeznünk az alternatívákról, és főleg arról nem, hogy tervez, gondolkodik, határoz az ellenség is . . ."

Központi utasításra az ÚTB kimondotta, hogy a terület minden egyes kommunistája megszakítja korábbi *ad hoc* kapcsolatait, és aláveti magát az ÚTB irányításának. Rendszeres felső kapcsolatot Földes László tart a KB-vel. Andrásfi feladata a területen működő civilgárdák irányítása Bárd segítségével. De óriási területi ismeretsége révén fő feladata a polgári ellenállás szervezése. Kapcsolatot kell teremtenie személyesen vagy valamelyik munkatársa révén a helybeli szociáldemokratákkal, kisgazdákkal és más ellenzéki pártok vezetőivel. Sőt: feladata a katonai vonal erősítése is – tiszti szimpatizánsok aktivizálásával. Lakatos Béla munkaterülete az ifik instruálása maradt. Szabó Piroska szervezte a nőket. Ő alakította meg azokat a kis csoportokat, amelyek információk gyűjtésére specializálódtak és számon tartották a város lakóinak hangulatváltozásait. Fontos volt tudni, mire készül a Városháza, mit forralnak a nyilasok, miféle csapatmozdulatokat hajt végre helyben a Wehrmacht és Beregffy. Növekvő fontosságú feladat volt a Kossuth rádió adásainak hallgatása és a BBC magyar nyelvű közleményeinek értékelő ismerete.

Már nem csupán Kovács Sándor lakásán történt a rádiók megfigyelése. Bekapcsolódott ebbe a munkába Felcsuti László is. Az így szerzett híreket elsősorban a nők terjesztették a sorban álló asszonyok között és a körzeteikben suttogó propaganda útján. Németh János az üzemeken belüli ellenállás szervezését vállalta, Döbrentei Károly a *civil robbantócsoportok* működtetését; Kovács Gyula pedig Hajdú András lakásán a nyomdát üzemeltette.

Mihelyt az ÚTB megalakult, fontosnak tartotta, hogy tájékoztassa a lakosságot létezéséről. Röpiratain idézte az országos központ kiadványainak legfontosabb részeit, és hangsúlyozta szövetségének jelentő-

ségét a Magyar Fronttal. Élőszavas agitációval is hirdették, hogy a kommunista párt élvezi a magyar nép és minden becsületes antifasiszta polgár bizalmát, és a demokratikus Magyarországért harcol. Esetről esetre fejlődött a röpcédulázó akciók technikája. December elején már ötvennél többen vettek részt e feladat végrehajtásában. Előfordult, hogy egy-egy nagyobb röplapszórásban százhúsz civilgárdista vett részt – fegyveres biztosítók támogatásával. Határozottan élénkült az agitáció, amelyhez a nyilas uralom bőségesen szolgáltatta az anyagot. Szálasi elrendelte – újra meg újra – az általános mozgósítást, és 12 éves kortól 70-ig minden férfit hadiszolgálatra kötelezett. Nagy lármával meghirdették a toborzást a Waffen SS-be, ahová a 14–16 éves fiúkat is bevették: „Meghalni hívunk benneteket" – jelszóval. Minden hadiüzemben szélsőségesen kegyetlenné tették a szigort, és vad uszítás folyt mindenki ellen, aki nem hódolt be Szálasinak.

Ekkor sokszorosították a Kossuth rádiónak azt az adását, amely beszámolt a szovjet haderő előnyomulásáról, s amely kimondta: „Óriási felelősség hárul most a főváros munkásságára, a szakszervezetek vezetőire, a demokratikus munkáspártokra, valamint a Magyar Frontra. Budapest munkássága hatalmas erőt képvisel, fontos, hogy ez az erő működésbe lépjen. Hogy a náci-nyilas terror körülményei között, amikor az összes munkásszervezetek a föld alá kerültek, ez nem könnyű feladat, nem szorul bizonygatásra. De a munkásságnak meg kell mozdulnia, ha még olyan nehéz is, ha még olyan áldozatokkal jár is. Az áldozatok százszor nagyobbak lesznek, ha fővárosunk munkásai a tétlen kivárást, az engedelmes továbbdolgozást választják. Meg kell hát szervezni minden üzemben a rendszeres szabotálást. Hol itt, hol ott álljon le a gyár, a műhely. A szállítómunkások és a vasutasok tegyék lehetetlenné, hogy a nácik és zsoldosaik használhassák vasutainkat és egyéb szál-

lítóeszközeinket. Legyen minden üzemben, gyárban 3–5 tagú harci bizottság, amely kezébe veszi a mozgalom szervezését és vezetését. A budapesti munkásság bátor, cselekvő fellépésétől nemcsak a fővárosnak sorsa függ, hanem jelentékeny mértékben az egész országé is . . ."

Mindenfajta röplapnak volt mozgósító ereje, ezt mérni lehetett az emberek változó hangulatán. Földes megtudta felső kapcsolatától, hogy november elején létrejött a Magyar Nemzeti Felkelés katonai bizottsága. Szálasi „nemzetvezető" rangot adott magának, végrehajtotta Veesenmayer utasításait és engedélyezte a magyar értékek elszállítását Bécsbe. Lakatos Béláék megkapták a *Szabad Ifjúmunkás* első számát, ami fokozta lelkességüket. Különféle módon tökéletesítették harci eszközeiket. Forrás André, például, vastüskéket készített az Egyesült Izzóban több fiatal társával együtt. Ezekkel éjszakánként teleszórták a főbb útvonalakat, és megállapították: igen sok defektet okoztak a német, a nyilas, a katonai és másféle gépkocsiknak. Andrét ebben a tevékenységében Béres István, Onderus József és Torontáli Sándor segítette a leggyakrabban.

Minden tekintetben megélénkült az újpesti kommunisták harci lendülete. Különösen az agitáció. Kovács Gyula és Pintér Márta fáradhatatlanul készítette a rövid, hatásos röplapokat. Többnyire a központi anyag egyes részeit sokszorosították és tűzdelték meg helyi vonatkozásokkal. Egyik röplapjuk szövege így hangzott: „Ne támogasd a nyilas gyilkosokat! Tudd meg: már százezer magyar életébe került Szálasiék párhetes uralma. Vérbe és lángba borították az országot, és a németekkel versengve rabolják, pusztítják hazánkat. Téged is földönfutóvá akarnak tenni. Téged is kényszermunkára akarnak elhajtani Németországba. Szálasiék a nemzet gyilkosai. Ezért: aki végrehajtja vagy követi Szálasi rendeleteit és nem harcol a rémuralom ellen, az a gyilkosokat támogatja

és viselnie kell ezért a felelősséget!" Egy másik röplap szövege*, amely az előbbihez hasonló módon készül: „Szálasi gonosztevő! Elszánta magát Budapest és környéke kétmillió lakójának lemészárlására. Hitler csapatai a város kiürítését tervezik, hogy ledöntve a házakat, késleltessék a Vörös Hadsereg előnyomulását. Budapest és környéke eddig megmenekült a nehéztüzérség és a hadirepülők bombáitól, mert az orosz hadvezetőség nem romhalmazt, hanem ép várost kíván felszabadítani. De ez csak akkor lesz így, ha mi magunk is szembefordulunk a német és a nyilas szándékokkal! Ne engedelmeskedjetek a kiürítési rendeletnek! Ne hagyjátok el Újpestet! Ne engedelmeskedjetek a behívásoknak! Munkások, munkásnők: ne termeljetek Hitlernek! Katonák! Álljatok át a szovjethez! Polgárok! Bénítsátok meg a fasiszta közigazgatást! A bújdosók támogatása minden tisztességes embernek legszentebb kötelessége!"

Amilyen mértékben közeledett Pesthez a front, olyan mértékben fokozódott a nyilasok rémülete, amit ugyan titkolni igyekeztek, de amit az intézkedéseik elárultak. Szálasi és vezérkara evakuált, a többiek készültek a példa követésére. De szigorú parancsot kaptak a „nemzetvezető" Gyepű Hadiszállásáról: Egész Nagy-Budapest környékén tankcsapdákat kell építeni. Széles, mély, meredek falú gödröket ásattak a kivezényelt nőkkel, beteg és rokkant férfiakkal, kiskorú gyerekekkel. Minden nőt hadiszolgálatra kötelezték – sőt 4000 fiatal és csinos 18 és 26 év közötti lányt „bizalmas tábori munkára". Imrédy 1945 után, a népbíróságon, kénytelen volt beismerni, hogy ezeket a nőket a német katonai bordélyokba vitték. Amikor az „erődítési" munkálatokat Újpesten is elrendelték, az ÚTB a következő terjedelmesebb röpiratot adta ki:

* A KB röplapjait közvetlenül, eredeti formájukban terjesztették, de kivonatosan és átszövegezve is.

„Újpest Népe!

Munkások! Munkásnők! Polgárok!

A Vörös Hadsereg elérte Budapest határait. A németek a külvárosok falai között megkapaszkodva akarják megkísérelni a lehetetlent, megállítani a feltartóztathatatlan, diadalmas előnyomulást. A németek is tudják, hogy helyzetük reménytelen, de ha megtartani nem is, tönkretenni képesek a várost. Céljuk már csak az, hogy egyetlen munkaképes üzem se fogadja itt az oroszokat. Ha nem álltok ellent, ez még sikerülhet nekik.

Munkások! Polgárok!

Városotok és magatok sorsa a ti kezetekben van! Ha tűritek: sorsotok elhurcoltatás, éhség, nélkülözés, pusztulás. Ha vállaljátok a harcot: élet, szabadság, munka vár rátok!

A Kommunista Párt *Újpesti Területi Bizottsága* kibontja az ellenállás zászlaját, és harcra hív mindenkit! Alakítsatok harci csoportokat; házcsoportonként, üzemenként, utcánként alakítsátok meg Újpest védőőrségét. Kövessétek Párizs népének dicső példáját! Verjétek ki magatok közül a német banditákat és nyilas cselédeiket! A csepeli munkások példája mutatja az utat nálunk is. Ti sem fogtok elmaradni mögöttük!

Te, bevonuló katona! Házadra, városodra, saját véredre fogsz lőni!

Te, árokásó ifjú! Városod sírját ásod!

Senki ne engedelmeskedjen a bevonulási parancsnak! Ne hagyjátok elhurcoltatni magatokat! Támogassátok a bújdosókat! Szövetkezzetek a katonákkal! Szerezzetek fegyvert ott és úgy, ahogy lehet!

Rendőrök! Nemzetőrök!

Ti is itt akartok élni, álljatok a dolgozó nép mellé! Mindenki megválthatja még a jövőjét, aki az utolsó, de legsúlyosabb napokban a szabadság frontjára áll és támogatja az ellenállást. Halál és megsemmisülés csak az árulók sorsa, amelyet azonban sehol el nem kerülhetnek, és akikkel szemben nem fogunk kegyel-

met ismerni. A haza és a nép gyilkosai és segítői fizetni fognak. A népharag számon fogja kérni aljas tetteiket, és hiába menekülnek, utolérjük őket itt vagy Sopronban, s ha ott nem, úgy Berlinben.

Újpestiek!

A várost a Vörös Hadsereg napok vagy órák alatt felszabadítja, de megmenteni nektek kell! Ha felkeltek, a németek és a nyilasok helyzete tarthatatlan, ha tétlenek lesztek, fedél, takaró, falat kenyér nélkül maradtok. Válasszatok! Harc az élet és a szabadság útja! Egyesüljetek az előrenyomuló Vörös Hadsereggel! Vesszenek a nyilasok! Ki a németekkel!

Újpestiek! Munkások! Katonák! Asszonyok!

Előre a szabad Újpestért! Éljenek a védőrségek! Éljen a demokratikus Magyarország! Éljen a felszabadító Vörös Hadsereg!

A Kommunista Párt Újpesti Területi Bizottsága."

Ezt a röpiratot nemcsak általában terjesztették. Megkapták a város minden rendű és rangú vezetői postán, a levelesládájukba dobva, ajtajuk kilincsére akasztva. December elejétől kezdve az ÚTB röplapjai bizonyos mértékben a demokratikus hírközlés szerepét töltötték be Újpesten, már hozzá tartozott a város mindennapi életéhez. Kovács Gyula, Pintér Márta és Hajdú András állandó erőfeszítéseket tett ennek érdekében. Különösen Pintér Márta dolgozott szinte erején felül. Naponta be kellett mennie az Egyesült Izzóba, mert enélkül se papirost, se festéket, se stencilt nem tudott volna kicsempészni onnét. Éjjel viszont a nyomdában kellett helytállnia. Keveset aludt, állandósult idegeinek feszültsége, a végletekig kihasználta fizikai erejét.

Az ÚTB ismételten számba vette mindazokat az újpesti személyiségeket, akik már korábban ismeretessé váltak antifasiszta megnyilatkozásaikról, s akikről feltételezni lehetett, hogy ezt az álláspontjukat a német-nyilas gaztettek még csak megerősítették. Szá-

mos ilyen személyiség neve bukkant elő vizsgálódásaik során. Egy-egy mozgósító célzatú levelet küldtek mindazoknak, akikről tudták, hogy sok az ismerősük, tehát a biztatást jó néven veszik és továbbítják.

Ilyen volt dr. Pesta László, a város tiszti főorvosa. Ő sokat tett a szegény sorsú újpestiekért, különösen a barakktelep lakóit mentette meg intézkedéseivel a járványoktól. Pesta László képes volt arra is, hogy elhatárolja magát a Városháza reakciósaitól, ami akkor valódi antifasiszta, pozitív tettnek számított. Nem engedett semmiféle jobboldali nyomásnak, munkája természetére és orvosi esküjére hivatkozva a kisemberek védelmezője akart maradni – elutasítva minden jobboldali demagógiát.

Hasonlóképpen állt helyt humanizmusa parancsára Both Ferenc iskolaigazgató is. Hozzá a nehéz időkben sok üldözött kopogtatott be. Ezek kézről kézre adták Mikszáth Kálmán utca 19. szám alatti lakcímét. És aki kért, tőle üres kézzel sohasem távozott. Ha mással nem tudott szolgálni, hasznos tanácsokat adott. 1944-ben – dr. Pesta László közreműködésével – a Svéd Vöröskereszt égisze alatt – kisegítő kórházat szervezett. Itt elsősorban, sőt mindenekelőtt az üldözöttek, a szegények és a bajbajutottak kaptak ingyenes orvosi ellátást. E kisegítő kórház pincéjében számos katonaszökevény, nyilasok elől bujkáló antifasiszta és zsidó ember jutott biztos búvóhelyhez. Mint iskolaigazgató, és mint a légoltalmi tanfolyam vezetője, eredményesen támogatta dr. Pesta antifasiszta törekvéseit. Így például Pesta javaslatára képezett ki katonaköteles fiatalokat légoltalmi mentővé. Ezzel pedig megakadályozta behívásukat a hadseregbe, később pedig a Hunyadi SS páncélosok közé. Számos újpesti ifjú köszönhette ekképpen az életét Both Ferenc és dr. Pesta László együttműködésének. Both a felszabadulás után is részt vett a demokratikus építőmunkában.

Dr. Szalay Sándor, aki hosszú időn át az újpesti Városháza tanácsnoka volt, azért nem lehetett a város

polgármestere vitéz Endre László idején, mert szoros kapcsolatot tartott a baloldali pártokkal és megvetette a nyilasokat. Szemben állott dr. Hess Pál megbízott polgármesterrel is, ezért a szélsőjobboldaliak követelték eltávolítását a hivatalából. 1945-ben dr. Szalay lett a demokratikus Újpest első polgármestere.

Dr. Bánki-Brünauer Dénes, a népszerű baloldali jogász a Dózsa György út 46. szám alatt (akkor Horthy út) tartotta fenn irodáját, amely valóságos baloldali találkozóhely szerepét is betöltötte. Dr. Bánki a 30-as években a polgári baloldal exponensének számított Újpesten. Mint a városi képviselőtestület tagja, nyílt sisakkal harcolt a korrupció ellen, az egyszerű kis-adófizetők érdekeiért. Baloldali magatartása miatt jobbról szakadatlanul támadták, a nyilasok pedig az életére törtek. Megpróbálták büntetőtáborban elveszejteni, sikertelenül. Aki 1944-ben reá hivatkozott – távollétében is –, azt a félénk baloldali polgár szívesen fogadta és hajlandó volt feladatokat vállalni. Dr. Bánki-Brünauer a felszabadulás után sem szakadt el a baloldaltól.

Különösen pozitív jellemű polgári közéleti ember volt Lőwy Sándor városi tanácsnok. Ő a 30-as évek elejétől, a gyorsan fasizálódó kormányok esztendőiben baloldali-humanista magatartásával tette ismertté a nevét. Vitéz Endre László, a korabeli Pest megye alispánja, gyűlölte. Igen jól tudta azonban, hogy Lőwynek népes tábora van. Sok ember hallgat rá, sokan kiállanak érte, szeretik és védelmezik. Ez az antifasiszta szintén megérte a felszabadulást, s öregen, betegen is híve maradt a Népfrontnak.

Ezek a személyiségek és a hozzájuk hasonlók a következő tartalmú levelet kapták:

„Kedves Barátunk!

Bármilyen nehéz is most az élet, és bármilyen súlyos veszedelmek fenyegetik a magyarországi antifasisztákat, ezek száma a német-nyilas gaztettek láttán

folyamatosan gyarapodik. Önre úgy emlékezünk, mint aktív demokratára, aki ellenzéki pozíciókból bírálta Horthy fasizmusát, s aki még inkább elítéli és megveti a magyar Quislingek népgyilkos, országvesztő kalandorságát. Nagyon lebecsülnénk Önt, ha azt gondolnánk, hogy nem ismeri a fronthelyzetet, a külpolitika és a belpolitika jellegzetességeit. Ezek mind a német és a magyar fasizmus elkerülhetetlen és közeli bukására utalnak. De fontos mennél több emberélet és mennél több érték megmentése. Ez immár a Magyar Népfront feladata. Felkérjük, hogy a Népfront szellemében mennél több barátját és ismerősét mozgósítsa a fasiszták ellen. Mindenki csak annyit tegyen, amennyire képes. A közvélemény szembefordítása a fasizmussal egymaga is elősegíti Magyarország – és ebben Újpest népének – felszabadító küzdelmét. Kérjük, adja tovább e levelünk tartalmát. A Népfront szellemében feltétlenül számítunk Önre.

A Kommunista Párt Újpesti Területi Bizottsága."

Szabályos röpirat-hadjárat folyt december elejétől Újpesten. Szükség is volt erre, mert Szálasi zöld stábja ontotta a terrorista intézkedéseket a „Farkasgyepű I." elnevezésű rejtekhelyéről, ami a Bakonyban volt. Különösen a bevonulási parancsokat ismételgette és az embertelenség netovábbjaként felelősségre vonatta a katonaszökevények hozzátartozóit: „Rongy anya az, aki gyáva gyereket szül!", írták sajtópribékjei. Fegyveres nemzetszolgálatot szervezett, részeges desperádókból hivatásos gyilkosokat. Ezeket azonban a még vadabb pártszolgálatosok a háttérbe szorították, mert a „Nemzeti Számonkérő Szék" engedelmes hóhérszervezet segédletével kívánta terrorizálni az országot. Megtehette, hiszen a rögtönbíráskodást minden elképzelhető „hungarista ellenes" tettre és szándékra kiterjesztette. Szeleczky Zita pedig hisztériásan rikoltozta a rádióban: „Jön az orosz!"

Mód Aladár *kiértékelt* és rendszeres tájékoztató-

kat juttatott el az ÚTB-hez. Mód első kézből, a párt Központi Bizottságától kapta frissiben az anyagot, mindig hiteleset. Egyik nagy előnye éppen az volt a KMP-nek, hogy számtalan csatornán áramlott hozzá az értesülések tömege, s mert óriási gyakorlata és tapasztalata volt a lényeges elemek kiválogatásában, a valóságos helyzetnek megfelelőn tudta orientálni azokat a tagjait, akikkel megvolt az összeköttetése. Mód december elején így tájékoztatta Földest és Andrásfit:

– Közöljétek mindenkivel, akihez hozzáfértek: Hitler megkaparintotta a Nemzeti Bank egész aranykészletét. Kiürítette a széfeket, rácsapott a devizakészletekre, és ahol még megteheti, elsősorban a Dunántúlon: leszereli és a Reichbe szállítja gépeinket, intézményeink felszerelését és vagyonát. Pfeffer-Wildenbruch – Budapest német katonai parancsnoka – kiüríttette a Chinoin raktárait, összeszedetett minden gyógyszert valamennyi patikából. Gép, nyersanyag, műtárgy, múzeumi kincs, ékszer, festmény, élelmiszer, ruhanemű – minden a tehergépkocsijaira kerül. És amit legértékesebbnek ítél, azt szállító repülőgépek viszik el. Úgy hírlik: Szálasi naponta megnézi a királyi koronát, megvan-e még. Német tisztek röhögve mesélik: többször a fejére is tette. Endre László pedig, akire rábízták a hadműveleti területek közigazgatását, minden leventeköteles fiút Ausztriába és Bajorországba masíroztat. Újpest fiataljairól sem feledkezik meg. Szólítsátok fel tehát a leventék főoktatóját és Babó rendőrkapitányt, tagadják meg az engedelmességet Endre Lászlónak . . .

Mód közlése alapján Tóth Mihály és Felcsuti László kapta a feladatot, hogy írjon az újpesti leventék legfőbb oktatójának. Ezt írták:

„Eperjesi-Wittich Zoltán!

Vegye komolyan, amit most tudtára adunk. Ön, enyhén szólva, sokat ártott az újpesti leventeköteles fiataloknak. Szadista módon bánt velük, pedig aligha

erre nevelte festőművész apja és tanárnő anyja. Édesanyja, Knaute Karolin, bizonyára boldog volt, amikor ön elvégezte a Képzőművészeti Főiskolát és festő lett. Kétszer nősült – láthatja, ismerjük az életét: – először Régner Augusztát vette el, aki azonban hat hónappal később sürgősen elvált öntől. Nyilván okkal. Második felesége, Ewiök Mária, kislányt szült, Katalint. Elképzelte-e már azt a napot, amikor szerencsétlen gyermeke szégyenkezve gondol majd az apjára? Mitől szédült meg? Attól talán, hogy karpaszományos őrmesterből főhadnaggyá léptették elő? Tény, hogy súlyosan visszaél a hatalmával. És ha ezt folytatja, a Nép hamarosan számonkéri majd a tetteit. Mi azonban alkalmat adunk önnek arra, hogy jóvátegye, amit még jóvátehet. Ne engedje idegenbe hurcolni a leventéket, és ne segítse elő e népellenes gaztett sikerét. Szakítson a nyilasokkal, ismerje el szent kötelességének a harcot a német fasiszták ellen. Ha így cselekszik, akkor, de csakis akkor, reménye lehet a kegyelemre. Ha viszont futni hagyja az alkalmat, akkor egyetlen pillanatra se érezze többé biztonságban magát. Döntsön! Gondoljon a feleségére, a kislányára és Magyarországra, amely hamarosan szabad lesz!" Aláírás: *„Antifasiszta fiatalok, Újpest."*

Eperjesi-Wittich azonban a régi maradt. Tóth Mihály egy estén figyelmeztetésül rálőtt. Ez sem bírta jobb belátásra. Ellenben nyilas testőrökkel kísértette magát és velük együtt behatolt a Clarisseumba, bujdosó zsidó nők után kutatva.

Dr. Babó Gyula rendőrfőtanácsos szintén rászolgált a figyelmeztetésre. Ő dr. Kula László rendőrfőtanácsostól 1944. június végén vette át az újpesti rendőrkapitányság vezetését, hatvankét éves korában. Nős volt, két gyerek apja. Négy hold gyümölcsöse és harminc hold szántója alapján a törzsökös magyarok közé sorolta magát. Újpesten 1935 óta „ismerték". Személyes gyűlöletet érzett minden szervezett mun-

kás iránt, szélsőséges kegyetlenséggel verette szét a Müller faárugyár munkásainak sztrájkját. Több munkást letartóztatott, fizikailag meggyötört és a politikai rendőrség kezére adott. Kitüntetést ígért a rendőreinek, ha röpcédulázókat fognak el, ha „kommunistagyanús" férfiak és nők nyomára bukkannak. Különös szenvedéllyel vadászott a katonaszökevényekre és a zsidókat bújtató polgárokra. Razziázó közegei féktelen durvaságukkal váltak hírhedtté. Hajszolta minden beosztottját, különösen a politikai osztály nyomozóit, hogy eredményt mutassanak fel. Vajna Gábor nyilas belügyminiszter azonban a régieket, mint Somborr-Schweinitzer kreatúráit, leváltotta, új, gyakorlatlan „hungaristákat" nevezett ki a helyükre. Amikorra aztán ezek alaposan megtanulhatták volna „szakmájukat", be is fellegzett nekik. Vajnának ez a „baklövése" teszi érthetővé, miért nem bukkant dr. Babó az újpesti partizánok nyomára. Ő ilyen szövegű levelet kapott:

„Főtanácsos úr!

Ma már az egész országban minden tisztességes magyar ember gyűlöli a német és a magyar fasisztákat. Győzelmük a magyar nép fizikai megsemmisülését jelentené. Hitler »Új Európájában« Magyarországnak sem lenne helye. Legjobb esetben a szolgaságra ítélt Gau sorsát kellene elviselnünk, s erről a Volksdeutschok már nyíltan beszélnek. Felkérjük a magyar antifasiszta ellenállók tábora nevében: ne támogassa a közeli pusztulásra ítélt fasizmust. Ne üldöztesse a katonaszökevényeket, ne rendezzen hajtóvadászatot a bujdosókra, ne hajtassa végre Vajna embertelen rendeleteit. Találja meg a módját annak, hogy úgy cselekedjen, amiképpen hazánk sorsdöntő óráiban minden valódi magyar embernek cselekednie kell. Ha eleget tesz kérésünknek, sok mindent megbocsátunk önnek, ami máskülönben megbocsáthatatlan. Gondolkodjék, határozzon, tetteivel bizonyítson!

Ma még nem késő!" Aláírás: „*Az antifasisták területi bizottsága, Újpest.*"

Babó rendőrkapitány azonban a régi maradt*, akárcsak Eperjesi-Wittich, pedig a figyelmeztető jelek szaporodtak. Egyetlen napon, 1944. december 3-án több olyan esemény történt, ami elgondolkoztathatta volna. Ezen a napon a nyilasok nagygyűlést rendeztek a Városi Színházban. Ország-világ előtt demonstrálni akarták erejüket. Csakhogy a kommunista Marótcsoport a földszinten és az emeleten, a páholyokban időzített bombákat helyezett el. Gera József nyilas vezér alig kezdett beszélni, a bombák sorra robbantak. Vad pánik fogta el a nyilasokat, s az egyik földszinti páholyban többedmagával kimúlt az újpesti főkörzetvezető „testvér" is. Bejárta ez a hír az egész várost, és a Gömbös-szobor felrobbantása után ez volt – sok egyéb akció mellett – a legnagyobb hatással a közvéleményre. „Szálasi csürhéje megkapta a magáét" – mondogatták egymás között az egyszerű emberek.**

Szegeden december 3-án tették közzé a *Magyar Nemzeti Függetlenségi Front* programját. Maga a Front egy nappal korábban alakult meg, ugyancsak Szegeden. Mindkét eseményről tudósított a Kossuth rádió. Babó főtanácsos erről éppúgy tudott, mint Miskolc, Sátoraljaújhely, Kaposvár és Szekszárd aznapi felszabadulásáról. És hivatalból tudta azt is, hogy a szovjet haderő Váchoz közeledik – tehát Pest kapuját döngeti –, s hogy Kecskeméten innen folynak már a harcok. Babó mégsem tanult, és Eperjesi-

* Dr. Babó nem gondolkodott, nem jól határozott és a tetteivel mást bizonyított, mint amit vártak tőle. Bűncselekményeiért a Népbíróság ötévi börtönre, tízévi jogvesztésre és vagyonelkobzásra ítélte.

** Ünnepélyes jellegű, hivatalos nagygyűlést december 3-ig a nyilasok egyet sem szerveztek, utána meg éppen nem. Ellenben híre kelt, hogy Szálasi megtanult félni.

Wittich sem, vastagon ült szemükön a fasiszta hályog. Igaz, nemcsak az övékén. Vajon miféle „hadbírák" és miféle „magyarok" lehettek azok, akik 1944. december 8-án halálra ítélték a tiszti ellenállókat, a *Magyar Nemzeti Felkelés Felszabadító Bizottsága* vezérkarát, és közülük Kiss János altábornagyot, Nagy Jenő vezérkari ezredest és Tarcsay Vilmos vezérkari századost* két óra múltán fel is akasztották! Előttük tisztelgett az illegális *Szabad Nép* 1944-es decemberi száma, így:

„Közel száz éve, hogy honvéd tiszteket akasztottak Magyarországon; Aradon történt 1849-ben, hogy honvédtábornokokat állítottak bitó alá a véreskezű Haynau parancsára. Akkor is az ország szabadságáról volt szó. De akkor a császári reakció maga végezte el ezt a hóhérmunkát, míg most a Gestapo bérencei, a nyilasok. Ők vetik a hurkot azok nyakába, akik bátor, jó hazafiként az országot és népét ki akarják menteni a német hordák rabságából. Ami azonban nem sikerült Haynaunak bitókkal, nekik sem fog sikerülni. . ."

Újpesten, a Területi Bizottság szervezte ellenállás minden csoportja fokozta munkája lendületét. Andrásfiné, Döbrenteiné, Bábelné és Szabó Piroska megtalálta az utat az újpesti nők egész sorához. És itt az általánosság képét érzékeltető mondat mögött számottevő „létszám" értendő. Andrásfiné kapcsolatot talált a rákospalotai Cservenka Ferencnével, akinek révén Andrásfi tudomást szerzett a Vilmos-laktanya ellenálló tisztjeiről. Micskó Rudolf, Döbrentei Károly, Kovács Gyula napról napra új antifasisztákat aktivizált. Beregszászi Károly, Kiss Béla, Cull Lajos és Gróf Károly különösen a párton kívüli munkások körében ért el biztató szervezői sikereket. Ezt az általuk végrehajtott apróbb szabotázscselekmények sora bizonyította. Az újpesti ellenállók mindennapjainak külön-

* A felszabadulás után ezredessé léptették elő.

féle epizódjai jól érzékeltetik, miként változott a légkör, s benne az emberek.

Andrásfi egy alkalommal váratlanul találkozott Solymosi János cipészmesterrel az utcán. Még világos volt, Solymosi, a Baross Szövetség hatalmassága*, ráismert a sötét szemüveggel álcázott Andrásfira, aki még a bajuszát is levágatta. Megállította:

– Nocsak, Andrásfi, hihetek a szememnek? – szólt rá. – Maga itthon van?

Andrásfi a szemébe nevetett:

– Hihet a szemének, itthon vagyok. És nemcsak én. Adok magának egy jó tanácsot: sürgősen iparkodjék jóvátenni mindazt, amit azok ellen vétett, akik nem a maga nótáját fújták.

Solymosi elképedt:

– Na-na-na – akadozott Solymosi lélegzete. – Mit akar ezzel mondani?

– Csak annyit, hogy azonnal fordítson hátat a nyilasoknak és a németeknek, és ezentúl nekik ártson úgy, ahogy a múltban nekünk ártott. Ezzel még sok mindent jóvátehet. Na: szép álmokat!

Egészen bizonyos, hogy Solymosinak ekkor már ritkán lehettek szép álmai. Andrásfi egy más alkalommal Pál detektívbe botlott az István út és az Árpád út sarkán. Pál nem volt politikai nyomozó, de a REF-eseket ő tartotta nyilván. Pál igen jól ismerte Andrásfit, s tudta róla, hogy valamelyik büntetőtáborban kellene lennie. Miért nincs ott? Pál nem állt meg, nem tette fel ezt a kérdést Andrásfinak, pedig felismerte. Tovább ment. „Tehát már a rendőrség sem egészen a régi" – gondolta Andrásfi.

Bakos Lajosék elhurcolása után Bajor Béla szervezte a szabotázst a Mauthnerban. Bajor karbantartó munkás volt, kommunista. Mint karbantartó szabadon járhatott-kelhetett az üzem területén. Ő adta

* Solymosi, mint a Baross Szövetség elnöke, annak köszönhette a tekintélyét, hogy nagymértékben tőle függött, melyik kisiparos mennyi nyersanyag-kiutalást kap. Jobboldali volt.

a tanácsokat és a „tippeket" a termelés fékezésére. És közvetítette a tapasztalatokat. „Addig köszörüljétek a faragógép késeit, míg azok kipuhulnak és használhatatlanná válnak" – mondta az egyik csoportnak. „Minden leszerelt gépről emeljétek le a legfontosabb alkatrészt, aztán jelentsétek a hiányt." Jól számított, az ilyen gépeket nem készítették elő elszállításra. „Vagdossátok be az anyagmozgatáshoz szükséges gurtnikat, hadd szakadjanak" – tanácsolta. „Öntsetek vizet a petróleumoshordókba – mondta –, s akkor meghiúsul a nyilasok későbbi gyújtogató terve . . ."

Veresné, aki a Magyar Pamutban dolgozott, megpróbálta rávenni a gépek leszerelését irányító mérnököt a művelet szabotálására. De a mérnök félt. Ekkor a lelkes munkásasszony figyelmeztette:

– Legalább a gép műszaki adatait jegyezze fel.

– Mi célból?

– Hogy visszakövetelhessük.

– Azt hiszi, sor kerül rá?

– Én ezt nem hiszem, hanem tudom.

És a meglepett főmérnök engedelmeskedett. 1945 tavaszán az ő feljegyzései alapján került vissza a gép Óbudáról – Újpestre.

Újpest ellenállóinak komoly nehézségeket okoztak a razziák és a feljelentéseket követő házkutatások. Ezektől mindenki tartott, mert emberi sorsok függtek egy-egy rendőr-, csendőr-, nyilasparancsnok pillanatnyi szeszélyétől. Amint romlott a helyzetük, úgy nőtt az idegességük, s még a kifogástalan papírokkal sem érték be. Abból indultak ki, hogy az ő szempontjukból nem lehet rendes ember az, aki nincs a munkahelyén vagy valamelyik fegyveres alakulatban. És a gyanúsakkal „rövid úton" végeztek: agyonlőtték a helyszínen. Andrásfi egy alkalommal humoros módon szabadult meg tőlük.

Andrásfi a sógornőjénél tartózkodott, amikor a szomszédasszony riadtan közölte velük: „Házról házra jár a razzia, és a pincétől a padlásig mindent felfor-

gatnak." Andrásfi éppen aznap várta katonai igazolványának felújítását – illegálisan persze –, s a lejártat nem mutogathatta. Elkérte a bátyja hadiüzemi igazolványát, s megpróbált elillanni a Váci út felé. De minden óvatossága ellenére bennragadt a hálóban a Pannónia szőrmegyár előtt. Igazoltatták. „Mit keres maga errefelé?" – nézett rá szúrós szemmel az igazoltató őrmester. „Miért nincs a gyárban?" Andrásfi buzgón magyarázta, hogy éjszakás, de az őrmester be akarta állítani a sorba, azok közé, akiket az Apollóházba kísérnek „alaposabb igazoltatás" céljából. Andrásfi tudta, mit jelentene az, ha a nyilas fészekben Klima József kezébe kerülne. Kétségbeesetten szabadkozott: „Bevisznek, nincs kifogásom ellene, rendben vannak az irataim. De ha megtudja a feleségem, hogy erre jártam, a szeretőmnél – ez rosszabb, mintha felakasztanának!" Ez olyan „érv" volt, amit az igazoltatók hangos röhögéssel vettek tudomásul. Elfogadták. „No persze, az idegen szoknya – humorizált az őrmester. – Na lóduljon..."

Felcsuti László – a Marci – körülményesebben szabadult veszedelmes helyzetéből. Illegális találkozóra készült Tóth Lajossal, ami egy nagyszabású, váratlan nyilas razzia miatt nem sikerült. Az utcáról el kellett tűnnie. Szorultságában Sárszegiék jutottak az eszébe. Rég nem látta őket ugyan, de a közelben laktak, s tudta, hogy Sárszegi Irén talpraesett fiatal lány, segít rajta. Vesztére határozott így. Amikor gyanútlanul benyitott Sárszegiékhez – nyilas fegyvereseket talált ott. Házkutatást rendeztek. Azonnal lecsaptak rá, és a konyhából beterelték a szobába. Ott csak Sárszeginét látta, Irén anyját.

– Ki vagy? – faggatta a nyilas parancsnok.

– Felcsuti László. Itt az igazolványom: az Orionban dolgozom.

De a nyilas gyanakodva forgatta a flepnit.

– Mi itt a keresnivalód? – firtatta.

– Irénnek udvarolok – vágta ki magát Felcsuti.

Sárszeginé segíteni akart, átvette a szót:

– Igen, a lányom, meg ő . . . Már jegyesek . . .

A nyilas zsebre vágta Felcsuti igazolványát.

– Lagzi egyelőre aligha lesz – vigyorgott Marcira. – Tudniillik az apósod már tropa.

Egy másik nyilas folytatta:

– Büdös kommunista volt. Fegyvert emelt ránk Óbudán, de most már oda került, ahová való: a dögtelepre.

Dögtelepre? Akkoriban ennek a szónak különleges jelentése volt. Aki meghallotta, nyomban arra a homokkal kevert bűzlő szappanra gondolt, ami – „dögökből" készült. Felcsutit szorongatott helyzete ellenére megrázta Sárszegi drámája. Tudta róla, hogy régi kommunista, kitűnő szervező és jó agitátor. „Harcban esett el" – gondolta Felcsuti. Ezzel akarta leküzdeni meghatottságát.

– Mit tudsz Sárszegiről? – mordult rá ekkor a nyilas.

– Semmit. Jóformán csak látásból ismertem, mert más fiút szánt Irénnek és emiatt hallani se akart rólam.

– Olyan érzésem van, te mákvirág – fortyogott a nyilas –, hogy plűre akarsz csúsztatni. Semmi jót nem olvasok én ki a te szemedből. Majd kiderül az Apolló-házban, ki vagy te igazában.

Felcsuti magyarázkodni akart, de a nyilas ráordított:

– Kuss! Állj a sarokba, egészen közel! És föl a kezekkel! Golyót kapsz, ha megmoccansz!

Folytatták a házkutatást, ami abból állt, hogy mindent felforgattak s egyik helyről a másikra dobálták a tárgyakat, majd megint vissza. Dühítette őket eredménytelenségük. Ekkor, valahonnét a szomszédból, bejött egy nyilas. Egy üveg pálinkát hozott magával:

– Annyi a snapsz a másik házban, mint víz a Dunában. Nem ártana jobban szétnézni ott. Hátha egyéb

is akad. Ilyenek szokták vállalni a zsidó vagyon rejtegetését . . .

A nyilas parancsnok átvette az üveget, beleszagolt, nyelt belőle és azt mondta:

– Nem bánom, tegyük tiszteletünket amott . . . De csak a nyomozás érdekében.

Odaadta az üveget az egyik nyilasnak és utasította:

– Te itt maradsz. Vigyázol a nyanyusra meg az ifiúrra, és ha közben megjönne a menyasszony, a Pintyő – állítsd a sarokba őt is. Na, gyerünk!

Felcsutit undorította ez a primitív komédia. Átlátszó volt és közönséges, közben arra gondolt, mi történik, ha Sárszegi Irén hazatoppan és szintén beleesik a csapdába? Óvatosan visszafordította a fejét és megnézte az őrzőjét, aki az ajtó közelében leült egy székre, a puskáját a lábai közé fogta és nyakalgatta a pálinkát. Alacsony volt, bajuszos, lötyögött rajta az egyenruha, pedig bizonyára a legkisebb méretűt kapta. Felcsuti kipillantott az ablakon az udvarra: jókor, mert egy másik nyilast látott a fal mellett sétálgatni. Tehát duplán őrzik: kívül, belül. Sárszeginé nem messze tőle a díványon ült és hangtalanul sírt. Múltak a percek, teljes volt a csend, még csak óra sem ketyegett a szobában. Egyszer csak eszébe jutott a nyilasnak a cigarettája. Rá akart gyújtani, de az öngyújtója cserbenhagyta. Megkérdezte Sárszeginét, hol tartja a gyufát? „Künn, a konyhában, a kredencen." Amikor a nyilas kiment a gyufáért, Felcsuti odasúgta Sárszeginénak:

– Leütöm a leprást.

Megmarkolta a revolverét:

– Ha sikerül, maga is meneküljön – tanácsolta.

Nyomban odasuhant az ajtóhoz, és amikor őrzője visszatért, teljes erőből lesújtott rá pisztolya agyával. Nyomban ezután kisietett a konyhába és kiszólt az udvarra a másik nyilasnak.

– Jöjjön, a társa rosszul lett.

Sikerült ez a trükk is, amint a külső őr átlépte a küszöböt, ő is megkapta a magáét. Sárszeginé azonnal Felcsuti nyomába eredt, és vele együtt elhagyta a házat. Tudta, hol keresse Irént, odament, hogy figyelmeztesse . . .

Földes László december elejétől kezdve egyenruhát viselt, és mint hadapród őrmester szerepelt – kitűnő flepnivel. Földes nem utasításra öltözött egyenruhába, a véletlen adta az ötletet. Kálmán néninél történt az eset az Erkel utca 13. számú házban, ahol Lakatos egyik ificsoportja is bázishelyet talált. Földes László, Andrásfi Gyula és Németh János tanácskoztak ott. Egyszer csak a legnagyobb hangerővel megszólaltak a légvédelmi szirénák, és nem sokkal később valahol, jól hallhatóan, már robbantak is a bombák. Földes, Andrásfi és Németh megszokták már, hogy a légiriadó voltaképpen a szövetségesük, az úgynevezett óvóhely pedig sírgödör, és csak az ijedősek megnyugtatására szolgál. Egyszer csak halálraváltan, a rohanástól kimerülve berobban közéjük egy karpaszományos őrmester:

– Az istenért – nyöszörögte –, hol az óvóhely, engedjenek oda . . . Minden más kapu zárva van az utcában . . . És sehol sem nyitják ki . . . Pedig már bombáznak, hallják, bombáznak . . .

Földes parancsoló, kemény hangon figyelmeztette a hadapródot, hogy viselkedjen férfiasan. Nyomban ezután bátorító hangon kérdezgette: honnét jön, hová tart, katona létére miért látszik oly begyulladtnak? És kerülgetés nélkül megmondta neki, mit gondol róla:

– Maga, ugye, lelépett valahonnét?

Ezt a hadapród eleinte tagadta, de Földes keresztkérdései összezavarták, ellentmondásokba keveredett. Közben állandóan a levegő morajlására figyelt, remegett, idegileg teljesen tönkrement ember benyomását keltette. Végül bevallotta:

– Megszöktem, igen, mert nem bírom tovább . . .

Haza akarok menni Óbudára, anyámhoz és apámhoz ... Kérem, ne vessenek meg: én eleinte nem féltem ... Egyáltalán nem féltem ... De amikor a bombázások sorra széttépték legjobb bajtársaimat, fokozatosan hatalmába kaparintott a félelem ... Most már egy öngyújtó kattanása is úgy hat rám, mintha akna robbanna a közelemben ... Ez iszonyatos, ezt nem lehet kibírni ... Ennél még a halál is jobb ...

Ránézett Földesre. Könyörgött:

– Kérem, segítsen rajtam, adjon nekem civilt ... Van pénzem, megfizetem ... Értsen meg, szabadulnom kell ettől a gönctől, mert megőrülök benne ... Menekülnöm kell, de egyenruhában nehéz, végem van, ha igazoltatnak ... Pénzt adok ...

Zubbonya külső, felső zsebében kereste a tárcáját, s eközben úgy remegett a keze, mintha Parkinson-kórban szenvedne. Földes megszánta. Azt mondta neki:

– Nyugodjon meg. Cseréljünk öltözéket. Úgy látom, az alakunk egyforma. Nos, rendben van?

Ember még nem kapott úgy ajánlaton, mint ez a hadapród. Máris vetkőzött. Szőke fiatalember volt, aranyláncon aranykereszt függött a nyakán, de azért szidta a papokat, mert bombázások idején bezárják a templomot, holott mindenki látja, még egy templomot se ért bomba, ott biztonságban lenne az ember. Ismételten felajánlotta a pénzét, de Földes elutasította. Közben lefújták a riadót.

– Megyek – mondta eszelősen –, majd csak találok ladikost, aki átvisz a Dunán ... Segítse meg magukat az Egek Ura, isten velük – Hitler pedig örökre legyen átkozott!

Elrohant. Sohasem látták többet. Németh János megjegyezte:

– Milyen furcsa: az egyik ember, akinek *joga* volt az egyenruhára, eldobta; a másik meg, akinek *nincs joga* hozzá, felvette.

Földes nevetett:

– Ez a szerencsétlen flótás azért tanult meg félni – mondta –, és azért menekült az egyenruhájától, mert rájött: *az ő háborúja* véget ért... De a miénk folyik tovább... Ez majd csak akkor fejeződik be, ha kiverjük a fegyvert minden fasiszta kezéből...

Csak akkor ülésezett az ÚTB, ha ez valamilyen oknál fogva feltétlenül szükséges volt. De az ÚTB tagjai szervezetten tartották a kapcsolatot mindazokkal, akiket a Területi Bizottság megbízásából irányítottak. Időnként, mint például december közepe táján, a Területi Bizottság valamennyi tagja találkozott a Palóc utca 5. alatt. Elhangzottak a beszámolók a teljesítményekről, kritikailag felmérték munkájukat és kitűzték a további célokat.

Döbrentei elmondta, hogy az ificsoportokon kívül hat akciógárda működik rendszeresen és tervszerűen. Micskó Rudolf csoportja, a négy robbantósejt – a területi átcsoportosítás után – többnyire Újpest keleti negyedében tevékenykedett. Micskó az eredményeik alapján a megyerieket, a lóversenytérieket, a Rákospalota mentieket és a városiakat egyaránt megdicsérte. Mégis, az volt a véleménye, hogy Balogh János és a két fia: István és János, a bátor tettek egész sorát hajtották végre. Ők a Fóti út környékét „gyúrták", a német megszállók tömeges jelenléte miatt talán a legveszedelmesebb körzetet. Micskó egyébként Földes Lászlótól kapta az instrukciókat, de gyakran találkozott Döbrentei Károllyal is, aki valamennyi robbantócsoport és az ÚTB állandó összekötője volt.

Véglegesen eggyé kovácsolódott a további öt akciógárda. Ezeket Felcsuti László, Kovács Gyula, Németh János, Döbrentei Károly és Szabó Piroska irányította. Mindegyiknek voltak állandó, szervezett tagjai és „külső munkatársai". Ez utóbbiakat még maguk között sem nevezték „szimpatizánsnak", hiszen aktivitásuk sok esetben felért az övékkel. Egyik csoport

sem tudott *mindent* a másikról, áttekintése az egészről csak Földes Lászlónak, Andrásfi Gyulának, illetőleg az ÚTB tagjainak volt.

Felcsuti és társai elsősorban a propagandamunkában tűntek ki. Ennek színvonalát azonban magasra emelték. Ha a párt úgy kívánta, fényes nappal röplapoztak, egyszerre 50–100 „szimpatizáns" bevonásával, egyidőben a város egész területén, fegyveres biztosítással. Ilyen nagyszabású akciót azonban csak hármat-négyet bonyolítottak le. Leggyakrabban – naponta – kisebb létszámmal jelentek meg az utcákon. Egy alkalommal az egyik bérház házmestere rájuk zárta a kaput, hogy ne tudjanak távozni az udvarról. Fegyveres biztosítójuk azonban kiszabadította őket. Szorgalmasan írogatták a leveleket a város különböző személyiségeinek, értették a módját az élőszóban terjesztett hírverésnek, hallgatták a Kossuth rádiót és a BBC-t angolul is, hiszen Felcsuti beszélte a nyelvet.

Kovács Gyula a nyomda élén állott. Első számú munkatársa Pintér Márta volt, aki nélkül a papírellátás gondjait nehéz lett volna megoldani. Némelykor még így is szívópapiros helyett csomagolópapíron készültek friss röpiratai. Hajdu András állandóan, Werszeráber Anikó időnként segítette a nyomdai munkát. Kovács azonban nem szakította meg kapcsolatait hajógyári aktíváival sem, bár ezek – örvendetesen – önállósultak.

Németh János, a bőrös ellenzék korábbi, ismert és gyakorlott vezetője, a bőrösszakszervezet és a bőrgyári dolgozók kis csoportjait fogta egybe. Ezek összlétszáma változott, de némelykor meghaladta a húszat. Azok, akik kismestereknél dolgoztak, elsősorban agitációs feladatokat oldottak meg, a gyáriak viszont szabotáltak. Feltűnően nagy, gyáron belüli akciók nem történtek, de a termelőmunka mégsem haladt simán. Egy bőráruval megrakott uszály számát átfestették a német rabló megtévesztése céljából. Amikorra

rájöttek a suskusra, a Duna elaknásítása miatt az uszály a kikötőben rekedt.

Andrásfi Gyuláné abba az akciógárdába tartozott, amely különösen a német hadiberendezések megrongálását tartotta legfőbb feladatának. Ide tartozott Andrásfi Dezső – Andrásfiné fia – és Benyovics Lajos, Dezső ifjú barátja. Ez a két fiatal Trenz Gyula és Andrásfi Olga bevonásával alakította meg és működtette a Rosa Luxemburg ifisejtet.

Döbrentei úgy is, mint az egyik akciócsoport vezetője, és úgy is, mint az ilyen csoportok összekötője működött Földes László megbízásából. Legalizáló papírja szerint a Belügyminisztérium sajtóosztályának munkatársaként szerepelt. Különleges hasznát vette „príma flepnijének", mert az igazoltatók minden esetben „hasraestek" előtte. Döbrentei közvetlen akciógárdájában Némethy Sándor és Némethy Béla tüntette ki magát rendszeresen. Ezeket a Némethy testvéreket, Sándort, Bélát és Arankát, még a fivérük nevelte, Némethy Ernő, az illegális párt jól felkészült harcosa. Némethy Kálmán más területen állt helyt.*

Szabó Piroska akciógárdája az agitációban, a propagandában, de legfőképpen az információk begyűjtésében vált nélkülözhetetlenné. Tagjai között Némethy Aranka „diplomáciai" feladatokat is megoldott: tárgyalt a szociáldemokrata párt és más, ellenzékinek számító pártok fellelhető funkcionáriusaival. Bábel Vincéné, az örökmozgó, a munkásasszonyok körében végezte munkáját és a fontos értesülések tömegét szedte össze. Rajtuk kívül Tóth Lajosné, Váradi Sándorné, Veres Sándorné, Forrás Károlyné,

* Némethy Ernőt 1944. november 3-án hurcolták el Dachauba, ahol megölték. Némethy Béla a párt aktív tagja maradt a felszabadulás után is. Némethy Sándor alezredes lett. Némethy Aranka a szabad Újpest polgármestere, majd jogi doktor és bíró. Némethy Kálmán a felszabadulás után halt meg. Némethy Magda akkor még kislány volt. E család minden egyes tagja — apa, anya, testvérek — elkötelezte magát a munkásmozgalomnak és ehhez mindvégig hű maradt.

Kernyánszky Hajnal, Némethy Ernőné, Kálmán Györgyné, Nagy Istvánné és Kristóf Ferencné vállalták a legtöbb feladatot.

Andrásfi Gyula bízta meg Lövő Ferencet egy új robbantócsoport megalakításával. Ide tartozott Pahocsa Sándor és Pahocsa Imre, és időnként – egy-egy akció erejéig – más munkások. Mennél kiélezettebbé vált a helyzet, a civil akciógárdák annál vakmerőbben cselekedtek. Lakatos Béla ificsoportjai különösen mozgékonyak voltak. Szaporodtak a belövések, mind több udvarra telepítettek német ágyúkat, a lakosság „kóstolót" kapott abból, milyen a hadszíntér. Lakatosék előszeretettel azokban a városrészekben jelentek meg, amelyeket a Wehrmacht szállt meg. Elsősorban a Baross utca, a Mildenberger utca és az Attila utca hosszúkás szegletében nyüzsögtek a németek. Hasonlóképpen exponált terület volt a Wolfner sporttelep környéke és az ettől keletre eső rész a Gyulai tér és a Rákóczi tér irányába, az URAK sportpálya felé. Nem akadt egyetlenegy ház sem a Baross utca, Irányi Dániel utca, a Megyeri út és a Thaly Kálmán utca által határolt területen belül, amely ne kapott volna röplapot az ifiktől. „Takarodjon a német! Újpest legyen nyílt város! Árts a fasisztáknak, hamarább megszabadulsz tőlük!" Ilyen és ehhez hasonló rövid röpcédulák igyekeztek felrázni a lakosságot. De az ifik egyre türelmetlenebbül sürgették a kötelékben végrehajtható fegyveres akciók megszervezését.

Mindezt értékelte és tudomásul vette az ÚTB december közepén megtartott tanácskozása és megállapította: „Jól szervezett, erős és kegyetlen a helybeli ellenség. Klima azzal dicsekedik, hogy húszezer párttagja van az 1940-es ezerrel szemben. Ebből le kell számítani a hencegést, de a nyilasok átmeneti taglétszám-szaporulata ekkor sem csekély. Körzetenként, utcánként, házanként tartják nyilván tagjaikat és bízzák meg feladatokkal. Sok köztük a besúgó, a följelentgető, az elbolondított. Klima kezére játszik

a klerikális befolyásolás következtében passzív tömeg, meg a fasiszta terror. Jelen van a német tábori csendőrség, a magyar rendőrség és a nyilasok fegyveres szolgálata. Ha azonban sikerülne megnyerni a nemzetőrség (a kisegítő karhatalom) parancsnokát és Csik apátplébánost, hatásosabban lehetne folytatni a küzdelmet. De az ÚTB által szervezett akciók sorozata máris kétségtelen eredményeket ért el. Bizonyos mértékben megingatta a rossz lelkiismeretű helyi vezetés egyes tagjait. Jól orientálta a lakosság számottevő részét, amely ezáltal eljutott a polgári rezisztencia egy bizonyos fokáig. Bújtatja a menekülőket, nem jelenti fel a kommunista agitátorokat, kiábrándult a régi hatalom vezetőiből, várja a sorsfordulatot és nem tekinti többé ellenségnek a szovjet hadsereget." Arra a kérdésre, megérett-e már a helyzet egy szélesebb körű, népfront jellegű összefogásra Újpesten, így határoztak: „Már régen megérett, különösen az októberi nyilas puccs óta. Szálasi miatt elkeseredettebbek az antifasiszta polgári személyek, itt-ott kisebb ellenálló csoportok alakultak, és a tisztikar soraiban sem mindenki ragaszkodik Horthynak és Szálasinak tett esküjéhez. Sajnos, zavaros az ideológiájuk. Van benne körmönfontan megfogalmazott »magyarságtudat«, lefedett nacionalizmus és nyugati orientáció. Mindennek ellenére szükséges együttműködni velük. Elsősorban a szociáldemokrata párt radikális munkásaival és a németeket megutált kispolgárokkal. És kísérletet kell tennünk a helybeli papok, rendőrök, katonai vezetők megnyerésére. Szabó Piroska nézzen körül a plébánián, Andrásfi Gyula tisztekkel keressen kapcsolatot. Ami a civilgárda és a katonai csoport különválasztását illeti, változatlanul helyes, mert mindkettőnek más-más a feladata." Végül kimondták: „Aktívabb szervezetté kell fejleszteni a katonai csoportot, ehhez azonban háromszor annyi fegyver szükséges, mint amennyivel az alakulat pillanatnyilag rendelkezik."

Szabó Piroska vállalta a feladatot, azt, hogy felkeresi Csik József apátplébánost, és csatlakozásra kéri fel a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front, sőt a hamarosan megalakuló Ideiglenes Nemzeti Kormány nevében. Földes László mindenképpen szükségesnek tartotta a próbálkozást.

– Ez a pap – mondta – jelenleg ötvenhárom éves és politikai ambíciói vannak. Volt már képviselő és felsőházi tag. De sérelmek érték, s ezek miatt a nyilasok felé sodródott. Nem olyan otrombán, persze, mint Kun páter, de azért érzékelhetően. Adnak a szavára a polgári pártokban, képes befolyásolni közismert embereket a Városházán, a Járásbíróságon, a rendőrségen, az Ipartestületben, a Baross Szövetségben, a Frontharcosoknál. Markában tartja a Katolikus Kört, az iskolaigazgatók és pedagógusok nagy részét. Irányítja a férfi és női szerzeteseket, a vallásos fiatalokat, az oltárgondozó asszonyokat. Rendszeresen találkozik a gyárosokkal, Hild Péterrel, Bánkuti Ferenccel, Erdélyi Imrével, Krager-Kraus Erichhel. Úgynevezett rugalmasságára jellemző, hogy a Jom Kippur ünnepen megjelenik a zsinagógában. De azért a zsidó törvényt megszavazta és részt vett abban a bizottságban, amely itt Újpesten a zsidótlanítással foglalkozott. Na mindegy: ezúttal ne a múltját hánytorgassuk. Próbáljunk szót érteni vele.

Bárd András, a helyi politikusok alapos ismerője, további színekkel egészítette ki a plébános portréját:

– Fajmagyarkodik, álszent, képmutató és a legtöbb prédikációjában szükségesnek nyilvánítja a háborút a „vörös Moszkva" ellen. Gyűlöli a kommunistákat – egyháza átlagos mértékén felül, márpedig ez nagy szó. Ostoroz minden progresszív gondolatot és mindent alárendel érvényesülési vágyának. Kicsinyesen anyagias, az egyházi adót legszegényebb híveinek sem engedi el. De ugyanakkor lakást bérel Pesten, Noémi nevű nőismerősének. Jól táplált, vérmes ember, annyi

bizonyos. Legalább 180 centi magas, tagbaszakadt, kopasz és szögletes arcú. Klima a maga emberének tartja, s emiatt több finnyás híve megrója. Nos, obskurus a figura, mégis hasznát vehetjük. Úgy tudom, mindhárom káplánja – dr. Varsányi Lajos, dr. Major Antal és Csúcs Kálmán – különb magyar nála. Talán éppen rajtuk keresztül bírhatjuk csatlakozásra. Próba szerencse . . .

Összeszedtek minden lényeges adatot Csikről és a plébánia ügyeiről, megvitatták, Szabó Piroska minden részletet ismerni akart. Aztán tüzetesen tanulmányozta a Függetlenségi Front programját. Kivonatolta a terjedelmes szöveget s ennek lényeges tartalmát újra meg újra az emlékezetébe idézte. Így:

– Magyarországnak létérdeke az azonnali szakítás a Harmadik Birodalommal. Minden módon támogatni kell a Vörös Hadsereget és minden eszközzel pusztítani a fasisztákat. Teendők: kimenteni a börtönökből és gyűjtőtáborokból az antifasiszta hazafiakat; szabaddá tenni a sajtót és engedélyezni a gyülekezést; biztosítani a vallásszabadságot; földet adni a parasztnak; eltörölni a falut megnyomorító Jurcsekrekvirálást; megsemmisíteni a kartellek és a nagybankok hatalmát; támogatni a magánkezdeményezéseket; megszabadítani a közigazgatást a nyilasokkal összefonódott reakciótól; megkezdeni az újjáépítést; leállítani az inflációt és elkobozni a hadinyereségeket; nyolcórás munkanapot az iparban; évenként fizetett szabadságot a munkásoknak; védelmezni a nőmunkát, a gyermekek és a tanoncok érdekeit; munkanélküli-segélyt; mozgó bérskálát a drágaság növekedésének arányában; eltörölni az antidemokratikus törvényeket; demokratikus külpolitikát; törvénytelennek minősíteni a szovjetellenességet; jó viszonyt kialakítani a szomszédos országokkal; méltányolni Nagy-Britannia és az Egyesült Államok népeinek antifasiszta magatartását; nemzeti bizottságokat szervezni kipróbált hazafiakból; összehívni az alkot-

mányozó nemzetgyűlést és – e program alapján alakuljon ideiglenes nemzeti kormány...

Piroska bizonyosra vette, hogy Csik rendszeresen hallgatja a BBC-t és a Kossuth rádiót. Ő meg a hozzá hasonlók tudni akartak mindent, ami ellenfeleik és ellenségeik táborában történik. Értesüléseiket megvitatták egymással, s bizonyos volt az is, hogy Serédi Jusztinián bíboros hercegprímás a pásztorlevelek útján szintén „eligazítja" a papjait. De a gépezet általános kopása, a fogaskerekek közé szorult „kavicsok" tömege mégiscsak megtette a magáét – megkezdődött a helyezkedés, és miért éppen dr. Csik József apátplébános maradt volna ki ebből? Mindenképpen célszerűnek látszott a személyes találkozó Újpest plébánosával.

Erre 1944. december 17-én, vasárnap került sor. Kemény hidegre fordult az idő, délelőtt csak zavaró repüléseket jelzett a légvédelem. Ilyenkor megtartották a miséket a templomokban, s a papok gyóntattak, áldoztattak. Piroska az első, reggeli mise idején jelent meg a jéghideg templomban. Kileste, melyik gyóntatószék a plébánosé, és beült hozzá, mint aki a bűneitől akar megszabadulni. Közel hajolt a papot és a gyónót elválasztó rácshoz és megkezdte a szokásos bevezető imát: „Gyónom a mindenható Istennek és neked, lelki atyám..." Nyomban ezután hangot váltott:

– Amint látja, apátplébános úr, keresztény és magyar nő vagyok. Most azonban nem gyónni jöttem: a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front és a Debrecenben megalakítandó nemzeti kormány megbízottjaként kívánok beszélni önnel. Fontos a mondanivalóm...

– De kérem! – hökkent meg a plébános. – Kérem...

– Személyes érdeke önnek is a Függetlenségi Front programjának ismerete – folytatta Piroska. – Ha ismeri, amiben nem kételkedem, döntenie kell, óhajt-

ja-e támogatni az ideiglenes nemzeti kormányt vagy sem!

Csik a hideg ellenére verejtékezett:

– És kik lennének az ideiglenes kormány tagjai? – kérdezte.

– Kétségtelenül azok az ismert magas rangú katonák és politikusok, akik idejében rájöttek, melyik oldalon a helyük. Dálnoki Miklós Béla, gróf Teleki Géza, vitéz Faraghó Gábor csendőrtábornok, Vörös János vezérezredes ...

– Jó-jó, ezeket az urakat személyesen ismerem. De ki képviseli, például, a kisgazdapártot? Ki a szociáldemokratákat? És, ugyebár, a kommunisták sem maradnak ki, igaz?

– Gyöngyösi János, kisgazdapárti, Valentiny Ágoston szociáldemokrata, Molnár Erik kommunista. Nekik helyük van a kormányban a tábornokok és a grófok mellett. Ne feledje, demokratikus kormányról van szó ...

Csik türelmetlenül félbeszakította Piroskát:

– Most ne folytassuk, nem alkalmas a templom az efféle beszélgetésekre. Sokan várnak rám gyónók is. Hanem: délután két órakor keressen fel a plébánián. Nem fél odajönni?

– Nem félek. Vagy talán félnem kellene éppen az isten embereitől? Bízom önben, apát úr.

– Hát akkor viszontlátásra a plébánián. Két órakor. Legyen pontos, mert szűkében vagyok az időnek ...

Piroska biztatónak találta ezt a kezdetet. Csik érdeklődése feltámadt. Kérdés, nem értesíti-e a rendőrséget? Egyelőre aligha teszi ezt. Ő bizonyára jobban fél. Esetleg provokációt gyanít. Iparkodni kell gyorsan eloszlatni az ilyen aggályát.

Piroska a templomból Kernyánszky Hajnal lakására ment az Attila utcába, meglehetősen nagy kerülővel. Kevés volt ugyan a valószínűsége annak, hogy követik, de számolt vele. Kernyánszky Hajnalnál ebédelt – egy tányér levest kenyérrel –, majd a kellő idő-

ben elindult a plébániára. Fokozódott a hideg, korán leszállt a torokkaparó köd, s olyan kihalt volt az István tér és a Templom utca környéke, mint az amerikai szellemvárosoké. Még verebeket sem látott a környező fákon. Csik rezidenciája, a hosszúkás, sárgára festett, földszintes épület ridegen hatott rá. Becsengetett a zárt kapun. Hosszú percek múltán engedte be az egyházfi. Rögtön a bejáratnál, felirat díszlett a kövön: „Épült 1899-ben." A folyosószerű kapualj a kertig vezetett. Ott jobbra-balra elágazott. Balra fordultak s az újabb – egyik oldalán üvegfalú – folyosó végén benyitottak a plébániahivatal előszobájába. Ennek ablakai a Liszt Ferenc utcára néztek, nem a térre. Alaposan fűtötték a helyiséget, amelyből két ajtó nyílott, az egyik jobbra, a másik balra. Piroskát a jobb oldali szobában várták. Ez tágasabb helyiség volt. Asztal a közepen, iratszekrények körös-körül. Három pap ült az asztal mellett: Csik plébános és a két káplánja. Vajon melyik kettő a három segédlelkész közül? Piroska egyiküket sem ismerte. Csik ülőhellyel kínálta látogatóját és a dologra tért:

– Tehát maga járt a templomban reggel? Szabad a nevét?

– Szabó Lajosné.

– Hol lakik?

– Ez talán az ügy szempontjából lényegtelen.

– Katolikus?

– Tisztelem minden vallásos ember meggyőződését.

Csik türelmetlenül legyintett.

– Ügyesen fogalmaz – mondta. – De úgy látszik, nem akarja megmondani, hol lakik, és ha jól sejtem: megbízólevele sincs. Ezek szerint miért vár bizalmat tőlünk, mondja?

– Megbízatásom természete tiltja, hogy irományokat hordozzak magammal – válaszolt Piroska. – Különben sem feladatom, hogy igazoljam magamat. Csupán arra van felhatalmazásom, hogy tájékoztassam önöket. Minden további az elhatározásuktól függ.

– No igen – fanyalgott Csik. – És kikkel szándékozik még érintkezni itt Újpesten?

– Erre sem felelhetek. Csak annyit mondok, a Függetlenségi Front nem akárkikkel áll szóba.

– Aha, aha – mondta a plébános.

Két társa hallgatott. Csak a szemük árulta el kíváncsiságukat. Piroska feltételezte, hogy Csik az előzményekről részletesen tájékoztatta őket. Mindhárman tanulmányozták különös látogatójuk arcát, megjelenését, fiatalságát és csillogó értelmét. Csik folytatta a kérdezgetést.

– Nemzeti alapon áll?

– Szilárdan. Vagyis gyűlölöm mindazokat, akik kiirtanák a magyar népet és németté tennék ezt az országot.

– No és a kommunistákat nem gyűlöli?

– Ilyet értelmes magyar ember nem tehet, hiszen éppen ők akarnak megmenteni bennünket.

– Igen, de mégiscsak kommunisták, márpedig a keresztény kultúra képviselői erről sohasem feledkezhetnek meg.

– Bocsánat – ámult Piroska –, ön talán Churchillt vagy Rooseveltet nem tartja a keresztény kultúra híveinek? Pedig ők szövetséget kötöttek a kommunistákkal, sőt: a hadihitel, a *land-lease* keretében a hadviseléshez szükséges minden kellékkel támogatják őket. Meg aztán – már bocsánat – Dálnoki Miklós Béla, gróf Teleki Géza, Vörös János vagy vitéz Faraghó Gábor sem lett ateista, amikor a Szovjetuniótól remélik Magyarország életben maradását...

Csik némi tűnődés után felelt erre:

– Igen, igen, de a bolsevisták gyűlölik a vallást.

– Talán inkább egy bizonyos politikát kárhoztatnak... Kétségtelen azonban, hogy a Függetlenségi Front programjában szerepel a vallásszabadság. Ez tény.

– De a szovjet államot vérrel csirizelték össze.

– Igen? De kiknek a hibájából? Kik miatt omlott

a vér? Aztán meg, hadd kérdezzem meg: melyik birodalmat csirizelték össze szentelt vízzel? Talán a rómaiakét, a fáraókét, az aztékokét? Esetleg a francia, spanyol, brit gyarmatbirodalmat? No és a jenkik nem irtották ki az indián őslakosságot?

Csik komoran hallgatott, egyik káplánja viszont elmosolyodott, majd kitartón az asztal lapjára bámult, mintha valami érdekeset látna rajta. Piroska folytatta:

– Tudtommal Oroszországban valójában akkor kezdett vér folyni, amikor egy eszer nő rálőtt Leninre. És akkor, amikor Kolcsak, Vrangel, Judenics meg Denikin fehér tábornokok rátörtek a fiatal szovjet államra...

– Maga, ugye szereti az oroszokat? – szólt közbe Csik.

– Senkit sem szeretek azért mert orosz, mert német, francia vagy angol. Még minden magyart se szeretek. De tisztelek minden embert és minden nációt, ha nem akarja *Ein Volk, ein Führer* alapon leigázni az egész világot. Irtózom a gyilkosságtól, de Hitlert képes lennék megölni.

Ekkor szólalt meg az egyik káplán:

– Maga vakmerő nő. Nem fél?

Csik leintette:

– Hagyd Kálmán...

Piroska felfigyelt: „Kálmán? – gondolta. – Ez csakis Csúcs Kálmán lehet." Fennhangon ezt mondta:

– Mitől félnék? Én ebben a házban biztonságban érzem magamat. Még csak óvintézkedéseket sem tettem, amikor idejöttem, pedig tehettem volna. Tudtam, hogy önök készségesek lesznek...

– Mire? – kérdezte az eddig hallgatag káplán.

Csik megint elárulta magát:

– De Antal, hiszen ez világos...

Piroska tehát megtudta, ki a másik segédlelkész: dr. Major Antal. Róla kedvező nyilatkozatokat hallott. Szerény ember, papi esküjének megfelelően él, humanista és megveti a nyilasokat. Mindez valahogy meg-

látszott rajta, s Piroska megsejtette benne a szövetségest. Csik folytatta megkezdett mondókáját:

– Nos, a hölgy bizonyára azt szeretné, ha átpártolnánk ahhoz a bizonyos Függetlenségi Fronthoz vagy Ideiglenes Kormányhoz – ami még nincs is. No de, mit tehetnénk mi? Ragadjunk puskát? Hol szerezzük? Támadjuk hátba a németeket?

– De kérem – szólt Piroska. – Önök a németek oldalán sem ragadtak puskát, akarva-akaratlanul mégis orientálták a híveiket, azokat, akik aztán a kezükbe vették a fegyvert... Úgy gondolom, ezt felesleges részletezni.

– Tehát szellemi, erkölcsi fegyverletételt kívánnak tőlünk? – harsant dr. Csik hangja.

Piroska lefegyverező sima hangon felelt:

– Ellenkezőleg: éppen a színtiszta morál érdekében kellene megkérdezniük a lelkiismeretüket – a hazafiét, a papét, az igehirdetőét –, mit kellene tenniük? Ez pedig csakis a szellemi felfegyverezés művelete lehet a náci embertelenség ellen...

– Köszönjük az erkölcsi kioktatást – legyintett Csik.

– Semmi ilyesféle szándékom nincs. Csupán a Függetlenségi Front alapigazságát próbálom tolmácsolni: elvérzünk, ha nem tudunk megszabadulni a németektől. Halált hozó minden késedelem. Hitler Németországa ma már olyan hulla, amely képtelenné vált a győzelemre, de felbomlása mérgeivel elpusztítja azt, aki hozzátapad.

– Németország sohasem lesz hulla – mondta Csúcs.

– Ezt én is remélem. De ha élni akar, le kell számolnia a vesztes Führerrel.

– Vesztes? De hiszen ez „Wunschtraum"! – kiáltott fel Csik.

– Hadd legyen más a véleményem, mégpedig a tények alapján – érvelt Piroska. – Ha a Wehrmacht nem tudott győzni Leningrádnál, Moszkvánál, a Donnál, a Volgánál, a Visztulánál, a Dnyeszternél, a Kárpá-

toknál, a Tiszánál – éppen a Dunánál sikerülne ez neki? Vajon a győzelemben reménykedtek azok a német tisztek, akik összeesküdtek Hitler ellen? Ha már ők sem bíztak a saját Führerjükben, miért bízzunk mi? No és miféle sors várna a lengyel katolikusokra, az egész katolikus Európára, ha Hitler győzne? Göbbels nyíltan a világgá kiáltotta: Európában csak a *Herren Volk* számára jogos a *Lebensraum*, minden más népet – *ausradieren* – ki kell irtani. Tréfált ez az úr? Nem erről adnak hírt az elgázosító táborok? Hitler *Mein Kampf*-ja őszintén feltárja, milyen sorsot szán a *Náci Géniusz* az *Európai ember*-nek. És nekünk, magyaroknak, ugyanazt a véget szánják.

Csúcs idegesen félbeszakította Piroskát:

– Ebből elég!

Doktor Major másként vélekedett:

– Kérem, folytassa.

És önmaga igazolásául odaszólt Csikhez:

– Ismernünk kell az álláspontokat.

Piroska folytatta:

– Ugye, kísértetiesen hatna ebben a teremben, ha én most az újvidéki szörnyűségekről beszélnék; vagy a Reichbe hurcolt ötszázezer magyar állampolgár iszonyatos sorsáról; vagy éppen a voronyezsi kétszázezer honvédről. Mennyi könny, szenvedés, vér és gyalázat – csak azért, mert Hitler életteret akar a német iparbáróknak. Románia, Bulgária, Finnország és Jugoszlávia tudta, mit kell tennie. És a görögök is, akik győztek Missolunginál, az olaszok pedig alaposan elbántak Mussolinival. No és emlékeztessem önöket a francia, a belga, a holland, a dán és a norvég gerillákra? Szükséges? Dunába vizet? . . .

Nyomasztó csend támadt. Piroska mindezt csendesen mondta, olyasformán, mint amikor a fáradt bíró az ítélet indokolását olvassa. Nem törekedett hatásra, és éppen azzal hatott. Vádbeszédnek beillő szavai azt fejezték ki, hogy megsemmisíteni negyvenmillió lengyelt, továbbá még több franciát, horvátot, szlovákot,

magyart - ugyanannyi katolikus kiirtását jelentené. Helyeselheti ezt egy katolikus papi személy?

Csúcs visszafogott hangon védekezett:

– De az ég szerelmére, mit tehetünk Hitler csodafegyverei ellen?

Piroska elmosolyodott:

– Nekünk különb csodafegyverünk van – mondta.

– Éspedig? – kérdezte önkéntelenül Csúcs.

– Népünk szabadságszeretete a mi csodafegyverünk.

Csik belekavart a levegőbe a kezével:

– Áh . . . Ez bombasztikusan hangzott . . .

– Ez hallás kérdése – mosolygott Piroska változatlanul. – De tessék csak megkérdezni a már felszabadult tiszántúli magyart, mi az ő véleménye? Vagy a salgótarjáni bányászé? És a diósgyőri vasmunkásé?

– Ugyan kérem – szólt Csik szkeptikusan –, kit kérdezzek én meg itt Újpesten? Ez nem munkásváros. Itt vannak ugyan gyárak, de a munkásaik ide csak dolgozni járnak. Újpest lakóinak többsége kispolgár, nyugdíjas, apró házacska tulajdonosa. Ezek nem valamiféle szabadságról fantáziálnak, hanem a körömszakadtáig ragaszkodnak ahhoz, amijük van, és akik nem szeretnék, ha visszatérne ide az 1919-es *minden a miénk* éra . . . Nos, mit gondol, mit szólnának ezek az emberek, ha én hirtelen átállanék a vörösök oldalára?

Piroska határozottan közbeszólt:

– Nem a vörösök oldalára állana át, hanem a magyar életére! Ez is bombasztikusan hangzik?

Csik ekkor kényszeredetten nevetett:

– Maga ügyes debatter, Szabóné. De alaposan téved, ha azt hiszi rólam, hogy én a néppel szemben a felső tízezer érdekeinek szolgája vagyok. Bizonyára tudja, hogy a Felsőházból éppen azért tessékeltek ki, mert bizonyos szociális program végrehajtását követeltem. Kapuvárott, képviselői választógyűlésemen, földet ígértem a parasztnak és jobb életet a munkás-

nak. Grieger Miklós barátommal együtt megtámadtam a gyárosok, a bankok és a hitbizományok üzelmeit. Nos, mindezek után jogos-e azt mondanom, hogy a magyar nép legigazibb barátai közé tartozom? Tessék megmondani azoknak, akik hozzám küldték, hogy világéletemben progresszív politikus voltam!

Piroskát kezdte elhagyni a béketűrése, de azért uralkodott magán. Elhatározta, hogy emlékezteti egy s más „progresszív" tettére Csikot, de nagyon ügyelt a hangja szelídségére.

– Apát úr – kezdte –, nekem a progresszióról határozott véleményem van. Nem tudom progresszívnek tartani azt, aki *domusa* a fajüldöző Turul-szövetségnek. És a Prónay-féle rongyos gárda magasztalását sem tudom humanista tettnek minősíteni. No és mit tartsak azokról, akik Endre Lászlót a szószékről dicsőítették? Vagy azokról, akik háborúra „buzdították" híveiket és „különös feltételek" mellett adtak keresztlevelet a zsidóknak, hogy aztán egy bizonyos „zsidótlanító" hármas bizottságban a deportálásukra szavazzanak?

Csik haragosan felkiáltott:

– Rám céloz? Tudom, hogy megjelent ilyen irkafirka a lapokban egy Csik József nevű papról, de az nem én vagyok. Sok pap van Újpesten, értse meg!

– Igen, de Csik József csak egy.

– Honnét tudja?

– Szívesen felsorolom az újpesti katolikus lelkészek teljes névsorát. Nos, a jelenlevőkről felesleges szólnom, igaz? Íme a többiek neve: dr. Varsányi Lajos, Acsay József, dr. Babanyecz Cs. Pál, Muszély Viktor, dr. Perec Antal, Serényi Béla, Szabó Imre, Vall Ferenc, Falter Lajos, dr. Schaub Zoltán, Kreuzinger Géza, Márk Lajos, Babitz János, Brunáry Ferenc...

Csik helyett Csúcs szólalt meg:

– Ebből talán elég, köszönjük.

– És ha ellenőrizni akarják tájékozottságomat, pontosan megmondom, hány hívük fizet egyházadót a

templom körzeteikben. Például a Rózsafüzér Királynője, a Szent József, a Magyarok Nagyasszonya, a Szent István vértanú és a megyeri plébániatemplom hívei közül...

Kínos csönd következett. Major doktor törte meg:

– Ha szabad tudnom, mi a foglalkozása? Tanítónő?

– Bizonyos értelemben talán az...

Csik ragadta meg a szót:

– Maga súlyos kockázatvállalást követel tőlünk. Ne feledje, minden lehetséges a politikában. Még az is, hogy Churchill különbékét köt Hitlerrel. Felfogja egy ilyen fordulat minden lehetséges következményét? No de, azt hiszem, sok érdekes dolgot hallottunk magától, asszonyom. Beláthatja, alaposan tisztáznunk kell a benyomásainkat. Ha megmarad irántunk érzett bizalma, akkor holnap délelőtt tíz órakor ismét nézzen be hozzánk. Isten vele...

Piroskát az egyházfi visszakísérte a kapuhoz. Azt mondta:

– Hangosan beszéltek, minden áthallatszott... Nem szokásom odafigyelni, de... Hát tuggya, naponta imádkozom a békéért... Két katonafiam van, két menyem és hat unokám... Még élnek és azt szeretném, ha életben is maradnának... Hadd mondjam meg: Major tisztelendő úr igazi barátja a békének... És a németeket ki nem állhatja... A nyilasokat se... Ő bizonyára segíteni fog maguknak...

– És az apát úr?

Az egyházfi hallgatott. Odaértek a kapuhoz. Kinyitotta.

– Őrizzék meg az angyalok – szólt meghatottan. – Ég vele...

Piroska kilépett a térre, mögötte csikorgott a kulcs a zárban, köd ereszkedett alá. Még nem érkezett el a kijárási tilalom órája, de már elnéptelenedtek az utcák. Piroskát senki sem követte. Földes Lászlóval és Andrásfi Gyulával Kristófféknál találkozott és beszámolt tapasztalatairól:

– Csik aligha lesz a mi emberünk, Major igen és talán Csúcs is. Naivság lenne azt hinnünk, hogy egy csapásra új politikai ruhába lehet öltöztetni olyan embereket, akik nagyon belenőttek a régibe. De bizonyára mérlegelik majd azt a tényt, hogy a nácik a katolikusok millióit írtanák ki Európából. Bizonyára nem vallási okból tennék, hanem *élettér*-törekvéseik miatt. Ehhez persze győzniük kellene. Sok múlik azon, képes lesz-e Csik, a papi ember legyőzni önmagában az osztályembert. Holnap délelőtt megkapjuk a választ erre...

Másnap, a megbeszélt időpontban, Piroska ismét becsengetett a plébániára. Sokáig megvárakoztatták. Végre megjelent az egyházfi és sajnálkozó hangon közölte:

– Csik apát úr azt üzeni, ne haragudjon rá... Kitört szegényen az influenza... Majd máskor fogadja, később, valamikor...

Andrásfiné többször átjárt Rákospalotára megtudni, igaz-e, hogy Tamics Jenő vezetésével fegyveres csoport működik ott. És ha igaz, honnét kapták a fegyvereket? Dinda Béla, a régi párttag, és Tamics Jenő, az ifjú kommunista – túlhajtva az óvatosságot – mélyen hallgattak. Anna asszony azonban találkozott Cservenka Ferencnével, régebbi kapcsolatával. Mindössze néhány percig beszélgettek, de Cservenkáné sebtében elmondta: hiába végezték ki Kiss Jánost, Nagy Jenőt és Tarcsay Vilmost – ismét működik egy tiszti csoport a Hungária körúti Vilmos-laktanyában. Bővebbet nem tudott mondani. Andrásfi mégis megörült a hírnek, amit a felesége sietősen közölt vele. Másnap már megjelent a Vilmos-laktanya környékén szemlélődni. Megfigyelte a kaput, a jövő-menő katonákat és megállapította, a régifajta kaszárnyai fegyelemnek vége. Nemcsak a katonák, hanem még a civilek is érdemleges igazoltatás nélkül jártak ki-be az őrség orra előtt. Egyszer csak Kollárt látta kifelé sietni a

laktanyából – egyenruhában, pisztollyal az oldalán. Andrásfi azonnal odacsapódott hozzá:

– Jóska – mondta neki –, ez aztán a meglepetés!

Mindketten a 410-es büntetőszázadban töltött idejükre gondoltak néhány pillanatig, miközben kezet ráztak. Andrásfi sehogysem értette, hogy a priuszos, korábban internált, tehát a rendszer szempontjából mindenképpen megbízhatatlan Kollár – miként „vált be" szabályos katonának?

– Látom, mesés flepnid van!

– Te is szerezhetsz, akár most rögtön – mondta Kollár. – De én most nem maradhatok veled. Lóhalálában üzenetet kell vinnem az Albrecht-laktanyába, az Aréna útra. De menj csak be ide, és keresd Horváth Tivadar főhadnagyot. Hivatkozz rám, mondd meg neki, mit akarsz, és a többi megy simán.

– Miféle ember ez a Horváth főhadnagy?

– Antifasiszta. Kitalálhattad volna. Ne csodálkozz, nekem most rohannom kell. És nem akarom, hogy valaki egy civillel lásson trafikálni. Okom van az óvatosságra.

Andrásfi ezt megértette, de azért valamivel többet akart tudni Horváth főhadnagyról. Főleg azt, lehet-e fegyvereket kérni tőle. De Kollár feltűnően türelmetlen volt, azt mondta, másnap többet mond majd, ha ismét találkoznak.

– Egyébként – biztatta Andrásfit – most azonnal megkeresheted Horváth főhadnagyot. Holnap esetleg másutt tartózkodik. Néha napokra eltűnik, s ha neked sürgős . . . Szóval: belépsz a kapun, s mindjárt jobbra az első épületben keresd őt . . . El ne kószálj a laktanyában, mert ahány épület, annyiféle alakulat nyüzsög benne, és nyilasok rogyásig . . .

Kollár elviharzott, Andrásfinak pedig valóban „sürgős" volt a dolog, s rövid tanakodás után belépett a kapun. Határozott léptekkel haladt, s amikor az őr megkérdezte: „Hová?", rávágta: „Horváth főhad-

nagyhoz." Nem állt meg. „A XIII/1-es kiskás főhadnagyhoz?" – reccsent utána az őr hangja. „Igen, a kisegítő karhatalomhoz!" — Andrásfi simán bejutott.

Kollár tanácsa szerint jobbra az első épülethez sietett. Egy katonába botlott, aki csajkákkal jött ki onnan. Megkérdezte, hol találja meg Horváth főhadnagyot. A katona a fejével az épület bejárata felé intett s odavetette:

– Magasföldszint. Második ajtó a folyosón balra.

Andrásfit most már vitte elhatározása lendülete. Felment a folyosóra, megtalálta a második ajtót balra, kopogtatott néhányat, de a kopogó bakancsoktól visszhangos folyosón nem hallotta az engedélyt a belépésre. Elszántan lenyomta a kilincset és belépett az ajtón. Többen tartózkodtak az irodának berendezett helyiségben, amelyet ködként ült meg a dohányfüst. Andrásfi tanácstalanul nézett körül, zavarta, hogy három-négy tiszt van jelen. Végre egy szőke, széles vállú, fiatal zászlós észrevette, és megkérdezte, kit keres?

– Horváth Tivadar főhadnagy urat.

– Mit akar tőle? Küldte valaki?

– Igen, Kollár József.

– Kollár? Aha. Na jöjjön.

A zászlós odavezette Andrásfit egy sovány, magas, fekete hajú tiszthez, aki szivarozott. Borostás volt az álla és eléggé véres a szeme. Végigmérte Andrásfit, miközben a zászlós halkan jelentette neki:

– Ezt az embert Kollár küldte.

– Mi a neve? – kérdezte a főhadnagy.

– Jezsó Mihály.

– Mióta ismeri Kollárt?

– Évek óta.

– Na, jöjjön.

Horváth főhadnagy megfogta Andrásfi karját és az ablakmélyedésbe húzta őt. Éles tekintete kitartón méregette a jövevényt, és türelmetlenül ráförmedt:

– Nos, ki vele: mit akar?

Sehogy sem tetszett Andrásfinak ez a hang. Kollár közlése alapján másra számított. Valóban aktív antifasiszta lenne ez a tiszt? „Mit akar?" Mit mondjon erre a kérdésre. „Igazolványt" – ez süketen hangzott volna. Amíg csupán elképzelte ezt a pillanatot, könnyűnek, egyszerűnek, természetesnek hitte a feladatot. Most azonban rádöbbent kiszolgáltatottságára. Elhamarkodottan és rosszul döntött? Akaratlanul szétnézett. Hangosan vitatkoztak a terem közepén álló tisztek. Oldalukon duzzadt revolvertáska. Rekedtek, hangosak, csak önmagukkal törődnek. „Mit akar?" – ismételte a kérdést a főhadnagy. Andrásfinak felelnie kellett.

– Kollár József küldött ide – mondta. – Régi barátom ő. Szerinte a főhadnagy úr pártját fogja az olyan munkásoknak, akik mindenre képesek a hazájukért.

– No és maga ilyen?

– Igen. Bizonyos vagyok benne.

Horváth főhadnagy elmosolyodott:

– És jó papírokra lenne szüksége, igaz? Flepnire, nemde? No, jöjjön csak.

Átvezette egy másik, kisebb szobába. Itt egy íróasztal, egy katonai vaságy, meg egy vasszekrény szolgáltatta a berendezést. És néhány szék az asztal körül. Gidófalvy Lajos főhadnagy a vaságyon ült. Olvasott. Andrásfi, természetesen, nem ismerte a nevét. Andrásfi azonban úgy érezte, az első pillanattól fogva, hogy megbízhat benne, s okosan teszi, ha nyíltan beszél vele, fölösleges köntörfalazások nélkül.

– Ez a barátunk – mondta Horváth főhadnagy –, Jezsó Mihály. Olyan ember, aki mindenre képes a hazájáért.

Gidófalvy szeme végigtapogatta Andrásfit. Horváth leült. Andrásfi állva maradt. Nem kínálták meg ülőhellyel. Horváth keresztbe vetette a lábát, szivarja hamuját beleverte az asztalon levő félbevágott kon-

zervdobozba, ami most a csikkek összegyűjtésére szolgált. Azt mondta:

– Kollár küldte őt ide.

Gidófalvy tudomásul vette a megjegyzést, de nem reagált rá. Ellenben valamivel később megkérdezte Andrásfit:

– Szervezett munkás?

De még mielőtt választ kapott volna, folytatta:

– Persze, hogy szervezett munkás, különben mit keresne itt? Feltételezem, hogy kialakult véleménye van mindarról, ami körülöttünk történik. Nos, ha maga, mint *a hazájáért mindenre kész jó magyar*, hatalom birtokában lenne, mit tartana jelenleg a legfontosabb feladatának?

– Megmenteni Budapestet a pusztulástól. Nagy-Budapestet, úgy értem. Pestet, Budát és a peremvárosokat együtt.

Gidófalvy arcán mosoly bujkált:

– Helyes. Menteni, amit csak lehet. De miként?

– Fegyvert kell ragadni.

– Aha! És ugyan kik ellen?

– Azok ellen, akiknek semmi keresnivalójuk nincs itt... És azok ellen, akik vállalták Quisling szerepét...

Ekkor belépett csajkákkal az a katona, akivel Andrásfi az épület bejárata előtt találkozott. Letett két csajkát az asztalra és távozni akart. De Horváth főhadnagy leemelt a széles fatálcáról még egy csajkát és odaadta Andrásfinak. Forró rumos fekete volt benne. Mindhárman kortyolgatni kezdték a folyadékot.

– Tehát gyűlöli a Quislingeket – szólt Gidófalvy megállapító hangon.

– Igen. Mi valamennyien gyűlöljük.

– Ezt többes számban mondta – szólt közbe Horváth főhadnagy. – Eszerint nemcsak a saját nevében beszél. Kik a társai?

– Olyanok, mint Kollár... És én...

– Tehát? – kérdezte Gidófalvy, és izzás vegyült a hangjába. A szeme megismételte a kérdést: „Tehát?" Andrásfi érezte, a tiszt a pártállására kíváncsi. De erről egyelőre nem nyilatkozott. Gidófalvy építette neki a hidat:

– Sokan vannak?

– Sokan.

– Kommunisták?

Andrásfit meghökkentette a kérdés. Bekövetkezett a kritikus pillanat, amikor sok mindennek ki kellett derülnie. Eredeti elhatározására gondolt: – csak semmi köntörfalazás . . . De meddig mehet el az őszinteségben? Magyarázkodjon? „Főhadnagy úr, életemben most látom önöket először, és önök is engem . . . Ezt meg kell érteniük" – mondja ezt? Más szöveggel állt elő:

– Mondtam: sokan vagyunk. És összetartunk. Vannak köztünk kommunisták, szociáldemokraták, polgárok, egytől egyig szilárd antifasiszták, amiből sok minden következik.

– Maga őket képviseli?

– Igen.

– Van tőlük meghatalmazása? Úgy értem: joga van a nevükben beszélni? Feleljen: igazolványokat akarnak csupán tőlünk, vagy hajlandók fegyvert is fogni?

– Fegyvert akarunk. Igen. Fegyvert, katonaruhát, iratokat. Mindent, amire a harcosoknak szükségük van.

– Mennyi fegyvert akarnának?

– Amennyit csak kaphatunk.

– Létszámot mondjon.

– Erre nincs felhatalmazásom. Létszámadatokat csak társaim beleegyezésével mondhatnék.

Gidófalvynak tetszett Andrásfi válasza, Horváth főhadnagynak kevésbé. Ezért hidegség vegyült a hangjába, amikor megszólalt:

– Bizalomért bizalom jár, barátom. Úgy látszik,

maga nem értékeli eléggé azt a tényt, hogy egyáltalán – meghallgatjuk.

Andrásfi önérzetesen felelt erre:

– Bizalomért bizalom jár – tökéletesen igaz. De talán mégse hiba, ha a bizalom óvatossággal párosul. Főhadnagy úr, mi szervezett munkások nagyon megtanultuk, miként kell járnunk a politika síkos útján, ha nem akarunk lépten-nyomon hanyatt vágódni. Végül is, idejöttem, kiszolgáltattam magamat önöknek, mivel tanúsíthatnám jobban, mennyire megbízom szándékaikban!

Horváth ezt válasz nélkül hagyta. Helyette Gidófalvy szólalt meg ismét. Jóindulat színezte a hangját:

– Nos, egyelőre hagyjuk a létszám kérdését. De azt csak megmondhatja, milyen életkorú emberekről van szó, vagy nem?

– Igen, ezt megmondhatom. Többségükben fiatalok tartoznak hozzánk. Úgy értem, az a korosztály, amelynek töretlen a harci kedve és ereje. Általában tizennyolc és huszonhat év közöttiek.

– Egészségesek?

– Mint a makk.

– Akkor hát, miért nem katonák? Dezertőrök?

– Akad köztük mindenféle – válaszolt Andrásfi diplomatikusan. – Zömükben munkások, hadiipariak. Ezek, amíg működött a gyáruk, mentesítést kaptak a hadiszolgálat alól. Dezertőrökké csak akkor válnának, ha fölesküdnének Szálasira. Ugye, fölösleges erről többet mondanom?

– Fölösleges – bólintott Gidófalvy.

Gidófalvy és Horváth a továbbiakban különféle kérdéseket tett fel Andrásfinak. Csupa olyat, amelyek a munkások hangulatát, a lakosság érzelmeit puhatolták. Andrásfi ezekre készségesen válaszolt, de ügyelt rá, hogy valótlant ne állítson. Tárgyilagos megállapításaival végképpen feloldotta a kezdeti feszültséget és sikerült eloszlatnia esetleges lappangó kételyeiket. Ez mindenképpen fontos volt, ha azt

akarta, hogy a létrejött kapcsolat hasznosan fejlődjék. Azt azonban megállapította magában, hogy Horváth és Gidófalvy helyében sokkal „éberebben" járt volna el. „Nincs illegális gyakorlatuk" – gondolta.

Gidófalvy végül ezt mondta:

– Közölje társaival, hogy felszereljük magukat. Akárhányan vannak, megkapják a fegyvert és az uniformist. Bevonulnak ide hozzánk. Állományba vesszük valamennyiüket abban a reményben, hogy valóban jó magyarok, akik mindenre képesek a hazájukért. Tehát beolvadnak a XIII/1-es kiska-alakulatba.

Andrásfi elhárító mozdulatot tett:

– Ezt a feltételt nem fogadhatjuk el.

– Miért nem?

– Mert nekünk már megvannak a saját harci csoportjaink. Kialakult, eggyé forrott kollektívák ezek, és már van saját tradíciójuk. Évek óta jóban-rosszban összetartanak, és nemcsak a hazaszeretet fűti őket, hanem szervezeti életükből fakadó szolidaritásuk és személyes barátságuk is. Hiba lenne ezt az egységüket felbontani.

Horváth türelmetlen hangon szólt közbe:

– Eszerint nem akarnak együttműködni velünk!

– De igen. Teljes mértékben, hiszen azonosak a céljaink. Más dolog azonban az együttműködés, és más a beolvadás.

Gidófalvy ekkor olyasmit mondott, ami eredetileg nem állhatott a szándékában, s ezzel akaratlanul felfedte „lapjait."

– Azonosak a céljaink – mondta. – Persze. Enélkül semmi közünk nem lehetne egymáshoz. Más kérdés azonban, hogy miként kell szolgálnunk azonos céljainkat. Szerintünk mennél hamarább át kell állnunk a szovjet csapatokhoz!

Hirtelen rájött, hogy többet mondott a kelleténél. Bosszankodott önmagára és ez jól leolvasható volt az arcáról. Rideggé vált a hangja:

– Ismeri az álláspontunkat. Közölje ezt a társaival. Beszéljék meg feltételeinket és ha elfogadják, holnap jöjjön vissza, ide hozzánk, ugyanebben az időpontban. De hozzon magával olyasvalakit, akinek teljes felhatalmazása van a tárgyalásra és a megegyezésre.

Aztán odafordult Horváth főhadnagyhoz:

– Szőnyi-Szűcs állítson ki igazolványt Jezsó Mihálynak...

Andrásfi helyesbítést kért:

– Andrásfi Gyula a valódi nevem – mondta. – Erre a névre kérem az igazolványt.

– Rendben van.

Szőnyi-Szűcs, a fiatal zászlós, átvette Andrásfit a főhadnagytól és nyomban kiállította neki az igazolványt – Gidófalvy Lajos fhdgy aláírással. Szőnyi-Szűcs barátságosan mosolygott, kedvére volt az esemény s ráveregetett Andrásfi vállára:

– Örülök, hogy közénk talált. Maga megtetszett Gidófalvy és Horváth főhadnagy uraknak, és ez nagy szó. No persze, bizalomkeltő a képe, én ezt az első perctől kezdve tudom. Van ám némi emberismeretünk, nekem elhiheti. Lerí a sunyiság a gazfickók képéről, akármilyen gyakorlott alakoskodók. No, holnap pontosan jelentkezzék. Gidófalvy szigorú katona...

Andrásfi felvillanyozva távozott a laktanyából. Rohant vissza Újpestre. Úgy tervezte, hogy megkerüli a katonai kórházat, aztán a Röppentyű utcán, majd a Tomori úton át éri el az Újpalotai utat, s ennek újpesti folytatását, az Apponyi utcát. Szükséges volt gondosan megterveznie, merre menjen, mert lehetőleg kerülni akarta az igazoltató pontokat. De a Petneházy és a Röppentyű utca sarkán baleset érte. Légvédelmi üteg tüzelt valahol, s egy repeszdarab kettészakította a villanyvezetéket, amelynek drótja felsebezte a homlokát. Erősen vérzett, bár a zsebkendőjét a homlokára szorította.

Amikorra hazaért, a vér megalvadt. Anna, a fele-

sége azzal a hírrel fogadta, hogy találkozott Béres Istvánnal, akinek Kollár József szerzett flepnit a Vilmos-laktanyában. Andrásfiné megtisztította férje sebét, bekötötte. Andrásfi ezután elment Hajdú lakására, a Palóc utcába. Tudta, hogy Földes Lászlót ott találja, Bárdot is, aki ekkoriban Hajdúnál lakott. De ott találta Kovács Gyulát is, aki éppen egy új röpiratot szövegezett. Andrásfi beszámolt a Vilmos-laktanyában végbement eseményről, ami azt jelenthette, hogy végre kellő számban jutnak fegyverekhez. Némi időbe került, amikorra elcsitult szertelen jókedvük és lelkesedésük. Akkor aztán hozzáláttak tennivalóik megvitatásához. Földes kezdte:

– Tehát Gidófalvy hajlandó felfegyverezni bennünket. Ámde be kellene olvadnunk az ő kiska zászlóaljába. Csakhogy ezzel megszűnne önállóságunk, ami a kisebbik baj. Súlyosabb probléma ennél az, hogy Gidófalvy át akar menni a Vörös Hadsereghez. Persze, ebben a szándék igen jó, de a gyakorlati következmény annál kevésbé, mert mi, ugyebár, itt akarunk maradni Újpesten. Nem engedhetjük át a terepet Klima József nyilasainak egyetlen órára sem. Odaát sokan vannak, és enyhén szólva – igen jól meglesznek a mi csekélyke erőnk nélkül. Itt azonban mégis sokat tehetünk: kötelességünk a mi városunk, a mi lakóhelyünk, a mi elvtársaink és barátaink védelme. Itt kell maradnunk, ez a nézetem. Gidófalvyék szándéka helytelen.

– Miért lenne az? – ellenkezett Kovács Gyula. – Emlékezzünk csak a párt októberi felhívására. Abból világosan kitűnik: „Katonák! Kövessétek Miklós vezérezredes és sokezernyi magyar honvéd példáját: álljatok át a Vörös Hadsereghez!" Világosan emlékezem erre a szövegre, röplapjainkon megismételtük. Félreérthetetlen a tanács, vagy nem?

– Hogyne. Félreérthetetlen – bólintott Földes. – De október óta nagyot változott a helyzet. Főleg a miénk.

– Mennyiben?

– Többek között abban, hogy a szovjet haderő lényegében már körülzárta Pest térségét. Tehát, ami októberben általában még helyes volt, az most, decemberben, nem helyes többé. Minket illetően semmiképpen sem. És én most csak a mi dolgunkban beszélek.

Bárd vette át a szót:

– Földes álláspontja a helyes – mondta. – Szerintem az októberi felhívás a fronton harcoló honvédeknek szólt, azoknak, akik akár ezredkötelékben átállhattak. Számukra a felhívás ma is érvényes. Egészen más azonban a mi feladatunk.

– Úgy van – hagyta rá Andrásfi. – Mi, akik itt vagyunk a körülzárt Nagy-Budapest egyik csücskében, akkor cselekszünk jól, ha maradunk, és minden módon akadályozzuk a fasiszták hadműveleteit. Azt sem nehéz előre látni, mi mindent tehetnek itt, ha úgy érzik, szabad a gazda. Rombolni fognak, gyilkolni és gyújtgatni, ha szorul nyakukon a hurok. Ezt kell megakadályoznunk. Szerintem ez egészen világos.

Földes ránézett Kovácsra:

– Lásd be ezt, Gyula.

Kovácsra jellemző volt, hogy a megfelelő érvek mindig hatottak rá. Elfogadta a döntést: az alakulatnak maradnia kell, és az ÚTB is ebben az értelemben határozott néhány órával később, amikor teljes létszámban ülésezett. Lakatos Béla különösen lelkesedett azért a lehetőségért, hogy a csoport – ha sikerül megegyezni Gidófalvyval – legalizált kiska-alakulatként működjön Újpesten. Azt mondta:

– Kiska-igazolványok és fegyverek birtokában nappal sem kell rejtőzködnünk többé. Kettesben, hármasban birtokunkba vesszük az utcát, s ha úgy fordul – *igazoltatók* lehetünk. Sokat ér nekünk a kiska-igazolvány, főleg akkor, ha ennek a kézben tartott fegyver adja meg az igazi tekintélyt.

Az ÚTB úgy határozott, hogy Földes László és

Andrásfi Gyula másnap bemegy a Vilmos-laktanyába és igyekszik megállapodni Gidófalvy és Horváth főhadnagyokkal. De csak az önállóság alapján.

Másnap hideg volt, keservesen szállingózott alá egy-egy hópehely, alkonyati sötétség borult a városra. Erősen ágyúztak, hol itt, hol amott pukkantak a belövések. Messzehordó ágyúk keresték az angyalföldi kaszárnyákat, katonai raktárakat, a páncélosok garázsait és bunkereit. Földes és Andrásfi a Hajdú utcán át botorkáltak a Vasas-pálya felé, a Tarnai-pusztának nevezett térségen át. Repülésre alkalmatlan volt az időjárás, de a gépek mégis fölszálltak, s időnként egy-egy kisebb bomba hullott alá. Földes útközben megfogalmazta néhány aggodalmát:

– Te Gyula – mondta –, mit gondolsz, nem tettük volna-e okosabban, ha Gidófalvyt hívjuk magunkhoz?

– Miért jut ez most az eszedbe?

– Kizárólag a kockázat miatt. Ha ugyanis Gidófalvyék mégsem azok, akiknek hisszük őket, szépen besétálunk a csapdájukba.

– Jogos az aggodalmad – ismerte el Andrásfi. – Gyakorlatilag mégsem tartok csapdától. De ha mégis bajba kerülnénk, drágán adjuk az életünket. Pisztolyunk van és kézigránátunk – a többi a fellépés dolga.

– Igaz.

A kapuban Szőnyi-Szűcs zászlós már várta őket. Üdvözölték egymást, azután levonultak az épület légópincéjébe. Meghökkentő látvány fogadta Földest és Andrásfit. Hosszúkás asztalt láttak az óvóhely közepén elnyúlni, és mindkét oldalán tisztek, altisztek ültek: tízen-tizenketten lehettek. Nyilván tanácskoztak. Az áramszünet miatt gyertyák égtek, s ezek imbolygó, sárga fénye nyugtalankodott az arcokon. Szemben a bejárattal Gidófalvy ült az asztalfőn, és amikor meglátta a jövevényeket, felállt. Valamenynyi beosztottja követte a példáját. Csak akkor ültek le

ismét, amikor Gidófalvy hellyel kínálta és bemutatta Földest és Andrásfit:

– Ezek barátaink – mondotta –, antifasiszta ellenállók, és együtt akarnak működni velünk. Most azért vannak itt, hogy megbeszéljük a lehetőségeket.

Aztán Földeshez fordult:

– Van-e teljes felhatalmazása?

– Igen. Együtt jelenlevő társammal.

– Kollár, a maguk régi barátja – folytatta Gidófalvy – tájékoztatott bennünket magukról. Tudjuk, hogy maguk Újpesten működnek. És tudunk még egyet-mást. Ezt azért mondom, hogy ne kerülgessük a forró kását, kár lenne az időért.

– Igaz. Egyetértünk – mondta Földes.

Gidófalvy bólintott, majd azt kérdezte:

– Hányan vannak?

– Több száz ellenállót irányítunk, a helyzet kívánta konspirációs körülmények között – hangzott Földes válasza. – Természetesen a fegyverfogásra alkalmas fiatalok száma korlátozottabb. De valóban mindenre elszánt. Hadd feltételezzem, az újpesti városparancsnok, Flint Antal százados, bizonyos akcióinkról már tájékoztatta önöket. Fiataljaink éjszakai járőrözéseitől rettegnek a nyilasok. Már tapasztalták, mit jelent szembekerülni velük.

– Letettük a névjegyünket – szólt közbe Andrásfi.

– Tudom – mondta Gidófalvy. – Azért tárgyalunk magukkal. Legutóbb, amikor Jezsó – illetőleg Andrásfi – itt járt, előadta a kívánságukat. Fegyvert, egyenruhát, legalizálást kért. Mi azt mondtuk: rendben van, de be kell olvadniuk a XIII/1-es kiska zászlóaljba. Megbeszélték maguk között ezt a feltételünket? Miként határoztak?

– Sajnos – szólt Földes –, nem fogadhatjuk el a feltételt.

– Miért nem? Adja magyarázatát!

– Megpróbálom. Mi ugyanis abból indulunk ki, hogy csoportunknak front mögötti feladatokat kell

vállalnia. Korlátozott létszámunk és érzelmi kötöttségeink – városunk és a benne élő egyszerű emberek iránti szeretetünk nekünk ezt parancsolja. El tudjuk képzelni, hogy önök az átállást választják. Nos, a mondottak alapján mi ezt képtelenek lennénk vállalni. Ezzel, természetesen, nem az önök szándékát bíráljuk.

Gidófalvy némi indulattal beszélt ezután:

– Értsék meg, mi katonák vagyunk és nem partizánok. Mi valamennyien égünk a vágytól, hogy a szovjet katonák oldalán harcolhassunk Hitler csapatai ellen. Mi igen jól tudjuk, milyen véleményük van a hitlerista tábornokoknak a magyar katonáról. Virslibe való nyers húsnak titulálgatnak bennünket, és van bőr a képükön azt állítani: a Donnál gyáván megfutamodtunk. Távol áll tőlem annak a tragédiának magyarázgatása. De ott nem a magyar honvéd volt gyáva, hanem a saját hadvezetésünk volt becstelen. Két okból is: rákényszerítette a mi fiainkat, hogy a führeri gazság oldalán álljanak; és ráadásul odavetette a mieinket halálra szánt utóvédnek a Wehrmacht biztosítására. De most alkalmunk nyílik rá, hogy Keitel, Greiffenberg, Rundstedt, Kleist, Bock, Guderian, Jodl megtudják, milyen az igazi magyar katona akkor, amikor a hazájáért harcol.

Gidófalvy hosszan és részletesen védte az álláspontját. Hivatkozott a Felszabadító Bizottság direktíváira, amelyekben az átállás hangsúlyos elemként szerepelt. Gidófalvy az „átcsúszáshoz" ejtőernyőn ledobott szovjet vezetőket szándékozott kérni és garanciát arra, hogy valóban és *azonnal* bevetik őket a budapesti front valamelyik szakaszán. Mindezek után ismételten felszólította Földest és Andrásfit, hogy fogadják el az ő koncepcióját. Földes kitartott eredeti álláspontja mellett – amire az ÚTB határozata is kötelezte – és érvelt mellette:

– Mi nemcsak fegyveres akciókra készültünk fel – mondta nyugodt, kimért hangon. – Van civilgár-

dánk, amely népfront alapon magát a tömeget szervezi a fasizmus ellen. Ez a gárda kapcsolatot keres mindenkivel, akit antifasisztának tart, vagy akit eltántoríthat a fasisztáktól. Ennek a civilgárdának ezt a politikai munkáját a mi fegyveres erőnknek alá kell támasztania. És ha semmi egyebet nem tennénk, mint azt, hogy megakadályozzuk gyáraink felrobbantását, mielőtt a szovjet hadsereg felszabadít bennünket, máris megtettük a magunkét. Meg kell akadályoznunk, hogy a nyilasok felrobbantsák az Újpest és Rákospalota közötti villamosvasúti hidat. Védelmünkbe vesszük – amennyire az erőnkből telik – az újpesti Vízművet, az Elektromos telepet, a Postát, a kórházakat és más fontos középületeket. És akit csak lehet, kimentünk a nyilasok újpesti vesztőhelyeiről. Ilyesvalami – úgy gondoljuk – kötelessége lenne önöknek is. Tudomásunk van arról, hogy a Petneházy utcában, a nyilasok fészkében, tömegével sínylődnek emberek – kínozzák és gyilkolják őket. Nagyszerű tett lenne kimenteni onnét a nyilasok e szerencsétlen prédáit. Ismétlem, önök joggal megsértődhetnének, ha az illetéktelen tanácsadók szerepét akarnánk vállalni. Ezért hadd térjek vissza a saját problémánkra. Arra kérjük önöket, fegyverezzenek fel bennünket.

Még egy darabig folyt a vita, mindkét fél védte a maga álláspontját. Gidófalvy legvégül abbahagyta az ellenkezést. Nem akarta többé rákényszeríteni saját nézeteit az újpestiekre. Megkérdezte:

– Hány emberüknek kérnek teljes felszerelést?

– Egyelőre húsz–huszonötnek – kihelyezési paranccsal.

– Ez természetes. Megkapják. Holnap kilenc órakor jelentkezzenek nálunk. Szőnyi-Szűcs zászlós intézi majd a dolgukat. Egyikük feltétlenül kísérje embereiket. Igazolásuk miatt szükséges ez. Melyikük jön?

– Majd én – mondta Andrásfi.

– Helyes – szólt Gidófalvy. – Tehát megegyez-

tünk. Remélem, közös nagy ügyünk hasznát látja majd. Mi azonban, mihelyt lehetségessé válik, átmegyünk. Minden jót . . .*

Mindez 1944. december 21-én történt, csütörtökön. Még aznap délután az ÚTB úgy határozott, hogy Lakatos Béla ifijei közül húsz önként jelentkezőt beküld másnap a Vilmos-laktanyába. Andrásfi és Kovács Gyula kapta a megbízatást a fiatalok odavezetésére. Részletesen kidolgozták a tervet. A feltűnés elkerülése céljából a fiatalok kettesével-hármasával gyülekeznek a Tüzér utcában. Amikor mind együtt vannak, Andrásfi bevezeti őket Szőnyi-Szűcshöz és visszatér Újpestre. Kovács Gyula a laktanyában marad a fiatalokkal, ellenőrzi a megállapodás betartását, a beöltöztetést és felfegyverzést, majd visszavezeti a legalizált osztagot Újpestre.

De hová? Hol legyen az alakulat szálláshelye?

Bárd András a Müller bútorgyárat javasolta, amit semleges helynek tartott. De felmerült még több más megoldás. Például a Széchenyi téren levő Budavidéki Posztógyár vagy a Szántó-féle bútorgyár a Jókai utcában. Végül is a Kolozsvári utcában levő Munkásotthont választották. Alapos vita után döntöttek így, mert igen jól ismerték az Otthont és a környékét. Tudták, hogy az épületből – szükség esetén – három irányban is távozhatnak.

Lakatos Béla alaposan kioktatta a bevonuló fiatalokat. Okos magatartást kért tőlük, taktikus viselkedést, és figyelmeztette őket a váratlan nehézségekre. Újoncként kellett szerepelniük, de egy-egy kézigránát lapult a zsebükben. Felkészültek, hogy drágán adják az életüket, ha esetleg csapdát állítottak nekik. Névsoruk a következő volt: Abonyi István, Barla Sándor, Dorogi István, Forrás András, Faludi György, Illés

* Később kiderült, hogy mielőtt Gidófalvyék átmehettek volna, 1945. január 8-án német és nyilas alakulatok rájuk törtek. Gidófalvy tűzharcban elesett. 1948-ban a honvédség hivatalos állományába vették és post mortem őrnaggyá léptették elő.

Sándor, Kálmán Sándor, Kapás Sándor, Lakatos Géza, Mórócz Győző, Mórócz Zoltán, Papp Nándor, Papp György, Polgár András, Susán Gáspár, Tajti Sándor, Torontáli Sándor, Tóth Mihály, Trencz Gyula és Vészi Béla.

Földes László az ÚTB ülése után átment a Munkásotthonba. Sztupek Józsefet, a gondnokot akarta előkészíteni a másnapi eseményre. Sztupek, a vasmunkás, mindenkit ismert, aki rendszeresen megjelent az Otthonban. Földes bízott benne, derék szervezett munkásnak tartotta, és feltételezte róla, hogy nem támaszt nehézségeket. Sztupek ugyanis felelősséggel tartozott a hatóságoknak azért, hogy a hivatalosan lepecsételt helyiségeket a Városháza és a helyi katonai parancsnok együttes engedélye nélkül – senki nem veheti igénybe. Földes biztosította ugyan, hogy a másnap jelentkező kiska-alakulatnak szabályos kihelyezési parancsa van, mégsem óhajtotta a Városháza és Flint Antal újpesti nemzetőr parancsnok tudomására hozni a dolgot. Sztupek igen jól ismerte Földest, sejtette, miről van szó, s ha eleinte voltak is aggodalmai, ezeket félretette, s a továbbiakban, Újpest felszabadulásáig, hűségesen támogatta és fedezte a partizánokat. Szociáldemokrata volt, de fenntartás nélkül elfogadta a kommunista vezetést.

Másnap, 1944. december 22-én, pénteken, a húsz ifi megkezdte a gyülekezést a kijelölt helyen, a Tüzér utcában. Sötét, nyomott volt az égbolt, sehol egyetlen rés a felhőkön, erősen fagyott. Még mielőtt a kis csapat egybegyűlt volna, Andrásfi a megdöbbenéssel határos meglepetéssel fedezte fel Béres Istvánt és Onderus Józsefet – Váradi Sándor és Váradi Jenő „társaságában." Onderus és Béres katonaruhában voltak, puskával a vállukon, a Váradi testvérek pedig elnyűtt civilben. Gyors izgatott szóváltás következett és kiderült, hogy Onderus és Béres – beöltöztetés céljából kísérték a Vilmos-laktanyába a két Váradit. Ezek számára lehetetlenné vált a további bujkálás

a lóversenytéri istállóban, ahonnét minden lovat elvittek. És mert Váradi Sándor felesége, Éva rábukkant Béresre és Onderusra, megkérte, hogy mentsék ki a férjét és Jenőt szorongatott helyzetéből. Andrásfi rögtön felajánlotta Váradi Sándornak és Jenőnek, hogy öltözzenek be az ifikkel. Mindketten boldogan vállalták. Így aztán húsz helyett huszonketten jelentkeztek Szőnyi-Szűcs zászlósnál.

Andrásfi elvégezte a feladatát, de mielőtt visszatért volna Újpestre, figyelmeztette Kovács Gyulát:

– Legyen gondod arra, hogy a beöltöztetés még a mai napon megtörténjék. Sarkalld Szőnyi-Szűcs zászlóst. Napokig semmiképpen ne maradjatok itt. Lehetőleg még ma minden rendbe jöjjön. Ha komoly zavarok támadnának, találj módot az ÚTB értesítésére. Ne feledd: az egyenruhán és a fegyvereken kívül minden egyes emberünknek személyi igazolványt kell kapnia: főleg zsoldkönyvet, az alakulatnak pedig kihelyezési parancsot. Ellenőrizd végül, hogy az alakulat rákerüljön a laktanya élelmezési és ellátási jegyzékére. Jogot kell biztosítanunk a szabályos felvételezésre.

– Mindent vállalok – mondta Kovács.

Andrásfi még megvárta, amíg Gidófalvy megszemlélte az újpestieket, és csak azután távozott. Gidófalvy kérdezett egyet-mást az ifiktől, meglátszott rajta, hogy „jó katonaanyag" számba veszi őket. Megparancsolta Szőnyi-Szűcsnek, hogy a lehető leggyorsabban végezze el a feladatát. Alig távozott Andrásfi a laktanyából, hosszan tartó nagy riadó történt, mindenki az óvóhelyre vonult. Kovács Gyula és huszonkét társa külön bunkert kapott. Szőnyi-Szűcs őrt állított ennek bejáratához, azzal a szigorú paranccsal, hogy oda senki idegen nem léphet be, de ki sem, amíg ő másként nem rendelkezik. Azt mondta Kovácsnak:

– Sok a nyilas a laktanyában, el kell rejtőzni előlük.

Hosszan tartott a légiriadó, sehogysem akart véget érni. És amikor lefújták, hamarosan újabb, úgyneve-

zett kis riadók következtek. De ezektől Szőnyi-Szűcs megkezdhette volna a felszerelést, azonban nem jelentkezett, az őr pedig rendületlenül a helyén maradt, őt közben váltották is. Váradi Sándor azt mondta Kovácsnak:

– Furcsállom a dolgot.

– Jogosan – hangzott a válasz. – Megfeledkeztek rólunk?

– Vagy pedig csapdába kerültünk.

– Talán mégsem.

– Rossz sejtelmeim vannak...

Váradit látszólag igazolták a továbbiak. Múltak az órák. Az ifik eleinte tréfálkoztak, ugratták egymást, énekeltek is. De amikor az óvóhely levegője egyre romlott, s még a WC-re sem mehettek ki, egyikükmásikuk szitkozódni kezdett. Még az étkezésükről sem gondoskodtak. Egyre hervadt a hangulat, bár senki sem hagyta el magát. Este nyolc óra után Kovács Gyulában megérlelődött a szándék, hogy visszaszivárog Újpestre és jelenti a gyanús körülményt az ÚTB-nek. Közben az ajtót őrző katonát ismét leváltották. Utódja pedig megengedte, hogy egyenként kimehetnek dolguk végzésére az őrizetére bízottak. De a következőre mindig csak akkor került sor, ha az előtte lévő visszatért.

Kovács megbeszélte Váradi Sándorral a tervét. Beavattak még néhány ifit – köztük elsősorban Vészi Bélát és Tóth Mihályt. Valamennyien helyeselték, hogy Kovács oldjon kereket és vigye meg a gyanús körülmény hírét Földes Lászlónak. Ezért aztán, utolsónak vette igénybe a WC-kedvezményt. Kezére játszott a ködös, sötét éjszaka. Zavartalanul elérte a kerítést, átmászott rajta és lóhalálában sietett vissza Újpestre. Tudta, kit hol lehet megtalálni. Előbb Földest kereste fel, majd vele együtt Andrásfit. Tájékoztatta őket a helyzetről. Megvitatták a tennivalókat. Feltételezték, hogy Gidófalvynak váratlan bonyodalmai támadtak. Ez valószínűnek látszott a nyilasokkal meg-

tömött Vilmos-laktanyában, ahol ráadásul egy német páncélos osztagot is elszállásoltak. Andrásfi úgy gondolta, mindez eléggé indokolja a váratlan zavart. Földes csatlakozott Andrásfi véleményéhez:

– Gidófalvyt becsületes embernek tartom. Ez róla a benyomásom és aligha tévedek. Bizonyos magatartást nem lehet megjátszani. Nos, ha a mieink felszerelése holnap délig nem történik meg, akkor – ha másként nem megy – erőszakkal is ki kell törni a laktanyából.

– Én kora reggel mindenesetre odamegyek – mondta Andrásfi –, és személyesen kérdezem meg Gidófalvyt, mi történt.

Helyénvalónak tartották, hogy Kovács azonnal térjen vissza a laktanyába. Elejét akarták venni a pánik minden lehetőségének. Éjfél után egy óra tájban Kovács ismét a bunkerben volt. Az ifik fele aludt, más részük halkan beszélgetett, de a hangulat jelentősen megenyhült, mert még az úgynevezett takarodó előtt* valamennyien vacsorát kaptak: konzervmájat, kenyeret, feketekávét. De Szőnyi-Szűcsöt egyikük sem látta.

Andrásfi, ahogy vállalta, kora reggel megjelent a laktanyában. Havazott. Vastag hó ropogott a lába alatt. Távolról ágyúszó hallatszott. Némi keresgélés után ráakadt Szőnyi-Szűcsre. Az örökké mosolygó fiatal zászlós arcáról ezúttal sem hiányzott a derű, csak éppen a szokottnál halványabb formában. Készségesen tájékoztatta Andrásfit:

– Tegnap egy tiszti vizsgáló bizottság lepett meg bennünket. Szemlét tartottak az egész laktanyában. Azt akarták megtudni, „hány lógós" eszi itt potyára a kincstári kosztot. Kapcáskodtak, mindent tudni akartak, semmi sem kerülte el a figyelmüket. Ha véletlenül magukra akadtak volna, készen álltunk a magya-

* Azért „úgynevezett", mert szabályos laktanyai életről ekkor már szó sem volt.

rázatra: „Bevonuló újoncok, akiket azért őrzünk, nehogy lelépjenek, mielőtt beöltöztetjük őket." Komolynak látszott a szituáció, de szerencsésen megúsztuk.

– És most?

– Azonnal megkezdjük a fiatalok felszerelését. Ezt nyugodtan közölheti Földes Lászlóval.

Andrásfi megvárta, amíg az ifik reggeliztek, s utána a zászlóalj raktárába vonultak.

1944. december 23-án délre az újpesti újdonsült kiskások megkaptak mindent, amit Gidófalvy megígért. Civilgúnyájukat katonai sátorlapba burkolhatták a számukra kiutalt élelmiszerekkel: szalonna, konzerv, kemény marmeládé, kenyér, cigaretta. Mindegyikük tíz darab élestöltényt kapott a lőfegyveréhez és 5–5 darab kézigránátot. A tartalék muníciót szabályos lőszeres rakaszokban kellett átvenniük. Megkapták a zsoldkönyvet, a „dögcédulát", a kihelyezési parancsot. Szőnyi-Szűcs elintézte azt is, hogy a felsorakozott huszonhárom „újonc" – Kovács Gyulát számítva huszonharmadiknak – harminc főre kapjon meg minden járandóságot. Kovács Gyula, mint tizedes – a két csillagot sebtében felvarrták neki –, aláírásával igazolta, hogy átvett 30 puskát, 2 golyószórót, 4 pisztolyt és 150 kézigránátot, továbbá 2 rakasz töltényt. Gidófalvy helyett Szőnyi-Szűcs búcsúztatta őket:

– Bajtársak! Menjetek és harcoljatok becsülettel!

– Tűzzel-vassal mindhalálig!

Kovács és a huszonkét egyenruhába öltözött partizán ebéd után vonult ki a Vilmos-laktanyából. Szabályos katonai alakzatba álltak és közismert bakadalokat énekelve masíroztak Újpestre, a Munkásotthonba. Ott Földes László hadapród, Lakatos Béla szakaszvezető, Béres István, Kerekes Pál, Onderus József várta őket – valamennyien katonaruhában.* Föl-

* E napon még mindössze harmincan szerepeltek az alakulat névsorán. Létszámuk rövidesen hetven főre emelkedett.

des László kijelölte az első két kapuőrt, a többieket pedig egybegyűjtötte a Munkásotthon nagytermében és ismertette feladataikat, a felfegyverezett alakulat jelentőségét:

– Elvtársak! Fegyverrel a kezünkben, együtt vagyunk: szervezetten, harcra készen, sőt harcokban már megedződve. Szimbolikus jelentősége van annak, hogy a Munkásotthon falai között lehetünk. Ezt az Otthont mi mindig a magunkénak éreztük, akkor is, amikor nem éppen a forradalmi osztályharc elveit hirdették benne egyes vezetők. Mi most a birtokunkba vettük ezt az épületet, és jogos örökösöknek nyilvánítjuk magunkat. Azoknak a régen porladó munkásoknak vagyunk jogutódai, akiknek nagy hite, nagy proletár szíve és silány kis keresetükből összespórolt pénzecskéje ezt a szellemi és erkölcsi erődöt megteremtette. Ez most már a miénk és örökre a miénk marad. Levertük ajtajáról a gyűlölt idegen hatalom pecsétjét, s ezentúl szeretettel üdvözlünk falai között mindenkit, aki csatlakozni kíván hozzánk. Testvérként magunkhoz öleljük azokat is, akik ugyan nem párttagok, vagy akik a múltban távol álltak tőlünk, de a nemzet nagy élethalálharcában megtalálták hozzánk az utat. Hadd mondjam ki nyíltan: sok régi kudarc és sok régi siker emlékét idézi fel bennünk ez az épület. Akkor azonban csak ellenségeinknek volt fegyverük, nekünk nem. Most más a helyzet: van fegyverünk, és a kéz sem akármilyen, amely fogja és harcol vele. Írjátok be a szívetekbe s emlékezzetek a törvényre, amíg csak éltek: a mi fegyvünk nem hitvány zsoldosok fegyvere; a mi puskánk, ha eldördül, a független, demokratikus Magyarországért dördül majd el; és ez a fegyver erkölcsi értelemben betetőzője akaratunknak. Azért használjuk, hogy erőnkhöz mérten segítsük megvalósítani mindazt, amiért a magyar nép legjobb fiai századokon át vérüket és életüket adták mind a mai napig. Földet, szabadságot, köztársaságot, erős ipart, szabad munkát akartak. Elérkezett mindennek az

ideje, ha a nagy közösséggel együtt, a szovjet csapatokat támogatva, mi is helytállunk. Hatalom a fegyver: erő a nép ellenségei ellen, és erő a saját életünk védelmére. Mindig a kezetek ügyében legyen: jól ismerjétek meg, szeressétek. Forrjatok össze vele, és legyetek méltók a feladatra, amelyet meg kell oldanunk. Kedvem szerint most külön-külön név szerint megdicsérném mindazokat – férfiakat, asszonyokat, lányokat, ifjakat –, akik már eddig is bizony éppen nem keveset tettek az ÚTB céljaimak megvalósítására. Értsétek meg, a mi civilgárdánk éppoly harci alakzat, mint a miénk, csak az eszközei mások. Feladatunk tehát az is, hogy akcióik idején gondoskodjunk biztonságukról. Legalább háromszáz derék elvtárs, szimpatizáns és polgári antifasiszta figyeli, miképpen állunk helyt. Ne feledjétek: a mi erkölcsi erőnk felfokozza az ő erkölcsi erejüket is, és lelkesít minden tisztességes embert ebben a városban, aki eddig csak titokban gyűlölte a hitlerista fenevadat és nyilaskeresztes cinkosait. Soha el ne csüggedjetek. Egyetlen pillanatra se vegyen erőt rajtatok a kishitűség, s álljatok mindig készen a félelem leküzdésére, amely emberi tulajdonság. Mennél világosabbá és érettebbé válik bennetek a nagy célnak tudata, a Szabad Magyarország kiharcolása, annál kevésbé fogtok félni. Aztán gondoljatok arra, hogy nem vagyunk egyedül. Most végre nem bukhatunk el, mint a múltban oly sokszor. Hatalmas barátunk van, a Szovjetunió. És e szocialista ország Vörös Hadserege úgy közeledik felénk, mint a tisztító vihar: nincs olyan erő, amely a győzelmét megakadályozhatná. Tanuljátok meg a történelmi leckét egész életetekre: amerre Hitler ment és katonáinak csizmája tapodhatta a földet, ott mindenütt szolgává tették a népeket. Ausztria, Csehszlovákia, Lengyelország, Franciaország, Belgium, Dánia, Norvégia lakossága rettentőket mondhatna erről. És a Balkán népei és a görögök és Észak-Afrika arabjai hasonlóképpen szólhatnának. Hitler leigázta, kirabol-

ta, szolgájává tette a más nyelvű emberek millióit, ám hiába: – most a szemünk láttára pereg visszafelé a film. Ahol megjelenik a szovjet katona, ott kivirul a szabadság és új életre születnek a népek. Hazánk nagy része már felszabadult, s a mi feladatunk az, hogy megmentsük városunkat a fasiszták pusztításaitól. Nagy ennek a veszélye, tudjuk, nem rémképeket látunk. A fasiszták eddig még mindenütt mindent elpusztítottak, ahonnét ki kellett takarodniuk. Gyilkoltak, gyújtogattak, robbantottak. Ebben a városban meg kell akadályoznunk, hogy ezt tehessék. De ehhez vasfegyelem kell. Gyávaságot, engedetlenséget, fegyelemsértést nem tűrünk meg sorainkban: egy mindért, mind egyért! Utolsó gazember az, aki cserbenhagyja a vele együtt küzdő harcostársát. Olyan gyalázat ez, amire nincs bocsánat. Elvtársak! Veszedelmekkel teli a mi utunk most következő szakasza, az életünkkel játszunk a nap minden órájában, de vezéreljen benneteket az a tudat, hogy ez az út a kapitalisták börtönéből – a szabad hazába vezet. Most pedig eskütételre szólítlak fel benneteket . . .

Harmadik rész
Az utolsó húsz nap

Földes László gondoskodott az alakulat életének megszervezéséről. Ő maga mint parancsnok megtartotta hadapród-őrmesteri rendfokozatát. Lakatos Béla mint szakaszvezető, Kovács Gyula mint tizedes a helyetteseként szerepeltek. Szolgálatvezetőnek Mórócz Győző „tizedest" jelölte ki. És egyelőre négy rajba osztotta be katonáit.* Fegyveresei az első pillanattól kezdve elfogadták hivatott vezetőjüknek. Hatott rájuk erélye, lelkessége, lendülete. Volt erkölcsi hitele, mert tudták, miként állt helyt a Gestapo kínpadjain. Személyesen tapasztalták, miként mutatott példát a korábbi fegyveres akciókban. Tudott parancsolni, fegyelmet tartani, de úgy, hogy soha senkit nem sértett meg. Rendelkezett a vezetőknek azzal a képességével, hogy valakit megalázás nélkül megfeddni vagy túlzások nélkül megdicsérni – a sikerek feltétele. Ha megdicsért valakit, azt mindenki szívből helyeselte; ha megrótt valakit, azt maga a szenvedő alany is elismerte jogosnak és nem tört le tőle, hanem égett a

* Később, a létszám szaporulatával a rajok száma hatra emelkedett. Ezek parancsnokai és helyettesei a következők voltak: 1. Tuba Zoltán és Susán Gáspár. 2. Kovács Sándor és Bán Tibor. 3. Faludi György és Horváth István. 4. Tóth Mihály és Fromberger Tibor. 5. Sass Ernő és Lakatos Géza. 6. Massányi Miksa és Forrás András.

vágytól, hogy helyrehozza azt, amit helyre kell hoznia. Földes Lászlónak még abban is szerencsés volt a keze, ahogyan a legközelebbi munkatársait megválogatta, vagy ahogyan a különleges feladatok végrehajtóit kijelölte.* Mindez elengedhetetlen feltétele volt annak, hogy a látszólag legalizált, valójában illegális harci egység eredményes lehessen. Mert nemcsak arról volt szó, miként kell és lehet ártani az ellenségnek, hanem arról is, hogy a jogos bizalmatlanság, óvatosság, a provokátorok elleni védekezés – ne csapja be a kaput azok előtt, akik csatlakozni akarnak. Persze, a provokáció és az árulás veszélye a későbbiekben állandóan fennállott, de legalább akkora veszélyt jelentett a túlzott bizalmatlanság is. Szerencsére az ÚTB, de különösen Földes László és Andrásfi Gyula ezeket a veszélyeket és buktatókat kikerülte.

A létszám folyamatosan gyarapodott. Főleg azokat vették be a fegyveres alakulatba, akiket valamelyik partizán ismert és felelősséget vállalt érte. De indokolt esetben eltértek ettől, például Barkász Zoltán és a Szemes fivérek esetében. A fegyveres kiképzéssel párhuzamosan erkölcsi, ideológiai oktatás is folyt. Ezt többnyire maga Földes László végezte, de mindig a kommunista aktíva segítségével.** Azért volt szükség a külön kommunista aktívára, mert az alakulat kétharmada pártonkívüliekből állott. Világnézeti kérdésekben a kommunista aktíva minden egyes tagja szilárd volt és eligazította társait. Mindig akadt valamelyes idejük arra, hogy a pártonkívülieknek megvilágítsák a hazaszeretet fogalmát, az igazságos és igazságtalan háborúk lényegét és a népfronttömörülés fontosságát.

* Ezt az értékelést e krónika feljegyzője a korabeli újpesti partizánok egybehangzó véleménye alapján teszi.

** Az első kommunista aktíva tagjai: Földes László, Lakatos Béla, Kovács Gyula, Kerekes Pál, Vészi Béla, Kálmán József, Susán Gáspár, Trencz Gyula, Tóth Mihály, Dóczi Róbert, Lakatos Géza, Tajti Sándor, Forrás András és Váradi Sándor.

Földes a napiparancsokban rendszeresen tájékoztatta az egységet a Vörös Hadsereg győzelmeiről. Méltatta más partizánalakulatok sikereit, amelyeket részben a Kossuth rádió útján ismert meg, részben Szálasi lapjaiból, amelyek tajtékozó dühvel szidalmazták a „partizánbanditákat." Felcsuti szorgalmasan hallgatta mind a Kossuth rádió, mind pedig a BBC adásait, s ezek révén soha nem érezték elszigeteltnek magukat. Ellenkezőleg, arra a meggyőződésre jutottak, hogy számbeli kisebbségük dacára – ők a többséget képviselik; hogy illegalitásuk ellenére ők a törvényesek, míg a németek és a nyilasok törvényen kívüliek.

Minden akciójukat utólag *értékelték* a pozitív vagy a negatív tanulságok számbavétele céljából. Sok idejük sohasem volt az ilyen megbeszélésekre, mert igyekeztek jól kihasználni lehetőségeiket. Tudták, hogy a tétlenség zülleszt és a meddő várakozás a félelem talaja. Éberek voltak, a fecsegést nem tűrték és véglegesen csak azokat fogadták be maguk közé, akik sikeresen végrehajtották a rájuk bízott feladatokat. Fegyverzetük a legszükségesebből állott: puska, kézigránát, géppisztoly, golyószóró. Kötözőszer a zsebükben – felesleges holmi nélkül. Valamennyi partizánnak rendszeresen borotválkoznia és nyiratkoznia kellett, s a piszkos ruhát, mocskos bakancsot nem tűrték. Alkoholt nem ittak. Volt ugyan pálinkájuk, de kizárólag a parancsnokok döntötték el, mikor kaphatnak szeszt a bajtársaik. Ők maguk sohasem ittak.

Számoltak azzal a lehetőséggel is, hogy a hatalom felfedezi és visszavonulásra kényszerítheti őket. Erre az esetre jó előre számon tartották azokat a lakásokat, amelyekben a civilgárda menedéket adhatott nekik. Arra az esetre, ha valamelyikük megsebesül vagy megbetegszik, megint csak a civilgárda segítségét akarták igénybe venni. Doktor Linhard személyében kijelölték az orvosukat is. Vastartalékaikat titkos élelmiszer- és lőszerraktárukban őrizték. Erről azonban csak a parancsnoki törzs főbb tagjai tudtak. Váradi Sándor

és Kálmán József vezették a konyhát – de azért egyetlen lényeges akcióból sem maradtak ki. Később, amikor Povázsai György az alakulathoz került, az ellátás és a beszerzés gondjai csökkentek. Povázsai mindent beszerzett, amit csak Mórócz Győző, a szolgálatvezető előírt: gyógyszert, kötszert, töltényt, fehérneműt, konzervet – amit a Vilmosban felvételezni lehetett. Senki sem ismerte nála jobban a „laktanyai dörgést" és a felvételezés trükkjeit. Egyszer még a kapuőrség fegyvereit is felpakolta. Ebből azonban botrány támadt, megszigorították az igazoltatásokat, s Povázsai belátta ekkor – más a bátorság, és más a hetvenkedés.

Bármily nehéz körülmények közé kerültek, a partizánok sohasem veszítették el a kedélyüket. Maguk a parancsnokok mutattak példát egy-egy tréfával vagy móka „megrendezésével". Különösen szerették a Hitler-ellenes vicceket, amelyek tömegével keringtek a városban. Ezek némelyike borsos volt, de mindig célba talált. „Minta érték nélkül" alapon, íme az egyik a sok közül:

– Hitler repülőgépen utazott, de a gép egy város közelében lezuhant. Minden utasa meghalt, csak Hitler nem. Ő azonban halálos rémületében a gép roncsa mellé rezelt. De szégyellte a nagy halom fekáliát, letakarta a sapkájával és távozott. Közben más irányból egy mentőosztag érkezett a helyszínre. Megállapították, hogy a holtak közül hiányzik Hitler teteme. Kiállították azonban a Führer halotti bizonyítványát, így: „Führerünk teste elporladt, de megtaláltuk a sapkáját és alatta az – agyvelejét."

Hatalmasakat nevettek az ilyen – akkor ezerszámra keringő és ennél még vaskosabb – vicceken.

Karóczkai Sándor belépése az alakulatba így történt:

Havazott aznap, a nagy puha pelyhek szeszélyesen kavarogtak a házak között, majd fáradt madárként rátelepedtek a sötét, lucskos aszfaltra. Karóczkai a Horthy-hadsereg karpaszományosi gálaruhájában

jelentkezett. Jól állt a jellegzetes öltözék a jóképű, magas fiún. Fekete cipő, fekete pantalló vékonyka vörös csíkkal, khakiszínű zubbony, adjusztált köpönyeg, extra derékszíj. Sapkáján – lovassági divat szerint – előre és kissé lekonyult a sapkarózsa. Mulatságosan „békebeli" volt a látvány. Papp György, a kapuőr, a szemébe nevetett, de beengedte, mert Karóczkai megmondta a jelszót. Földes, Lakatos és Kovács fogadták. Előzetes tudomásuk volt jöveteléről, hiszen Kerekes Pál ajánlotta őt. De a „figura" igazán nevetséges látvány volt. Földes első kérdése az volt, mi szél hozta.

– Harcolni akarok a fasiszták ellen – hangzott a válasz.

– Ebben a maskarában?

– Hát... Le is vethetem éppen... Egyébként Karóczkai Sándor a nevem... Van katonai igazolványom is... Kerekes Pál ismer... Nagyon szeretnék ide tartozni...

– Tehát harcolni akarsz – mondta Földes. – Helyes. De jól meggondoltad-e? Nálunk nagy a szigorúság, megvetjük a gyávákat, büntetjük a fegyelmezetleneket. Vállalod?

– Vállalom.

Fesztelen beszélgetés következett. Földes, Lakatos és Kovács különféle kérdéseket tett fel az újoncnak. Miért nem jelentkezett korábban? Miként vélekedik a kommunistákról, a szovjetekről, a hazáról, a hadihelyzetről, a németekről, Kállay letűnt hintapolitikájáról, Horthyról, Mussolini csúfos bukásáról, az angolszászok normandiai partraszállásáról. Karóczkai megfelelt minden kérdésre, s elmondta, hogy diák és évek óta tanul oroszul, mert eredetiben akarja olvasni Gorkijt. Földes a beszélgetés végén figyelmeztette:

– Figyelmeztetlek, kemény sorsot vállalsz, ha köztünk maradsz. De ha fölesküdsz, attól kezdve a mi törvényeink szerint kell élned. Ha kételyek kerülgetnének, most még elmehetsz.

– Maradok.

– Akkor most beöltöztetünk.

Karóczkaival levétették csinos egyenruháját és szándékosan ócska, szennyes, túlságosan bő egyenruhába bújtatták. Igazi madárijesztőnek nézett ki. Szörnyen mulatságos volt a kinézése, de az alakulat minden egyes tagja a lehető legkomolyabban dicsérgette, milyen „fess" a partizánöltözékben. De csak egy fél napig mókáztak vele, utána megkapta a tiszta ruhát és felszerelést. Karóczkai akkor újjászületett.

Gyakran úgy szaporodott a létszám, hogy a járőröző partizánok elfogtak szökött katonákat. Alaposan kikérdezték őket, és ha meggyőződtek németellenességükről, befogadták maguk közé. Ez történt Povázsai Györggyel is. Ő újpesti fiatal munkás volt, asztalos. Tagja a helyi kiska-alakulatnak. Nem bírta azonban elviselni a fasiszta érzelmű Juhász főhadnagy „szekatúráit". Főleg az undorította el tőle, hogy a főhadnagy komolyan vette Szálasinak tett esküjét, és a katonaszökevényeket meg a „rendbontókat" mindig átadta Klima József nyilas parancsnoknak. Povázsai Újpestről – ahol a szülei laktak – Pestre igyekezett egyik rokonához – elbújni. Kerekes Pál járőre fogta el az Árpád út végén, közel a Dunához. Igazoltatta.

Hibátlan kiska-igazolványa volt Flint Antal százados városparancsnok aláírásával. Eltávozási engedélyt viszont nem tudott felmutatni. Kerekes úgy vélte, hasznos információkat lehet szerezni tőle, ezért magával vitte a Munkásotthonba. Ott Földes László felismerte. Korábban egyazon asztalosműhelyben dolgoztak. Povázsai jó szakmunkás volt, szorgalmas, érdeklődő. De még mielőtt Földes beszervezhette volna, katonai behívót kapott.

– Jó helyre kerültél, Gyurka – mondta neki Földes. – Remélem, nálunk akarsz maradni.

Amikor Povázsai megtudta, miről van szó, boldogan maradt. Flint Antal városparancsnokot tisztessé-

ges embernek tartotta. És kiderült, hogy van három bajtársa a kiska-alakulatban, olyanok, akik szintén átjönnek, ha ő beszélhet velük. Povázsai megkapta az engedélyt, és ekkor újabb három fővel szaporodott a létszám a Munkásotthonban.

Eredményesen toborzott „újoncokat" a civilgárda néhány tagja is. Ha megszimatolták, hogy valamelyik munkáscsaládnál szökött katona bujkál, a közelébe férkőztek, beszéltek vele és többnyire sikerült megnyerni őket. Razziák során szintén ráakadtak olyan munkásokra vagy alkalmazottakra, akikkel könnyen szót értettek. Több alkalommal kezükre játszott a véletlen is. Faludi György, Nagy Barnabás és Horváth István például az Újpest–Rákospalota közötti felüljáró környékén szemlélődtek, amikor egy menekülő katonára lettek figyelmesek. Palota felől több nyilas kergette a katonát. Faludiék azonnal leadtak néhány lövést a nyilasokra, akik erre megtorpantak. Faludi védelmébe vette a menekülőt, egy fiatal szakaszvezetőt.

– Tarts velünk – mondta neki. – Tőlünk ne félj, nálunk biztonságban vagy. Miért kergettek?

– Mert gyűlölöm a fasisztákat!

Faludi beérte ezzel. Némi kerülővel a Munkásotthonba vezették a fiatal tisztest, akit Földes és Kovács hallgatott ki.

– Neved?

– Bán Tibor. Címzetes szakaszvezető. Civilben péksegéd. Összeszólalkoztam az utcán három nyilassal. Ismertem egyiküket, azelőtt szervezett pékmunkás volt. Ennek a pofájába vágtam, hogy szemét alak.

– Aha. Tehát szervezett munkás vagy. Mondd meg gyorsan, hol van a pékek központi szervezete?

– Pesten, a Peterdi utca és a Nefelejcs utca sarkán.

– Kit ismersz a vezetők közül?

– Mindenkit. Például Marosánt.

– Most melyik alakulatnál szolgálsz?

Bán Tibor erre a kérdésre nem felelt. És ezzel aka-

ratlanul elárulta, hogy megszökött az alakulatától. Földes azonban tudta, hogy a tisztesek ritkábban dezertálnak, mint a közlegények. Ha „lelépnek", annak rendszerint súlyos oka van. Földes a fejére olvasta:

– Te, barátom, katonaszökevény vagy. Miért télaholtál?

Bán hallgatott.

Alacsony, zömök fiatalember volt, keménykötésű, kunsági fajta. Arcvonásainak szigora, tekintetének elutasító keménysége szilárd jellemre vallott. Földes rájött, hogy ez az ember csak akkor oldódik fel, ha beavatja a partizánalakulat céljaiba. És miután ezt megtette, Bán Tibor fokozatosan elmondott magáról minden lényegeset. Elbeszélte, hogy századparancsnoka – élve a hadicikkelyekben biztosított felkoncoló jogával – agyonlőtt egy idős, sokgyerekes katonát. De Bán úgy találta, hogy a „bűn", amiért a kivégzés megtörtént, még a hadműveleti területen sem számít bűnnek. Mérhetetlen haragra lobbant, és leütötte a szadista tisztet.

– Él-e, hal-e, nem tudom – mondta. – Ott nem maradhattam tovább. De különben sem bírtam már azt az életet . . . Most szívesen itt maradnék. Mesterlövész vagyok. Ártani akarok a németeknek . . .

Befogadták.

– Hanem a három csillagodat le kell szakítanod a parolidról – mondta neki Földes. – Azokat Horthytól kaptad, ne sajnáld. Tőlünk csak egyet kapsz, de ez az egy többet ér harmincháromnál. Belátod?

– Be . . .

Bán Tibor a haláláig hűséges, bátor harcosa maradt az újpesti partizáncsoportnak. Bajtársiasságból, osztályöntudatból, hazaszeretetből és áldozatvállalásból mindig jelesen vizsgázott.

Barkász Zoltán belépése sem tartozott a sima esetek közé. Főhadnagyi rendfokozatot viselt, amikor egy sugaras téli napon, délben, az István út és a Kolozsvári út sarkán belébotlott Tóth Mihályba. Tóth el-

gondolkodott valamin, ügyet sem vetett az ismeretlen tisztre, aki szőrmegallérú tiszti kabátban, bricsesznadrágban, bilgeriben feszített. Bőrtáska lógott az oldalán, szíjon, s csak később derült ki, hogy két revolver és néhány kézigránát lapult benne. Erélyesen beszélt mindig, egy kissé sebesen. Gondosan ápolta a bajuszát, rendszeresen borotválkozott. 1944-ben harminc körüli volt, közepes termetű, göndör hajú, mutatós és jó svádájú. Ekkor, amint meglátta Tóth Mihályt, ráordított:

– Miért nem tisztelegsz, disznó!

Tóth Mihály igen nyugodtan ránézett, odament hozzá és a következő pillanatban máris a mellének szegezte villámgyorsan előrántott pisztolyát. Derű fénylett az arcán, amint közölte a nagyhangú tiszttel, ha nem követi azonnal, szó nélkül, kerülve minden feltűnést – szép sorjában beleeregeti a golyókat remek bundájába, amiért igazán kár lenne. Barkász, a „brahiumok" mestere, tudta értékelni ezt a fellépést, óriási kíváncsiság fogta el, érdekelte kifélemiféle a legény, és kik állnak mögötte? Különös sejtelmei támadtak, hiszen egy közönséges őrvezető tegezni merészelte őt, a m. kir. főhadnagyot.

Barkász bátor ember volt, a félelmet nem ismerte, és megvetette azokat a férfiakat, akik ha nehéz helyzetbe kerülnek, nyomban „telerakják a nadrágjukat". Azt mondta az ilyeneknek: „Herélt vagy te, barátom, szoknyaőrző eunuch." Két pisztolya közül a nikkelezettet szerette jobban, ezt egy SS-tiszttől „örökölte" sajátos körülmények között. Hasonló módon szerezte elegáns uniformisát is: levetkőztetett egy hivatásos katonatisztet és még a Bartusz névre szóló iratait sem hagyta nála. Miután az utónév megegyezett az övével, előszeretettel használta a főhadnagy kincset érő papírjait. Most csak azt sajnálta, hogy nincs ideje felnyitnia az oldaltáskáját, mert ha megtehetné és megmarkolhatná pisztolya agyát, megtanítaná éber kísérőjét csűrdöngölőt táncolni. Afelől semmi kételye

nem volt, hogy a rátapadó közönséges baka – ha jónak látná – valóban beléeregetné azokat a bizonyos golyókat. „No persze, vannak mókák – gondolta –, amit ha elkezdenek, végig kell csinálni . . .”

Tóth Mihály nyomban lefegyverezte, mihelyt belépett vele a Munkásotthonba, aztán Földes Lászlóhoz vezette. Földes hadapród őrmesteri rendfokozata láttán Barkász óriási hangerőre kapcsolt, és a m. kir. hadseregben divatos kivagyiság hangján követelte a rangjához illő azonnali elégtételt. De mihelyt három-négy pisztoly meredt rá mindenfelől, elcsendesedett. Rájött, hogy ezen a helyen a szokásos kincstári hantával aligha boldogul. Higgadtan várta, mi fog történni vele. Bizonyos fokig élvezte a helyzetét, mert bízott kitűnő papírjaiban. De alaposan meglepte, amit a következőkben hallott.

– Főhadnagy úr – szólt hozzá Földes kimérten –, ha az ön papírjai valódiak, és ha ön is valódi hivatásos tiszt, akkor mi nem tehetünk egyebet, mint szép simán kiirtjuk. Mi ugyanis antifasiszták vagyunk, a szabad Magyarország katonái, és szívesen végzünk az olyan régivágású hetyke tisztecskékkel, mint amilyennek viselkedése alapján ön látszik. Még mindig nem jött rá, hogy a *Maul halten und weiter dienen* korszak az utolsókat rúgja?

Barkász, a hirtelen elhatározások embere, egyetlen pillanat alatt új alakba öltöztette magát. Atyafiságos kedélyességgel felkiáltott, ölelésre széttárva a karjait:

– Bravó! Ha ti valóban a szabad Magyarország katonái vagytok, akkor itt a helyem. Én a tiszti ellenállók csoportjához tartozom, s mint rangidős – átveszem a parancsnokságot!

Földes arca elsötétült, pisztolya csövével mintha célpontot keresett volna Barkász mellkasán, azt mondta:

– Mi az, uram, jámbor falusiaknak néz bennünket? Maga egyre kevésbé tetszik nekünk, sőt – módfelett gyanúsnak találjuk. Ezért csak kettő közül választ-

hatunk: vagy nyomban kivégezzük, vagy pedig lecsukjuk ennek az épületnek a pincéjébe. Elengedni nem engedhetjük el, mert ragaszkodunk az inkognitónkhoz – megérti ezt, nemde? Szíves engedelmével megbilincseljük és lecsukjuk. Hamarosan eldöntjük, mi lesz a sorsa.

Barkász jónak látta ekkor, ha leveti az álarcát és mindent kertelés nélkül elmond magáról. Bizonyítani tudta, hogy az aussingi* szappangyár, a Hutter és Lever magyarországi képviseletének üzletszerzője. De amióta Hitler rátette a kezét erre a vállalatra, Barkász „mehetett" és azóta alkalmi „próbálkozások" révén tartotta magát a felszínen. Szerencsére a papírjait megőrizte és újpesti személyekre tudott hivatkozni, akik igazolhatták őt. Benne volt a neve, lakcíme, foglalkozása a telefonkönyvben is.

Földes, Lakatos és Kovács megbeszélték, mitevők legyenek vele. Politikailag „sodródó" elemnek tartották, de úgy vélték, hasznát vehetik. Befogadták tehát. Hamarosan bebizonyosodott aztán, hogy nem kellett megbánniuk elhatározásukat. Barkász bátorsága valódinak bizonyult. Minden helyzetben jól feltalálta magát és tanúbizonyságát adta bajtársiasságának is. Több vakmerő tettet hajtott végre, s az alakulat minden tagja megszerette.**

Miközben a partizáncsoport berendezkedett a Munkásotthonban és megkezdte feladatainak végrehajtását, az ÚTB egyetlen pillanatra sem feledkezett meg a civilgárdáról. Ennek tagjai – különösen a nők – lankadatlan buzgalommal agitáltak. Légiriadók idején például sorra járták az óvóhelyeket. Bekéredzkedtek, mint akiket útközben ért a riasztás. Ha aztán sikerült kijátszaniuk a légó-parancsnok éberségét, el-

* Aussing = Usti nad Labem (Csehszlovákia.)

** 1945 után méltánytalanságok érték s kivándorolt Kanadába. Olyan adatok nem merültek fel ellene, hogy elhagyott hazájának ártott volna.

végezték agitációs munkájukat. Megjelentek mint zöldkeresztes nővér; szülésznőtáskával közlekedtek az utcán s vitték a röpiratokat. Szakadatlan szervezőakcióik révén jelentősen kiterjesztették befolyásukat. Voltak közöttük 15 évesek és voltak 70 évesek is – nők, férfiak. Akadtak olyan idős bácsikák és nénikék, akik megható buzgalommal adták tovább a civilgárda agitátoraitól hallott híreket. Joggal állapította meg az ÚTB egyik ülése:

– Büszkék lehetünk rá, hogy az újpesti kommunisták nemcsak a fegyverükkel ártanak a nép ellenségeinek, hanem a lakosság antifasiszta befolyásolásával is. Asszonyaink és lányaink külön nagy érdeme az, hogy megszerezték a címüket olyan dúsgazdag polgároknak, akik nagy mennyiségű élelmiszert és gyógyszert halmoztak fel. Ezektől aztán Faludi György „hivatalos" rekviráló csoportja vette át „hivatalos" elismervény ellenében a fölösleget. Az így elkobzott gyógyszerek és élelmiszerek háromnegyed része a kommunista „zöldkeresztes" nővérek révén jutott el a nyomornegyedekbe: sok terhes anyát, kisgyereket és magatehetetlen öreget mentettek meg így. Sok beteg nő, szoptatós anya foglalta imáiba ezeket a mentőangyalokat.

Ezek a kommunista asszonyok hétköznapi módon vittek végbe éppen nem hétköznapi tetteket. Harci terepük az utca volt, amelyen hemzsegtek a nyilasok, a tábori csendőrök és a németek. És ha *találkozni* akartak a tömeggel – márpedig akartak –, akkor ki kellett játszaniuk a fegyveres „rendcsinálók" éberségét, a spicliket, provokátorokat, nyilas beállítottságú embereket. Ki kellett mozdulniuk a lakásukból, miközben bombák potyogtak, robbantak az aknák és a tüzérség lövedékei. Lakást kerestek a kibombázottaknak, kijárták az orvosi kezelést a rászorulóknak, és tudatos fellépésükkel mindenütt a szenvedések okozói ellen fordították a hangulatot.

És bár a civilgárda férfi tagjai nem öltöztek be ka-

tonának, és kötelékben nem jelentek meg sehol, ott voltak mégis mindenütt, ahol katonai fegyelmezettséggel megtervezett akciókat kellett végrehajtaniuk. E tekintetben Micskó Rudolf valamennyi csoportja önmagát múlta felül. Döbrentei Károly csoportjai szintén. De, mert tetteiket nem jegyezték fel – más dolguk volt –, sok jeles akciójukat elnyelte a feledés sírja. Dicsekedni nem szoktak, beérték a végrehajtott tett örömével.

Ez a céltudatos civilgárda 1944. december 23-án egy újabb, a város egész területére kiterjedő, egybehangolt, egyidejű röplapakciót hajtott végre – különösebb fegyveres biztosítás nélkül. Egy nappal korábban, 1944. december 22-én alakult meg Debrecenben az *Ideiglenes Nemzeti Kormány*. Erről az ÚTB a Kossuth rádióból még aznap értesült. Kovács Gyula és Pintér Márta azonnal elkészítette azt a röplapot, amely ezt a nagy eseményt az újpestiek tudomására hozta. Maga a röplapakció aznap ment végbe, amikor a fegyveres csoport a Vilmos-laktanyában beöltözött. Túlzás nélkül megállapítható, hogy a röpirat mélyen hatott az emberekre. Ez volt a szövege:

„Újpest népe!

Munkások! Polgárok, katonák!

A felszabadított magyar földön, Debrecenben, az áruló Szálasi-kormánnyal szemben, megalakult az új magyar kormány. Az új magyar kormány szabadságharcra hívja fel az egész magyarságot a fasiszta német rablók és a hazaáruló nyilas banda ellen. Ebben a harcban Újpest népére és elsősorban munkásságára sorsdöntő szerep vár.

Munkások!

A város sorsa, a nemzet becsülete és jövője kezetekben van. Nemcsak az ország, hanem az egész szabadságért és békéért küzdő világ kérdő szeme függ rajtatok.

A diadalmas Vörös Hadsereg gyűrűje bezárult

a város körül. A németek visszavonták fő erőiket, s nyilas cselédeik fejvesztetten menekülnek a számonkérés elől. A németek megritkult és tépett sorai már csak vékony láncként veszik körül a várost.

Munkások! Polgárok! Katonák!

Üssétek, pusztítsátok a németeket! Szabadítsátok fel magatokat és egyesüljetek a Vörös Hadsereggel.

Harcoljatok! Csak a harc menthet meg benneteket, családotokat, otthonotokat, üzemeteket, városotokat az utcáról utcára menő ostromtól, a biztos pusztulástól.

Rendőrök! Csendőrök! Nemzetőrök!

Ha itt akartok élni, segítsétek az új és szabad Magyarországért küzdő népeket.

Katonák! Ne feledjétek, hogy magyar katonák vagytok. A magyar hazát, a magyar népet kell védenetek a német rabló ellen.

Asszonyok! Támogassátok a férfiak küzdelmét.

Fegyverre! Előre a szabad Újpestért!

A szabad Magyarországért! Éljen a felszabadító Vörös Hadsereg!

A Kommunista Párt
Újpesti Területi Bizottsága"

Ennek a röpiratnak eredményes terjesztését az ÚTB rendkívül fontos feladatnak minősítette. Minden egyes példányának emberek kezébe kellett kerülnie. Szükséges volt bátorítani a lakosságot, mert a félelem az egyszerű emberek életformája lett. Féltek, és ettől a lefegyverező állapotuktól nem tudtak szabadulni sem ébrenlétükben, sem álmukban. Mitől rettegtek az emberek? Már nem egyszerűen a haláltól. Összetettebb valami volt ez az alapérzésük. Szüdi György* költői nyelvén szólva: a félelem dermesztő szele süvöltözött az utcákon, behatolt a lakásokba, az óvóhelyekre, a takarók alá. Mindenki tudta, hogy

* Az újpestiek a maguk költőjének tartották.

vannak emberek, akiket nyomorékká vernek, másokat elhurcolnak, gázkamrában megfojtanak, égetőkemencékben hamuvá porlasztanak. Sokakat agyonlőnek és a Duna vizébe dobnak. Eltűnnek ártatlan emberek, és nem tudni, mi történik velük. Misztikus hatalommá vált a terror, érzékelhető végzetté, amitől a tömegember megdermedt. Földes László azt mondta minderre:

– Mi nem félünk, mert nem érünk rá. Persze mi sem vagyunk félistenek: a félelem állandóan körülöttünk settenkedik, ugrásra készen, csakhogy megtaláltuk az ellenszerét: ez pedig a céltudatos cselekvés. Nincs időnk félni, mert a mi esetünkben minden óra egy-egy napnak számít, s minden hét egy hónapnak. Megváltoztak az időarányok, a rohanó események és napjaink zsúfoltsága tettekben – kiiktatta gondolatainkból az időt. Csak az állandó *állapotot* érezzük, amelynek lényege a harc. Nyilván másként érez a tétlen ember, aki alól kicsúszott megszokott élete talaja. Nem lehet ez másként, hiszen Újpest frontvárossá vált. Bombázzák, lövik, vérzik, éhezik, pusztul. Mindenéből kifosztották a lakosságot s még az önbecsülését is el akarják venni. Szaporodnak a kertekben a sírok, az emberek együtt élnek az eltemetett katonákkal, szeretett hozzátartozóikkal, miközben ők maguk az éhség okozta gyengeség miatt prédái a betegségeknek. Ha azt akarjuk, hogy terjedjen az antifasiszta ellenállás, *célt kell adnunk* az embereknek. De miféle célokat, ha nem akarunk lehetetlent követelni tőlük? Megüzenhetjük minden újpestinek, hogy egy se végezzen hadimunkát. Rombolják körzetükben a katonai berendezéseket. Egyetlen németen se segítsenek, még egy pohár vizet se adjanak neki. Nézzenek rá úgy, hogy borsóddzék tőle a háta. Ne mossák ki a kapcáját. Zárkózzanak el előle. Fenyegessék meg azokat, akik a nyilasok kezére játszanak. Írjanak nekik *hólabda leveleket* és azokat dobják be a lakásukba. Terjesszenek ilyen szövegeket: „Te bi-

tang hazaáruló, közel már a számonkérés napja! Csak azzal mentheted meg a bőrödet, ha szembefordulsz Hitlerrel és Szálasival!" Be kell vinnünk az emberek tudatába a harc törvényét: „Ne várj utasításokra! Cselekedj! Mindig azt tedd, amit lehetséges tenned, amit megtehetsz, amivel a fasisztáknak, személyes ellenségeidnek árthatsz!" Most már abban látom a mi civilgárdánk legfőbb feladatát, hogy ezeket az elveket a lehető legszélesebb körben terjesszék. Meg kell értetni az emberekkel: „Minden apró tett közelebb hozza a háború végét, s az emberi szenvedések megszűnését!"

Ebben a helyzetben ismét szükségessé vált egy újabb kísérlet az egység megteremtésére a szociáldemokratákkal. Ezt megkönnyítette az a tény, hogy sok régebbi szociáldemokrata már csatlakozott a civilgárda akcióihoz, és közülük néhányan részt vettek a fegyveres alakulatban is. Ezek a szociáldemokraták elhatározásban és a tett vállalásában megelőzték vezetőiket. Az ÚTB – az állandó harci feszültség ellenére – felkészült a tárgyalásra. Elsősorban felmérte az adott helyzetet és számba vette érveit. Mindenekelőtt hivatkozni akartak a régebbi kapcsolatokra. Hangsúlyozni kívánták, hogy a korábbi szocialista pártkeretekben és a szakszervezetekben a kommunisták nemcsak bíráltak, hanem minden helyénvaló tervet és szándékot támogattak is. Komoly érdemeket szereztek a szakszervezetek megvédelmezésében. Különösen Gömbös Gyula „hadüzenetét" követően, amikor Gömbös a „nemzeti alapot" kérte számon a szervezett munkásoktól. Nagy volt a veszély. Nemcsak Gömbös és a Nemzeti Munkaközpont „ideológusai" ostromolták a marxizmust, hanem a klerikálisok is. Terjesztették a „Quadragesimo anno" kezdetű pápai enciklikát és a „Proletárok megváltása" című brosúrájukkal lényegében a fasiszta korporáció szellemét támogatták. Olyan idők voltak ezek, amikor a hódmezővásárhelyi Takács

Ferenc szociáldemokrata országgyűlési képviselő maga is azt követelte, hogy a *Magyarországi Szociáldemokrata Párt* elnevezést a *Magyar Szociáldemokrata Párt* elnevezés váltsa fel. Ez az „apróság" hadüzenet volt a nemzetköziségnek, még annak az összezsugorodott „internacionalizmusnak" is, amelyet a Peyer-féle vezetés engedélyezett. Óráról órára erősödött a jobboldali nyomás minden harcos munkásszervezetre. Egyes szakszervezetek létszáma rohamosan apadt, a *Népszava* előfizetőinek száma lemorzsolódott, általánossá vált a *mozgalmi apály*. Ha nincsenek kommunisták, akik egzisztenciájuk, sőt életük feláldozásával is védik a munkásintézményeket, a reakció feltétlenül győzött volna.

Az ÚTB különböző forrásokból megbízható adatok birtokába jutott az Újpestet behálózó jobboldaliság mértékéről. Ennek tényeit szükség volt ismertetni a szociáldemokrata vezetőkkel, hogy ők is mozgósítsák saját híveiket a fasizmus ellen. Tamás János, a nyilasok közé beépített kommunista, megszerezte Klima egyik jelentésének másolatát. Eszerint 1940-ben a nyilasoknak Újpesten mindössze 1000 tagjuk volt. Tagságuk összetétele: 3 gyáros, 79 kisiparos, 37 kiskereskedő, 191 kisipari dolgozó, 47 alkalmazott, 42 értelmiségi, 8 nyugdíjas, 71 BSZKRT dolgozó, 471 üzemi munkás, 51 háztartásbeli nő. Ez a csekély létszám a háború éveiben – nyilas kimutatás szerint* – a Szálasi-puccs után különösen: 10 000-re emelkedett. Kezükre játszott a számukra kedvező *konjunktúra* és az a tény, hogy szélsőséges demagógiájukkal sok embert sikerült megtéveszteniük. Ezeknek azonban csak egy kis részük volt tudatos „hungarista". Bár az ÚTB nem esett a számok bűvöletébe, semmiképpen nem becsülte le a nyilasok valóságos politikai erejét. „Mozgósítani ellenük – határozott

* Joggal feltételezhető, hogy ezek kozmetikázott adatok. Klima és társai a saját eredményességüket akarták bizonyítani vele.

az ÚTB – a jelennek és a jövőnek egyaránt szolgál. Ezért új egységtárgyalások szükségesek a szociáldemokrata, a liberális, a városházi és az ipartestületi antifasiszta vezetőkkel . . ."

Személy szerint a szociáldemokraták közül Kelemen Gyula, Bölcsföldi Andor, Bede Béla, Piller Gyula és Baron Andor jöhetett számításba. A liberálisok közül a távol levő Bánki Brünauer Dénes jogász, a városházi antifasiszták közül dr. Pesta László tiszti főorvos, az Ipartestület részéről Körpöly Gyula tehetett az átlagoson felülit. De létezett Újpesten a Kossuth-párt Tihanyi-féle frakciója is. Megegyezni a kisiparosokkal, akár Körpöly ellenére, reális lehetőségnek látszott. Ezek között sokan voltak olyanok, mint Jahoda Károly vas- és rézöntő, aki polgár volta ellenére bújtatta az üldözötteket, pénzzel és élelmiszerekkel támogatta a kommunistákat. Számítani lehetett Seprényi József pékmesterre, és – esetleg – azokra a Baross Szövetség-i tagokra, akik elfordultak Solymosi János elnöktől. Legalább háromszáz olyan kisiparos élt 1944-ben Újpesten, akit a Baross Szövetség nyersanyag-politikája megnyomorított. Igaz viszont, hogy nem csekély számban akadtak olyan kisiparosok is, mint amilyen Nánai szűcsmester* volt. Ő az Árpád úton levő üzletének kirakatába táblát helyezett el ezzel a felirattal: „Kutyákat és zsidókat nem szolgálok ki!" Mások beérték az efféle jelzésekkel: „Őskeresztény cég vagyok!"

Bárd, Andrásfi és Földes jól ismerték azt a megállapodást, amelyet a Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt felső vezetői kötöttek. Ennek alapján szándékoztak tárgyalni az újpesti vezetőkkel. Irányt-tűjük a Komintern VII. kongresszusán elfogadott népfrontpolitika volt. Megbízták Némethy Arankát – Döbrentei Károly feleségét –, hogy szervezze meg

* Ugyanennek a nyilas Nánainak öccse szociáldemokrata volt, az újpesti RG-t vezette és becsületesen együttműködött a kommunistákkal.

a találkozót az SZDP és az ÚTB között. Némethy Aranka vállalkozása sikerült. Összeköttetést létesített Piller Gyulával, az újpesti SZDP szervezet végrehajtó bizottságának tagjával. Piller befolyásos szociáldemokrata volt, vezetője a vasasok helyi befizető irodájának és hangadója az újpesti *munkásotthon szövetkezet** igazgatóságának. Némethy Aranka így számolt be az ÚTB-nek Pillerrel folytatott megbeszéléséről:

– Piller feladta korábbi merev szociáldemokrata álláspontját. Ő, aki azelőtt még pofozkodott is a baloldaliakkal, most elismerte az összefogás szükségességét. Megígérte, hogy haladéktalanul beszél Kelemennel, Bedével, Bölcsföldivel, Baronnal és esetleg Bartuczcal is. Piller megígérte, hogy holnap megjelenik a Munkásotthonban Kelemennel, Bölcsföldivel és a többiekkel. Hangsúlyozom: Piller ezt határozottan megfogadta.

Másnap, a megbeszélt időben, csak Piller Gyula jelent meg. Őszintén bevallotta kudarcát. Elmondta, hogy a társai egységesen arra az álláspontra helyezkedtek, hogy a munkásságnak tartózkodnia kell minden kalandos vállalkozástól. Bölcsföldi és Bede világosan látják, hogy Hitler a háborút elveszítette, s már csupán rövid idő a teljes összeomlása. Mindketten úgy vélekednek, hogy a baloldal feladata felkészülés a demokrácia bevezetésére. Nyomatékosan hangsúlyozzák: „Ha a baloldal fegyveres akciókhoz folyamodna, végzetes hibát követne el. Ezzel csak azt érné el, hogy lemészároltatja legjobb embereit, s ezáltal behozhatatlan előnyt adna a polgári baloldalnak a demokratikus újjászerveződés idejére. Túlélni, az embereket átmenteni, a szövetséges hatalmak győzelmét kivárni, ez az egyetlen lehetséges politika 1944 végén . . .” Piller ezek után kijelentette:

* Az Újpesti Munkásotthon szövetkezeti alapon a munkások részjegyzései alapján épült fel a hajdani Kakas vendéglő helyén 1909. december 5-én.

– Ami engem illet, nem értek egyet Bölcsföldi és Bede nézeteivel, amiket sajnos Kelemen és Baron is elfogadott. Szociáldemokrata vagyok magam is, és tudom: jócskán vannak a sorainkban olyanok, akik a kommunistáknak adnak igazat. Néhány nappal ezelőtt például Leveleki Gyula és Nagy Pál Jenő – ez utóbbi az Egyesült Izzó főbizalmija – hasonlóképpen nyilatkozott. Nos, én együtt tartok a kommunista elvtársakkal. Vállalom, hogy igyekezni fogok mennél több régi szociáldemokratát megnyerni közös ügyünknek.

Ilyen „eredménnyel" végződött a kísérlet. Bárd hangot adott annak a nézetének, hogy Piller készsége esetleg taktika, „alibiszerzés" éppen Bölcsföldiék és Kelemenék megbízásából. Földes és Andrásfi másként vélekedtek. Azt mondták, Piller őszintén beszélt, és már korábban is jelét adta együttműködési készségének. Szálasi puccsa után, a lakásán, kommunistákat látott „vendégül", hogy megbeszélje velük a közös tennivalókat. Bízni kell tehát benne.*

Miközben Andrásfi folytatta a *partizándiplomácia* bonyolult munkáját, a fegyveres alakulat kemény feladatok megoldására kényszerült. December 29-én Szabó Piroska értesült Bábelnétől, hogy a magyar műszaki alakulatok aláaknázták az újpesti vasúti hidat. Bábelné ezt egy óbudai textilmunkásnőtől tudta meg, aki átjárt az Angyalföldre, amíg megtehette. Ezt az asszonyt a megduplázott hídőrség egyik jóindulatú katonája figyelmeztette: „Vigyázzon, asszonyság, ne járkáljon többé ezen a hídon, mert bármelyik pillanatban robbanhat. De ha mégis muszáj, akkor alakulatom parancsnokától kell engedélyt kérnie. Ő az angyalföldi állomáson tartózkodik, a régi temetővel szemben." Szabó Piroska azonnal elment az angyalföldi állomásra, mert tudni akarta, ki a robbantóala-

* Piller valóban méltónak bizonyult a bizalomra.

kulat parancsnoka. Ott azonban csak annyit tudott meg, hogy a parancsnok helyettese, egy főhadnagy, az újpesti Víztoronynál tartózkodik. Piroska szíve nagyot dobbant: „Tehát a Víztornyot is felrobbantják" – gondolta.

Elhatározta, hogy szétnéz a Víztorony körül. Vöröskeresztes és zöldkeresztes karszalag volt a táskájában. Ez utóbbit tette föl, hogy simábban átcsússzon az esetleges igazoltatók gyűrűjén. Nagyon sietett az Anonymus utcán, a Tó utcán, a Gömbös Gyula utcán át a Víztoronyhoz. Ott két szuronyos őrt talált. Habozás nélkül megszólította az egyiket:

– A bátyámat keresem – mondta. – Úgy tudom, a maguk alakulatánál szolgál. Szabó János a neve.

– Te – szólt az őr a társának –, van nálunk valami Szabó János nevezetű?

– Nálunk nincs ilyen – hangzott a válasz. – De a rajvezetőnk talán tud róla. Kérdezze meg őt.

– És hol találom meg a rajvezetőjüket?

– Menjen át Palotára – magyarázta készségesen a katona. – Háromszáz méternyire innét talál egy kocsmát a Horthy Miklós út és a Pázmány utca sarkán, ott szállásol a rajunk.* De az utca felől nem tud bemenni, mert le van húzva a redőny. Csak az udvaron át éri el őket.

Piroska megköszönte az útbaigazítást és jól kilépve átment Rákospalotára. Egykettőre megtalálta a szóban levő kocsmát a villamos átjáróhíd mellett. Keskeny aszfaltjárda húzódott a saroképület mindkét utcai oldalán. Bejutott az udvarra, ahonnét 4-5 lépcső vezetett az elöl nyitott, de fedett teraszra. Innét nyílott az ajtó egy kisebb helyiségbe, ahol a puskákat őrizték. Jobbra, a másik szobában tanyázott a raj. A katonák fekhelye a padlóra helyezett szalmazsákok sora volt.

– Szabó Jánost keresem – szólt Piroska az asztal

* Ezt az épületet azóta az új felüljáró miatt lebontották.

körül ülő négy katonához. – Meghalt az apánk, ezt tudatnom kell vele . . .

– Nálunk nincs Szabó János nevű honvéd – mondta a raj parancsnoka, egy tizedes. – Másutt kell keresnie.

– Pedig ő azt írta, itt van – állította Piroska. – Még azt is megtudtuk tőle – mert megüzente –, hogy ma este felrobbantják a Víztornyot.

– Aláaknáztuk, ez igaz – bólintott a tizedes. – Nem titok, hiszen a környék lakosságát figyelmeztetni fogjuk. De parancsot még nem kaptunk rá.

– Szeretnék beszélni a főhadnagyukkal, őt hol találom?

– Odébb innét, a harmadik házban, a Horthy Miklós úton. Mit akar tőle? Csak nem egy újabb küldöttséget akar hozzávezetni? Eddig már több környékbeli asszony zavarta. Arra akarják rávenni, hogy hagyja békén a tornyot. Maga zöldkeresztes nővér, ahogy látom, tehát hatósági személy. Tudhassa, hogy a felsőbbség intézkedései megmásíthatatlanok . . .

Piroska nem erőltette tovább a beszélgetést a tizedessel. Megtudta, amit tudni akart. Sietősen távozott és felkereste a főhadnagyot, Komoróczy Egont, akinek a nevét a tizedes megmondta. Komoróczy szállásadónője, egy feltűnően csinos, fiatal asszony, gyanakodva fogadta Piroskát. Firtató modora sokat mondott a tiszthez fűződő kapcsolatáról. De a zöldkereszt megnyugtatta, hivatalos látogatónak nézte Piroskát és bevezette a főhadnagy szobájába.

– Egon, keresnek – mondta és visszavonult.

Piroska kettesben maradt a tiszttel, aki egy kis méretű bőrönd tetejét éppen lezárta. Középkorú, bajuszos, borotvált férfi volt a főhadnagy, tartalékos tiszt, ami az ilyenekről lerí. Kevésbé szögletesek, nem adjusztált az egyenruhájuk és a szóhasználatuk sem jellegzetesen kincstári.

– Mi a kívánsága? – kérdezte. – Ki maga?

– Zöldkeresztes nővér vagyok. A jó isten szerelmé-

re kérem, hallgasson meg, főhadnagy úr. Én ugyanis – felelős vagyok a környék lakóinak egészségügyi helyzetéért. És a mai körutamon felháborodott asszonyokat találtam. Elmondták, mi készül a Víztorony ellen.

Komoróczy bosszúsan vonogatta a vállát:

– Már közöltem velük, hogy semmit sem tehetek értük. Nézze, én nem vagyok hivatásos katona, én mérnök vagyok s építeni szeretek, nem rombolni. De a parancs az parancs.

– Bocsássa meg naivságomat – kérlelte Piroska a főhadnagyot –, de én azt hiszem, némelyik parancsot meg lehet tagadni, ha az sok ártatlan ember életét fenyegeti. Márpedig a Víztorony pusztulása katasztrófát jelentene. Magyarázzam, miért?

Komoróczy idegesen cigarettára gyújtott.

– Megértem az aggodalmát, hiszen zöldkeresztes nővér. Én meg katona vagyok és a parancsnak engedelmeskednem kell. Képtelen ezt belátni?

– Mindent belátok, csak azt nem, hogy erkölcsös dolog fölösleges szenvedéseket okozni a népnek. Újpest népe nem maradhat víz nélkül. Minden kút fertőzött, s ha a Víztorony tönkremegy, szomjazni fognak az emberek – gyerekek, nők, öregek és elkerülhetetlenül kitör a járvány. Ön magyar ember, hallgasson becsületes magyar szívére. Ha felrobbantja a tornyot, ezzel nem a hamarosan bevonuló szovjet csapatoknak árt – akik majd tovább mennek –, hanem az itt lakó népnek. Nem nélkülözhetik a vizet.

– Tudom. Tartalékoljanak. Éjfélig biztosan működik még a torony. Addig gyűjtsenek maguknak annyi vizet, amennyit csak tudnak. Töltsék meg a teknőket, fürdőkádakat, mosófazékokat, üvegeket. Segítsenek magukon.

– Mégis, ha szabad kérnem...

– Nem. Ne kérjen tőlem semmit. Nekem most vissza kell térnem az angyalföldi pályaudvarra, a stábomhoz. Csak annyit tehetek magukért, hogy közlöm

kívánságukat és aggodalmaikat Mátéfy Döme századossal, a parancsnokommal. De sajnos, előre megmondom, ne reménykedjenek. Mátéfy hivatásos katona, előírásosan fegyelmezett és hajthatatlan.

– Mondanék még valamit...

– Fölösleges. Ne tegye. Kérem, most már távozzék!

Piroska belátta, itt semmi keresnivalója nincs már. Pontosan fel tudta mérni a főhadnagy lelkiállapotát, azét a polgárét, akitől távol áll minden függelemsértés. Ez a főhadnagy – gondolta Piroska – bizonyára jól tudja, miről van szó. És ha csupán rajta állana, nem engedélyezné a rombolást. Ránevelték azonban a hatalom iránti feltétlen engedelmességre. És ráadásul fölesküdött. Ez pedig fogva tartotta a korabeli intelligencia nagyobbik részét. És a „rang" tisztelete is. Az a tanító, tanár, tisztviselő, közalkalmazott, aki egy vagy két aranycsillagot – hatalmat – kapott, kicserélt lelkű emberré vált. Elbódította lelkiismeretét az a változás, hogy parancsolhatott, hogy vigyázzba álltak előtte, holott azelőtt ő leste ugyanígy főnöke parancsát.

Piroska rohant a Palóc utcába. Ott ezúttal Szemelka Ernő volt az ügyeletes ÚTB-tag. Közölte vele felfedezését azzal, hogy nyomban értesítse róla Földes Lászlót és Andrásfi Gyulát. Ezután egy kosarat kért Hajdú Andrástól, s belé kenyeret, egy-két doboz konzervet, egy-két doboz cigarettát, meg egy kis üveg pálinkát. Kész terve volt, ennek kellékeit szedte össze.

– Most pedig kinézek az angyalföldi pályaudvarra. Ha szerencsém van, megtudok egyet-mást Mátéfy Döme századosról és a terveiről. Fecsegő katona mindig akad, s ha keveset mond is, el lehet igazodni rajta.

Végigment az István úton, a Pozsonyi úton, áthaladt az aluljárón a Béke útig, ahonnan lépcső vezetett fel a vasúti sínekhez és az angyalföldi állomás főépületéhez. Kellemes meglepetéssel vette tudomásul, hogy igazoltatókkal nem találkozott sehol. De a baljós néptelenség idegesítette. Már éppen indulni készült

a lépcsőkön fölfelé, amikor meglátta, hogy egy katona közeledik feléje. Hatalmas gyékényszatyor lógott a vállán, szakácsfélének látszott, aki felvételezni megy valahová. Amikor egymás közelébe értek, a középkorú katona rámosolygott Piroskára és megkérdezte:

– Mi van a kaskában, menyecske?

– Kenyér, szalonna, konzerv, cigaretta és egy kis szíverősítő. Szabó Jánosnak viszem, az öcsémnek, aki itt szolgál a robbantóknál. Nem ismeri véletlenül? Magas, jóképű, barna fiú. Hajdúszoboszlói.

– Nem ismerem az öccsét, pedig a „robbantóknál" szolgálok magam is. Ladányban lakok, de magam is szoboszlói vagyok. Mikor járt utoljára Szoboszlón?

Piroska megkezdte a játszmát:

– Két napja. De sikerült átjönnöm.

– Át? A fronton? – ámult a katona.

– Úgy ám. De hiszen magának tudnia kell, hogy mozog a háború, ide-oda kajtatnak a csapatok, és mindig van rés, amin át lehet csúszni...

És sietősen folytatta:

– Szeretném magammal hazavinni az öcsémet.

Nagyot füttyentett erre a katona. Feszülten figyelt.

– Arrafelé már vége a háborúnak – újságolta Piroska. – Ami kár történt, azt helyrehozzák, mert Debrecenben már magyar nemzeti kormány van és az intézkedik. Jó dolog a béke.

– Az áldóját – csodálkozott egyre a katona.

– Mi maga civilben? – érdeklődött Piroska.

– Rakodó a csepeli szabad kikötőben.

– Szervezett munkás? Beiratkozott a szállítómunkások szakszervezetébe, ugye?

– Be bizony.

Piroska gyors, élénk hangon folytatta:

– Én is szervezett munkás vagyok, textiles. Remélem, tudja, hogy a szervezett munkásoknak össze kell tartaniuk. Maga is segíthetne nekünk.

– Ugyan, miben?

– Hát, például, megakadályozni, hogy az alakulata felrobbantsa az újpesti vasúti hidat.

– Ezt egyedül Mátéfy százados akadályozhatná meg, a parancsnokunk – felelt komolyan a katona. – De ő fene szigorú ember, aligha fogja megtagadni a parancsot, ha megkapja.

– No, és ha *baleset* érné ezt a századost?

– Hogy érti ezt? – hökkent meg a katona.

– Hát csak úgy, hogy maga, meg egy-két értelmes bajtársa megkérdezhetné Mátéfy századost, mi ér többet: egy robbantóparancsnok élete, vagy egy nagyon de nagyon fontos vasúti híd?

Egy szót sem mondott erre a katona, de a hallgatása nem ellenséges érzéseket takart. Lavinaszerűen elindult benne egy heves érzelmi folyamat, ami rendkívüli időkben gyakori az emberek életében. Gyorsan születnek ilyenkor az elhatározások, fontolgatások nélkül, amit az magyaráz, hogy csírájában létezett már valahol a tudat mélyén. Piroska megsejtette, mi játszódik le a katonában és bátorította:

– Igazi hőstett lenne a robbantás megakadályozása és a debreceni kormány nagyon hálás lenne érte. Nekem elhiheti, hiszen a kormány – küldötte vagyok. Hallgasson rám, beszéljük meg a dolgot. Hasznos tanácsokat kaphat tőlem...

A katona kelletlen arcot vágott:

– Férfimunkát csak férfiakkal lehet megbeszélni.

– Ezen ne múljék – fogta szaván a katonát Piroska. – Összehozhatom magát az alkalmas férfival. Mikor és hol találkozhatnának? Sürgősen, persze...

Némi tűnődés után a katona elfogadta Piroska ajánlatát.

– Nem bánom – mondta –, legyen úgy, ahogy akarja. Istenverte rossz ember a mi századosunk, gyűlöli az egész alakulat, kétszer már rá is lőttek, de a fenedisznó alak mindig megmenekült. Ideje lenne elintézni őt. No maradjunk abban, hogy én most elmegyek felvételezni a depóba. Úgy három óra tájban megint

itt leszek. Előbb aligha, mert a tiszti depóban kényelmesek a kiszolgáló trógerek és a felvételezők mindig sokan vannak. A gazdáik buknak a finomságokra. Szóval, háromkor itt leszek, hacsak addig pofon nem csap valami lövedék. Mert előfordulhat. Hogy megismerjem az illetőt, akit ideküld, tartson a kezében egy levelet, és kérdezze meg tőlem, hol itt a legközelebbi postaláda. Ha pont háromkor nem lennék itt, akkor nekem valami okból lőttek. Na én megyek... Aztán: ahogy megbeszéltük...

Piroska felajánlotta neki a kaska tartalmát, de a katona csak a szeszt fogadta el, aztán elindult a Béke tér felé. „Csak baj ne érje" – aggódott Piroska. Visszasietett a Palóc utcába. Ott üzenet várta: menjen a Munkásotthonba. Ott, a kapu előtt egy Botond típusú katonai gépkocsi állt, amiről egy páncéltörő ágyút vittek be az Otthon udvarára. Piroska alaposan meglepődött.

– Mi ez? – kérdezte Lakatos Bélát, aki várt rá.

– Tamics Jenő hozta Rákospalotáról a gépkocsit is, az ágyút is – mondta Lakatos. – Ők zsákmányolták Palota határában, s átengedik nekünk.

– Tamics nálunk marad?

– Nem. Más fogalmai vannak a partizánharcokról. Visszamegy és a saját alakulatában harcol tovább.

Piroskát nem a teljes ÚTB várta. Csak Földes László, Kovács Gyula, Lakatos Géza és Andrásfi voltak jelen. Meghallgatták a beszámolót, ismerni akartak a Víztorony és az angyalföldi pályaudvar helyzetéről minden megtudhatót. Később megjött Németh János is. Amikor aztán teljes képet kaptak Piroska felfedezéséről, megvitatták, mitévők lehetnek. Az világos volt előttük, hogy kísérletet kell tenniük mindkét objektum megmentésére. Most érkezett el a „bizonyítás" ideje, az, hogy az eredeti céljuk, menteni a nagy értékek közül, ami menthető, megvalósítható-e? Roppant izgalom fogta el őket, de azért a szavakkal takarékoskodtak. Igyekeztek eldönteni, mi legyen a sor-

rend. Híd és Víztorony, vagy Víztorony és híd? Be kellett látniuk, hogy a Víztorony megmentése kevesebb előkészületet igénylő feladat, mint a hídé. És az is vitán felüli volt, hogy az erősen őrzött híd megmentésének egyetlen reális útja-módja van: rábírni Mátéfy Döme századost a parancs megtagadására. Minthogy a rá vonatkozó információk kizárták a sima rábeszélés lehetőségét, csupán két eshetőség maradt: kiemelni századából a parancsnokot és kényszeríteni a robbantószerkezet hasznavehetetlenné tételére. Ez esetben a parancsot más sem hajthatná végre, de ez csak későn derülne ki; a másik lehetőség – ha az első semmiképpen nem valósítható meg – Mátéfy százados fizikai likvidálása.

– Ami a Víztorony megmentését illeti, ennek tervét már elkészítettük – közölte Piroskával Földes. – De a másik feladat megoldásához jó lenne beszélnünk a szoboszlói katonával. Ha ő valóban szervezett munkás, akkor szüret. De mindenképpen pontos értesüléseket kell kapnunk tőle arról, hol található a százados, és milyen úton közelíthető meg. Azt javasolom, hogy Barkász és Tóth Mihály menjenek el a találkozóra. Barkász mint főhadnagy, viszi a tekintélyt, Tóth Misi pedig a bizalmat. Bízom benne, hogy ez a kettő hatni fog ismeretlen barátunkra . . .

– Remélem én is – mondta Andrásfi. – De nekem úgy tűnik, mindkét feladatot még ma éjszaka meg kell oldanunk. Hátha holnap már késő lesz . . .

Ebben valamennyien egyetértettek.

Késő délután Földes újabb jelentéseket kapott a civilgárdától. Andrásfiné arról számolt be, hogy a Baross utca–Fóti út–Váci út háromszögben újabb német csapatok vonultak fel és védelemre rendezkednek be. Némethy Aranka a Wolfner pályától egészen az URAK pályáig portyázott. Ő is hasonló megfigyelést tett. Eszerint a németek elszánták magukat az utcai harcokra. Andrásfi Dezső és Benyovics Laji

a német parancsnokságot, a kórházakat, és az Apolló-házat figyelte meg. Élénk sürgést-forgást tapasztaltak. Német és nyilas fegyveresek érkeztek a városba, a kórházakból pedig megkezdték a súlyos betegek elszállítását. Előbb a Baross utcai városi kórházat ürítették ki, majd az Árpád útit, a Károlyi és a Stefánia kórházakat. Mindez arra vallott, hogy a németek utcai harcokra készülnek. E kilátás ismeretében kétszeresen sürgőssé vált a Víztorony és a vasúti híd aknáinak hatástalanítása.

Földes önként jelentkezőkből állította össze a „Víztorony-akció" résztvevőinek kis csapatát. Tizenegy partizánt vett Földes László maga mellé. Ezek: Kovács Gyula, Lakatos Géza, Faludi György, Bán Tibor, Vészi Béla, Karpelesz László, Kalocsai István*, Povázsai György, Trencz Gyula, Tajti Sándor és Papp Nándor, a sofőr. Földes részletesen ismertette a tervet, s ellenőrizte, mindenki tisztában van-e a tennivalójával. Ezután valamennyien felkapaszkodtak a Botondra és a Víztoronyhoz robogtak.

Hét órára járt az idő, sűrű köd ereszkedett a városra. Úgy rémlett, mintha sokkal közelebbről hallatszana az ágyúdörgés, mint egy nappal korábban. Óvatosságból a Viola utca sarkán állt le a Botond, onnét lehetőleg zajtalanul lépegetve közelítették meg a tornyot az Árpád út és a Deák utca keleti végének találkozásánál levő terecskén. Akkor még magasra nőtt, sűrű bokrok vették körül a tornyot. Földes csapata jobbról-balról egyszerre ért az építmény bejáratához, amely a vasúti sorompó felé nyílott. Megrohanták és lefegyverezték a két őrt. Földes látva rémületüket, megnyugtató hangon szólt hozzájuk:

– Ne féljenek. Mi a nevük?

– Maxim János, honvéd – mondta az egyik.

* Váradi Sándor ekkor még Karpelesz László papírjait használta, Váradi Jenő pedig Kalocsai István néven szerepelt.

– Nagy Barnabás, honvéd – mondta a másik.
– Mi a rajparancsnokuk neve?
– Dávid János, tizedes.
Földes intézkedett: Bán Tibort és Faludi Györgyöt állította a két lefogott őr helyébe.
– Itt maradtok mindaddig – parancsolta –, amíg vissza nem jövünk. Ha bármi rendkívüli történne, mindketten leadtok egy-egy lövést.
Ezután közrefogták Maxim Jánost és Nagy Barnabást, és elindultak velük a szállásukra. Kovács visszament a Botondért és követte őket. Vonatok már régen nem jártak, a sorompót nem engedték le többé, akadállyal nem kellett számolniuk. Minden úgy történt, ahogy kitervelték. A köd egyre sűrűsödött, szinte percegett, eltakarta a halkan berregő Botondot és őket magukat is. Egykettőre odaértek az 55-ös villamos felüljárója melletti kocsmához, a műszaki raj szállásához. Behatoltak az épületbe – amelynek tervrajzát Piroskától megkapták –, az előtérben összeszedték a fegyvereket és beléptek a hajdani kocsmai ivóba. Csak egy homályosan égő lámpa világított a középre helyezett asztalon. Két katona ruhástól aludt a szalmazsákján, a másik kettő az asztalnál ült fáradtan, álmosan, bóbiskolva. Földes rájuk fogta a revolverét:
– Senki ne moccanjon!
Mind a négy katona mégis talpra ugrott. De amikor meglátták a rájuk meredő puskacsöveket, megmerevedtek. Földes a nevén szólította a raj parancsnokát:
– Dávid János tizedes és maguk többiek: ne citerázzanak. A maguk számára a háború véget ért. Mi a debreceni magyar nemzeti kormány katonái vagyunk, és semmi bántódásuk nem esik, ha engedelmeskednek parancsainknak. Megértették?
– Meg.
– Nagyon helyes. Nos, Dávid János, hol tartózkodik most a parancsnokuk, Komoróczy Egon főhadnagy?

– Nem tudjuk. Dél óta nem láttuk. Nincs a szállásán se, ahol már kerestük. Pedig azt jelezte nekünk, hogy még ma éjjel aláaknázzuk a Postát, a Phöbust, a Vízmű gépházát és a Chinoint.

– Maguk, hatan?

– Komoróczy főhadnagy úr szakértő. Végtelenül gyors a keze.

– Hol tartják a robbanóanyagot?

– Künn a gangon.

– Itt a házban? És a gangon? De a fenébe is, tizedes, mit gondol, mi történne magukkal, ha egy belövés éppen a gangra pottyanna?

Dávid tizedes fáradt arcán egyetlen izom se rezdült. Komor, színtelen hangon felelt:

– Lutri az egész. Megszoktuk, hogy bármelyik pillanatban a levegőbe röpülhetünk. Ostobaság félni, mert annál rosszabb. Abba bele lehet háborodni.

– Mekkora a súlya a dinamitkészletüknek?

– Lehet vagy két mázsa a hozzávaló cuvaksszal együtt. Drótok, ez az, hiszen tetszik tudni . . .

– Ki maguk között a képzett tűzszerész?

– Én – felelt a tizedes.

– Akkor maga most velünk jön és felszedi a Víztorony aknáit. Aki segíteni tud magának, azt hozza magával.

Csend támadt. Feszültséggel teli némaság. Dávid és a katonái riadtan néztek egymásra. Egyikük, az őrvezető, aki mindeddig hallgatott, most remegő hangon megszólalt:

– Csak a főhadnagyunk ismeri a bekötéseket. Elég egy hibás nyúlkálás, és repülünk a toronnyal együtt.

– Hja, barátom, nem majális a háború.

Dávid tizedes összeszedte magát. Kísérletet sem tett a szabadkozásra. Azt mondta az őrvezetőnek:

– Frommberger, te velem jössz.

Földes László megparancsolta a tűzszerészeknek, hogy a robbanóanyagot és a „cuvakszot" rakják fel a Botondra. Gyorsaságot követelt. Váradit és Bánt

azzal bízta meg, hogy a másik négy katonát, név szerint Tuba Zoltán őrvezetőt, Nyiri József, Maxim János és Nagy Barnabás honvédeket kísérjék a bázishelyre (nem mondta ki a *Munkásotthon* szót). Váradi Sándor és Bán Tibor nyomban elindultak a „foglyokkal" végig a Pázmány utcán a Zápolya utcai átjáróig. Ott mentek át Újpestre, hogy aztán a Temesvár utca, a Tó utca és a Virág utca vonalán megérkezzenek a Kolozsvári utcába. Földes és a partizánok Dávid tizedessel és Frommberger őrvezetővel a Víztoronyhoz vonultak. Gyalogszerrel mentek, a Botond megint csak követte őket. A tetthelyre értek. Földes állandóan a kezében tartotta a pisztolyát. Ráparancsolt a tizedesre:

– Lásson hozzá.

Dávid zseblámpával dolgozott. Lassan. Talán túlságosan óvatos volt. Frommberger zihálva lélegzett, mint akit halálra kergettek és fuldoklik a kimerültségtől. Időnként, amikor a fény Dávid tizedes arcát érte, viaszsárgának, merevnek, élettelennek látszott. Kovács és Lakatos közvetlenül Földes mellett álltak, a többiek körülvették a tornyot, elhelyezkedtek a bokrokban, lövésre készen tartották puskájukat. Valamennyien számoltak minden lehetőséggel. Kovácsnak időnként olyan érzése támadt, hogy Dávid tizedes nem egészen bizonyos a dolgában. Meg-megállt a keze, tűnődött, tanakodott önmagával. Földes gyakran megnézte az óráját, de egy szót sem szólt. Lakatos egészen halkan fütyörészett. Egyszer aztán a tizedes felegyenesedett, köpenye ujjával megtörölte a homlokát.

– Sikerült – mondta.

Földes ismét rávilágított saját zseblámpájával az órájára és csendesen, elégedett hangon megjegyezte:

– Pontosan másfél óráig tartott.

Mindent felraktak a Botondra és visszatértek a Munkásotthonba. Útközben senki sem beszélt. Nem óvatosságból hallgattak, hanem azért, mert a végigélt

nagy izgalom még az idegeikben bujkált. Csak egy órával később mondta Povázsai halkan Trencznek:

– Egyszer golyót kapni, az semmi... De másfél órán keresztül egyfolytában várni a halált – áh – ez fene ronda dolog...

Barkász Zoltán és Tóth Mihály „üres kézzel" tért vissza a ladányi emberrel tervezett találkozóról. Felrúgva a konspiráció minden szabályát, másfél órán át várakoztak a gyékényszatyros katonára. Nem jött. Aztán Barkász megint csak „megfeledkezett a jó modorról", azaz Tóth Mihály enyhe tiltakozása ellenére „körülnézett" a pályaudvaron. Mind a tizenkét – vagy még több vágányon – indulásra kész, megrakott vagonok sorakoztak. „Úgy látszik, nincs elég mozdonyuk – gondolta Barkász. – De amíg ezek a vagonok nem kerülnek át a budai oldalra, aligha robbantják fel a hidat." Megközelítették az egyik raktárt, vesztükre. Mialatt sorra vették, mit halmoztak fel ott a németek, valaki rájuk zárta az ajtót. Kénytelenek voltak kibontani a raktár hátsó deszkafalát. Mindez sok időt emésztett fel, s csak hét óra után keveredtek vissza a Munkásotthonba.

Földes keményen megrótta Barkászt, amiért megszegte a parancsot és szükségtelenül kockáztatta Tóth Mihály és a maga életét. A ladányi cekkeres katona elmaradása veszteség volt, hiszen sok mindenről tájékoztatót adhatott volna. Szerencsére lenn a pincében várt a sorára az a hat műszaki katona, akit a Víztorony-akció juttatott a kezükre. Földes egyenként kihallgatta őket. Sorra megkérdezte mindegyiktől, hány éves, mi a foglalkozása, van-e családja. Kiderült, hogy közülük négy falusi ember. Ezek egytől egyig középkorúak voltak, nősek, családosak, s a műszaki alakulatban a segédmunkát végezték. Földesnek arra a felszólítására, hogy álljanak be a partizáncsapatba, némi gondolkodás után igenlő választ adtak.

Értékes felvilágosításokat Dávid tizedes és Fromm-

berger Tibor őrvezető adott. Elmondták, hogy az alakulat velük együtt hetven főből áll, és a pályaudvar egyik barakkjában lakik. Mátéfy százados és Komoróczy főhadnagy a barakk közvetlen közelében levő emeletes épületben kapott szobát. Dávid lerajzolta a pályaudvart, a vázlaton feltüntette a síneket, épületeket, bunkereket. Arra a kérdésre, hogy Mátéfy százados milyen ember, Dávid tizedes válaszolt:

– Komisz. Fene szigorú. Lerágja a katonákról a húst.

– Nem fél, hogy egy „eltévedt" golyó móresre tanítja?

– Mátéfy százados kutya kemény ember, nem fél az senkitől az égvilágon. Nincs előtte tekintélye se embernek, se golyónak. Persze, örökké iszik és a szivar sohasem hiányzik a szájából. Együtt van a német tisztekkel, ugyanabban az épületben. A németek szeretik, mert italt és kurvát szállít nekik dusadoszt. De a saját katonái félnek tőle és utálják.

– Mit gondol, Dávid, van lehetőség a vasúti híd felrobbantásának megakadályozására?

– Van, de csak egy esetben.

– Éspedig?

– Foglyul kell ejteni a századost meg a főhadnagyot, és el kell hozni a szobájukból azt a borítékot, amely a robbantás idejére vonatkozó felsőbb parancsot tartalmazza.

– No és maga szerint miképpen lehetne a százados közelébe férkőzni?

– Megint csak egyféleképpen. Le kell fegyverezni a barakkban alvó legénységet, ki kell emelni közülük Szakács Pál szolgálatvezető őrmestert. Azért őt, mert ő az egyetlen, akinek belépési joga van a téglaépületbe. Namármost, én azt hiszem, Szakács őrmestert rá lehetne kényszeríteni a dologra.

Földes megismételte a tizedes véleményének lényegét:

– Tehát behatolni a legénységi barakkba, lefegy-

verezni a legénységet, kiemelni közülük Szakács őrmestert, s végül vele együtt rátörni a két tisztre – a borítékért. No és ha a százados lő vagy ordít? Nem kaphat segítséget a németektől ugyanabban az épületben?

– Minden a szerencse dolga – szólt a tizedes. – De a körülmények nem rosszak. Először is a százados meg a főhadnagy szobája a földszinten van, mindjárt a bejáratnál. Másodszor a százados este nyolc után eddig még mindig holtrészeg volt és ruhástól feküdt az ágyán. Miért lenne ez most másként? Szerintem több bajt okozhatnak a pályaudvari őrök.

– No lám. És hol vannak ilyenek?

– Van őrség a Göncöl utca végén, ott, ahol az újpesti Apponyi utca kezdődik; és van őrség a pályaudvar bejárati részén, a Szent László utcánál. E két őrség között sötétedéstől virradatig járőr ingázik. És persze a bunkerekről sem szabad megfeledkezni. Őr áll a mi barakkunk ajtaja előtt is. De aki ismeri a jelszót, annak nincs nehéz dolga.

– Mit gondol – kérdezte Földes –, az újpesti régi temető felől nem lenne könnyebb a pályaudvar területére nyomulni?

– Nem lenne könnyebb, mert azt az oldalt, végig a Dugonics utca gyepes, elhagyatott részén, sűrűn telerakták tányéraknákkal. Legokosabb nyugat felől érkezni, mert ahhoz a részhez esik közelebb a mi alakulatunk barakkja és a százados szálláshelye is...

– Mondja, Dávid, hajlandó velünk jönni és segíteni nekünk?

Dávid bólintott:

– Ha már kimondtam az á-t, ki kell mondanom a b-t is. Örömömre szolgálna, ha Mátéfy századost elvinné az ördög a pokolba. Ismétlem, nincs a mi alakulatunkban senki, aki érte akár csak egy szalmaszálat is odébb tenne. Ritka mocsok alak ez a tiszt, nem érdemel sajnálatot.

Földes, Lakatos és Kovács részletesen megbeszél-

ték az akció tervét, s úgy határoztak, megfogadják Dávid tizedes tanácsait. Eszerint az Apponyi utca felől közelítik meg a pályaudvart – éjfél tájban. Két rajnyi erővel mennek a helyszínre. Az egyik raj a Botondon, a másik gyalog. Ez az utóbbi természetesen előbb indul. Mindkét raj találkozik az Apponyi utca és a Dugonics utca sarkán. Ott kell leállania a Botondnak is.

Következett a csoport összeállítása. Senki sem akart kimaradni az akcióból. Végül úgy döntöttek, hogy Mórócz Győző, a szolgálatvezető, Barkász Zoltán, Tóth Mihály, az öt „víztornyi" és még néhány partizán nem tart a többiekkel. De a rajvezetők és helyetteseik mind mennek. Földes eleinte Váradi Sándort sem akarta magával vinni, ő azonban dühösen tiltakozott:

– Legyen már elég abból a legendából, hogy én itt szakács vagyok. Nem számítom magamat annak. Veletek akarok tartani.

– Ne bolondozz, Sanyi! – szólt Földes tréfás hangon. – Hol az istenben találnánk hamarjában olyan jó géhást, mint amilyen te vagy? Kit állítanék a helyedbe, ha egy géppisztolysorozat kettéfűrészelne a pályaudvaron? Maradj te csak a körletben. Te naponta éppúgy kiviszed a bőröd a vásárra, mint mi valamennyien. Semmivel sem vagy kevésbé hős, mint azok, akik most velem jönnek.

Váradit végül mégis besorolta, mert makacsul követelte jogát a veszélyesnek ígérkező nagy vállalkozásban való részvételhez. Hideg éjszaka volt. Éjféltájban dérré fagyott a köd, mindent belepett a hóharmat. Földes jobban szerette volna, ha megmarad a köd, de volt előnye a nagy hidegnek is. Úgy gondolta, mindegyik őr védett helyre húzódik, és az ingázó járőrt pedig messziről észrevehetik. Egyébként felhőtlen volt az égbolt, a hold magasan fenn világított a fejük felett. Valahol nagy erejű fényszórókkal pásztázták a látóhatár szélét és veszettül működtették a Boforcokat. Keresték a Ratákat.

Valamennyien bíztak vállalkozásuk sikerében.

Rendben találkoztak az előre kijelölt helyen. Minden azon múlott, valamelyik őr nem csap-e lármát, mielőtt a barakkhoz érnek. Ha ezt a buktatót elkerülik, akkor a további már simább ügy. Földes bizonyos volt benne, hogy még egy századnyi katonát sem túlságosan nehéz lefegyverezni, ha ezek szűk helyre szorulnak össze. Igazi szerencséjük akkor lett volna, ha egy hosszan tartó légitámadás miatt a barakk legénysége a föld alatti óvóhelyre szorul. De ez a szerencse elkerülte őket.

Földes, Lakatos és Dávid léptek a pályaudvar területére elsőnek. Utánuk Makora sietett és odaosont a bejárattól jobbra eső egyszemélyes bunkerhez. Üresnek találta. Őrnek se híre, se hamva, amit nem tudtak mire magyarázni. De idő sem jutott rá. Dávid kapta azt a feladatot, hogy a barakk bejárata előtt álló őrt egyedül ő közelítse meg. Köszöntse mint ismerőst. És mondja azt, azért nem tudja az új jelszót, mert most tér vissza a vezénylésből, amit a szolgálatvezető igazolhat. Földes nyomon követte Dávidot, akiben megbízott ugyan, de a revolverét mégis lövésre készen tartotta. Semmi bonyodalom. Dávid lefogta az őrt, s a partizánok egy másik barakk árnyékából előreözönlöttek.

Eddig minden elképzelésük bevált.

Dávid és Földes hasra fektették a lefegyverzett őrt és bekötötték a száját. Ráparancsoltak, ne merjen moccanni, mert golyót kap. Karóczkait és Bocsik Istvánt mellette hagyták, hogy ügyeljenek rá. Következett a barakk megrohanása. Mint minden korabeli katonai barakk, ez is egykaptafára készült. Egy kisebb előtér választotta el a belépőt a nagyobb tértől, a hodálytól, ahol a fekhelyeket helyezték el két sorban. Hosszúkás „terem" tárult fel Földesék előtt, megrakva emeletes ágyakkal. Mindegyik ágy végén egy-egy kampón a puskák lógtak. Jobb lett volna, ha a fegyverek egy helyen vannak a fegyvertartó állványon,

mert így körülményesebb feladattá vált összeszedésük. Bizonyos távközökben egy-egy viharlámpa égett, alaposan lecsavarva. Kellemetlen petróleumbűz és nehéz szagok keveredtek a levegőben. Megszámlálni az alvókat nem lehetett. Nem jutott rá idő. Földes úgy érezte, legalább hetvenen vannak együtt. Ez bizony számottevő tömeg volt. Szerencsére egyetlen katonát sem találtak ébren, még a napost se, akinek pedig ez kötelessége lett volna. Földes megvárta amíg Vészi, Trencz, Faludi, Kovács, Lakatos végigsuhannak az ágyak közötti keskeny folyosón. Előre megbeszélt tervként ők meg az utánuk nyomulók a lehető leggyorsabban összekapkodták a fegyvereket. Birtokolták a terem végét, közepét és elejét. Földes csak ekkor kiáltott:

– Ébresztő! Föl! Ellenőrzés!

Az álmukból felriadt katonák felültek az ágyukon. Hatott rájuk az „ellenőrzés" szó. Régen kaptak ugyan éjszakai tiszti vizitet, de azt hitték, most ilyesvalami történik velük. Mindenesetre a rajtaütés tökéletesen sikerült. Néhány hétalvó kivételével valamennyi katona felébredt és kíváncsian várta, mi fog történni. Legtöbben felöltözötten – de köpeny nélkül – feküdtek az ágyukon. Ekkoriban a katona sohasem vetkőzött már le, mert minden pillanatban készen kellett állania a nagy riadóra és a rákövetkező bombázásra. Ilyenkor a gyors menekülés a bunkerbe az életet jelenthette.

Földes elégedetten látta, hogy a partizánok valamennyi fegyvert összeszedtek. Ekkor kiadta a parancsot, hogy mindenki feküdjön az ágyán hasra. Ellenállás nélkül engedelmeskedtek a kemény hangon kimondott parancsnak. Ellenállást senki nem tanúsított, a partizánok fellépése sokkszerűen hatott a műszaki alakulat minden egyes katonájára. Különben sem tudták felfogni, mi történik velük. Megadták magukat a sorsuknak, amiben jó adag felgyülemlett apátia is közrejátszott.

– Szakács őrmester, hozzám! – csattant ezután Földes hangja. – Gyerünk, gyerünk!

Hátulról lassan, bizonytalan léptekkel közeledett a szolgálatvezető. De még mielőtt Földeshez ért volna, kintről besietett Karóczkai.

– Baj van – súgta oda Földesnek. – Lőttek valahol néhányat, mi arrafelé néztünk, mire a lefektetett őr felugrott és elrohant az emeletes épület felé. Nem mertünk utánadurrantani, nehogy zajt csapjunk. De ez a fickó mindjárt ránk csődíti a németeket.

– Phő, a fene egye meg! – fakadt ki Földes mérgesen.

De nyomban belátta, olyan hiba történt, ami lehetetlenné teszi az akció értelmét. Most már képtelenség pisztollyal rákényszeríteni a szolgálatvezetőt, hogy Földest, Lakatost és Kovácsot kísérje a századoshoz. Talán még egy perc sem kell hozzá, és elszabadul a pokol. Kénytelen volt elrendelni a visszavonulást. De valóban az utolsó pillanatban.

Alig értek ki a szabadba, az emeletes téglaépület felől leadtak egy géppisztolysorozatot. Bizonyára riasztásnak szánták, mert a kelet-nyugati fekvésű barakk keleti oldalán tüzeltek, ahonnan a nyugati oldalon levőket semmiképpen nem találhatták el. A partizánok szétszóródtak. Zsákmányukat, a puskákat és géppisztolyokat feldobálták a Botondra, amely máris elindult visszafelé Újpestre, a Munkásotthonba.

Egy óra múlva Földes névsort olvasott.

Megállapította, hogy emberveszteség nélkül végződött a vállalkozás, amely azonban az eredeti célját nem érte el. Súlyos hiba volt a lefegyverezett őrt menekülni hagyni, ami semmiképpen nem következhetett volna be, ha megkötözik. Bosszantó volt ez a kudarc, mert az akciót jól szervezték meg, s mert csupán egy pillanatnyi tétovázás akadályozta meg teljes sikerét. Kárpótlásként szolgált azonban az értékes zsákmány, puskák és géppisztolyok, amelyekkel újabb partizánokat lehetett felszerelni. Ez a nap egy jeles

siker és egy fájdalmas kudarc napja volt: megmentették a Víztornyot, de a vasúti hidat nem.

Földes keveset aludt az éjszaka hátralevő részén. Reggel korán intézkedett, hogy az ÚTB rendkívüli ülésre gyűljön egybe. Ez kora délelőtt meg is történt. Földes beszámolt a két eseményről. Keveset beszélt a Víztoronyról, de annál többet az angyalföldi pályaudvaron elszenvedett balsikerről. Keserű hangon fejezte be referátumát:

– Eleinte minden a legnagyobb rendben ment. Sajnos, a végén elcsúsztunk egy borsószemen. Mátéfy százados a helyén maradt, a robbantási utasítást nem tudtuk elvenni tőle, ez pedig azt jelenti, hogy a híd sorsa betelt. Még egyszer aligha ismételhetjük meg az akciót, mert – nincs kétszer kutyavásár Budán. Mátéfy most már megháromszorozza éberségét, ebben bizonyosak lehetünk. Nem kis dolog az, hogy annyi lőfegyvert elhoztunk az alakulatától, ebből súlyos következmények hárulnak rá. De most legalább valami csekély ízelítőt kapott a partizánharc lényegéből. Sajnos, mi csupán kezdő partizánok vagyunk és az igaziaktól, a szovjet partizánoktól még nagyon sokat kellene tanulnunk . . .

Andrásfi igyekezett elejét venni a csüggesztő hangulatnak.

– Amit tehettetek, azt megtettétek – mondta meggyőződéssel. – Megakadályoztátok a Víztorony felrobbantását. Ez egymagában is igen komoly siker. És azzal, hogy a Víztorony-akció során két mázsa dinamitot zsákmányoltatok, lehetetlenné tettétek a Phöbus és a Chinoin elpusztítását, üzemképes maradt a vízmű gépháza, és ki tudja, mi mindent akartak még robbantásra előkészíteni. Aztán még valami motoszkál a fejemben. Miért tűnt el Komoróczy főhadnagy Palotáról és Újpestről a Víztorony felrobbantása előtt? Miért ne tételezhetnénk fel, hogy Szabó Piroska mégiscsak rádöbbentette, mekkora aljasság lenne végrehajtani a minden ízében erkölcstelen parancsot! Vál-

lalkozástokat én sikeresnek tekintem s azt ajánlom, ilyenformán szóljon erről a napiparancsod.

Andrásfi véleményét az ÚTB elfogadta. Ennek alapján Földes László a következő napiparancsot olvasta fel:

„Elvtársak! Partizánok!

Az Újpesti Területi Bizottság megdicsér benneteket a Víztorony megmentéséért és városunk valamennyi tisztességes polgára nevében köszönetet mond érte. Megdicséri Bábel Vincénét, mert éberségével felhívta Szabó Piroska figyelmét a súlyos veszedelemre. És megdicséri Szabó Piroskát, amiért személyi biztonságát súlyosan kockáztatva kibogozta a Víztorony elleni merénylet tervét s ezzel lehetővé tette a gaztett meghiúsítását. Dicséret illeti Dávid János tizedest és vele együtt mindazokat, akik a lezajlott két akciónkban közreműködtek. Sajnos, a vasúti hidat nem sikerült megmentenünk. Felhozhatnám mentségünkre azt a tényt, hogy ez a vállalkozás meghaladta az erőnket – mert valóban meghaladta –, de azért ha jobban ügyelünk, talán most teljesebb diadalról számolhatnánk be. Tanuljunk kudarcunkból, és ha ezt tesszük, jobban felvértezzük magunkat eljövendő harcainkra. Legyetek éberek, készüljetek!"

A Víztorony-akciót követő napon Lakatos Béla vezetett járőrt az István úton. Nem messze a gimnáziumtól megpillantott egy katonai teherautót, amely felügyelet nélkül rostokolt a járda mellett. Elhatározta, hogy „lefoglalja" a kocsit. De a sofőr magával vitte a motorkulcsot. Lakatos feltételezte, hogy a sofőr hazanézett a családjához vagy a szeretőjéhez, tehát a közelben tartózkodik. Valóban, a katona hamarosan kilépett abból a házból, amely előtt a kocsi állt. Lakatos megállította:

– Igazolja magát!

Zavar, sőt ijedtség fogta el a sofőrt.

– Itt lakik valakije? – folytatta. – Hazalódított neki egy kis saját szerzeményű „hadizsákmányt"? De hát az ilyesmiért haditörvényszék jár, barátom!

– Becsületes katona vagyok – védekezett a sofőr.

– Becsületes? Miért szolgálja akkor a hazaárulókat?

A sofőr hebegett valamit, nem értette, mi történik vele. Lakatos ráförmedt:

– No, adja csak ide a motorkulcsot és tűnjön el!

– De hát kicsodák maguk? – riadozott a sofőr. – És mi lesz velem, ha elveszik a kocsimat? Mit mondok a parancsnokomnak?

– Ez a maga dolga. De ha csatlakozik hozzánk, nyugodt lehet, a védelmünkbe vesszük. Mi ugyanis a debreceni nemzeti kormány katonái vagyunk.

– Te jó isten – sóhajtott a katona. – Ott a helyem, ahol a kocsim van. Magukkal tartok, mi mást tehetnék?

Így szerzett magának második autót a partizánalakulat. Ennek elsősorban Faludi György örült és Povázsai György. Az újabb gépkocsi ugyanis megkönnyítette Povázsainak a felvételezéseket, Faludinak pedig a rekvirálásokat. Povázsai mindeddig azt a kétlovas szekeret használta, amelyet a Károlyi-major állományából vett át „hadiszolgálatra". Persze, az új szerzemény könnyebbé és gyorsabbá tette mozgásukat. Ez főként akkor volt fontos, amikor a gazdag polgárok élelmiszer-fölöslegeit rekvirálták el. De a gépkocsi birtokában átrándulhattak a rákospalotai kupeckedő zsírosparasztokhoz is, akik nagy mennyiségű élelmiszert dugdostak a portájukon. Újpesten az „őskeresztény", vagyis nyilas nagykereskedőknél rekviráltak legszívesebben. Amikor Nánai szűcsnél jártak, az ordítva tiltakozott:

– Nincs joguk megdézsmálni szerény készleteimet!

– Szerény készleteit? Négy láda kockacukor, tíz zsák liszt, két hordó zsír – ez magának szerény készlet? És a rengeteg ital! Jó uram, maga talán húszéves háborúra készült fel?

– Tiltakozom!

– Ne tegye, hiszen ön elismert *őskeresztény* és megveti a hitvány anyagiakat. Nem igaz? Vagy talán más okból írta ki a kirakatába, hogy kutyákat és zsidókat nem szolgál ki? Ne háborogjon, biztosítjuk: „szerény fölöslegeit" *echte* őskeresztények fogják elfogyasztani. Itt a pecsétes nyugta, alászolgája.

Még mulatságosabban zajlott le a rekvirálás Müller dúsgazdag iparosnál. Itt Povázsai jelent meg pontos értesülések alapján. Tudta, hogy Müller hová falazta el tartalékait. Csöpögő udvariassággal mutatkozott be, mint hadtáp-megbízott és érdeklődött, mennyi a háztartás tartalék élelmiszere. Müller hasonlóképpen csöpögött az udvariasságtól:

– Sajnos, uraim, üres a spájzom. Legfeljebb egy napra való akad benne. Méltóztassanak megtekinteni.

– Óh, csoda hogy nem vesznek éhen...

– Bizony, ez lenne a sorsunk... De hát, amint bizonyára tudják, drága pénzen, bizonyos csatornákon át...

– Tudjuk. Hallottunk a feketepiacról egyet-mást. Nos, uram, ha nincsenek tartalékai, szíveskedjék aláírni ezt a nyilatkozatot, amelyben törvényes felelősség terhe mellett kijelenti, hogy semmit nem dugott el.

Müller aláfirkantotta a nevét. Povázsai ekkor levezette őt a pincébe és „csupán a rend kedvéért" megkopogtatta egyik helyen a falat. Aztán odaadta Müllernek a katonai csákányt:

– Méltóztassék ide ütni egyet-kettőt...

Kibontották a falat és nagy mennyiségben találtak mögötte cukrot, mézet, füstölt szalonnát, különféle konzerveket, óriási bödönökben olvasztott zsírt, lisztet, tésztaféléket, kávét, teát, rumot, cigaretta- és szivarféléket. Müller dermedten nézte, miként hordják ki „szerény tartalékait" a ház előtt álló katonai teherautóra. Müller aztán észbekapott. Félrehívta Povázsait és odasúgta neki, egyezzenek ki fele-fele alapon

–„nem kell a parancsnokoknak mindent tudniuk...". Povázsai adta a könyörületeset:

– Az egyetlen, amit megtehetek önért az, hogy nem jelentem fel a készletgazdasági törvény súlyos megsértése miatt. Érje be ezzel. Jó napot...

Kenyérgondjaikat Seprényi József pékmester közreműködésével oldották meg. Seprényi jómódú kisiparos volt, vallásos katolikus, minden vasárnap misére járt a feleségével együtt. Pékműhelye és üzlete a saját házában volt, a Béla utca 3. alatt. Váradi Sándor emlékezett rá, hogy abban az utcában, ahol az apósa, anyósa meg a felesége lakik, a Seprényi nevű pék annak idején soron kívül szolgálta ki a csillagos zsidókat. Aki nem-zsidó zúgolódott, azt azzal fizette ki, hogy a csillagosok nem ácsoroghatnak az utcán, mert csak egyórai kimenőjük van. Seprényi még a kihívott rendőrrel is megértette, hogy az emberiesség ezt kívánja tőle.

Váradi a karácsony előtti napon kereste fel Seprényit, este, géppisztollyal a vállán. Váradiné kopogtatott be Seprényiékhez, akik beengedték. De Seprényiné halálra rémült, amikor a géppisztolyos katonát meglátta. Azt hitte, hogy az uráért jött, aki nem engedelmeskedett a behívóparancsnak, a ház padlásán bujkált, s katonaszökevénynek érezte magát. Az ipart Seprényiné folytatta öccse segítségével. Amikor aztán Váradi elmondta, hogy ő a debreceni nemzeti kormány katonája és nem kell tartani tőle, de a nyilasoktól sem, mert közeli a felszabadulás napja – nyomban előkerült Seprényi is.

A pékmester megölelte Váradit, sírva fakadt az örömtől és azonnal csatlakozni akart a nemzeti kormány fegyvereseihez. Váradi rávette, hogy maradjon a helyén, süsse a kenyeret, s ezzel szolgálja az ügyet. Seprényi maradt, iratot is kapott, hogy a hadsereg felmentette. Ettől kezdve háromnaponként két-három mázsa kenyeret vettek át tőle Váradiék – természetesen pecsétes katonai elismervény ellenében, hiszen

Seprényinének el kellett számolnia lisztkészletével a Városházán.

Földes a Víztorony-akció tanulsága alapján úgy rendelkezett, hogy valamennyi fontosabb üzemben lennie kell egy-egy megfigyelőnek, akinek az a kötelessége, hogy azonnal jelentse, ha ott előkészületek történnének robbantásra. E feladat megoldását Döbrentei Károly vállalta, és valóban gyorsan, eredményesen meg is oldotta. Kezdte a Phöbussal, folytatta a Chinoinnal. Andrásfi révén a Vízművekhez is kapcsolatot talált, Németh János aktívái pedig a bőrgyárak felügyeletét vállalták. Legsimábban a textilgyári figyelőszolgálat ügye oldódott meg: a textiles asszonyok és lányok közül többen is vállalták, hogy résen lesznek akkor is, ha az üzemben leáll a munka. Összekötőjük Némethy Aranka volt és a fáradhatatlan Bábelné. Hamarosan bebizonyosodott, hogy jó fogás volt ártalmatlanná tenni a Víztorony robbantókülönítményét, mert azóta újabb kísérlet egyik nagyüzemben sem történt. Még az Egyesült Izzóban sem.

Érdekes a szokás hatalma . . .

1944. december 24-én véglegesen leálltak az összes villamosok és a felszabadulásig nem is üzemeltek többé. Még elvétve sem. Karácsony napján nagy volt a csend, úgy tűnt, mintha a fegyverek elhallgattak volna. Se ágyúzás, se légi tevékenység. Néhány órára a békesség csendje borult a városra. Minden német szálláson a *Stille Nacht* szövegét énekelték, pazarolták a háziak megfogyatkozott fűtőanyagát és nagyokat ittak nyilas vendégeikkel a *Waffenbruderschaft* örömére. Klima arról is gondoskodott, hogy az Apollóházba meghívott SS-tisztek kombinéra vetkőzött *feld-hure* koszorú társaságában töltsék a „szentestét." Ittak, ordítoztak, ölelkeztek. Mindez úgy hatott a félelemtől gyötört városban, mint a rikoltó pléhzene a halottasházban.

Földes észrevette, hogy azok a partizánok, akiket

nem a párt nevelt, nyugtalanok. Az övéikre gondoltak, bizonyára régi karácsonyaik jutottak az eszükbe. Különösen a távoli vidékről idevetődöttek hangulata vált borongóvá. Földes László – Lakatos Béla és Kovács Gyula parancsnokhelyettesek egyetértésével – néhány órára hazaengedte az újpestieket. Hadd öleljék meg családjuk tagjait, tisztálkodjanak, váltsanak fehérneműt. Akik az Otthonban maradtak, a szokásos napi menázsin felül kaptak egy-egy nagy pohárnyi bort.

Vendégként betoppant közéjük Szőnyi-Szűcs zászlós, aki a Vilmos-laktanyában felszerelte az első huszonkét partizánt. Hatalmasan meglepődött, amikor megtudta, hogy a létszám hetven fölé emelkedett. Italt hozott magával – két üveg konyakot – s koccintani kellett vele. Amikor aztán jókedve kerekedett, elmondta, hogy Gidófalvy üzenetét hozta. Közölte, hogy a Vilmos-laktanya ellenálló tisztjei, vagyis az egész XIII/1-es kiska zászlóalja mégiscsak átmenni készül a szovjet csapatokhoz, és Gidófalvy azt szeretné, ha az újpestiek is csatlakoznának.

Felújult a vita: átmenni vagy maradni. Még a partizánok között is akadtak néhányan – a türelmetlenebbek és „radikálisabbak" közül –, akik úgy vélték, „odaát többet lehetne lövöldözni, bele a fasiszták mocskos pofájába." De Földes és a többiek kitartottak az ÚTB határozata mellett: maradni kell. E határozat helyességét bizonyította a Víztorony megmentésének ténye is. Szőnyi-Szűcs azzal érvelt, hogy „odaát bujkálás nélkül" lehetne szembeszállni a fasisztákkal. Erre Földes azt mondta:

– Eddig sem bujkáló alakulat voltunk. Harcoltunk a magunk módján. Sok fasisztát hallgattatunk el örökre járőrözés közben, és a civilgárdánkkal együtt jelentős károkat okoztunk ellenségeinknek. Megítélésem szerint már csupán napok kérdése és Újpest felszabadul. Előre látható, hogy az elmenekülni kényszerülő fasiszták tehetetlen dühükben ölni és pusztí-

tani igyekeznek majd. Szerintem ezt a szándékot megakadályozni – igazi harci tett.

Szőnyi-Szűcs nem erőltette tovább az *átmenni vagy maradni* problémát, ellenben elmondta, hogy a Vilmos-laktanya ellenálló tisztjei mennyire becsülik a kommunisták által vezetett partizáncsoportok hősiességét.

– Gidófalvy rendszeresen megkapja a *tiszt a tisztnek* jelzésű bizalmas tájékoztatót. Ebben Nagy-Budapest katonai parancsnoka fokozott helytállást követel a partizánok ellen. Ez a bizalmas részleteket közöl a kőbányai, csepeli, kispesti, óbudai partizáncsoportok tetteiről. Felhívja a figyelmet az újpesti eseményekre, amelyek végrehajtóit keresik, de sikertelenül. Pesten számos kisebb, de veszedelmes alakulat működik. Tetteikről a Terézvárosban, Erzsébetvárosban, Józsefvárosban mindenki tud már. Megrohanják a nyilas „hűségházakat" és kézigránátokat dobnak az ott tartózkodó nyilasok közé. Még a központi „hűség háza" is megkapta a maga adagját. És a bizalmas nem győzi hangsúlyozni: „Komoly ez a veszedelem, mert előfordult, hogy egyszerre, *egyidőben* húsz különböző helyen robbantottak vasúti síneket, német szállító járműveket." Felrobbantották a bánhidai villanyvezetéket és a nyilasok reprezentatív könyvesboltját a Kossuth Lajos utcában – világos nappal semmisítették meg. A német és a magyar városparancsnokság betonból készített tankcsapdákat állít fel a hidak környékén. Ezek közül számosat szintén elpusztítottak a partizánok. Kifüstölték bombáikkal a németeket a Metropol-szállóból, a levegőbe röpítettek hernyótalpas páncélkocsikat az Alkotmány utcában. Se szeri, se száma a különféle antifasiszta akcióknak és ezek kivétel nélkül komoly károkat okoztak a fasiszta hadvezetésnek.

Földesék lelkes örömmel hallgatták végig Szőnyi-Szűcs zászlós beszámolóját. Ennek értékét éppen az fémjelezte, hogy a tényeket maga az ellenség kény-

szerült beismerni. Mindaz, amit a zászlóstól hallottak, fokozta önbizalmukat és elszántságukat a küzdelemre. A nagy egész részeseinek érezték magukat, ami hatásos ellenszere volt még a legcsekélyebb mértékű lanyhulásnak is, és növelte az összetartás erejét. Szőnyi-Szűcs, mielőtt befejezte volna a látogatását, azt mondta:

– Gidófalvy naponta emlegeti magukat és büszke arra, hogy egyes tiszttársainak ellenkezése dacára felszerelést adott csoportjuknak. Gidófalvy, de más tisztek is, elemezgetve a nagy-budapesti ellenállást, megállapították, hogy ezeket túlnyomó részben, csaknem kizárólag kommunisták szervezik és vezetik. Nagy szó ez – mondják –, óriási a tanulsága. Most már egészen bizonyos, hogy a magyar szervezett munkásság nélkül, a kommunisták nélkül semmi lényeges nem történhetik többé a jövő idők Magyarországán . . .

Néhány órás eltávozásáról kivétel nélkül minden egyes partizán a megszabott időben visszatért. Másnap – és a rákövetkező napokban – az egész alakulat háromtagú járőrökbe osztva, végigpásztázta az egész várost. Egyik-másik járőr felkereste azokat a régi szervezett munkásokat, akiknek ismerték lakhelyét. Ezek közül többen azonnal vállalták a partizánszolgálatot, főleg azok, akiknek már volt katonaruhájuk. Mások a civilgárdához kaptak eligazítást. Napról napra nőtt a létszám.

Ezek a rendszeres járőrözések természetesen elsősorban azt a célt szolgálták, hogy ellenőrizzék, mi történik a gyárak és nagyüzemek környékén. Egyikben sem dolgoztak már, de mindegyikben voltak „karbantartók" és „gyárőrök". Törvényszerűen ezeket a feladatokat is kommunisták vállalták. December 26-án az a járőr, amelyet Tóth Mihály vezetett, hosszan tartó tűzharcba keveredett egy erős nyilas járőrrel. Kiderült, hogy a nyilasok ismerték – hivatalból persze – a városparancsnokság jelszavát, de a parti-

zánok nem. Egy másik járőr, amelyet Faludi György vezetett, a rákospalotai oldalon vívott eredményes tűzpárbajt az árpádsávos nyilasokkal. Embervesztesége egyik partizán járőrnek sem volt, mert ők kezdeményezték az összecsapást, s a rajtaütés előnye az ő oldalukon volt.

Járőrtevékenységgel teltek el a következő napok is. Fontos és szükséges feladatokat oldottak meg. Korlátozták a nyilas „nyomozó" alakulatok szabad mozgását, befogott embereket mentettek ki gyűrűjükből, és több ízben fedezték a robbantócsoportok akcióit is. Mindezek következményeképpen nyilvánvaló lett, hogy a rendőrség és a Klima-féle nyilas nyomozócsoport „szaglászni" kezdtek a rejtélyes csoport ellen. Feltűnt egy-egy gyanús szemlélődő a Munkásotthon környékén is. Bölcsesség anyja az előrelátás. Földes hát időszerűnek találta a felkészülést arra az esetre, ha az alakulatnak távoznia kellene az Otthonból. Szükség esetén innen távozni lehetett a pincéből, faláttöréssel a szomszédos házon át és két irányban is az udvar felől.

Földes László tekintettel a dekonspiráció veszélyére, személyesen nézett körül a városban, hol találna egy második alkalmas bázishelyet az alakulatnak. Szemlét tartott több helyen, végül úgy találta, hogy a Szántó-féle bútorgyár lenne a legalkalmasabb. Ez a gyár a Jókai utca 32. szám alatt hosszabb ideje nem működött. Tulajdonosa eltűnt, a gyárhoz tartozó lakásban Jahoda Károly öntő kisiparos lakott, mint hatóságilag kijelölt gondnok. Jahodát nemcsak a városi hatóság tartotta megbízhatónak, hanem több joggal az újpesti baloldal is. Csak később, már a felszabadulás után tudta meg Újpest lakossága, hogy Jahoda aktív antifasiszta volt. Ő bújtatta a gyár pincéjében Szántó Pál gyártulajdonost és vele együtt egy tucatnyi üldözöttet. Amikor Földes ezt a helyet jelölte ki második Otthonnak, maga sem tudta, mi a valódi

helyzet a Szántó-féle bútorgyárban. Ebből később némi bonyodalom származott...

Felcsuti 1944. december 29-én fogta a Kossuth rádió nagy jelentőségű hírét a debreceni kormány döntéséről: a szabad Magyarország hadat üzent a hitlerista Németországnak. Felcsuti gyorsírni nem tudott, emlékezetből jegyezte fel az adás szövegét. Ennek alapján az ÚTB 1944. december 31-én készített röpiratot és úgy határozott, hogy ezt Szilveszter napján, délelőtt az egész civilgárda segítségével városszerte terjeszteni kell – partizán járőrök fedezetével. Ez volt a röpirat szövege:

„Újpest Népe!
Az Ideiglenes Nemzeti Kormány 1944. december 28-án hadat üzent Hitlernek. Ezt népünk akaratából tette. Mostantól kezdve minden becsületes magyar embernek minden módon, minden eszközzel, úgy, ahogy lehetséges, és úgy, ahogy képes rá, ártani kell a német és a magyar fasisztáknak. Ezek kiraboltak bennünket, pocsékolták a drága magyar vért, és szolgaságra ítéltek bennünket. De mostantól kezdve a Szovjetunió oldalán, együtt minden más ország antifasisztáival – harcolunk a fasizmus megdöntéséért, a békéért és a szabadságért. Célunk a független, demokratikus Magyarország. Teljesítsd hazád iránti kötelességedet!" Aláírás: „Minden antifasiszta nevében a KMP újpesti szervezete."

Minden röplap kézbe került, de az akció lefolyása nem volt zavartalan. A biztosító járőrök eredményesen teljesítették feladatukat, de több helyen összeütközésbe kerültek egyrészt a helybeli kiska járőrökkel, másrészt az árpádsávos fegyveresekkel. Végképpen bebizonyosodott, hogy a város területén érvényes jelszavak nélkül igen nehéz a szabad mozgás. Ezért az ÚTB nyomban elhatározta, hogy kísérletet tesz

az összeköttetés megteremtésére Flint Antal századossal, a város katonai parancsnokával, aki egyben a kiska parancsnoka is volt. Az előzetes tájékozódás után meglehetősen kedvező kép állt egybe a századosról. Tisztességesen bánt a katonáival, tartózkodó módon viszonyult a Klima-féle „nemzetbiztonsági" fegyveresekhez. És számos más jelből arra lehetett következtetni, hogy Flint Antal antifasiszta érzelmű, ha ezt nyíltan nem hangoztatja is. Eredményt ígérőnek látszott tehát a próbálkozás: megnyerni őt az ellenállásnak. Flint ezért 1944. december 31-i keltezéssel a következő szövegű levelet kapta:

„Nagyságos Flint Antal úrnak, a Nemzetőrség parancsnokának, Újpest.

A Vörös Hadsereg diadalmas előnyomulása, amely elérte városunk határát, arra indít bennünket, hogy az utolsó órában a magyar becsület, népünk jövője, valamint Újpest városának és népének élete megmentése érdekében sorainkkal Önt felkeressük.

Mi, a Magyar Ellenállási Mozgalom Újpesti Területi Bizottsága, a megalakult debreceni nemzeti magyar kormány rendelkezése és vezetése mellett harcot folytatunk a magyar nép és nemzet elemi jogait figyelembe se vevő német hadsereg és a hazaáruló nyilaskeresztes Szálasi bábkormánya ellen.

E szabadságharc kapcsán együttműködésre hívjuk fel Önt, valamint a parancsnoksága alá tartozó hazafias érzésű nemzetőröket. Felszólítjuk Önöket, hogy a hazaárulók minden rendelkezését szabotálják. Az igazoltatások kapcsán ne vegyék észre a bujdosókat, szükség esetén szöktessék meg őket.

A nyilaskeresztesek ellen folytatott harcunk kapcsán tanúsítsanak semlegességet.

Önt, tisztelt százados úr, úgy ismerjük, mint becsületes, igaz magyar embert. Éppen ezért az Önnel való együttműködésre a legnagyobb súlyt helyezzük. Mi, akik állandó életveszélyek között vívjuk harcun-

kat, a legnagyobb óvatosságot kell tanúsítanunk. Kérjük Önt, amennyiben az együttműködésre kész, lakásának ablakán feltűnő helyen elhelyezve egy fehér ruhadarab legyen hétfőn, kedden és szerdán. Megbízottunk, aki fel fogja Önt keresni, a „Debrecenből jöttem" jelszót fogja használni. Megbízottunk tájékoztatni fogja Önt céljainkról, és az együttműködés részleteit megtárgyalják.

Az idő sürgetőn állítja elénk feladatainkat, azért választjuk e szokatlan módot. Figyelmeztetésül közöljük, hogy amennyiben megbízottunkat kiszolgáltatja a hitlerista hóhéroknak, Ön és családja felelősségre vonatik. E felelősségre vonás elől nincs menekvés. Lehet, hogy holnap itt vagy holnapután Berlinben áll a bűnös a szabad magyar nép ítélete elé.

Ugyanakkor a reánk ruházott jogoknál fogva kijelentjük, hogy úgy Ön, mint minden olyan ember, aki e szabadságharcban velünk tart, védelmünk alatt áll, és a győzelmünk után a magyar, illetőleg Újpest társadalmának megbecsült és szeretett tagjai lesznek.

Hazafias tisztelettel a *Magyar Ellenállási Mozgalom Újpesti Területi Bizottsága.**"

Andrásfi maga vitte el a levelet a Temesvári utca 15. számú villaszerű családi házba, és bedobta a vasrácsos kapura helyezett postaládába. Sok múlhatott azon, mindennap megnézi-e Flint a ládát. Ez ezért volt kérdéses, mert a postaszolgálat már szünetelt. Szerencsére a láda alsó része likacsos bádogból készült, s ezért a belédobott küldemény szembeötlött.

1944 szilveszterén különösen jó hangulat uralkodott a Munkásotthonban. Kerekes Pál és Vészi Béla meghozták a hírt: saját maguk hallották a szovjet hangszórókon közvetített üzenetet. Kerekes és Vészi egybehangzóan azt adták elő, hogy a szovjet parancsnokság megadásra szólította fel a német és a magyar

* Ez a levél Flint Antal révén maradt meg.

katonákat. „Nincs értelme többé az ellenállásnak – hangzott az üzenet –, Budapest körül bezárult az acélgyűrű. Aki ebben a számára kilátástalan helyzetben mégis a fegyverét használja, valójában a lakosság életére tör. Megakadályozni a város pusztulását, megmenteni az ártatlan emberek életét, ez a feltétele annak, hogy a magát megadó katona méltányos bánásmódban részesüljön . . ."

Szóról szóra se Kerekes, se Vészi nem tudták idézni a szöveget. Annak lényegét mondták el, és partizántársaik tökéletesen beérték vele. Másnap és a rá következő napokban a civilgárda tagjai azt tapasztalták, hogy a hangszórós üzenetet igen sokan hallották. Tovább is adta mindenki – megtoldva, kiszínezve, de a tartalmának megfelelően: Budapestet körülzárta a szovjet haderő, és a fasiszták csapdába estek, innen többé nem vihetik el az irhájukat.

Erre az örömhírre Földes elrendelte, hogy minden egyes partizán kapjon egy kupica jófajta szeszt. Nagy volt az öröm. Énekeltek, tréfálkoztak és nagy szeretettel üdvözölték Szőnyi-Szűcs zászlóst, aki ismét megjelent közöttük. Szőnyi-Szűcs ekkor arról beszélt, milyen rettegés fogta el Hitler katonáit Budapest várható ostromának hírére.

– Lefogtunk egy német katonát és vallattuk – mondta a fiatal zászlós. – Ez a katona beismerte, hogy a társai már rettegnek kiszakadni kötelékükből. Korábban megtették, hogy egyesével-kettesével kószáltak – italra és nőre vadászva –, most már ezt nem merik, mert a partizánok rendre „hősi halottat" csináltak belőlük. Ezért aztán a „baráti magyar nép" úgy szerepel a német napiparancsokban, mint „megbízhatatlan, veszedelmes tömeg, amellyel ugyanúgy kell bánni, mint bármely más nem-német tömeggel a hadműveleti területeken." Ez szabályos felhatalmazás rablásra, gyújtogatásra, gyilkolásra.

Másnap, 1945. január 1-én, vasárnap, heves aknatűz érte Újpestet. Egymást követték a berepülések.

Éjjel zuhogott a hó, fehér lepelbe burkolództak az utcák. Reggelre kitisztult az égbolt, keményen fagyott, aki kiment az utcára, annak ropogott a hó a lába alatt. De már csak nagyon kevesen merészkedtek elő az óvóhelyükről. E kevesek közé tartozott Szabó Piroska és Némethy Aranka. Egyikük délelőtt, másikuk kora délután elment a Temesvári utcába, megnézni, kitette-e a fehér jelzést Flint az ablakába. Kitette. Andrásfi ekkor elvállalta, hogy még naplemente előtt felkeresi a százados...

Mielőtt Andrásfi elindult volna nehéz és veszedelmes útjára, Földes László ismételten figyelmeztette a lehetséges buktatókra. Megtörténhetett, hogy Flint a lakására rendelt és ott elbújtatott katonáival lefogatja Andrásfit. Ennek következményeit pedig előre lehetett látni. Bárd András kevésbé bízott a városparancsnok lojalitásában, mint Földes. Andrásfi számolt minden fordulattal, elengedhetetlennek tartotta a próbálkozást.

Erre az ÚTB megadta Andrásfinak az engedélyt Földes László pedig megszervezte a kíséretet. Valamennyien jól ismerték a Temesvári utcát, amely az Árpád út elejéről nyílott és a Dugonics utcáig húzódott, a Dorog—Esztergom vasútvonalig. Ennek a rövid kis utcának kezdetén, a páros oldalon, egyetlen kapu sem volt, csak ablakok, mert az ottani lakásokba az udvar felől nyíltak az ajtók. Az Árpád út és a Temesvári utca sarkán egy háromemeletes ház volt, mellette egy üres telek és ezt követte a 15. számú, villaszerű ház, amelynek zsidó tulajdonosát és családját deportálták. Két szoba ablakai néztek az utcára, ahonnét egy vasrácsos kapun lehetett bejutni a telekre, vagyis arra a szűk sikátorra, amely a két ház tűzfala között húzódott. Ennek a sikátornak a végén terült el a kert, amelynek baloldalán volt a nyitott terasz. Erről nyílt két ajtó: egy a konyhába, egy az előszobába.

Földes úgy rendelkezett, hogy két félraj biztosítsa

Andrásfit. Az első félraj az Árpád út és a Kolozsvári utca sarkán, a másik pedig a Bocskai utca és a Kolozsvári utca sarkán helyezkedjék el. És miután Andrásfi belépett a századoshoz, nézzék az órájukat: ha Andrásfi 30 percen belül nem jön ki az épületből, akkor be kell törni Flint lakásába. Mindkét raj géppisztolyokat és kézigránátokat kapott. Az egyik félrajt Kovács Gyula vezette, a másikat Lakatos Béla.

Amikor Andrásfi a Bocskai utca felől megérkezett a Kolozsvári utcába, az Árpád úton német harckocsikat látott vonulni. Megfordult a fejében a gondolat, hogy elhalasztja a „látogatást". De miután észrevette biztosítóit szétszórtan az utcában, nem habozott tovább. Megállt a 15. számú ház kapuja előtt és becsengetett. Hosszan kellett rángatnia a húzós csengőt, amikorra vállára vetett köpenyében megjelent Flint százados.

– Mit akar? – kérdezte a városparancsnok.

– Flint százados urat keresem. Debrecenből jöttem . . .

Flint odasietett a kapuhoz. Igen merev volt az arca. Sárgás. Dermedt. Szokatlan lehetett számára a helyzet. Bizonyára akarta is a találkozót, meg nem is. Ez a bizonytalanság meglátszott a tekintetén. Erre vallott a hangja is. De a kíváncsiság győzött benne. Meg az önérdek. Ismerte a fronthelyzetet, sok minden történt egyik óráról a másikra. Eléggé tapasztalt katona volt ahhoz, hogy ne legyenek illúziói. Oly közelinek tartotta a szovjet csapatok bevonulását a városba, hogy a feleségét és a gyerekeit biztosabbnak vélt helyre, a rokonaihoz küldte Pestre. Andrásfi egyre határozottabban olvasta le arcáról a félelemmel vegyes határozatlanságot, s ettől megnőtt az önbizalma. „Ha ez az ember fél – gondolta –, akkor én máris nyeregben vagyok." Andrásfi ettől kezdve tökéletesen uralkodott az idegein. Magabiztossága viszont növelte Flint bizonytalanságát.

Flint előrement, belépett az előszobába, intett

Andrásfinak, hogy kövesse, utána becsukta az ajtót – de nem kulcsra. Flint az előszobában a fogasra dobta a köpenyét, de Andrásfit nem szólította fel télikabátjának levetésére. Benyitott balra, az udvari szobába, leült, s egy kézmozdulattal helyet mutatott vendégének. Kellemes meleg volt a tágas szobában, Andrásfi kigombolta a kabátját. Flint idegeskedő hangon szólalt meg:

– Nos, mi a mondanivalója? Figyelmeztetem, röviden beszéljen, mert kevés az időm.

Andrásfi éberen figyelt, nem hall-e gyanús neszt a lakás többi részéből. Közben kitette az óráját az asztalra és azt mondta:

– Nézze, százados úr, ez az óra a védnököm.

– Tessék?

– Ha egy félóra múlva nem jelentkezem társaimnál, megteszik értem a *szükséges* intézkedéseket.

– Beszéljen, kérem.

– Rajtunk kívül van még valaki a közelben?

– Senki.

– Meggyőződhetnék róla?

Flint, mint akit megbabonáztak, engedett a kívánságnak. Bevezette Andrásfit a két utcai szobába. Ott nem fűtött, hideg volt. Kispolgári ízlésre vallott a lakás berendezése. Testes cserépkályhák álltak a szobák sarkaiban. Pasztellkék színük hidegen csillogott az alkonyi fényben. Andrásfi nem talált semmi gyanúsat. Sehol senki. Tájképek a falon, csipkefüggöny az ablakon, torontáli szőnyegek a padlón. Csend, üresség az egész lakásban. És az a jellemző szag, amely ránehezedik a fűtetlen szobákra. Visszatértek az udvari szobába és megint leültek. Andrásfi megnézte az óráját:

– Még huszonhét percem van – mondta.

– Valóban Debrecenből jött? – kérdezte Flint.

– A független nemzeti kormány nevében beszélek. Levelünkben már közöltük önnel, mit akarunk. Feltételezem, hogy eléggé informált a debreceni magyar

kormány létezéséről és összetételéről. Azok a magas rangú katonatisztek, akik tagjai ennek a kormánynak, hozzájuk számítva gróf Telekit is – garanciát nyújtanak minden valamirevaló magyar embernek politikájuk igazi céljáról. Szabad, független, demokratikus Magyarországot akarunk, olyat, amely az ország keleti felében már élő valóság. És bizonyára azt is méltóztatik tudni, hogy az első magyar csapatok már harcban állnak Hitler csapataival.

– Mint partizánok?

– Mint szabályos katonai egységek. És mint partizánok. De a kettő nem azonos. Arra kérjük, döntse el, kikkel akar tartani, a hazaárulókkal vagy a haza megmentőivel?

– Más szóval azt kell eldöntenem, hajlandó vagyok-e támogatni az orosz hadicélokat, igaz?

– Így nem igaz. Ön – ha csatlakozik hozzánk – nem az orosz hadicélokat támogatja, hanem a magyar nép érdekeit. Az más kérdés, hogy az orosz *hadicélok* – megsemmisíteni a fasisztákat – egybeesnek a magyar nép *életérdekeivel*. Tehát: együtt harcolni az oroszokkal a németek ellen annyi, mint megmenteni Magyarországot a pusztulástól.

– Ez szépen hangzik – sóhajtott Flint önkéntelenül. – De mi lesz az eskümmel? Én mint katona, mint magyar tiszt – fölesküdtem a magyar hadseregre, és ez alól az esküm alól engem nem mentett fel senki.

– Már bocsánatot kérek – mondta Andrásfi keményen –, kire méltóztatott fölesküdni? Horthy kormányzóra, aki eladta az országot Hitlernek és ezzel becstelen esküszegővé tette önmagát. Vagy nem? Hiszen amikor vállalta a magyar Quisling szerepét, lábbal taposta a magyar alkotmányt, amelynek védelmére fölesküdött. Ez az ember erkölcsi hulla, a neki tett eskü érvénytelen. Vagy talán Szálasira is fölesküdött? Önszántából? Meggyőződésből? Mi ezt nem hisszük. Mi annál különb magyarnak tartjuk önt. De hát ki ez a Szálasi? Egy alávaló kalandor, aki

amellett a szó patológiai értelmében hülye is, agyalágyult, tébolyult fantaszta az ő rögvalóságos gyepűrendszerével. Az efféle figurának tett „eskü" ostoba tréfa, kutyakomédia, amelyet normális ember nem vehet komolyan semmiképp. A rablóknak, fosztogatóknak, gyilkosoknak tett eskü – nem eskü.

– Keményen ítélkezik . . .

– Alaptalanul? Miért nem méltóztatik feltenni önmagának néhány fontos és eligazító kérdést? Például: Miért nem tudott Horthy olyan jó magyar lenni, mint amilyen jó olasz Badoglio volt, amikor politikailag kitekerte Mussolini nyakát? Vagy: Miért tűrte ellenvetés nélkül az egész honvéd vezérkar a március 19-i német megszállást? Lenyelhette ezt egy önérzetes magyar ember egyetlen szó ellenvetés nélkül? Nos, a Beregffy-féle gyászmagyar tábornokok nemcsak lenyelték, hanem még lihegtek is hozzá. Százados úr, önnek tudnia kell, mi mindent szedtek el tőlünk a németek és lopnak még mindig. Lisztünket, olajunkat, zsírunkat, vágóállatainkat, minden megehetőt visznek. Nálunk csak feleakkora a kenyéradag, mint Németországban. Rabolják a gépeinket, árukészleteinket, nyersanyagainkat. Minden múzeumot kifosztanak, elemelték a Nemzeti Bank aranyát, ellopták a királyi koronát és ahonnét takarodniuk kell, ott feldúlnak, felégetnek, felrobbantanak minden értéket. Legyilkoltatták a második magyar hadsereget a Donnál, és most ezt teszik az elsővel is, sőt, a fiúgyerekeket tizenkétéves koruktól nyugatra hurcolják. Ott pusztulnak szegények az országutak árkaiban. A tatárjárás és a törökdúlás óta ilyen rettenetes csapás még nem érte országunkat. Bocsásson meg nekem, képtelen vagyok folytatni ezt a felsorolást, mert elszorul a szívem, elakad a lélegzetem . . .

– Igen, igen, értem . . . De mit gondol, nem teszik-e még teljesebbé pusztulásunkat az oroszok, ha megszállnak bennünket? Ne feledje, ők mégiscsak ellenségeink, és tartanunk kell tőlük.

– Százados úr, ezt nem mondhatja komolyan. Emlékezzék csak, amikor Magyarországot rettenetes munkanélküliség sújtotta, nem a Szovjetunió volt-e az az ország, amely óriási megrendelésekkel akarta foglalkoztatni a magyar ipart? És kik utasították vissza a nagyszerű ajánlatot? És elfeledhető-e az a nap, amikor a szovjet ünnepélyesen visszaadta azokat a 48-as zászlókat, amelyeket a cár hordái raboltak el tőlünk? Ellenséges gesztus volt ez talán? És a mi kormányunk válasza? Hitler oldalán, a német nagytőke érdekében magyar katonák rohanták meg Ukrajnát: raboltak és öltek – partizánvadászat ürügyén. Igen, Horthy partizánvadászai tucatszámra égettek fel ukrán falvakat, de nevezzen meg nekem csak egyetlen magyar házat, amelyet orosz katona gyújtott volna fel. Hát ki támadt kire? Engedelmével, abbahagyom, mert a *herrenvolkok* érdekében magunkra vett gyalázat felmérhetetlen . . .

Flint dermedten hallgatta Andrásfit. Nem azért nem szólt közbe, mert udvariaskodni akart. Tényeket hallott, s ezek csokorba kötve úgy hatottak rá, mint a békalencsés tó vizére a belépottyanó mázsás szikla: felkavarta. Minden lappangó elégületlensége egyszerre a felszínre tört. Tudatosult benne valami, amit mindeddig elfojtott magában. Rekedtes, kételkedő hangon szólalt meg:

– No és mit tehetnék én önökért?

Andrásfi ismét rápillantott az órájára. Teltek-múltak a percek. Igyekezett rövidebbre fogni a mondókáját.

– Néhány kívánságunkat már megírtuk: ne üldözze a katonaszökevényeket, ne támogassa a nyilasokat, védelmezze a rászorulókat és próbálja megóvni a város értékeit a pusztulástól.

– Ez minden?

– Juttasson bennünket fegyverekhez, lőszerhez, élelemhez. Esetenként hajtsunk végre közös akciókat.

– Arzenálom nincs – szólt Flint határozottan. –

Még annyi puskával sem rendelkezem, ahány emberem szerepel a létszámban. Akik pihenőre térnek, átadják puskájukat bajtársuknak, aki átveszi tőle a szolgálatot. Hasonló a helyzet a lőszerrel, és az élelmezési problémáinkról jobb, ha nem szólok. Katonáimnak egyharmada hazulról kosztol. Képzelje. Előrelátón tároltam egy félvagon húskonzervet a Városháza pincéjében. Nos, ezt a németek megneszelték és az utolsó dobozig elvitték. Elképzelheti, mekkorát rontottak ezzel katonáim hangulatán. Közülük sokan csak azért tartanak ki alakulatomban, hogy ne kelljen tényleges frontszolgálatot teljesíteniük. Miféle közös akcióról lehetne szó ezek után?

– Nem tudja elképzelni a közös együttműködés semmiféle formáját?

– Gondolkodnom kellene rajta. De hangsúlyozom, a kiska legfeljebb „rendfenntartásra" alkalmas.

– Amiben viszont azonnal segíthet: ez a jelszó. Arra kérjük, hogy a város területére érvényes magyar és német jelszót minden alkalommal azonnal közölje velünk.

Ebben a pillanatban megrezzentek az ablaküvegek. Erősen zizegtek. Hosszan és újra. Valahová bomba hullott. Flint felkapta a fejét, idegesen hallgatódzott. Andrásfi újra megnézte az óráját.

– Rendben van – mondta Flint –, megkapják a jelszavakat. De miként?

– Egyik emberünket bevonultatjuk az ön alakulatához. Szemelka Ernő néven jelentkezik majd. Szabályos kiska-papírral küldjük, mint a XIII/1. zászlóalj kötelékéből átvezényeltet. Ossza be írnoknak.

– Uniformisban jön az illető?

– Természetesen.

Andrásfi eltette az óráját, felállt, menni készült. Felállt a százados is.

– Cserébe a jelszavakért azt kérem – mondta idegesen –, szüntessék be a német tábori telefonvezetékek elvagdosását, és a város területén lehetőleg ne dob-

janak kézigránátot német járművekre. Kérem, ez komoly probléma a számomra. Tegnap hívattak a német parancsnokságra, a Deák utcába. Ott volt Babó rendőrkapitány és Klima hungarista csoportvezető is. Tudtunkra adták, hogy a német parancsnokság retorziókkal fog élni, ha folytatódnak a merényletek ellenük. Babó vállalta, hogy utánanéz majd, hol van az újpesti ellenállók fészke.

Flint legyintett:

– Nem kell megijedni. Babó – ahogy én látom – nem olyan harapós már, mint amilyen eleinte volt. És felettébb lelohadt embereinek buzgalma is. Szívesebben lapulnak a légó-pincében, hogysem a belövéses utcákon maguk után szimatoljanak. Klima esete persze más. Tőle tartaniuk kell.

Flint kíváncsi hangon folytatta:

– Mondja, hányan vannak maguk?

Andrásfi gyanúsnak találta ezt a kérdést. Kelletlen arcot vágott. Eléggé nyersen válaszolt:

– Bocsánat, ez talán nem tartozik az ügy lényegéhez.

– Nem bízik bennem – mondta Flint. – Megértem, de nincs igaza. Vegye tudomásul, ha én ártani akartam volna maguknak, már jó ideje árthattam volna. Tudom ugyanis, hogy maguk a Munkásotthonban tanyáznak. És ha igazán számítanak az együttműködésemre, holnap vagy holnapután meglátogatom magukat.

Andrásfi összehúzta a szemét. Hallgatott.

– Ismétlem – szólt Flint –, ne tőlem tartsanak, hanem Klimától. Mert fél füllel mintha olyasmit hallottam volna, hogy a Munkásotthon kezdi érdekelni.

Kezet nyújtott Andrásfinak.

– Mondja meg a parancsnokának: én betartom, amit megígértem. Holnap reggel küldjék hozzám az emberüket. Engem keressen és bemutatkozásként csak annyit mondjon: *Pestről vezényeltek, mert újpesti vagyok.*

Andrásfit a kapuig kísérte. Ott azt mondta:

– Ha benézek magukhoz, egyedül megyek majd. Ebből is látniuk kell, hogy becsületesek a szándékaim.

Ismét kezet fogtak és Andrásfi kilépett a sötét utcára. Ráborult a téli alkonyat a didergő városra...

Andrásfi fontosnak tartotta, hogy az ÚTB elérhető tagjai azonnal megvitassák mindazt, amit Flint mondott. Németh János és Szabó Piroska kivételével a bizottság egy órán belül együtt volt. Andrásfi előbb hosszan és részletesen beszámolt mindarról, ami közte és Flint között történt. Kifejtette észrevételeit, benyomásait és végül összegezte a történteket:

– Szerintem Flint pozitívan viselkedett. Fegyvert és élelmezést nem tud adni, lőszert sem. Ami a katonáit illeti, ezek többsége nagylegény, amikor igazoltatni kell, vagy „rendet fenntartani", de a valóságos harci értékük csekély. Bár bizonyos, hogy vannak köztük derék legények is. Flint véglegesen mégsem zárkózik el valamelyes együttműködés elől. A jelszót megkapjuk tőle minden nap. Hozzájárult, hogy Szemelka bevonuljon hozzá. Eddig mindent rendben lévőnek találtam. De amikor arról beszélt, hogy jó ideje tud rólunk – eléggé kellemetlenül éreztem magamat. Kijelentette: már esetleg holnap „benéz" hozzánk. Ez talán most már a kisebb kényelmetlenség. Nagyobb baj az, hogy Klima is érdeklődni kezd a Munkásotthon iránt. Babó csak ígéri, de úgy látszik különösebb kedve már nincs hozzá. Ez fontos körülmény, figyeljünk fel rá, hátha felhasználhatjuk még ezt a Babót. De ami az árpádsávos nyilas társaságot illeti, ezeket vegyük komolyan. Nem azért, mintha begyulladnánk tőlük. Velük könnyen elbánhatnánk. Csakhogy ez a bagázs bizonyára német segítséget kér, ha a nyomunkra bukkan. Ez pedig keményebb dió lenne...

Földes László mielőtt még az egész problémakört

megvitatták volna, megkérdezte Szemelka Ernőt, vállalja-e a bevonulást Flinthez.

– Úgy gondoltam – magyarázkodott Andrásfi –, te vagy a legalkalmasabb erre a feladatra. Jó az írásod, kitűnő a modorod, tudsz bánni az emberekkel, és minden helyzetben feltalálod magad. Keresve sem találnánk jobbat nálad kiskás írnoknak.

– Vállalod? – kérdezte Kovács.

– Természetesen. Vállalom. Érdekel a feladat.

Bárd szólt közbe:

– És talán még arra is jut időd – legalább valamicske –, hogy abban a vegyes összetételű kiska társaságban a közelükbe férkőzz azoknak – akiknek mi is hasznukat vennénk . . .

Szemelka nevetett:

– Nem lehetetlen. Megpróbálom.

Mórócz Győző szolgálatvezető megkapta a parancsot, hogy Szemelkát kora reggel szabályosan öltöztesse be honvéd egyenruhába, lássa el a szükséges papírokkal. A továbbiakban azt beszélték meg, milyen úton-módon kapja meg az alakulat naponta és idejekorán az akkor érvényes magyar és német jelszót, jelhangot. Legkézenfekvőbbnek az látszott, hogy a jelszavak, jelhangok átvételével a civilgárda asszonyait bízzák meg: Andrásfinét, Németh Arankát és Szabó Piroskát. Esetleg másokat is. E feladat végső megoldása attól függött, hol lesz Szemelka szolgálati helye, a Városházán-e, vagy a kiska-alakulat szálláshelyén, a Honvéd utca 26. szám alatti II. számú polgári iskolában.

Nagy figyelmet szenteltek ezután a Flinttől kapott jelzésekre. Ezeket az ÚTB valamennyi jelenlévő tagja igen komolynak ítélte. Elsőnek Földes László fejtette ki a véleményét:

– Mindenképpen jó elhatározásnak bizonyult a kapcsolat felvétele Flinttel. Szerintem egészen bizonyosak lehetünk ennek a tisztnek együttműködési készségében. Már maga az a puszta tény, hogy meg-

kapjuk tőle a magyar és a német jelszavakat és jelhangokat, lényegesen megkönnyíti a helyzetünket. Nemcsak szabad mozgásunk válik könnyebbé az utcákon, hanem – ha netán – valamiféle ellenőrzést kapnánk a nagy-budapesti kiska-főnökségtől, igazolni tudnánk magunkat a papírjaink mellett az aznapi érvényes jelszavakkal is. Flint azonban ennél sokkal többet tett értünk. Nyíltan bevallotta, hogy hosszabb ideje tud rólunk, és mégsem tett ellenünk semmiféle intézkedést. Most ne firtassuk magatartásának okát. Tételezzük fel róla a legjobbat: csakugyan szimpatizált velünk, ami kétségtelen antifasizmusára utal. Marad két másik körülmény, amit mérlegelnünk kell. Az egyik Babó Gyula rendőrkapitány dolga, a másik Klima József körzetvezetőé. Ha elfogadjuk Flint értékelését Babóról, akkor ez a rendőrfőtanácsos valamivel puhább reakciós már, mint amilyennek megismertük. És ha ez valóban így van, akkor érdemes lenne újabb kísérletet tennünk vele. Hátha megjött az esze! Nem lehetetlen, hogy a szovjet ágyúk közeli dörgése megértette vele azt, amit korábban képtelen volt megérteni. Próba szerencse. Ne hagyjunk kihasználatlanul semmiféle lehetőséget. Végére marad Klima „testvér" és zsiványbandája. Nos, itt a tennivalónk – szerintem – világos: alaposan le kell számolnunk velük.

– Miként? – szúrta közbe Bárd a kérdést.

– Két mázsa dinamitunk van, az ördögbe is. Ebből egy jókora adaggal elláthatnánk a baját Klimának. Engem nagyon elgondolkoztattak Szőnyi-Szűcs közlései. Ő hivatalos jelentések alapján állította, hogy partizán elvtársaink több nyilas központot megtámadtak és eredményesen elpusztítottak vagy megnyomorítottak. No és ha nem volt lehetetlen megtámadni a központi "hűség házát" az Andrássy úton, miért lenne ez kivihetetlen feladat itt, Újpesten, az Árpád úton.

– Kitűnő az ötlet – mondta Kovács.

– És szerintem végrehajtható – jegyezte meg Lakatos.

– Igen, végrehajtható – folytatta Földes. – Persze alaposan elő kell készítenünk az akciót, amihez némi idő kell. Ha azonban Klima „testvér" német segédlettel megelőzne bennünket, mi maradnánk alul. És minthogy – Flint közlése alapján – ez a veszély igen közeli, azt javasolom, költözzünk el a Munkásotthonból.

Földes indítványa meglepte az ÚTB tagjait.

– Költözzünk el, mégpedig azonnal.

– Pánikba estünk? – kérdezte csípősen Bárd.

– Szó sincs róla. És nem is éppen most jutott eszembe ez a tennivaló. Már jó ideje foglalkoztat a dekonspiráció lehetősége. Ezért kiszemeltem egy másik bázishelyet a Jókai utcában, a Szántó-féle bútorgyárat. Flint közlése – amit komoly figyelmeztetésnek tartok – csak a végső lökést adta meg tervem végrehajtásához. Ismétlem: azonnal költöznünk kell. Még ma éjszaka. Egy órát sem szabad késlekednünk, mert nagy immár a kockázat.

– Fájdalmas dolog elhagynunk az Otthont – jegyezte meg Döbrentei.

– De mennyire – hagyta rá Földes. – A dolognak ez az érzelmi része engem sem hagy nyugton. Persze egy rajnyi erőt itt hagyunk. Ezeket az elvtársakat jól felkészítjük papírokkal. Feladatuk az lesz, hogy őrizzék az Otthont. Ha betoppannának hozzájuk Klimáék, igazolni fogják, hogy az alakulat már Pestre vonult a XIII/1-es kiska zászlóalj parancsára, és ők is csak arra várnak, hogy az épületet a helyi kiska, Flint átvegye. Ilyen papírral is felszereljük őket.

– Nos és a Szántó-féle bútorgyár biztosabb helynek ígérkezik? – kérdezte Bárd.

– Először: biztosabb azért, mert új szálláshely. Erről Klimáék és Babóék nem tudhatnak. Másodszor: kitűnően védhető. Maga az épület a Viola utca és a Rózsa utca között fekszik. Igen szűk a bejárata a Jókai

utcáról. Műhelyrésze, erős vastag falaival ellentáll a kézigránátoknak is. Szükség esetén, hátul, a Király utcán át elhagyható. Előnye a helynek, hogy kívülről, a Jókai utca felől – semmi sem vall az építmény belső, erődnek megfelelő állapotára.

Sokoldalú vita után megszületett a döntés: az éjszaka leple alatt azonnal át kell költözni a Jókai utcába. Földes pedig Lakatos Béla kíséretében nyomban átment a Szántó-féle bútorgyárba és felzörgették Jahoda gondnokot. Jahoda megvetette a fasisztákat, gyűlölte a Waffen SS újpesti alakulatait, ezért dühösen nyitott ajtót. Azt hitte, ezek valamelyike tört rá. Volt oka az aggodalomra, hiszen a pincében egy tucatnyi üldözöttet rejtegetett Szántó Pál tulajdonossal együtt. Mégis, kaput kellett nyitnia. Abban a reményben tette ezt, hogy valamiképpen sikerül elhárítania a veszedelmet. Ő maga így emlékezett vissza később erre az éjszakára:

– Bezörgetett hozzánk egy zászlós vagy karpaszományos őrmester. Hamarjában nem tudtam jól kivenni a rendfokozatát. Egy géppisztolyos katona kísérte. Tudtomra adta, hogy most vezényelték Újpestre a szakaszával és a Szántó-féle bútorgyárat utalták ki a részükre. Felmutatta a katonai nyílt parancsot is. Arra akkor semmiképpen nem gondolhattam, hogy partizánalakulatról van szó, hiszen a papírjaik rendben voltak. Nekem azonban a pincében bújtatottakra kellett gondolnom. Ezért azt javasoltam a zászlósnak, hogy menjenek át a közeli József utcába, a Gyurcsó fatelepre, amely üzemen kívül van, nagyobb és megfelelőbb az épülete. De a zászlós különösen hangsúlyozva azt mondta: „Mi az? *Magyarokat* nem akar beengedni? Jobb volna, ha *német* katonák jönnének ide?" Erősen hangsúlyozta a *magyarokat* szót és volt valami a fellépésében, ami azt súgta: ne ellenkezzem vele, ne nézzem őt fasisztának. Később aztán, amikor az alakulat bevonult a gyárba, óriási meglepetéssel ismertem fel néhány

elvtársat a „katonák" között. Másnap aztán megtudtam, hogy a bajuszos zászlós csak karpaszományos őrmester, és hogy – Földes László a neve. Elvtárs . . .

Leírhatatlan volt a Szántó-féle bútorgyárban bujkáló üldözöttek öröme, amikor megtudták, hogy ezentúl fegyveres védelemben lesz részük, s hogy aki vállalja, fegyvert kap. Egy-egy emberélet emlékezetes örömei közül is kiemelkedik néhány. Ilyen feledhetetlen élmény volt Jahoda védenceinek első kortyintása a szabadságból. Nem rettegtek többé a nyilas razziák és házkutatások lidércnyomásától. Volt fegyverük, védekezhettek. Esetleges haláluk már nem érdekelte őket, mert az a tény, hogy megszűnt kiszolgáltatottságuk – minden egyéb fölé emelte őket . . .

Szemelka kiöltöztetve, a megfelelő papírokkal felszerelve, másnap reggel jelentkezett a városparancsnokság irodáján, a Városházán. Flint irodája lenn volt a pincében, az óvóhelynek kiképzett terület egy részén. Szemelkát levezették a pincébe, ahol aládúcolták a zegzugos építmény minden szakaszát. Oly sűrűn sorakoztak a tartógerendák egymás mellett, mint egy óriási fésű fogai. Csak itt-ott égett egy-egy petróleumlámpa, rontva a különben sem jó levegőt. Homályos, tört fények vibráltak a falakon, sajátos bűz terjengett, és innen-onnan tompa hangok hallatszottak. Valahol valaki kiáltott valakinek és erre távolabbról kiáltva érkezett a felelet – olyképp hangzott mindez, mintha öblös pohárba beszéltek volna. Szemelka furcsállta a „terepet". Megkérdezte a kísérőjét:

– Itt van az iroda?

– Itt. Rögtön ott leszünk.

Egy vasajtón túl végre odaértek. Szemelka belépett. Mintegy 4×4 méter alapterületű helyiség volt ez. Két kis méretű íróasztal, néhány szék, egy iratpolc, állófogas, és egy plüsspamlag tette a berende-

zést. És a telefon az asztalon. Éles fényű acetilénlámpa világított, amitől az ott tartózkodó három katona arca alumíniumszürkének látszott, furcsán merevnek és élettelennek. Flint az egyik asztal mellett ült, mellette Juhász főhadnagy állt hanyag testtartással, míg a másik asztalnál a szolgálatvezető terpeszkedett – nélkülözhetetlenségének tudatában, a szolgálatvezetőkre jellemző önteltséggel. Szemelka beléptekor a két tiszt vitázott valamin, a jövevényt a puffadt őrmester fogadta barátságtalanul:

– Hol szokott le a szabályos tisztelgésről? Mit akar?

– Pestről vezényeltek, mert újpesti vagyok – felelt hangosan Szemelka.

– Mutassa a papírját!

Flint már tudta, ki érkezett. Odaszólt a szolgálatvezetőnek, mi történik?

– Megint jelentkezik nálunk egy jómadár, aki lemaradt valahol az alakulatától, és mert *újpesti*, idevezényelték hozzánk. Nem tudom, mit gondolnak rólunk a Vilmosban? Szemétlerakodónak néznek bennünket?

– Mutassa csak azokat a papírokat – parancsolta Flint.

Megkapta. Figyelmesen megnézte. Aztán visszaadta a szolgálatvezetőnek:

– Ez rendben van. Vegye állományba Szemelkát.

Szemelkának pedig ezt mondta:

– Maga pedig várjon odakünn.

Legalább fél óra elmúlt, amikorra előbb a főhadnagy, majd utána az őrmester távozott az irodából.

– Maga most bemehet – mondta a szolgálatvezető, –, a százados úr beszélni akar magával.

Úgy látszik, Flint úgy rendezte, hogy négyszemközt maradhasson Szemelkával. Elgondolkodva végigmérte őt, aztán megszólalt:

– Közös ismerősünktől jött?

– Igen. Azzal küldtek, hogy írnok leszek.

– Egyelőre erre még várnia kell. Néhány napig feltétlenül. Ajánlom, legyen rendkívül óvatos. És gazsuláljon a szolgálatvezetőnek. Érti? Juhász főhadnagy, aki az imént távozott innét – kemény katona. És olyan elvei vannak, amik valószínűleg ellenkeznek a magáéval. És ráadásul gyanakvó a természete. Megértett?

– Meg.

– Feltételezem, hogy minderről fölösleges többet mondanom. És figyelmeztetem: ha ügyetlenül viselkedik, kénytelen leszek az alakulatból eltávolítani magát. Megértett?

– Meg.

– Akkor most menjen át a Honvéd utcába. Ott van az egyik alakulatom a polgári iskolában. Jelentkezzék a parancsnoknál, Juhász főhadnagy úrnál. Én addig odatelefonálok neki. Ismétlem: ő megkívánja az előírásos magatartást.

Megnyomta a következő szavakat:

– Remélem, nem okozunk csalódást egymásnak.

Szemelka szabályszerűen tisztelgett és távozott. Öt perccel később jelentkezett a Honvéd utcában a kapuőrség parancsnokánál. Ez felvezettette az iskola első emeletére, Juhász főhadnagy irodájához. Ott hosszan megvárakoztatták, amikorra a főhadnagy beengedte magához. Alaposan végigmérte, jól megnézte őt magának, aztán gúnyosan megszólalt:

– Jó kis protekciója lehet magának... Flint százados úr nagyon a figyelmembe ajánlotta... No, miféle beosztást szeretne? Ért a konyha vezetéséhez?

– Nem.

– Mihez ért hát?

– Legutóbb írnok voltam.

– Hol? A Vilmos-laktanyában? Gidófalvy főhadnagy úrnál?

– Ott.

– Sajnálom. Kitűnő írnokom van. Bevált fickó. De mondja csak, nem idegesítik a belövések?

– Nem.
– Kerékpározni tud?
– Igen.
– Akkor maga lesz a küldöncöm. A mostani pasas valóságos szarzsák. Remeg kimenni az utcára, és ha elküldöm a Városházára, a német parancsnokságra vagy valamelyik városszéli őrparancsnokomhoz, minden távoli dörrenésre hasravágódik, és sohasem lehetek biztos benne, hogy idejében megérkezik oda, ahová küldöm. Hát rendben van: most rögtön átveszi a küldönc szolgálatát. Menjen, keressen magának fekhelyet valamelyik tanteremben . . .

Bűzlött az iskola a fertőtlenítőszerek erős szagától, s az épület zsongott a sok embertől. Szemelka alaposan tanulmányozta őket. Volt itt mindenféle katona, fiatal, öreg, beöltözött és polgári ruhás – az utóbbiak karszalaggal. Szemelka megsejtette, hogy ebben a vegyes társaságban sok az olyan „lapuló elem", akit esetleg éppen a szigorú és roppant katonás Juhász főhadnagy – „patronál". Ingyen? Némelyik daliás nemzetőrről lerítt, hogy kocsmáros, fűszeres, hentes vagy más efféle lehetett civilben. Kövérek voltak, túltápláltak és – nyilván semmiféle áldozatot nem sajnáltak meghozni azért, hogy ne kerüljenek a frontra. Az más kérdés, hogy a front mégiscsak – eljött értük . . .

Mindenesetre a tantermek hadiállapotot tükröztek. Szalmát szórtak a padlóra s pokrócok takarták a rögtönzött fekhelyeket. Fűtöttek, de a kályhák több füstöt öntöttek ki magukból, mint meleget. Minden katona dohányzott, köpködött, senki sem tartott laktanyai fegyelmet. Abban a teremben, ahol Szemelka levackolódott, az egyik egyenruhás, idősebb nemzetőr rákacsintott: „Mi már találkoztunk valahol, nem igaz?" Szemelka ismeretlennek találta ezt a katonát, s rádöbbent: ha valamelyik nyilas érzelmű kiskás ráismer, abból komoly kellemetlenségek támadhatnak.

Örült azonban a beosztásának, mert mint küldönc bármikor kihasználhatta az alkalmat arra, hogy megfelelő helyen találkozhassék a partizáncsoport erre kijelölt tagjával. Juhász főhadnagy akaratlanul a kezére játszott, habár bizonyára valójában ártani akart neki.

1944. január 3-án határozta el az ÚTB, hogy határozott kísérletet tesz Babó Gyula rendőrfőtanácsos megnyerésére. A kapitányság hírhedt épületét valamennyien jól ismerték, nyomasztó emlékek jutottak róla az eszükbe. Öreg, egyemeletes sárga ház volt ez a Tavasz utca 29. alatt. U-alakban épült a szűk telekre. Utcai emeletes részén helyezték el a kapitányság legfontosabb irodáit; az udvari részen – a földszinten – a legénység szállásai voltak, továbbá a vallatókamrák, a fogdák; a bejárat közelében a nyilvántartók, az irattár, a raktárak. Szűk folyosóra hasonlított a bejárat a kaputól az udvarig. Attól kezdve, hogy Magyarország hadba lépett, a rendőrséget szuronyos puskával szerelték fel. Már Babó elődje úgy rendelkezett, hogy a kaput kézigránáttal is ellátott két rendőr őrizze éjjel-nappal.

Horthy rendőrsége fenntartás nélkül szolgálta a népellenes hatalmat. Különleges gonddal képezték ki mind a tisztikarát, mind a legénységét. Legálisan a rendőri apparátus egyetlen tagja sem tartozhatott politikai párthoz, még a kormánypárthoz sem. Valójában a kormánypárti politika helyeslését valamennyi rendőrtől megkövetelték, s csak a kormánypárt lapjait olvashatták. Gyakorlatilag az egyes kerületi kapitányságok fő feladata a köztörvényes bűnüldözés volt, a közbiztonság megőrzése, az erkölcsrendészet és hasonlók. De az igazi fontos feladatukat mégiscsak az állambiztonsági szolgálat jelentette, vagyis a vagyon és a vagyonosok védelme a „felforgatók" ellen. Minden sztrájkot igyekeztek kíméletlenül letörni, szenvedélyesen vadásztak a kommunistákra és az

éppen uralmon levő politikai klikk bármi néven nevezendő ellenfeleire.

Ami a politikai rendőrséget illeti, ez centralizált hatalom volt, s a politikai osztály vezetője rendszerint megkapta a főkapitány-helyettesi címet. Sombor-Schweinitzer megkapta. Ő, mint valamennyi elődje és utódja az ellenforradalmi rendszer huszonöt esztendeje alatt, féltékenyen őrizte pozícióját mind a csendőrséggel szemben, mind a katonai nyomozók hatásköri beavatkozásai ellen. Babóról az a hír járta, hogy ezt a „tradíciót" megpróbálta érvényesíteni a nyilas hatalomátvétel után is.

Hajdú Andrásra esett a választás, hogy Babóval próbálkozzék. Hajdú ismerte a rendőrség vezető személyiségeit, a tanácsosokat, a detektíveket, sőt az idősebb őrmestereket, törzsőrmestereket is. Ezek ugyanis gyakran megjelentek az Uránia moziban, mint inspekciós ellenőrök. Ez azt jelentette, hogy ők maguk és a társaságukban levő nejük, szeretőjük vagy barátjuk – ingyen nézhették végig az előadásokat a számukra fenntartott legjobb helyekről. Hajdú ismerte őket, és ők ismerték Hajdút, aki a mozi büféjét vezette, s akinél természetesen „rezsi áron" vásároltak nyalánkságokat.

Hajdú, amikor megkérdezték, vállalja-e a feladatot, habozás nélkül igent mondott. De sokkal később, már a felszabadulás után, pironkodva bevallotta: „Bizony, elfogott a félsz . . . Ismertem a rendőrséget . . . Soha semmi jót nem vártam tőle . . . De aztán erőt vettem magamon . . ." Hajdú tehát megkezdte az előkészületeket feladata végrehajtására és jól sejtette: élete legnehezebb időszakát élte át a továbbiakban . . .

Ugyanezen a napon, 1945. január 4-én, fájdalmas veszteség érte az újpesti partizánokat.

Povázsai György parancsot kapott, hogy felvételezésre menjen a Vilmos-laktanyába. Vele tartott Váradi Jenő és Veres Sándor, meg Záhonyi Brúnó, a kocsis. Azért használták a lovas kocsit, mert a teher-

autókra az SS-alakulatok vadásztak, nem fogadtak el semmiféle igazolást, lefoglaltak minden géperejű járművet, ami a szemük elé került. Takarékoskodniuk kellett a benzinnel is, amiből utánpótláshoz egyáltalán nem jutottak már. Szerencsére a Károlyi majorból „kölcsönvett" lovas kocsihoz elegendő zabot és takarmányt is sikerült Palotán összeszedniük a zsírosgazdáktól. Zabot egyébként a szekerész laktanyában mindig felvételeztek.

Menetrendszerűen bonyolították le a programjukat. Előbb az Aréna úti szekerész laktanyában vették fel a zabot és a szénát, utána a katonai élelmezési raktár Lehel úti telepén a szűkös és egyre kisebb élelmiszeradagokat, végül a Vilmos-laktanyában a lőszert. Tulajdonképpen ez az utolsó állomásuk volt a legfontosabb, amióta Halas Lajos vonaláról a hadihelyzet alakulása miatt elmaradt a lőszer-utánpótlás.

Sikeresen sorra járták a kaszárnyákat és elindultak vissza Újpestre, a Jókai utcába. Ekkor légiriadót kaptak a Hungária körút és a Béke tér közötti részen a Lehel úton. Záhonyi Brúnó a lovak közé csapkodott, hogy mennél hamarább elérjék a Béke teret, ahol – úgy vélték – elrejthetik a kocsit a lovakkal az öreg, terebélyes fák alatt, ők meg bekéredzkednek valamelyik közeli ház óvóhelyére. Balszerencséjükre a támadás elérte őket, még mielőtt a szándékukat megvalósíthatták volna. Kegyetlen légicsata bontakozott ki a fejük felett, s egy bomba lezuhant a tér bal oldali házaira. Ezek egytől egyig megsemmisültek, de a repeszdarabok őket sem kímélték. Mindkét lovuk azonnal kimúlt. Povázsai súlyosan megsebesült, Váradi szintén erősen vérzett, Veres és Záhonyi könnyebb sebet kapott. Povázsai elterült a földön a felborult szekér oldalán. Veres letérdelt melléje:

– Élsz? – kiáltotta. – Gyuri, élsz?

– Hagyjatok – felelt Povázsai elhaló hangon.

Nem hagyták. Veres és Záhonyi, mit sem törődve a saját sebükkel, felemelték Povázsait és átrohantak

vele a kerületi elöljáróság új épületébe. Ennek alagsorában kötözőhely volt. Valamennyien megkapták az elsősegélyt. A szolgálattevő orvos Veres és Záhonyi állapotát és kötését kielégítőnek találta, Váradi sebe aggasztotta, Povázsai pedig elképesztette.

– Ilyet még nem láttam – csóválta a fejét. – Képtelen vagyok csillapítani a vérzését. Maguk bajtársai ennek a katonának? – kérdezte Váradit és Záhonyit.

– Igen.

– Ha meg akarják menteni, siessenek vele a legközelebbi kórházba, a Lehel út és a Róbert Károly körút sarkára. Ott, az ideggyógyintézetben tudtommal kitűnő orvosok foglalkoznak az utcáról bevitt sebesültekkel.

És rendelkezett:

– Hordágyat!

Odakünn egy szemernyit sem csillapodott az „égzengés". Ezért az alagsorban levők közül senki sem vállalkozott a hordágy szállítására. Záhonyi és Veres minden lelkierejüket összeszedve felkapták a hordágyon fekvő Povázsait és nekivágtak az útnak. Az orvos azt mondta, ha bírják szusszal, öt perc alatt odaérhetnek. „Bírni kell" – gondolták egyszerre mind a ketten. Váradi tántorogva, mintha részeg lenne, követte őket. Csúnyán hörgött-morajlott az égbolt a Raták és a Stukák marakodásától, közben itt-ott süvöltve potyogtak alá a bombák, hogy aztán a detonáció ereje megrázza a levegőt. Végre elérték a nagy „Sárga Ház" bejáratát. Povázsai rövid időre eszméletre tért. Mondani akart valamit. Talán azt: „Hagyjatok . . ." De a szája hang nélkül mozgott, és a szeméből eltűnőben volt az élet. Veres, amint nézte, bizonyos volt benne, hogy Povázsai menthetetlen.

– Hallgass! – parancsolt rá.

Az ideggyógyintézetben csak rögtönzött kötözőhely volt, hivatalosan itt nem működött hadikórház. Dr. Nyírő Gyula, az intézet igazgató főorvosa, és a fia, dr. Nyírő László, humanizmusuk parancsára

maguk szervezték meg a sebesültek orvosi ellátását. E munkájukat odaadón segítette dr. Hajtsch Emil, aki ideggyógyász volt ugyan, de szilárd antifasiszta. E három kitűnő orvos mellett működött egy negyedik, egy fiatal zsidó sebész, aki Győrből menekült Pestre. Valódi neve ismeretlen maradt. Őt és sok más üldözött társát dr. Nyírő Gyula igazgató főorvos bújtatta az intézetben. Feljelentésre, éppen Povázsai odaszállításakor tartott vizsgálatot Schlögl „százados". Ez a nyilas potentát minden beteget igazoltatott, dühös buzgalommal vadászott a zsidókra és a katonaszökevényekre. Ráadásul minden „kiska lógóst" a „plutokrata-destruktív" jelzővel szúrt ki magának.

Nyírő László* és a győri menekült sebész nyomban megállapította, hogy Povázsai esete reménytelen. Ennek ellenére megkísérelték élete megmentését. Váradi sebét szintén súlyosnak találták, de nem életveszélyesnek. Veres és Záhonyi nem tágítottak két bajtársuk mellől, ami feltűnt Nyírő Lászlónak.

– Miféle alakulathoz tartoznak? – kérdezte tőlük.

– Kiskások vagyunk – felelt Záhonyi.

– Akkor gyorsan tűnjenek el innét – figyelmeztette őket a fiatal orvos. – Éppen most folyik vizsgálat az intézetben. Egy Schlögl nevű nyilas százados okvetetlenkedik. A kiskásokra különösen utazik.

– Rendes igazolványunk van – mondta Veres.

– Schlöglt ez nem érdekli. Tigristermészete van.

Veres és Záhonyi nem vették komolyan a figyelmeztetést. Két bajtársuk mellett maradtak. Bizonyosat akartak tudni – életben maradnak-e. Saját sebesülésük már nem érdekelte őket. Még a fájdalmat sem érezték, noha lüktetett a sérülésük, s a vér átütött a kötésükön. Szerették volna kivárni a végleges orvosi véleményt.

Veres lehangoltan súgta Záhonyinak:

* Dr. Nyírő László él, főorvos az újpesti Árpád úti kórházban.

– Szegény Gyuri, nézd, nekem úgy tetszik, mintha már egy csepp vér sem lenne az arcában. Égi csodának kellene történnie ahhoz, hogy életben maradjon.

Záhonyi komoran bólintott:

– Égi csodák azonban nincsenek.

Ekkor Váradi szólt oda nekik:

– Hallottátok, mit mondott az orvos. Okosan tennétek, ha azonnal visszamennétek Újpestre. Ne érjen itt benneteket az a dög nyilas százados.

– Itt maradunk – makacskodott Záhonyi.

– Köpünk a nyilas százados pofájába – tette hozzá Veres.

Pedig okosabban tették volna, ha szót fogadnak dr. Nyírőnek és gyorsan elhagyják az intézetet. Addig késlekedtek, amíg Schlögl valóban berobbant a kötözőhelyre. Fehér köpenyt viselt, noha nem volt orvos. „Igazodott" a kórházi rendhez, aminek betartásához az igazgató főorvos ragaszkodott. Schlögl vizslatva nézett körül. Aránytalanul kis feje nem illett vastag törzséhez. Fülsértő fejhangon beszélt, valószerűtlenül kék szemét ide-oda forgatta, szőke bajusza csapzottan lógott alá a szája két szegletén. Zupás őrmesterhez méltó hangon szólította meg sorra a járóképes sebesült katonákat: „Mutassa az igazolványát!"

– Maga miféle? – támadt Záhonyira. – És maga? – förmedt Veresre. – Mit lebzselnek itt? Haldoklók talán? Azzal a kis karcolással itt akarják kivárni a háború végét? A fene egye meg, majd adok én maguknak. Miféle alakulathoz tartoznak?

Záhonyi és Veres felmutatta az igazolványát, Schlögl kikapta a kezükből és közel tartva a szeméhez vizsgálgatta.

– Aha: kiska! Aha: Gidófalvy menazséria! Ha! Ha! Derék katonák, fegyvertelen katonák, bátor katonák!

Még egyszer megnézte Záhonyi és Veres igazolványát, aztán zsebre gyűrte. Gyanúsan megnyugodott a hangja:

– Üljenek csak le, mindjárt jövök.

Schlögl baljós arca azt tanácsolta Záhonyinak és Veresnek, hogy sietősen hagyják el a kórházat, igyekezzenek vissza Újpestre és jelentsék a történteket. Helyesen döntöttek. Földes László azonnal intézkedett. Megkérte Andrásfit, hogy minden kockázatot vállalva, a telhergépkocsin – az utolsó adag benzint felhasználva – száguldjon a Vilmos-laktanyába Szőnyi-Szűcshöz és az ő közbelépésével hozza ki Schlögl birodalmából Povázsait és Váradit, ha az állapotuk megengedi.

Andrásfi vállalta a feladatot, mert Földes Lászlón kívül ő ismerte legjobban a zászlóst és Gidófalvyt. De élve csak Váradi került vissza Újpestre – súlyos sebbel, de túl az életveszélyen –, míg Povázsainak már csak a holttestét kapták meg. Elvérzett a műtőasztalon.

Havas, ködös nap volt amikor temették.

Bokán felül ért a hó a temetőben, vastag zúzmara a fákon. Vác felől, talán a távoli Naszály csúcsairól dermesztő hideg áramlott lefelé. Az előre megásott sírok hosszú sora tátongott félig betemetve hóval. Kanizsai Nagy Imre, az ügybuzgó nyilas polgármester tartalék sírokat ásatott a fagyos földbe a kirendelt muszosokkal.

Biztonsági okokból csupán két rajnyi partizán kísérte Povázsait utolsó útjára. Temetésére eljött az apja, anyja, néhány ismerőse. Valamennyien könnyezve nézték frissen ácsolt koporsóját és rajta a gyászos betűket: „Élt 21 évet." 1924-ben született – keserves nyomorra. Ötéves korában milliókat ítélt munkanélküliségre és éhhalálra a tőkés világválság. Hatéves korában forradalmi tüntetés vihara söpört végig Pesten. Kilencéves, amikor Hitler fasizmusának árnyéka ráborul Európára. Tizenkét éves, amikor Franco, Mussolini és Hitler lángba és vérbe borítja Hispániát. Aztán inasnak adták az egyik újpesti bútorüzembe: nyúzta a tőkés, kínozta a levente és még mielőtt meg-

ízlelhette volna az első igazi csókot – fellángoltak a második világháború eget perzselő tüzei. Az a föld, amely elnyelte, nem lehetett olyan fagyos, mint amilyen az élete volt.

Lakatos Béla búcsúztatta:

– Povázsai György: bajtársunk, testvérünk, elvtársunk! Nehéz búcsúznunk tőled. Fiatalon távozol közülünk, életed mégis teljes élet volt, mert amit megtehettél osztályodért és hazádért, azt megtetted. Ezért a magyar proletariátus nagy szíve magába fogad, és a győzelemben velünk élsz tovább.

Mialatt Lakatos beszélt, Megyer felől szakadatlanul hallatszott az ágyúszó. És a koporsót aláeresztették. Apja felmarkolt egy havas, fagyos rögöt és kalapácshoz szokott eres, öreg kezéből ráejtette a koporsó fedelére. Talán mondani akart valamit, talán hangosan kiáltott is – gondolatban. Édesanyja meg se moccant, sírni sem tudott, hideg volt, mégsem remegett. Lakatos Béla halk vezényszavára a partizánok tisztelegtek.

Az élet és a harc folyt tovább...

Kovács Gyula megkérdezte Hajdú Andrást, van-e valamiféle elképzelése arról, miként lát feladata megoldásához? Hajdú akkor részletesen előadta tervét, amelyet Pál detektívfelügyelő közreműködésére alapozott.

– Ő gyakran látható az utcákon, és mert sok régi nyomozót a nyilasok elküldtek, vele kell próbálkoznom. Rám bizonyára jól emlékezik, hiszen néhányszor cipőt is csináltatott velem. Ha véletlenül találkozunk, mindig megkérdez: „Hogy van mester, hogy van, hogy van?" Jóindulatú embernek tartom, nem félek attól, hogy lebuktat.

– No és mit mondanál neki?

– Azt, hogy tegnap megszólított valaki az utcán, aki a debreceni nemzeti kormány megbízásából jött át a fronton. És ez a valaki megkérdezett, ismerek-e

derék, hazafias érzelmű urakat a rendőrségen? Olyanokat, akik igaz magyar szívükre hallgatva – hajlandók lennének támogatni a debreceni kormány nemzeti politikáját? Aki erre hajlandó – mondom majd –, az fényes karrierre számíthat...

Kovács tiltakozott:

– Bandi bátyám, ezt ne mondd. Karriert ne ígérjünk. Ez a nyilasok módszere. Csakis a hazaszeretetre szabad hivatkoznunk. Annyit persze kilátásba helyezhetsz, hogy az áldozatkész hazafiaknak megbecsülés jár.

Földes a vállalkozás veszélyére figyelmeztette Hajdút:

– Ismétlem: lebukhatsz. Ezzel számolnod kell. De ha lefognak, maradj szilárd. Próbáld meg. Folyton arra gondolj, hogy ha beismersz valamit, tovább kínoznak. Magam ellenőrzöm majd, hogy minden eltűnt-e a lakásodról, amiből kommunista kapcsolataidra lehetne következtetni. Mondd meg őszintén: nem félsz?

– Csak szorongás van bennem.

– Ez természetes – mondta Andrásfi. Akció közben majd eltűnik. Magamról tudom.

– Ha lebuknál, egy percre se feledd: megkeressük a módját, miképpen segíthetünk rajtad – ígérte Földes. – Persze mostantól nem találkozhatsz velünk mindaddig, amíg a kapcsolatot keresed. Mi azonban – számodra talán láthatatlanul – mindig a közeledben leszünk.

E beszélgetést követő estén sokáig nem jött álom Hajdú szemére. Számításba vette, hogy Pál detektívvel az utcán nem találkozik. Ebben az esetben a rendőrség épületében kell felkeresnie őt. De milyen ürüggyel? „Azt mondom majd a kapuőrnek – gondolta –, cukorkát akarok eladni a régi ismerősöknek. Nyalánkságokat, amik megmaradtak a büféből." Ezt az ötletét jónak találta s megnőtt tőle az önbizalma.

Reggel, január 5-én, nyolc óra után indult el hazul-

ról. Többször elsétált a rendőrség épülete előtt a Tavasz utca túlsó oldalán. Bundás, őrbotos, puskás-szuronyos rendőrök álltak a kapuban. Didergető, ködös volt a reggel. Fönn, a felhőtakaró mögött, repülőgépek húztak. Hajdú nem tudta elszánni magát az első lépésre. Abban reménykedett, hogy Pál detektív mégiscsak kilép az utcára. Türelem kérdése ez. Pál azonban nem jelentkezett, közben nagy-riadót jeleztek a szirénák. Kénytelen volt visszatérni a Palóc utcába. Erősen átfázott, lefeküdt és csak alkonyatkor ébredt fel.

Másnap reggel, január 6-án, szombaton, megintcsak balszerencse kísérte. Erős katonai razzia fésülte végig az Árpád út és az István út kereszteződésétől kiindulva az egész környéket. Minden férfit összeszedtek és igazoltatás nélkül menetoszlopba állítottak. Egy félkarú ember jött szembe Hajdúval. Figyelmeztette: forduljon vissza, mert a katonák még a hadiüzemi igazolványokat sem fogadják el. Életkorra való tekintet nélkül Pestre viszik a férfiakat. Nyilván nem akarják, hogy a hadműveleti területen „csellengők" létezhessenek. Hajdú okosabbnak látta, ha azonnal visszafordul. Ez a nap ismét kárba veszett.

Végre, január 7-én, vasárnap, közelebb került a céljához. Mindjárt reggel a kapitányságra ment és habozás nélkül megszólította a kapuőrök egyikét. Azt mondta, Pál detektívfelügyelőt keresi, mert üzenetet hozott neki a feleségétől. Bevezették az épületbe azzal, hogy az ügyeletes rendőrtiszt majd eligazítja. Ez a fordulat nem tetszett Hajdúnak, de már nem fordulhatott vissza.

– Ez a személy – jelentette a rendőr az ügyeletes tisztnek –, Pál felügyelő urat keresi azzal, hogy üzenetet hozott neki a feleségétől.

Pallagi László, az ügyeletes tiszt, új ember volt a rendőrségen. Legénységi bundában ült az asztalánál. Piperkőcnek emlegették a háta mögött, mert szerette az erős kölnit és bűzlött körülötte a levegő az átható

illattól. Poros, pókhálós irodájában a kölni szaga áporodott dohányfüsttel keveredett. Hajdú mindent észrevett: az üres csajkát az iktatóasztalon, palackot az ablak párkányán és a fűtetlen iroda rossz levegőjét. Pallagi borotválatlan arca csontos volt, hosszúkás, a szeme barna, a fülei nagyok, elállók – fekete tisztisapkája rájuk támaszkodott. Hajdú harminc körülinek és kiéltnek nézte.

– Igazolványt – mordult a tiszt Hajdúra.

Megkapta. Forgatta. Nézegette és letette maga elé az asztalára.

– Mit akar maga Pál felügyelő úrtól? – kérdezte aztán.

– Üzenetet hoztam a feleségétől... Jobban mondva: azt mondta a felesége, idejöhetek... Eladó cukorkáim vannak... Ugyanis sok árum megmaradt, mert tetszik tudni – mozibüfés vagyok...

– Aha. Szóval a felügyelő úr felesége küldte ide?

– Igen.

– Mikor beszélt vele?

– Tegnap.

– Aha.

Pallagi éles, gúnyos, kihívó hangon folytatta:

– Nos, mit szól ahhoz, tisztelt büfés úr, hogy Pál detektívfelügyelő úr két hete a pesti főkapitányságon szolgál? Mi? Hm? A felügyelő úr felesége ezt nem tudta?

Hajdú megrettent. Érezte, hogy lelepleződött. De a nagy veszély tudata találékonyságra és hidegvérre késztette. Készen állott benne a felelet, és mosolyogva szólalt meg:

– Hát, ami igaz, az igaz – trükkel él az ember... Pál felügyelő úr feleségével csakugyan nem beszéltem... De azt hittem, ha rá hivatkozom, bejuthatok ide, hogy az uraknak eladjam a portékámat... Mert tetszik tudni, másutt is elkelne az árum, de úgy gondoltam – jobb ha a rendőrségen veszik meg: sohasem

árt az ismeretség – az ilyen felfordult világban... Tetszik érteni, ugye?

Pallagi úgy tett, mint aki elfogadja a magyarázatot.

– Aha. Rendben van. De mondja csak: konyakja nincs?

– Tudok egy helyet, ahol beszerezhető.

– Kitűnő. No menjen most, és ebéd után hozza a konyakot.

Elvette Hajdútól a kis méretű bőröndöt.

– Ez itt marad. Majd megkapja az árát. Most elmehet a konyakért. Ebéd után azonban itt legyen.

Hajdú simán elhagyhatta a kapitányság épületét. Látszólag megúszta. De csak látszólag. Ezt igen határozottan érezte. Legszívesebben azonnal közölte volna a bonyodalmat az ÚTB valamelyik tagjával. De mert feltételezte, hogy esetleg követik, letett erről a szándékáról. Elhatározta, hogy hazatér. De nem egyenest. Végigment a Kolozsvári utcán a Viola utcáig. Azon az Ősz utcáig, s rajta vissza az István útra. Útközben óvatosan vissza-visszanézett, nem követik-e? Semmi gyanúsat nem észlelt.

Odahaza teát forralt magának, igyekezett felmelegedni. Emlékezetébe idézte a történteket s belátta, az ügyeletes rendőrtiszt gyanút fogott. Eszerint hiba volt a cukorkás-trükk alkalmazása, és még nagyobb a hivatkozás Pál felügyelőre. Most mitévő legyen? Úgy döntött: nem megy vissza a rendőrségre, abbahagyja a kísérletezést. Igen ám, de az igazolványa, amely a nevére szólt, a rendőrségen maradt. Nos, ha valóban gyanakszanak rá, akkor valamelyik detektív eljön érte, megtudni, mi van vele. Tehát? Betegséget kell szimulálnia. Ezt könnyen megteheti, hiszen valóban kitört rajta a nátha. Ennél maradt. És ha majd kitisztul a „levegő", mindent elmond az ÚTB-nek. Ebéd után valóban otthon maradt, amire jó ürügyet szolgáltatott neki az igen élénk harci tevékenység is. Fönn a levegőben és lenn a földön dúlt a küzdelem. Senki sem csodálhatja tehát, hogy a lakásán marad. Estére egé-

szen kimerültnek érezte magát. Aszpirint vett be és lefeküdt. Alig aludt egy órát, felébresztették. Hatalmas ütéseket mértek az ajtajára, döngették, rugdalták. Hajdú odasietett az ajtóhoz, félrehúzta a függönyt, de nem látott semmit, mert erős fényű zseblámpával a szemébe világítottak.

– Kinyitni!

– Ki az?

– Rendőrség!

Nem ellenkezhetett. Ajtót nyitott, és két detektív meg két szuronyos rendőr nyomult a lakásba. Magyarázkodás nélkül hozzáláttak a házkutatáshoz. Gyakorlottan, alapos munkát végeztek. Közben az egyik detektív, akit sunyi képe alapján Hajdú rögtön Sunyinak nevezett magában, ráparancsolt, hogy öltözzön fel. Egy órán át tartott a házkutatás – rendkívüli „műgonddal". Semmi kompromittáló anyagot nem találtak, mert előzőleg – Földes utasításának megfelelően – mindent elszállítottak a Palóc utcai lakásról. Amikor aztán az otthonát végképpen feldúlták, a Sunyi azt mondta Hajdúnak:

– Ravasz fickó maga, vén lator. De most nem úszsza meg. Vagy „köpni" fog odabenn, vagy nem éri meg a reggelt. Gyerünk.

Útnak eredtek. A lakást tárva-nyitva hagyták, de Hajdú észrevette, hogy a szomszédos lakás függönye mögül kilesett valaki. „Ez jó – gondolta –, van tanúja annak, hogy elvittek. . ." Menet közben egy szó sem esett. A kapitányságon Pallagi szobájába vezették, ahol egy harmadik ismeretlen detektív is tartózkodott. Amint belépett a szobába – jobbról-balról zuhogtak rá a pofonok. Néhány percig tartott ez a „bemutatkozás", aztán Pallagi szólalt meg:

– No, jómadár, itt vagy? Hol a konyak? Azt hitted átverhetsz bennünket? Komolyan azt hitted, nem lehet téged követni? Node hiába sétáltattál meg bennünket, megfigyeltük minden lépésedet.

Ordított. Csapkodta az asztalt.

– Vallani! Ki küldött ide? Milyen céllal? Cukorkát eladni? Ezt a mesét add be az öreganyádnak! Eladni, éppen nálunk, amikor a feketepiacon császár lehetnél a portékáddal? Tudd meg, hülye, Pál felügyelőt nem vezényelték Pestre. De te beugrottál a trükkömnek. Na, gyerünk, zenélj! Mit forgattál a fejedben? Miért nem jöttél vissza ebéd után – a konyakkal? Megorrontottál valamit?

– Kitört rajtam a nátha . . .

– Abababa. Kuss! Mást mondj. Arra felelj, amit kérdeztem: Ki küldött ide és milyen céllal? Kémkedést bíztak rád? Mit akartál megtudni, kiknek az érdekében?

Hajdú nem felelt. Arra gondolt, amit Földes, Kovács és Andrásfi tanácsoltak neki: nem szabad vallani. Ámde a három detektív nekiszabadult vadsággal tört rá. Fájdalmas ütéseket kapott a veséjére, irtózatosan fájt a sípcsontja a rúgásoktól, kemény ütések érték a fejét, csaknem kitörték a karját – és Hajdú, a maga 51 évével, hasonló tortúrák ismerete nélkül, lelkileg megalázottan és fizikailag összetörten – megadta magát. Nem úgy, persze, ahogy Pallagi várta. Szorongatottságában eszébe jutott, amit Flint mondott Babóról – „puhább reakciós lett" –, s mint a fuldokló a szalmaszálba belekapaszkodott ebbe a halvány reménységbe. Beszélnie kell Babóval, négyszemközt – hátha sikerül hatni rá? Felkiáltott:

– Vezessenek Babó főtanácsos úrhoz!

Ez a fordulat meglepte Pallagit. Leállította a verést. Megpróbálta kiszedni Hajdúból, mit akar mondani a főtanácsosnak, de sikertelenül. Végül odatelefonált a kapitánynak, akar-e foglalkozni egy különös, módfelett gyanús személlyel, egy bizonyos Hajdú András nevezetűvel, aki csak neki hajlandó vallani – méghozzá négyszemközt. Babó kíváncsisága fölébredt:

– Hozzák föl!

Amint megpillantotta Hajdút, azonnal ráismert. Sokszor látta az Uránia mozi büféjében, némelykor

beszélgetett is vele a vetítések kezdete előtt. Babó szeretett szóba állni az emberekkel, a közvéleménykutatás „privát passziója" volt. Egy szóval sem emlékeztette azonban Hajdút arra, hogy ismeri. Kimért, nyugodt hangon szólította meg:

– Nos, barátom, miről van szó? Adja elő gyorsan, csűrés-csavarás nélkül.

– Üzenetet hoztam – mondta Hajdú nehézkesen, mert az ütlegeléstől dagadt volt az arca.

– Kitől, és miféle üzenetet? – lepődött meg Babó.

– Egy jól öltözött úr szólított meg az Árpád úton. Azt mondta, sokszor látott az Uránia mozi büféjében és rendes magyar embernek tart. Arra kért, mondjam meg önnek, főtanácsos úr, hogy a debreceni nemzeti kormány szívesen venné, ha csatlakozna az antifasiszta fronthoz.

Babó ekkor alig tudta titkolni a meglepetését.

– Hó, a teremtésit! – csúszott ki a szó a száján. – És maga szóba állt azzal a jól öltözött úrral?

– Mi mást tehettem, hiszen olyan szépen kért – adta Hajdú a naivat. – Én becsületes embernek néztem őt, hiszen – tetszik tudni – csalhatatlan néha az ember ösztöne. Meg aztán ő elmondta, hogy igen sok magas állású úr csatlakozott már a debreceni kormányhoz: tábornokok, államtitkárok, főpapok, befolyásos politikusok, gyárosok, földbirtokosok, bankárok, írók, művészek. Azt mondta, *tutto il mondo*... mindenki...

– És maga hitt neki?

– Hittem, mert kérem alássan, oly furcsa a világ... Most már minden megtörténhet, de minden...

Babó felpattant az íróasztala mellől, idegesen járt-kelt a szobájában. Hajdú követte minden mozdulatát. Egyszercsak Babó megtorpant Hajdú előtt, s a szemébe nézett:

– No jó. Tegyük fel, hogy igenlő választ adok. Akkor hol találkozhatnék azzal a jól öltözött úrral?

Hajdú éledező reménnyel folytatta a maga játszmáját: „Időt nyerni, időt nyerni – biztatgatta önmagát.

– Földes megígérte, hogy megtalálja a módját... És biztosan megtalálja... Valamiképpen kiszabadítanak innét... Csak időt nyerni, időt nyerni..." Hangosan azt mondta:

– Ma hetedike van, vasárnap... Az illető úr úgy határozott, hogy kedden délelőtt, tíz és két óra között a Városháza előtti téren vár. Azt tanácsolta, ha sikerült átadnom az üzenetet, és ha kedvező rá a válasz, akkor tartsam a bal kezemben a kesztyűmet és ütögessem vele az oldalamat... Erre ő odajön hozzám és megbeszéli velem a továbbiakat.

Babó italt töltött magának, felhörpintette.

– Rendben van, Hajdú. Gondolkodom a dolgán.

Hajdút ezután két rendőr elvezette egy másik szobába és egy pillanatra sem hagyta magára. Babó behívatta magához a helyettesét és a politikai nyomozócsoport új főnökét. Előadta nekik Hajdú esetét és feltette a kérdést: maguk foglalkozzanak-e az üggyel, vagy engedjék át Klima körzetvezetőnek? Babó ismerte bizalmasait, eléggé egy húron pendültek ahhoz, hogy cinikus őszinteséggel beszéljen velük.

– Ismerem ezt a Hajdút, nem politizáló kisiparos és szorgalmas kereskedő. Hiszek hát abban, amit közölt velem. Namármost: fülön csípni azt a debreceni urat, komoly érdemünk *lenne*... Viszont *esetleg* úgy fordulhat, hogy ezt a sikerünket később *megbánhatnánk*... Sajnos, most már sok minden lehetséges... Ezért hát az látszik opportunusnak, ha ezt a Hajdút átadjuk Klimának... Mit szóltok hozzá?

A politikai csoportvezető jobb szerette volna, ha az ügyet rábíznák, de a kapitány helyettese nem értett egyet vele:

– Meg kell szabadulnunk a veszedelmes dicsőségtől – amit különben részben máris megszereztünk azzal, hogy Hajdú a mi kezünkbe került. Ez ugyan győzelem nélküli győzelem – de hátha igazi győzelem lesz még belőle...

Másfél órás tanácskozás után úgy döntöttek, Hajdút

átengedik Klimának. Babó személyesen telefonált át neki az Apolló-házba. Klima nagy örömmel fogadta a hírt, azt mondta, máris jön átvenni a „zsíros" falatot. Babó nem csekély gúnnyal jegyezte meg aztán bizalmasai előtt:

– Klima számlája mindent kibír . . .

Valóban mindent kibírt már . . .

Klima József pályafutása tipikus nyilas pályafutás volt. 1938-ban lépett be Szálasi pártjába. Tagja volt annak a vérengző szabadcsapatnak, amelyet Horthy vezérkara küldött a Felvidékre a „mindent vissza" időkben. Klima és beosztottjai: Cseh Lajos, Iván Pál, Magyari Bertalan, Harinek József – letették a „vizsgát" rablásaikkal, gyújtogatásaikkal és gyilkosságaikkal. Onnan visszatérve, illegális nyilas terrorszervezetet alakítottak. Nagy mennyiségű robbanóanyag került hozzájuk a hadsereg nyilas érzelmű tisztjei révén. Szálasit akarták erőszakkal kiszabadítani a szegedi Csillagból. Tervbe vették a budapesti és az újpesti zsinagóga felrobbantását. Amikor aztán Schweinitzer lefogta őket, és a királyi törvényszék elítélte őket, átmenetileg kikerültek a forgalomból. Klima tíz évi fegyházat kapott. Miután a Gestapo „amnesztialevéllel" kiszabadította mindegyiküket, visszatértek Újpestre, az Árpád úton levő Pokol-csárdába, ahol Ágoston István körzetvezető tanyázott. Október 15-e után Klima mint a nemzetvédelmi nyilas alakulat helyi vezetője az Apolló-házba telepedett és mint a „hungarista nyomozócsoport" vezetője megkezdte működését. Ettől kezdve az Apolló-házat a „Sátán tanyájának" nevezgették az újpestiek. Tény az, hogy Klima kiváló minősítést kapott az Országos Pártrend és Pártvédelmi Osztály vezetőitől. Ez a szervezet: „Halál az árulókra és fecsegőkre" jelszóval kíméletlenül végzett mindenkivel, akit a Számonkérő Szék elítélt. Klima különítménye 1944 decemberére egész kis hadsereggé duzzadt 28–35 éves férfiakból és nőkből. Klima egy-

korú volt velük. Az egykori állástalan magántisztviselő úgy érezte, feljutott a magasba, gátlástalanul élvezte a hatalmat és kiirtotta emlékezetéből a Thaly Kálmán utca 5. szám alatti házat, ahol még nyomorgott. Azok, akik ismerték, több mint ötven saját kezűleg végrehajtott gyilkosságot tulajdonítottak neki. Ismerte őt vitéz Hindy ezredes is még abból az időből, amikor Klima géhás hadnagy volt a 45-ös honvéd gyalogezrednél. Ott közönséges lopás és orgazdaság bűnével állították hadbíróság elé. Mindezt a változó idők sodrában megúszta, és Újpesten a szó szoros értelmében élet és halál ura lett. Hajdút átvette Babótól, átszállíttatta a maga birodalmába és leült „csevegni" vele:

– Határtalanul örvendek a szerencsémnek, Hajdú. Remélem kölcsönös lesz az elégedettségünk.

Hajdú még sohasem látta Klimát. Ha beszéltek róla, egy csúnya képű sintért képzelt maga elé. Valakit, akinek gyilkosságai torz vonásokat vésték az arcára, akit félig szétrágott már az alkohol, és akinek már csupán a fajtalankodás és a vad szadizmus okoz gyönyört. Ehelyett maga előtt látott egy harmincöt év körüli fiatal embert, jól borotvált, hátrafésült hajú férfit, akiből se italszag nem dől, se mocskos beszéd, ellenben sima és udvarias, akár egy jobb eladó valamelyik Andrássy úti vagy Váci utcai előkelő üzletben. Klima sem ekkor, sem később, egy pillanatra sem esett ki ebből a szerepéből, amelyet elismert színészek tehetségével öltött magára. Játszadozott a szavakkal, élvezte a saját hangját:

– Magának az a híre, Hajdú, hogy jó magyar ember. Higgye el, szeretek másokról ilyen dicséretet hallani, mert jó magyar embernek lenni – óh, az magas fokú minősítés, barátom. Nos, ha maga valóban érdemes a jó hírére, akkor most szépen elmond nekem mindent arról a bizonyos jól öltözött debreceni úrról. Mindent, kedvesem, ától cettig.

Bevezetőül elmondatta magának Hajdú személyi adatait, de ezek különösebben nem érdekelték. Elő-

vette a zsebkését, gondosan tisztogatta a körmeit s diszkréten gyönyörködött a munkájában. Hajdúnak olyan érzése támadt, hogy Klima önkéntelenül utánoz valakit, aki egykor nagyon hatott rá. Amikor aztán Klima megtudott mindent, amit Hajdú *általában* elbeszélt neki a debreceni úrról, megkérdezte, milyen a külseje az illetőnek? Hajdú az emlékezetébe idézett egy jellegzetes figurát utcai emlékei közül és kapásból leírta:

– Feltűnően magas, szálegyenes férfi az illető. De azért nem sovány. Van rajta annyi hús, amennyi egy ilyen alakhoz illik. Pirospozsgás az arca, mokány a bajusza, azt hiszem 40–45 év körüli lehet. Civil ruhát viselt. Lengyelkét. És sörtepamaccsal díszített zöld vadászkalapot. Meg – bilgeri csizmát. Rám egy igazi magyar úr benyomását tette. Én, tetszik tudni, civilbe öltözött katonatisztnek néztem. Azért mondom ezt, mert ahogy én tudom, a katonatisztek mind egyenesek, fessek, szóval van tartásuk. Ez a mi emberünk úr a javából.

– Nofene – jegyezte meg Klima mosolyogva.

– Esküdni mernék rá, hogy nem is akármilyen katonatiszt. Talán százados. Vagy őrnagy. Esetleg még rangosabb. Ez az úr azt mondta nekem, vállaljam csak nyugodt lélekkel a megbízatást, mert a nyilasoknak és a németeknek már befellegzett.

Hajdú taktikusan mondott olyasmit, ami sérthette Klima fülét. Ösztönösen rájött, hogy éppen ezzel növeli szavahihetőségét. Hajdú már mindent mert. „Időt nyerni, időt nyerni" – kopogott agyán a mondat. Klima bedőlt Hajdú „őszinteségének" és felelt utolsó mondatára:

– Ne legyen ökör, Hajdú. Éppen eleget hallhatott Hitler csodafegyvereiről. Megnyugtatom: Churchill hamarosan méltányos békét fog kérni a Führertől. No lássuk: mit mondott az a debreceni úr, mikor lehet találkozni vele és hol?

Hajdú, időnyerő taktikájának megfelelően, megis-

mételte azt a valótlanságot, amit a rendőrségen mondott:

– Úgy beszéltük meg, hogy ha minden jól megy, akkor kedden, január 9-én találkozunk a Városháza előtt 10 és 2 óra között. Bevallom, most már türelmetlen vagyok. Ma még csak vasárnap van, örökkévalóságnak tűnik nekem az idő, amikorra az a bizonyos keddi nap felvirrad. Tessék elhinni, nagyon szeretném tisztázni magamat . . .

– Elhiszem – mosolygott Klima. – Magam is égek a türelmetlenségtől, hogy a debreceni úrral találkozhassam.

Klima ezután behívta magához egyik bizalmasát, Vízvári Jenő asztalosmestert, aki szavajárása alapján kapta az Etwas becenevet nyilas társaitól. Etwas „testvér" 31 éves volt és híres óriási méretű tenyeréről. Olyan pofonokat tudott adni, amitől áldozatai elájultak. Klima rendszerint rábízta azokat, akiktől kínzások árán akart vallomást kicsikarni.*

– Idehallgass, Etwas – mondta Klima –, rád bízom ezt a jó magyar embert. Elfáradt, Babóék alaposan megcirógatták. Ti egyelőre bánjatok szelíden vele, fektessétek paplanos ágyba, hadd pihenjen. Kedden ugyanis – jelenése lesz . . .

Etwas átvette Hajdút és bevezette egy szoba-konyhás lakásba, amelyből minden bútort, berendezést eltávolítottak. Ebben a lakásban őrizték legújabb foglyaikat, mintegy félszáz férfit és nőt. Rettenetes volt a zsúfoltság és elviselhetetlen a bűz. Hajdú eleinte kapkodva szedte az elhasznált levegőt. Fojtogatta a büdösség, amelyet a rosszul égő konyhai petróleumlámpa**, a vergődő emberek verejtékszaga még foko-

* Klima egyes verziók szerint az Apolló-ház romjai közt maradt, mások szerint sikerült külföldre szöknie. Vízvárit azonban a Népbíróság halálra ítélte, és kivégezték.

** Január elseje óta a Phöbus nem adott már áramot. Petróleumot is csak a hivatalok kaptak. Maga a lakosság gyertyát vagy mécsest égetett.

zott. Időbe telt, amikorra Hajdú szeme megszokta a rossz világítást. Beszédbe elegyedett a hozzá legközelebb álló fogollyal. Ez Nagy Pál Jenő volt, az Egyesült Izzó bizalmija. Hajdú korábban nem ismerte, de hamarosan megtudott róla mindent. Nagy Pál Jenő részletesen elmondta, mi történt vele és a többiekkel. Eszerint a nyilasok kora reggel kezdték a vallatásokat, amelyeket Etwas testvér irányított. Hozzá hasonlóan József testvér, András testvér és Gábor testvér* alaposan kitettek magukért kegyetlenkedéseikkel. Akit ezek „simogatni" kezdtek, az vagy „beszélt", vagy összetörtek a csontjai, és mint „élettelen dögöt" a Dunába hajították.

Néhány nő a fal hosszában elnyújtózva feküdt. Lihegésszerűen szedték a levegőt, láz gyötörte őket, nyöszörögtek. Mindenki más állt vagy ült. Időnként az állók helyet cseréltek az ülőkkel, helyhiány miatt nem tehettek mást. Valamennyiükön meglátszottak a vallatások nyomai: bedagadt szemek, vérző szájak és orrok, püffedt végtagok, megtépett ruhák. Akadt közöttük olyan, aki félrebeszélt, mások nyögdécseltek vagy csikorgatták a fogukat, egy fiatal nő erőtlenül sírt, mint a megvert kisgyerek. Hajdú észrevett egy középkorú asszonyt, aki egy felismerhetetlenségig összevert idős férfit ápolgatott. Hajdú megkérdezte egy másik szomszédját, miért került a nyilasok kezébe?

– Fabók István a nevem – válaszolt a megszólított. – Kisiparos vagyok. Valaki feljelentett és Szálasi ellenségének mondott. Való igaz, gyűlölöm a nyilasokat, de hangosan egyszer sem ócsároltam őket. Az, aki feljelentett, a műhelyemet akarta megszerezni és nyersanyagaimat. Ez a nyomorult még azt is rám fogta, hogy aranyat rejtegetek. Engem naponta megvernek, mert elhiszik, hogy sok aranyat dugtam el valahová. Ezeknek az arany az istenük, semmi más nem

* Mártonfi József, Bégény András és Králl Gábor.

érdekli őket. Feltételezik, hogy az aranyat az elhurcolt zsidóknak őrzöm. De hát nincs mit bevallanom, ők meg drágaköveket és briliánsokat is követelnek.

– Érzik a vesztüket – mondta Hajdú. – Kincsekkel akarnak eltűnni innét. Talán már holnap futniuk kell.

– Mi hasznunk lehet belőle – legyintett Fabók. – Ezek egyáltalán nem titkolják, hogy egy-két napon belül kivégeznek bennünket a Duna partján. Magát miért hozták ide?

– Azért, mert a debreceni kormány üzenetét adtam át nekik.

– Szóval politika van a dologban. Bár ezeket főleg az arany érdekli, van azért itt néhány politikai fogoly is.

– Mióta tartják itt magukat?

– Engem tíz napja hoztak be. Naponta egyszer kapunk mosófazékban főtt krumplit vagy kukoricát. Vécézni csak itt benn lehet egy kondérba, amit csak akkor visznek ki, ha már csurig megtelt. Aludni csak álló vagy ülő helyzetben lehet. Három nap után úgy érzi az ember, beleőrül. Sajnos, rettenetes állat az ember – mindent kibír. No és az éjszakai vallatások? Ezek a legrettenetesebbek. Csodálom, hogy ma éjjel békén hagynak bennünket.

Alig hangzott el Fabók aggodalma, nyílt az ajtó, és három nyilas lépett be: Etwas meg két másik. Kiemeltek két férfit a bolyból, és a két nyilas nyomban elvitte. Etwas rákacsintott Hajdúra:

– Remélem, jól érzi magát. Ne riadozzon, magának egyelőre semmi bántódása nem esik, és ha minden jól megy, kedden délután el is engedjük. Addig húzza meg magát és gondoljon a német közmondásra: *Geduld bringt Rosen.* Úgy mellékesen mondom, imádkozzon a magyarok istenéhez, hogy ne kerüljön ismeretségbe a tenyeremmel.

Etwas ezután karon ragadott egy húsz év körüli jóképű katonát, akin semmiféle bántalmazás nyomai nem látszottak. Etwas gyöngéden belekarolt és azt mondta neki:

– Snapszlizni van kedvem, te kitűnő partner vagy, gyere kis cimborám . . .

Fabók megjegyezte a nyilas és a fiú távozása után:

– Szegény gyerek katonaszökevény. Etwas az első pillanattól rokonszenvezik vele. Eteti és itatja. Aztán „snapszlizik" vele . . . Majd nézze meg, milyen állapotban kerül vissza a fiú . . .

Fabók váratlanul elhallgatott. Hirtelen lecsukódott a szeme, álltában elaludt. „Úgy alszik – ámult Hajdú –, mint a lovak . . ." Egy darabig még foglalkoztatta ez az élettani rejtély, aztán szintén elálmosodott. Kitört rajta a fáradtság – főleg idegileg. Túl sok izgalomban volt része ezen a napon. Ellenállhatatlan vágya támadt az alvásra. Egy darabig küzdött ellene, de végül is lassan alásüllyedt szomszédai lába közé s egészen különös testhelyzetben elaludt. Semmit sem tudott többé az időről, annak múlásáról, önmagáról se . . .

Reggel arra ébredt, hogy Vízvári belemarkol a hajába, és talpra rángatja. Összetörtnek érezte magát, sajgott minden porcikája és kínozta a mozgás. Különösen veséje táján érezte a hasító fájdalmat. Vízvári, az Etwas, átvitte egy másik helyiségbe. Ott kellemes meleg volt, viszonylag jó levegő, három ágy a falak mellett, asztal és székek a szoba közepén. Az asztalon különféle ennivaló: konzervek, füstölt kolbász, kenyér, üvegekben bor. Vízvári leült, Hajdút állni hagyta.

– Idehallgasson – mondta Hajdúnak –, Klima testvér a lelkemre kötötte, hogy finoman bánjak magával. Azt akarja, hogy holnapig lohadjanak le a daganatai a pofájáról. Ő tudja, mi a célja ezzel. De azért a lelkemre kötötte azt is, hogy legyen magának némi fogalma arról, hogy hová került. Nos, hamarosan megtudja, de előbb bekebelezem a reggelimet.

Vízvári leült az asztalhoz és falatozott. Tele szájjal beszélt azután:

– No, hallott rólam egyet-mást az éjszaka? El-

mondták magának, miféle ember az Etwas testvér? Ne higgyen nekik. Én ugyanis sokkal – olyanabb vagyok. Szóval... No, majd meglátja... Ott a lavór, ott van benne a víz, mossa le képéről a vért és borogassa egy kicsit... Na, gyerünk...

Vízvári táplálkozott, Hajdú megmosta az arcát és valóban óvatosan borogatta is a daganatát. Megpróbálta elképzelni, milyen lehet a kinézése? Tükör azonban a szobában nem volt. Végiggondolta mindazt, ami tegnap reggel óta történt vele, és egy kissé szidta önmagát: „Én oktalan – gondolta –, miért nem előbb sütöttem ki a találkozóról szóló mesét... Mielőtt még vertek... Hanem mégiscsak sikerült időt nyernem... De vajon Földesék tudnak-e tenni valamit értem?..." Bízott benne, hogy igen, de azt elképzelni sem tudta, miként? Arra lyukadt ki, hogy talán a Városháza előtt rohanják majd meg és ragadják el a nyilasok elől.

Vízvári befejezte a reggelijét.

– No, Hajdú mester, most leszállunk az alvilágba. De jól nyissa majd ki a szemét, és jól hegyezze a fülét. Előre figyelmeztetem, nem kell riadoznia, semmi bántódása nem lesz. Ismétlem, egy ujjal se fogok magához nyúlni. Ez egyelőre tilos. Erre csak akkor kerülne sor, ha a maga debreceni megbízója nem kerülne elő. No, gyerünk...

Vízvári felhörpintett még egy pohár bort és levezette Hajdút a pincébe. Alig léptek a dohos pincelevegőbe, Vízvári elordította magát:

– Franci, mutatvány készül! Itt van etwas, az a vén pasi, akiről már szóltam! Tapasztalatokat akar szerezni!

Bevezette Hajdút egy tágas pincerészbe, ahonnét ajtóresszerű nyílások vezettek jobbra-balra. Viharlámpa égett a helyiségben. Etwas rágyújtott és oldalba lökte Hajdút: „Most figyeljen!" – mondta. Nemsokára keserves gyereksírás hallatszott előbb távolról, majd mind közelebbről. Hajdú eleinte azt hitte, kép-

zelődik. Nyomasztón hatott rá a pincerész, amelyben ismeretlen rendeltetésű tárgyak hevertek a fal mellett. De a gyereksírás egyre közeledett, s végül a Francinak nevezett, alacsony termetű, vánnyadt arcú nyilas belépett egy anyaszült meztelen csecsemővel.* Fázott a kicsi. Bizonyára nemrég szedték le róla a ruhácskáját és sírásával a hideg ellen tiltakozott. Etwas átvette társától a csecsemőt, ráfektette a karjára és rápaskolt néhányat a fenekére. Gyöngéden tette ezt, kedvtelve, mintha gyönyörködne a jól fejlett apróságban.

– Nyolchónapos a kis ártatlan – mondta. – Mi elneveztük Mózesnek. Mert afféle „talált" gyerek, de nem egészen. Ismertük a mamuskáját, egy szép és fiatal zsidó nőt, aki mielőtt elvitték az óbudai téglagyárba, rábízta ezt a porontyát egy keresztény nőre, akit ismert. Ez vállalta a zsidó fattyú gondozását. Szerencsére akadtak olyan igazi keresztény nők, akik tájékoztattak bennünket az esetről. Szóval: behoztuk a pótnyanyát, aki jóképű fehérnép és rajong a gyerekekért. Nos, vele az történik itt nálunk, hogy iparkodunk megfelelni rajongásának. Remélem: kettes vagy hármas ikrei lesznek majd.

Ekkor megfogta a csecsemő két lábát az egyik kezével, a másikkal pedig előkapta a revolverét.

– Hanem erre a Mózesre nincs szükségünk. Ide figyeljen, fatakám, most megláthatja, miféle sors vár magára, ha megpróbál bennünket átverni. Figyeljen!

Pisztolya csövét a kétségbeesetten síró kisfiú szívéhez nyomta és meghúzta a ravaszt. Nagyot dörrent a revolver a zárt helyiségben. Etwas a lábánál fogva meglóbálta a gyereket és óriási erővel a falhoz csapta. Hajdú megdermedt. Ájulás környékezte. Úgy érezte,

* E krónika feljegyzője itt figyelmezteti az olvasót, hogy a következő jeleneteket Hajdú András jegyezte fel abban az emlékiratában, amelynek egy példánya megtalálható a Párttörténeti Intézet Archívumában is.

mintha óriási karmos kezek a bőre alá hatolnának és ki akarnák tépni testéből az idegeit. Néhány pillanatra elveszítette a látását: milliónyi kis tüzes gömbök villództak a szeme előtt. Megtántorodott. Nem gondolt semmire.

Arra eszmélt, hogy Vízvári kivezette a pincéből és fölfelé lökdösi az emeletre. Visszakerült abba a szobába, ahol Etwas reggelizett. Útközben szóval tartotta:

– No, tetszett a mutatvány? Van már róla némi fogalma, miként bánunk el azokkal, akik nem tetszenek nekünk? Persze ez a csekély kis ízelítő csak *előétel* azon a gazdag *étlapon*, amivel kedveskedni szoktunk a vendégeinknek.

Vízvári a sarokba, a padlóra ültette Hajdút, és meghagyta neki, gondolkodjék mindazon, amit látott. Hajdú ezt parancs nélkül is megtette volna. Sok mindent hallott már a fasisztákról. Olyasmit is, hogy vannak emberirtó táboraik, ahol szappant főznek áldozataikból, csontlisztet őrölnek a csontjukból, lámpaernyőt készítenek a bőrükből. Hallott arról, hogy Ilse Koch nők finom bőrébe kötteti a könyveit úgy, hogy a mellbimbó a könyv elején és hátulján a kötet közepére kerüljön. Hallott élveboncolásokról, fagyban locsolt férfiakról és nőkről, halálra dolgoztatott páriákról, doktor Mengele olyasféle kísérleteiről, amelyekhez képest Hans Heinz Ewers fantáziája illatos rózsavíz. De ennyire közvetlenül még sohasem látta a fasizmus arcát. Most már nem tartotta túlzásnak a fasizmus embertelenségéről szóló véleményeket. És közel került ahhoz a lelki összeomláshoz, amely *az ember* általános meggyűlöléséhez nyit kaput és azt sugalmazza: „Nem érdemes többé élni, hiszen ennek a Földnek minden talpalatnyi területét vastagon elöntötte a mocsok..." De amikor azokra az emberekre gondolt, akik életüket nem kímélve küzdenek az *emberlét tisztaságáért*, erőre kapott. „Élni kell! – kiáltott benne egy hang. – Élni és ártani nekik, élni és meg-

semmisíteni őket! Élni: elviselni mindent, eltűrni és túlélni minden kínt, hogy végül a halálos csapástól ők pusztuljanak!" Így érzett Hajdú. És ilyen élmények hatására fogamzik meg az elpusztíthatatlan vágy a tettre, és ebből a félelmet nem ismerő önfeláldozás...

Enyhe idegláz fogta el Hajdút. Végigaludta a napot és az éjszakát abban a sarokban, ahová Vízvári parancsolta. Kedden, 1945. január 9-én, reggel 8 óra tájban Vízvári egy rúgással felébresztette. Közölte vele, hogy Klima testvér látni akarja.

– Mosakodjék meg – parancsolt rá. – Aztán viselkedjék rendesen. Ez a maga nagy napja. Minden rendbe jön, ha a debreceni pasas a kezünkbe kerül. De az a krucifikszvén isten legyen irgalmas magához, ha becsapott bennünket!

Vízvári bevezette Hajdút a főnökéhez és lelépett.

A cserépkályha ontotta a meleget. Két gördülő asztalkán, az úgynevezett zsúrkocsikon különféle üvegek, ennivaló-maradványok, szennyes tányérkák, felébenharmadában telt borospoharak és pálinkáspohárkák, feketekávés csészék hevertek. Ez a csendélet arra vallott, hogy az este – esetleg egész éjszaka – kellemesen szórakoztak itt. Klima és a barátnője? Nyilván az elsötétítés miatt nem szellőztettek, s ezért az erős, nőies parfüm meg a sok elszívott cigaretta füstje sajátos bűzzé keveredett. Klima az éjszakázástól zacskós szemmel, pilledten, de cigarettázva egy karosszékben ült kinyújtott lábbal, félig-meddig fekvő helyzetben. A modorát megtartotta, adta a jóviális urat:

– Na, hogy érzi magát nálunk, Hajdú? Megkapta a paplanos ágyat?

– Első éjszaka ülő helyzetben aludtam lábak között, második éjszaka pedig Etwas testvér szobájában a padlón.

– Ejnye! Igazán sajnálom. Pedig – emlékezzék csak – határozottan utasítottam Etwast, hogy paplanos ágyba fektesse magát. No, most már mindegy, eléggé

kialudtnak látszik, barátom. Megmosdott? Persze. Még a képe se olyan pocsék látvány már, mint amikor ide került? Reggelizett?

– Amióta itt vagyok, egy falat ennivalót nem kaptam.

– Disznóság. Na majd Etwas megkapja tőlem a magáét.

– Kérem szépen, nem panaszkodtam. Könyörgöm, ne tessék visszamondani, amit kikotyogtam... Már igazán sajnálom, kérem szépen...

Klima mindkét kezével rácsapott a két combjára és felpattant ültéből. Odament a zsúrasztalhoz, egy tálcát megrakott hideg sülttel, zsúrkenyérrel s egy fürt aszalt szőlőt meg egy almát tett rá dísznek. A tálcát aztán Hajdú kezébe nyomta:

– Ez a magáé. Majd egye meg. De „kérem szépen" meg „könyörgöm", áh, ezeket a szavakat nem szabad használnia. Tudja, amikor maga ilyen alázatosnak mutatja magát, olyan érzésem támad, hogy figurázik velem, hogy lóvá akar tenni.

Felkapott egy szeletke csokoládét és Hajdú szájába nyomta.

– Ne tegye – mondta szelíden –, mert nem születtem baleknak. Sok ablakon kinéztem már én a világba, s nem létezik olyan anyaszült fickó, aki engem a falhoz tudna állítani.

Rágyújtott. Szippantott néhányat. Szeszt töltött magának. Ivott. Folytatta a füstölést. Élvezte mindezt.

– Szóval ma kedd van – mondta megállapító hangon –, s ez a maga nagy napja. És ha jól megy, akkor a miénk is, igaz? Tehát az egyik kedves és csinos hölgyismerősöm tíz órára elkíséri magát a Városháza előtti térre. Figyelmeztetem, ez a hölgy éppolyan csinos, mint amilyen kitűnően bánik a revolverével, amelyet a muffjában hord. Érti az avíziót, nemde? Nos, legyen korrekt a végtelenségig, és ne forgasson a fejében kalandos terveket. Csak a pontos miheztartás végett mondom: az egész környéket már most megraktuk

embereinkkel. Civilben fognak, természetesen, maga körül sétafikálni. Magát a mi baráti karjainkból semmiféle támadás nem emelheti ki. Még a kísérletet sem tűrjük, mert valami kiszabadítóféle akció első jelére maga megkapja a kellő számú golyót. Világos mindez, nemde?

– Világos.

– No persze, *clara pacta* – remélem méltányolja ezt... Ha a debreceni urat megkapjuk, és ha valóban olyasvalaki, aki bennünket komolyan érdekel, akkor megköszönjük magának a szíves közreműködését és elengedjük... Nos, mi következik ebből? Az, ugye, hogy ellenkező esetben nálunk marad... Márpedig – bizonyára tapasztalta már – igen komiszak is tudunk lenni, ha rákényszerülünk... Viselkedjék tehát okosan, ne adjon okot panaszunkra...

Kiszólt az ajtón Vízváriért.

– Etwas – mondta neki –, vidd vissza a barátunkat a szobába, és ha elérkezik az ideje, Lil Marlen* kísérje őt a Városháza elé. Addig hadd reggelizzen, hiszen bizonyára alaposan megéhezett, amióta nálunk van...

Hajdú visszakerült Vízvári szobájába.

A nyilas ott kivette a tálcát a kezéből, föltette a szekrény tetejére és azt mondta: izgalmas vállalkozások előtt – ezt tapasztalatból tudja – sohasem jó megterhelni a gyomrot, mert az ember esetleg kihányja. Nem fut el az ennivaló a helyéről, türelmesen vár, s a jól végzett munka után dupla öröm lesz bekebelezni. Aztán furcsa hangsúllyal ezt mondta:

– Fatakám, és nem szoktam *éheztetni* azokat, akiket megkedveltem. Márpedig maga igazán kedvemre való pofa. Legyen nyugodt, *nem fog éhen halni*, isten úgyse, én majd *jóllakatom*...

Háromnegyed tízkor belibbent a szobába az a nő,

* Egy szentimentális Wehrmacht-dal nőalakjának neve volt ez. Klima fedőnévnek használta.

akit Klima kijelölt Hajdú kísérőjének, s akit Lil Marlennek nevezett. Valóban csinos volt, de már nem egészen fiatal és lerítt róla, hogy mindennaposak a perverz éjszakái. Cigaretta füstölgött erősen rúzsozott szája szélén, megnézte magának Hajdút, és azt mondta neki:

– Aztán semmi móka, öregúr! Csőre töltve tartom muffomban a revolveremet. Szíveskedjék ehhez a körülményhez igazodni. Úgy lépkedjen az oldalam mellett, mintha bizalmas ismerősök lennénk, akik véletlenül találkoztak az utcán. Majd én szóval tartom, a maga feladata az, hogy bólogasson. Amikor aztán elérjük a Városházát, ott elköszön szépen tőlem. Addig és azután is, mindkét kezét dugja zsebre, mert nem szeretném, ha valakinek jelt adna.

– De kérem – tiltakozott Hajdú –, abban állapodtunk meg a debreceni úrral, hogy ha minden rendben van, akkor a bal kezemben tartott kesztyűmmel veregetem a combomat... Ha mást csinálok, akkor az illető gyanút fog és elkerül...

– Nem bánom, a bal kezét és a kesztyűjét használhatja. De ha bármi más módon jelt adna... Jobb, ha erről nem beszélünk...

Kiléptek az Apolló-házból.

Hideg volt s az utca néptelen. De a harci zajok szüneteltek. Csak időnként, nagy ritkán hallatszottak dörrenések távolról. Hajdú megpróbálta kitalálni, hol lehet a front? Elérte már az újtemetőt, a Károlyi majort, vagy a megyeri lóversenyteret? Bizonyára. Csak jönnének már a felszabadítók, mennél hamarább. „Valamicske időt nyertem – gondolta Hajdú –, de most már legfeljebb egyszer ismételhetem meg a mókát. És aztán?..."

Útközben a kísérője, Lil Marlen, szakadatlanul fecsegett. Azt magyarázta, hogy Szálasi országjáró körúton van, s mint egykor Kossuth Lajos, toborozza a katonákat az orosz ellen. Már a tizennégy éves gyerekek is boldogan megragadják a fegyvert – magya-

rázta –, megtanulnak bánni a géppisztollyal, értenek a kézigránát hajításához és legendákba illő hősiességgel áldozzák fel életüket a Kárpát–Duna-Nagyhaza jövendőjéért.

Amikor az István út és az Árpád út kereszteződéséhez értek, Hajdú némi élénkséget tapasztalt a környéken. De főként férfiak jöttek-mentek és ügyet se vetettek rájuk. Ugyan, mit keresnek ezek az emberek a szabadban, amikor a lakosság zöme már ki sem merte dugni az orrát a bunkerekből? Lil Marlen a Városháza előtt kezet nyújtott Hajdúnak, rámosolygott, közben barátságtalan, érdes hangon figyelmeztette:

– Tartsa magát a megállapodáshoz!

Elváltak. Valamicskét enyhült a hideg. Nagy pelyhekben megindult a havazás, enyhe szél táncoltatta a fehér pillangókat. Ezek rátelepedtek Hajdú pilláira, belepték a kalapját, vállát és a mellét, amikor szembefordult a légáramlással. Pontosan tíz óra volt. Egyik kezét, a balt, elővette és a kesztyűjével időnként meglegyintette a télikabátját a combja körüli részen. Unottan tette, hiszen nem várt senkit. Illetőleg, akikre számított, azokat seholsem látta. Egyetlen ismerős arcot sem fedezett fel a gyér járókelők között. Üzletek, boltok, kocsmák, piaci bódék zárva. Néha-néha egy-egy katonai gépkocsi suhant a hóesésben ismeretlen célja felé. Hajdú tíz-tizenöt percig ődöngött a Városháza kapuja előtt. Aztán bal kéz felé elindult és megkerülte a terjedelmes épületet, amelyet furcsán komornak látott ezekben a percekben. Amikor harmadszor került vissza a Városháza főbejárata elé, hosszú sorban vöröskeresztes autók konvoját látta Pest felé haladni. „Honnét jönnek?" – kérdezte önmagától. Maga elé képzelte a térképet. „Ha a Bajza utca felől kanyarodtak a Horthy Miklós útra, s onnét az István útra, akkor a frontról hozzák a sebesülteket, és ha már nem az újpesti kórházakba viszik őket, akkor bizonyára számolnak a város közeli feladásával. „Tehát közeledik a nagy pillanat... Igen, de ezt meg is kell érni..."

Sűrűsödött a hóesés, a puha, vizes pelyhek súlyosak voltak. Hajdú gyomra nagyokat korgott. Éhes volt, de nem fázott. Fűtötte az izgalom és a türelmetlen várakozás. Néhány pillanatra olyan érzése támadt, mintha a debreceni úr valóban létezne és bármelyik pillanatban odalépne hozzá. Idegesítette a csend. Miért nem szólnak az ágyúk? Vagy talán egy nagy támadás előjátéka ez a némaság? Egyszercsak didergés fogta el. Miért? Mindeddig nem fázott. Persze, órák teltek el a szabadban, elfáradt, a tagjaiban ott zsibbadozott a rendőrségen elszenvedett ütlegelés emléke. Csak az emléke?

Pontosan két órakor a Jókai utca felől előbukkant Lil Marlen és odament a Városháza kapuja előtt ácsorgó Hajdúhoz. Egy szót sem szólt hozzá, belékarolt és elindult vele vissza az Apolló-házba. Egyenesen Klima szobájába vezette. Klima ránézett, sokáig nézte, de az arca merev volt, fegyelmezett, hideg.

– Nos? — kérdezte nagy sokára.

Hajdú hallgatott, de a vállát önkéntelenül megrándította.

– Mit gondol – folytatta Klima –, miért nem jelentkezett az a bizonyos debreceni úr? Mi? Megszimatolt valamit? Jelt adott neki a tilalmam ellenére? Vagy egyáltalán nem is létezik a debreceni úr?

– Már hogyne létezne – védekezett Hajdú a gyanúsítás ellen. – Létezik bizony. Úgy látszik azonban közbejött valami. De hát erre számíthattam. Mondta is...

– Mit? Mit mondott?

– Azt, hogy ha kedden nem jön, ne essek kétségbe, egy nappal később biztosan eljő. Vagy ő személyesen, vagy valaki más, akit maga helyett küld...

– Erről eddig hallgatott.

– Igen, mert nem tartottam fontosnak. Ki is ment a fejemből, annyira biztos voltam benne, hogy a találkozó megtörténik. És biztos vagyok benne válto-

zatlanul. A fejemet merném rátenni, hogy holnap viszontlátom őt...

Klima odafordult Lil Marlenhez:

– Mit gondolsz, Lil, megpróbáljuk még egyszer?

– Igen... Azt hiszem... De azért Etwas „beszélgessen" az öregúrral...

– Ahogy szokott?

– Dehogy – fintorgott a nő. – Akkor nem lenne hódítóképes a holnapi randevún... Biztos vagyok benne, hogy *az ebéd* majd megjavítja a hangulatát és beszélni fog, ha van mondanivalója.

– Gilt.

Klima odafordult Hajdúhoz.

– Nézze, Hajdú, holnap délig sétálhat még egyet a Városháza körül. De csak délig. Pontosan tizenkettőig. És ha addig a debreceni megbízója nem jelentkezik, magát ott a helyszínen fellógatjuk az első lámpavasra. Nincs tovább. Ez megfellebbezhetetlen ítélet.

A nőnek azt mondta:

– Viheted vissza Etwashoz.

Hajdú visszakerült a nagy tenyerű nyilas szobájába, ahol néhány percre magára maradt, mert Lil és az Etwas odakünn megbeszéltek valamit. Amikor a nyilas visszatért, feltűnően jókedvűnek látszott. Hajdút az asztalához invitálta, és szívélyes hangon társalgást kezdett vele.

– Nos, fatakám, csúnya dolgokat hallottam magáról. Azt mondják, a debreceni pasas nem jelentkezett. Ez baj. De még nagyobb baj az, hogy a Főnök maga iránti jóindulata megsavanyodott. Okkal vagy ok nélkül, arra gondol, hogy nem ismer maga semmiféle debreceni kormányküldöttet, hogy voltaképpen maga az a bizonyos debreceni úr, hogy ha vannak megbízói – azokat itt kell keresni Újpesten. És hogy jobban megértse a Főnök gyanújának jogosságát, a kezünkben van néhány levél. Ezeket helyi potentátok kapták egy bizonyos újpesti területi ellenállási központtól. Valami ilyesféle társaságtól. Persze, a Főnök most

már nagyon utánanéz ennek a dolognak. Maga – segíthetne nekünk. Akar segíteni?

– Nem értem, mit kíván tőlem.

– Pedig értelmesen beszélek. Azt kell megmondania, hol van a területi bizottság búvóhelye. Kik ezek? Hányan vannak? Pestről kibicelik őket? És azok – ott Pesten – hol tanyáznak? Csak nem a Vilmos-laktanyában? És ha igen, ki a parancsnokuk? Név szerint. Valakire persze már gyanakszik a „hűség háza" és a Számonkérő Szék. Nyugodtan rájuk vallhat, mert hamarosan elbánunk velük, az egész csürhével. Nos, öregúr, hajlandó beszélni?

– Nincs mit mondanom.

– Szóval nem akar tudni a területi bizottságról?

– Sohasem hallottam ilyenről.

– Soha? Ezt mesélje a Stróh Kóbinak. No persze, nyomban beszélne, ha kezelésbe vehetném. De maga tudja, hogy ma még nem nyomhatom ki a szemét, mert Klima testvér nagylelkű, és holnap ismét kiengedi sétálgatni a Városháza elé. De én nem hiszek magának, nekem spurim van a cinkosságára.

Ordítva folytatta:

– Beszél végre? Hol a területi bizottság?

– Nem tudom.

Vízvári hirtelen lecsillapodott s a homlokára ütött:

– Óh én ökör! Azért nincs kedve beszélni, mert éhes. Igaz?

Odasietett az ajtóhoz és kiordított:

– Franci! Ebédet a vendégnek!

Ugyanaz a ványadt alak, aki a pincében a meztelen kisgyereket Vízvári kezébe adta, hamarosan bejött egy széles, lapos tányérral és letette a szoba padlójára. Emberi fekália volt benne.* Etwas megragadta Hajdút és a tányérhoz vonszolta.

– Ha nem vallasz, akkor ezt megeszed!

– Nincs mit vallanom.

* Hajdú emlékirata szerint ez a jelenet a vécén történt.

– Akkor zabálj!

Etwas és társa a tányér fölé nyomták Hajdú fejét, egészen közel a fekáliához. És most már mind a ketten követelték a vallomás vagy a bűzös mocsok befalását. Hajdú öklendezett az undortól. És a két fasiszta egyre nyomta. Vallani? Nem! Engedelmeskedni? Iszonyat! Meghalni inkább? Hajdúnak semmi kétsége nem volt afelől, hogy Etwas vele is elbánik, akárcsak reggel a kisgyerekkel, ha se nem vall, se nem teljesíti a parancsát. Etwas megvadult, perverz énje most már csak egy törvényt fogad el, a saját akaratát. Vak dühe túllökte a megfontolás határán, Klima terve sem érdekli. Dönteni kell. Mit válasszon: a halált vagy az életet? És ez utóbbit a rettenetes megaláztatás árán? Ha pedig a halált választja, mi haszna lesz abból az ügynek? Élni kell! Megérni a nagy fordulatot! És remélni, mert Földes tenni fog érte valamit. Megígérte.

– Zabálsz, vagy megdöglesz! – ordította Etwas.

Hajdú a tarkóján érezte a revolver hideg csövét...

Földes László megfigyeltette Hajdú András minden lépését attól kezdve, hogy belépett a rendőrség Tavasz utcai épületébe s hogy onnét az Apolló-házba vitték. Ki kell szabadítani Hajdút, ezt az ÚTB valamennyi tagja erkölcsi kötelességének tartotta. De miként? Megkezdődött a versenyfutás az idővel, amit Hajdú megkönnyített Városház körüli sétájával. Ezt a beszédes körülményt Földes helyesen értékelte. Azt mondta, Klimáék a debreceni küldöttet szeretnék megkaparintani, s amíg erre reményük van, kímélni fogják Hajdú életét. Az ÚTB persze tudta – Mód Aladártól –, hogy Klima helyzete a saját pártján belül némileg megrendült, tehát igen jól jönne neki, ha valami „extra fogással" bizonyítani tudná hasznosságát. Klima, mint a fegyveres nemzetszolgálat kreatúrája, szembekerült a pártszolgálat képviselőivel. Ez utóbbiak egyeduralomra törtek a hosszú kések éjszakájának némileg szelídített módszere alapján. Klima

tehát érdemeket akart szerezni a debreceni kormány bizalmasának lefogásával.

De vajon, ha ez nem sikerül, meddig lehet képes Hajdú ellenállni a kínzásoknak? Földes a saját tapasztalatából tudta, mekkora lelkierő kell a borzalmak elviseléséhez. Ha pedig Klima megtöri Hajdú ellenállását, bekövetkezik a dekonspiráció állapota ennek minden következményével. Most látták csak be igazán, milyen helyénvaló volt átköltözni a Munkásotthonból a Szántó-féle bútorgyárba. Flint Antal beígért látogatása közben megtörtént Andrásfi jelenlétében, és simán lezajlott. Flint csupán a páncéltörő ágyút vitette el. Klima „látogatása" azonban más eredménnyel járna. Andrásfi ekkor felhívta Földes figyelmét Kormosra, akitől megtudhatnák, mi történik Hajdúval az Apolló-házban, és mik Klima legközelebbi tervei.

És ki volt Kormos?

Eredeti nevén Tamás János, azelőtt Krajnyák. Őt annak idején Andrásfi és Bárd küldte be a Nemzeti Munkaközpontba informátornak. Gömbös Gyula e szervezetének csődje után Kormos a nyilasok táborában folytatta felderítő munkáját, amiről Bárd internálása után már csak Andrásfi tudott. Földes László véletlenül találkozott vele 1944. november végén. Kölcsönösen felismerték egymást, és Földes, mert árulónak hitte Kormost, elhatározta, hogy a partizánalakulat biztonsága érdekében leszámol vele. Úgy határozott: becsalja a piaci bódék közé, s alkalmas helyen lelövi. Olyan idők jártak, amikor a politikai ellenfelek egyikének pusztulnia kellett. Megalkuvásról, lágyszívűségről szó sem lehetett.

Kormos viszont – aki ekkor már a központnak dolgozott – nem kapott felhatalmazást arra, hogy bárkinek felfedje magát. Ezért aztán csak óvatosan magyarázkodott.

– Feltételezem – mondta nyugtalanul –, hallottál rólam egyet-mást. Ellenem szól a látszat, ez igaz, de

nagyon kérlek, *most* ne ítélkezz. Tagja vagyok a nyilas pártnak, de – nem vagyok nyilas.

– Ördög vigyen – mondta Földes –, mivel tudnád bizonyítani azt, amit mondasz?

– Azzal, hogy segítek nektek.

– Nekünk? Kiknek?

– Például – neked... Tudom ugyanis, miféle munkát végzel, nekem pedig közületek pillanatnyilag – vonalszakadás miatt – senki mással nincs kapcsolatom.

– És miféle segítséget tudnál adni nekünk?

– Kitűnő nyilas flepniket kaphattok tőlem. Abszolút hiteleseket. Időnként fontos információkat is eljuttathatok hozzátok. Mondjuk – Hajdú András közvetítésével.

Földes meghökkent.

– Mit tudsz Bandi bácsiról?

– Többször láttam őt a te társaságodban. Nekem ez elég volt. És látod – semmi baja nem esett. Pedig ha nyilas lennék, akkor eshetett volna. Igaz?

– Bejáratos vagy az Apolló-házba?

– Igen.

– Klima ismer?

– Hogyne. Megtűr, bár azt hiszi, hogy a „hűség háza" spiclije vagyok. Szóval – nem mer ujjat húzni velem.

– Szerinted miféle alak ez a Klima?

– Kispolgári karrierista, polgári műveltség-mázzal és féktelen rablóösztönnel. Imádja a pénzt, az aranyat, a drágaköveket, az értékes festményeket, szőnyegeket, műtárgyakat – és nagyon finnyásan a mutatós nőket. Egyébként mérsékelten iszik.

Földes határozott:

– Rendben van. Teljesítsd, amit megígértél – a többit majd meglátjuk.

Kormos valóban tett különféle szolgálatokat az ÚTB-nek, de az utóbbi két hétben nyoma veszett. Most azonban, az örök és kiszámíthatatlan véletlenek

jóvoltából – ismét előkerült. Mód Aladáron keresztül üzent Andrásfinak, s ezen az úton találkozott Kristófék lakásán Andrásfival és Földessel. Előadta, hogy két hétre a „hűség házába" rendelték Pestre, ahonnét ő kérte vissza magát Újpestre. Értékes információkat hozott:

– A „hűség házában" lapuló nyilas vezetők úgy látják, hogy Újpest napokon belül a szovjet birtokába kerül. Én azt a feladatot kaptam, derítsem fel, igaz-e, hogy Klima nagy mennyiségű arannyal készül evakuálni – ki tudja, hová? Tény az, hogy a bőröndjei lezárva, leszíjazva útra készek. De tény az is, hogy Klima nagyszabású vérengzésre és robbantásokra készül, mielőtt elhagyná a várost. Ez a romlott puhány az adott helyzetben veszedelmes gonosztevő, akit sürgősen ártalmatlanná kell tenni.

– Hajdú sorsáról hallottál?

– Igen. Eddig súlyosan még nem bántalmazták. Holnap, január 10-én azonban felakasztják a Városháza előtti téren, ha addig a „debreceni küldött" nem kerül a markukba. Klima most már türelmetlen. Ideges. Tudja, hogy a németek megkezdték Rákospalota kiürítését és nagyrészt Újpestét is. Bizonyítékom nincs rá, de a körülményekből arra következtetek, hogy Klima holnap este – a németek beleegyezésével – megkezdi vérengzését Újpesten, méghozzá robbantásokkal egybekötve. Ezért, amint mondtam, sürgősen le kell számolni vele.

– Miképpen? – kérdezte Földes.

Kormos papírra vetette az Apolló-ház tervrajzát. Részletesen elmagyarázta a kapubejárattól az emeleti nyilas szobák mindegyikéig a behatolás lehetőségét. Aztán azt mondta:

– Rajtaütésszerűen be kell nyomulnotok az Apolló-házba. Ezt lehetségessé teszi, hogy esténként, fél nyolc és fél kilenc között Klima egész legénysége kirajzik a városba. Ilyenkor lepik meg lakásukon az előre kiszemelt áldozataikat. Távollétük idején az Apolló-

házban csak Klima néhány testőre marad. Nos, ilyen kedvező helyzetben nem különösebben veszélyes vállalkozás bejutni Klimához. Lefogjátok őt, kikéritek Hajdú Andrást, és mielőtt elhagyjátok az épületet – ledurrantjátok. Ismerem azt a nyilas társaságot. Vezérük kivégzésétől pánikba esnek és eszük nélkül világgá futnak. Tehát: két eredményt érhettek el egyszerre: kiszabadítjátok Hajdút, és Klima likvidálása révén elejét veszitek a tervbe vett vérengzéseknek és rombolásoknak.

Elhallgatott, de hirtelen eszébe jutott még valami:

– Van rá mód, hogy simán bejussatok Klima bűnbarlangjába. Adok nektek egy kitűnő szolgálati jegyet a mindenható Gera aláírásával és a „hűség háza" pecsétjével hitelesítve. Ez megnyitja előttetek az Apolló-ház kapuját, és felhatalmaz benneteket arra, hogy Hajdú Andrást átvegyétek Klimától a – Számonkérő Széknek. Minden egyéb tőletek függ, ahogy tanácsoltam.

Földes helyeselte a tervet, Andrásfinak sem volt ellenvetése. Kormos megismételte javaslatát: fél nyolc után kell megkezdeni az akciót, mert akkor lényegében üres az Apolló-ház. Földes és Andrásfi ezt követően visszasiettek a partizánalakulat bázishelyére, a Szántó-féle bútorgyárba. Ott előadták Lakatosnak és Kovácsnak a lehetőséget Hajdú kiszabadítására. Miután a kezükben volt a nyilasközpont szolgálati jegye, amelyet Kormostól kaptak, a tervet elfogadták. Mindez délután fél négykor történt, megállapították, hogy este fél nyolcig, a terv végrehajtásáig négy órányi idejük van. Mindamellett úgy vélték, nem ártana alternatív megoldást is keresniük. Erre Flint Antal személye látszott alkalmasnak.

– Mi lenne – tette fel Kovács Gyula a kérdést –, ha Andrásfi azonnal felkeresné Flint városparancsnokot és a közbenjárását kérné Hajdú érdekében? Flint valamilyen ürüggyel jogosan követelhetné Hajdú át-

vételét. Azért mondom ezt, mert minden lehetőséget ki kell használnunk.

Andrásfi vállalta a sürgős látogatást Flintnél, hiszen újabban már kétszer is járt nála. Ismerte Flint szokásait, tudta, hogy kora este mindig hazatér a lakására, ahol maga készíti el a kincstári koszttól elütő vacsoráját. Habozás nélkül elindult a Temesvári utcába. Csöngetett, Flint beengedte.

– Mit akar már megint? – kérdezte mogorván.

– Egy fontos közös akcióra szeretném felkérni...

– Hagyja – legyintett Flint –, semmi értelme.

– Mégis, szeretném, ha meghallgatna...

– Többet nem tehetek annál, amit már megtettem és az sem kevés. Szeretném, ha ezt elismernék. Értsék meg, a fejemmel játszom...

Andrásfi nagyon megváltozottnak találta a századost. Hiányzott magatartásából a kíváncsiság, az a jó indulatú érdeklődés, amely eddig jellemezte őt. Ehelyett furcsa nyugtalanság tükröződött az arcáról. Lerítt róla, hogy fél. És valóban, önként magyarázatát adta rossz hangulatának:

– Képzelje, ma délben megint hívatott a helyi német parancsnokság. Ott volt Babó is, Klima is. A német parancsnok igyekezett megnyugtatni bennünket, hogy az oroszokat szilárdan megállították, hogy ezek képtelenek behatolni a városba. Hangsúlyozta: nem szándékoznak feladni Újpestet, de felhatalmazást adtak Klimának és Babónak, hogy ma éjszaka robbantsák fel a legfontosabb gyárakat, azokat, amelyek hadifelszerelések gyártására képesek. Klima vállalta a gyalázatos feladatot és közölte a német parancsnokkal, hogy Pestről központi segítséget kért, és ezt robbantási szakértők formájában ma este meg is kapja.

– No és a helyi kiska? – kérdezte Andrásfi. – Ennek mi a feladata?

– Képzelje, holnap az egész alakulatnak ki kell vonulnia a frontnak nevezett védelmi pontokra és ott

német kommandóra felvenni a harcot az oroszok ellen. Ez egyértelmű a helyi kiska lefejezésével.

– Szabad tanácsolnom valamit? – kérdezte ekkor Andrásfi.

– Tessék.

– Én a százados úr helyében nem engedelmeskednék a német kommandónak. Én a kiska erejét szembefordítanám a német–nyilas társasággal. Úgy vélném – ami igaz is –, hogy minden német fogadkozás ellenére közeli a város felszabadulása. Csekély tehát a kockázat az ellenszegülés kérdésében. Mert – így okoskodnék –, mi helyesebb: kivinni magamat és az embereimet a vágóhídra, a biztos halálba, vagy becsületesen ellenállni? Ez esetben a kiska embervesztesége semmivel sem lenne nagyobb, mint a „frontnak nevezett" védelmi pontokon a Katjusák tüzébe kerülni.

– Azt hiszi, nem gondoltam erre? – válaszolta Flint. – Csakhogy az alakulat parancsnokságát elvették tőlem és Juhász főhadnagyra bízták. Az a gyanúm, hogy megrendült a bizalmuk bennem, és sajnos – a szelek Gidófalvy ellen kezdenek fújdogálni. Valami készül ellenük. . .

Andrásfi belátta, nincs értelme tovább időznie Flintnél. Olyan értesüléseket kapott tőle, amelyeket sürgősen ismertetnie kell Földes Lászlóval, a partizánalakulat parancsnokával. Elköszönt az ex-városparancsnoktól, visszasietett a Jókai utcába, és beszámolt Földesnek a tényekről. Földes azonnal leült tanácskozni Lakatossal és Kovácscsal. Ebben a helyzetben az ÚTB egybehívására nem volt idő. Határoztak.

– Kizárólag a magunk erejére számíthatunk most már – állapította meg Földes László. – Ismerjük a célunkat: kiszabadítani Hajdút, és fizikailag megsemmisíteni Klimát. Következésképpen ma este fél nyolc után behatolunk az Apolló-házba.

Lakatos tette fel a kérdést:

– Hányan vegyünk részt ebben a vállalkozásban, és ki legyen a vezetője?

– Miután a Kormostól kapott szolgálati jegy három személyre szól, érjük be ennyivel. De a megítélésem szerint nagyobb létszámra nincs is szükség. Kormos határozottan azt állította, hogy fél nyolc után az Apolló-ház csaknem üres lesz. Mindeddig ez az úzus járta Klima gyakorlatában, s ez most még inkább így lesz. Három emberünkkel tehát biztosan megoldhatjuk a feladatot. De ki legyen ez a három? Én Barkász Zoltánra bízom a parancsnokságot és melléje Bán Tibort és Faludi Györgyöt osztom be. Ez az együttes minden tekintetben a legalkalmasabb.

Földes joggal bízott Barkász Zoltán képességeiben. Barkász az elmúlt napokban többször bebizonyította, milyen bátor és rátermett nehéz feladatok megoldására. Faludi György és Bán Tibor hasonlóképpen „vizsgáztak". Földes véleményével Kovács, Lakatos és Andrásfi egyetértettek. Azonnal magukhoz hívták Barkászt és közölték vele, milyen feladatot bíznak rá.

– Máris indulhatunk! – lelkesedett Barkász.

Földes nyugalomra intette és beavatta a terv részleteibe. Megmutatta neki az Apolló-ház tervrajzát, megjelölte azt a helyiséget, ahol Klima tartózkodik. Közölte Barkásszal azt is, hogy mialatt ő meg Faludi és Bán benyomulnak az épületbe, tíz fegyveres partizán szállja meg a Kassai utca és az Árpád út sarkát, és ugyancsak tíz a Kassai utca és a Kolozsvári utca kereszteződését. Mindkét csoport olyan közel lesz az Apolló-ház Kassai utcai bejáratához, hogy szükség esetén erőszakot is alkalmazhat, amit az dönt el, mi történik Barkásszal és társaival.

Idáig jutottak, amikor Bodor István jelentkezett a kapuőrségről. Izgatottan jelentette:

– Egy hungarista hadnagy van itt.

– Egyedül? – kérdezte Földes.

– Másodmagával – hangzott a válasz. – De nekem feltűnt, hogy a hadnagy meg a rendfokozat nélküli kísérője feltűnően hasonlítanak egymásra. Nekem az

az érzésem, hogy ezeket már láttam valahol. Hol? Majd töröm rajta a fejemet.

– És mit akar az a hungarista hadnagy?

– Azt mondta, az alakulat parancsnokát keresi.

Földes csőre töltötte a pisztolyát, maga elé tette az asztalra és egy újságpapírral letakarta. Lakatos és Kovács szintén előkészítette lövésre a revolverét. Földes rendelkezett:

– Magam akarok maradni a váratlan vendéggel. Barkász: tűnj el. Lakatos: te itt maradsz a szomszédos helyiségben. Kovács: te kimégy Bodorral az őrszobára, és szemügyre veszed a hadnagyot meg a kísérőjét. Andrásfi: téged is arra kérlek, egyelőre húzódj félre.

Felesleges volt minden további magyarázkodás. Valamennyien tudták, hogy a hungarista hadnagyot lefegyverezik, kibújtatják az egyenruhájából, elszedik a papírjait és gondjuk lesz rá, hogy örökre elcsendesüljön.

Kovács hamarosan visszatért a hungarista hadnaggyal és kiment a helyiségből. Földes megértette: Kovács semmi különösen aggasztót nem tapasztalt. A hungarista szabályos fasiszta egyenruhát viselt, a karján az árpádsávval. Harminc körüli, barna bőrű, fekete szemű ember volt. Földesnek feltűnt, hogy a hadnagy revolvertáskájának zárószíja – fityeg. Tehát készen állt pisztolya előrántására. Egyébként „lezser" tiszti hangon beszélt, amiben a „felettes" arroganciája uralkodott. Odavetette Földesnek:

– Szemes, hungarista hadnagy.

– Földes, hadapród őrmester.

– Hol a parancsnok?

– Itt. Én vagyok az.

– Igen? – nyúzta a szót Szemes. – Egy hadapród őrmester? Ez szép. Nagyon szép.

Földes nyugodt, színtelen hangon megkérdezte a hadnagyot, mit akar? Szemes kihúzta magát:

– Remélem, tudja, mit jelent a Számonkérő Szék

hatalma. Nos, én odatartozom, a Naphegy utcai központba. Csak annyit jegyzek még meg, hogy Orendy Norbert alezredes testvér, a Számonkérő Szék vezetőjének megbízásából vagyok itt. Ismeri az alezredes urat?

Orendyt, a volt csendőr alezredest, mindenki ismerte – legalább a nevét, hallomásból. Omelka Ferenc, az országos Számonkérő Szék főnöke nem ok nélkül bízta rá pesti „különítményének" vezetését. Orendyt vérengzésben kevés nyilas vezető múlta felül. Szemest meglepte, hogy Földes közönyösen vállat vont és azt mondta:

– Orendyhez nekem semmi közöm.

– Na-na! – fakadt ki Szemes. – Maga kezd nem tetszeni nekem.

– És ugyan miért?

– Magának tudnia kellene, hogy a hivatalos köszönési forma kötelező a hadseregben is. A formula ez: „Kitartás"! és a válasz rá: „Éljen Szálasi!" Maga ezt az előírást mellőzte!

Földes szelíden mosolygott:

– No és maga? Betartotta az előírást?

Szemes hadnagy fölényeskedett:

– Én időnként próbára teszem azokat, akiket kiszemelek magamnak. Maga nem állta meg a próbát, nem figyelmeztetett a regulára. Magának – úgy látszik – nem szívügye a nemzetvezető testvér sorsdöntő küzdelme a hungarista államért, és nem szívügye a hadműveleti területen tanúsítandó magatartás betartása sem. Ismeri a 10 001 számú rendeletet a felkoncolási jogról?

Földes kitartón mosolygott:

– És önnek van ilyen felkoncolási joga?

– Még kételkedik benne?

– Szabad látnom az igazolványát?

Szemes felmutatta, de nem adta ki a kezéből.

– Ebből láthatja – pattogott a hangja –, jogosan ellenőrizhetem minden alakulat hűségét. Ha jónak

látom, bárhová elszállásolhatom magamat és a kísérőmet – mégpedig időkorlátozás nélkül. Azt hiszem, szükséges lesz itt maradnom néhány napig. Megértette? Látni akarom a körletet. Ez itt a parancsnoki iroda?

– Igen.

– Miért nincs kifüggesztve Szálasi arcképe? És hol vannak a plakátjaink? Ezeket minden körletben közszemlére kell tenni, hogy az alakulat valamennyi tagja tudja, miről van szó, mi a kötelessége. Furcsállom a mulasztásait. Azt is kifogásolom, hogy a kísérőmet az őrszobán tartják. Azonnal intézkedjék: hozzák ide az emberemet. Úgy látom, maguknak még meg kell tanulniuk a rendet!

– A rendet? – csodálkozott Földes ártatlanul.

Szemes, mintha véletlenül tenné, rácsapott a revolvertáskájára. Kiabált:

– Micsoda modor ez? Álljon vigyázzba, ha velem beszél! Már mondtam: a Számonkérő Szék teljhatalmú küldötte vagyok!

Földes nagy nyugalommal a kezébe vette a pisztolyát az újságpapír alól és Szemes mellének szegezte.

– Föl a kezet! – parancsolta. – Gyorsan, mert ideges a kezem és meg találom húzni a ravaszt.

Szemes még föl sem ocsúdott meglepetéséből, és Lakatos meg Kovács máris eléje pattant. Mindkettőnek lövésre készen tartott pisztoly volt a kezében. Kovács gyorsan kiemelte Szemes revolverét a táskájából és zsebre vágta.

– Mi ez? – rémüldözött Szemes. – Mi ez?

Földes elvette a hadnagy igazolványát, az asztalra dobta, aztán az eddiginél keményebb hangon szólalt meg:

– Kitől hallotta, hogy ez az alakulat létezik? És hogy ebben az épületben létezik? Klima küldte ide? Gyerünk, válaszoljon, de őszintén.

Még mielőtt Szemes kinyithatta volna a száját, bejött az őrszobáról Bodor és jelentette:

– Ennek a hadnagynak Szenes Róbert a neve. Rájöttem, honnét ismerem őt meg az öccsét, akit „finoman" rávettem kilétének beismerésére. Szenes úr apja műszaki kereskedő volt itt Újpesten. Üzletét, mint zsidó vagyont, elkobozták.

Kovács a pisztolyával ráveregetett Szenes vállára:

– Üdvözöljük a körünkben, Szenes úr.

Földes ismét mosolygott:

– Áh, hadnagy úr, hát így állunk? Most aztán pakoljon ki gyorsan, de nagyon gyorsan, és mondja el, miféle megbízottja maga a Számonkérő Széknek. Az igazolványa hamis?

– Valódi.

– Elismeri, hogy maga Szenes Róbert? Szembesítsem az öccsével? Akarja?

Szenes kénytelen-kelletlen beismerte, hogy lelepleződött. Riadtan kért kegyelmet. Bevallotta, hogy az öccsével együtt egy muszos alakulatból szökött meg. Elmondta, milyen kalandos úton jutott a hungarista hadnagy igazolványához és egyenruhájához. „Holt részegen hevert az utcán egy légitámadás után. Csak le kellett vetkőztetnünk. Öcsémnek aztán már könnyű volt egyenruhát szereznem." Beismerte, hogy az apjának valóban üzlete volt az Árpád úton. Kiderült, hogy eddig Rákospalotán lapult, de oda már benyomult a szovjet sereg kelet felől, ezért átjött Újpestre, abban a reményben, hogy itt – helyismerete révén – sikeresebben bújhat meg valahol.

– És hogyan talált ránk?

– Láttam kijönni egy katonát . . .

– Aha. No vetkőzzék! – parancsolta Földes.

Átkutatták Szenes öltözékét, amit nyomban odaadtak Barkásznak, hogy próbálja fel. Illett rá. Szenest abba a viseltes katonaruhába öltöztették, amellyel Karóczkait „avatták" és az öccsével együtt egyelőre levitték a pincébe azzal, hogy később még foglalkoznak vele. Most az Apolló-ház ügyével kellett törődniük, ez mindennél sürgősebb volt. Barkász örvende-

zett a hungarista egyenruhának. Úgy érezte, gyerekjátékká teszi a fellépését Klimánál. Türelmetlenül várta az indulás percét.

Csakhogy újabb bonyodalom támadt.

Hét óra tájban Kormos futott be. Roppant izgatott volt, lerítt róla, hogy különleges mondanivalója van.

– Klima ma este nem küld ki őrjáratokat – közölte legújabb értesülését Földessel. – Új programot készített. Kapott három robbantó szakértőt Pestről, most ezekkel beszéli meg, milyen épületeket röpítsenek a levegőbe az éjszaka folyamán. Vízvári pedig parancsot kapott, hogy az Apolló-házban fogva tartott negyvennyolc embert – férfit és nőt –, kilenc óra után hajtsa ki a Duna-partra és ott végeztesse ki őket. Kivégző különítményébe a „legkeményebb" nyilasokat osztotta be. Ezek: Martonfi József, Trib Kálmán, Boldizsár Mihály, Benda Imre, Veszely Mihály, Bellovics József, Baráth Kálmán, Kádár György, H. Nagy Mihály. Nos, aki ezek kezébe kerül, annak vége. Tehát nagyot változott a helyzet. Most már nem egyszerű feladat végezni Klimával, hiszen állandóan hárman-négyen vannak körülötte.

– Nos, mit tanácsolsz hát? – kérdezte Földes.

– Nem tudok tanácsolni semmit. A legjobb az lenne, ha képesek volnánk felrobbantani az egész Apolló-házat. De ebben az esetben odaveszne Hajdú András is, meg az a másik negyvennyolc. Igaz, hogy a sorsuk meg van pecsételve.

Földes újabb tanácskozást tartott Kováccsal és Lakatossal.

– Hajdút mindenképpen ki kell hoznunk az Apolló-házból. És ha már ott vagyunk, miért ne próbálnánk megmenteni Klima többi foglyát is? De ez csak egyik fele a nagy feladatnak. Meg kell akadályoznunk azt is, hogy Klima az éjszaka rombolhasson. Világos, két egymást követő brahiumot kell végrehajtanunk. Először kihozni Hajdút és a többieket, utána pedig majd mi robbantunk. Dinamitunk van elegendő hozzá.

Földes kijelentéseit rövid megbeszélés követte. Fontolgatásokra sok idejük már nem maradt, sürgősen cselekedni kellett. Elvetették korábbi tervüket és két újat dolgoztak ki. Eszerint Barkász tizedmagával bemegy a nyilas fészekbe. Igazolja magát a Szenestől elvett papírral, amely Szemes Attila névre szól, és felmutatja a Gera-féle szolgálati jegyet is. De ez utóbbit csak akkor, ha feltétlenül szükséges. Barkász legyen erélyes és követelje ki Hajdút meg a többi foglyot a Számonkérő Széknek. Klima aligha fog ellenkezni, hiszen más, sokkal nagyobb dologra készül. Ha pedig Barkász végrehajtja a feladatát, akkor következik a második akció: az Apolló-ház felrobbantása a nyilasokkal együtt. Ezt a második akciót lehetőleg nyomban az első sikeres befejezése után kell megkezdeni.

– Ha az árpádsávos zöldek a romok alatt maradnak, talán elmondhatjuk, hogy mindent megtettünk Újpestért, amit megtehettünk – állapította meg Földes.

– De kik végezzék el a robbantást? – kérdezte Lakatos.

– Én azt ajánlom – mondta Kovács –, Dávid tizedes legyen az egyik. Ő szakértő. Tökéletesen megbízhatunk már benne, hiszen a pályaudvari vállalkozásunk sikere sem rajta múlott. Ő majd elkészíti a bombát is.

– Helyes – bólintott Földes. – Dávid mellé Bán Tibort és Faludi Györgyöt állítom. Faludi lesz a parancsnok. Remélem, mindhárman vállalják a feladatot. Ami pedig a „kapukulcsot" illeti, ez az ő esetükben adva van – *aranyat* visznek majd Klimának...

Faludi, Bán és Dávid vállalták...

Földes a vállalkozás első felének végrehajtására húsz önként jelentkezőt kért. És mint rendesen, most is az egész alakulat előrelépett a sorból. Tuba Zoltán,

Faludi György, Kovács Sándor, Tóth Mihály, Sass Ernő és Massányi Miksa 8–8 főből álló rajából jelölte ki Földes a húsz résztvevőt. Amikor aztán elérkezett az indulás ideje, Földes még egyszer figyelmeztetett mindenkit:

– Vigyázzunk, nehogy lebecsüljük a nyilasok ravaszságát. Legyetek fegyelmezettek és határozottak. Azok tízen, akik Barkásszal együtt behatolnak az Apolló-házba, úgy viselkedjenek, ahogy a teljes legalitáshoz szokott katona ilyen esetben viselkedni szokott. Semmi bizonytalanság nem engedhető meg, semmi nyugtalanság, idegesség. Van fegyveretek és elegendő kézigránátot is visztek magatokkal. Mi többiek, akik künn maradunk, szükség esetén benyomulunk utánatok.

Földes nem állhatta meg, hogy Hajdúról ne beszéljen:

– Gondoljatok Bandi bácsira. Ő igen nagy bátorságról tett tanúbizonyságot, amikor az életveszélyes feladatot vállalta. Gaztett lenne a részünkről, ha a sorsára hagynánk. És ott van még csaknem ötven ártatlan ember, akit a nyilasok ma este szándékoznak kivégezni. Nem titkolom, féltelek benneteket, mert most igazán az életetekkel játszotok. De amióta harcolunk, egyetlen percig sem volt biztonságban az életünk. Nem törődtünk a veszedelmekkel, mert voltak és vannak példaképeink, akiktől megtanultuk, miként kell helytállni igaz, nagy ügyünkért.

Néhány pillanatra elhallgatott. Körbenézett.

– Ismerlek benneteket, bátrak vagytok egytől egyig. De ha most valamelyikteknek nem lennének rendben az idegei, az lépjen ki a sorból...

Valamennyien maradtak. Egy sem moccant. „Nem akármilyen húsz ember ez – gondolta Lakatos. – Húsz bátor szív, de egyetlen közös akarat..."

– Tehát két csoportban indulunk – mondta Földes. – Barkász Zoltán és Tóth Mihály vezetésével nyolcan az Apolló-házba mentek. Én, Lakatos, Kovács

meg a másik hét elvtárs – utánatok húzódunk. Mihelyt az első csoport bemegy Klimáékhoz, mi ott leszünk az Árpád út és a Kassai utca sarkán – beavatkozásra készen. Indulás!

Barkász kis csapata jól kilépett. Hamarosan az Árpád útra értek. Három kapu vezetett az Apollóházba: egy az Árpád úti frontról a mozi előcsarnokába, ahonnét ajtók nyíltak az egész földszintet elfoglaló nézőtérre; a Kassai utca oldalán az első, igen széles kapun a mozi közönsége szokott távozni. – Klima most emögött tartotta az autóját. Csak a következő, a harmadik kapu szolgált a lakóknak. Ezen keresztül egy hosszú, keskeny kapualjra értek a lakók. E folyosóról néhány lépcső vezetett az első pihenőre. Ettől balra kezdődött az ugyancsak szűk lépcsősor fölfelé az emeletekre. Sűrűn szakították meg ezt a lépcsősort a pihenők. Aki jött vagy ment, azt ebben a lépcsőháznak alig nevezhető feljárón nem figyelhette meg senki. Amióta Klima ebbe a házba telepedett, éjjel-nappal két őr állt a kapuban. Amikor a közelükbe értek, az egyik őr felkiáltott:

– Állj, ki vagy!

– Szemes, hungarista hadnagy.

– Jelszót!

– Krokodil gross!

– Őrparancsnok: elő!

Mindez formaság volt, hiszen a rossz látási viszonyok ellenére a nyilas kapuőrök nyomban észrevehették Barkász karján az árpádsávot. Legfeljebb azt találhatták volna furcsának, hogy a hadnagy emberei „közönséges" bakaruhát viselnek. Ez azonban a hungarista hadnagy láttán az eszükbe sem jutott. Hatott rájuk Barkász erélyes hangja, de még inkább az igazolványa, amit a szemük elé villantott.

– A Számonkérő Széktől?

– Onnét! Vezessen Klimához!

– Bocsánat, előbb föltelefonálok neki.

Az őrparancsnok a kapuhoz vezetett házitelefonon

jelentette, hogy Szemes hungarista hadnagy van a kapuban kilenc honvéddel. Miután az őr meghallgatta Klima válaszát, közölte Barkásszal:

– Klima testvér kéreti. De csak másodmagával tessék fölmenni, a többiek itt várják meg a további parancsot.

– Rendben van.

Barkász bevezette fegyvereseit a kapu alá, majd Tóth Mihállyal együtt felment az emeletre Klimához. Ott hárman tartózkodtak összesen: Klima és a két alvezére. Előírásosan köszöntötték egymást, majd bemutatkoztak:

– Klima.

– Szemes.

Barkász egy hanyag mozdulattal Klima elé tartotta a Szemes Attila névre szóló igazolványt, de máris dörgött a hangja:

– Azért küldtek, hogy letartóztassam!

– Engem? – rettent meg Klima.

– Önt!

Tökéletesen sikerült a rajtaütés. Klima agya néhány pillanatra felmondta a szolgálatot. Elég volt arra gondolnia, hogy a Számonkérő Szék embere szól hozzá, hogy van takargatnivalója, és hogy áll a pozícióharc a fegyveres nemzetszolgálat és a pártszolgálat között – ettől teljesen elvesztette magabiztosságát. Minden további azon múlott, akar-e védekezni? Hárman voltak kettő ellenében, igaz, hogy a kapu alatt még nyolc fegyveres strázsált. Velük szemben azonban ötször annyi saját embere tartózkodott a házban. Klima azonban nem az ellenállást választotta.

– Nem értem. Mit rónak fel nekem?

– Gondolkozzék!

– Csakis félreértésről lehet szó.

– Félreértés? – mondta Barkász mérgesen. – Aligha. Vagy talán nem igaz, hogy ötvennél több kommunistát, zsidót és más söpredék elemet őrizget ebben a házban?

– Csak negyvennyolcat.

– Csak! – nevetett Barkász gúnyosan. – Feleljen: miért él még mindig ez a banda? Olyan sok az élelmiszerünk? Ilyen bandát etetni annyi, mint megrövidíteni a frontkatonát.

– Kérem – motyogta Klima –, a hibát rendbe lehet hozni.

– Igen. De miért várt vele eddig?

– Azért – sietett válaszolni Klima –, mert fontosabb dolgunk van. Azt követeli tőlem a német kommandó, hogy a jelentősebb középületeket és gyárakat aknáztassam alá, és visszavonulás esetén gyújtsuk fel a várost.

Barkász hangja megenyhült. Mosolygott:

– No, ez érdekes!

Klima felelevenedett ettől a hangtól. Sebesen, csaknem hadarva felsorolta intézkedéseit és kijelentette, alapos munkát fog végezni, mihelyt megérkeznek Pestről a robbantási szakértők.

– Minden percben megjöhetnek. Dinamitunk van. Hát ezért feledkeztem meg a plutokraták hulladékáról. Biztosítom, ha vissza kell vonulnunk innét, akkor csak hullák, csak hamu és csak rom marad utánunk.

Barkász még szélesebben mosolygott:

– Miért nem ezzel kezdte? Így persze másként áll a szoknya a menyecskén. Ezt jelenteni fogom a Számonkérő Széknek. Jól van. Elsimítható a dolog. Kezdem belátni, valóban félreértésről van szó.

Kezet nyújtott Klimának.

– Szervusz.

– Szervusz – válaszolt Klima csaknem ujjongva.

– Én most elviszem a „plutokrata szemetet" – mondta Barkász –, te pedig végezd a dolgodat. Vezess oda a díszes társasághoz.

– Parancsolj...

Ami ezután történt, azt később így beszélte el Hajdú:

Etwas szobájából visszadobtak a tömegbe, a többi boldogtalan közé. Ezek elmondták, hogy tegnap dél óta se vizet nem kaptak, se a szokásos moslék kását. Etwas rugdalta, verte azokat, akik az útjába kerültek. Azt ordította: „Büdös disznók, reménykedtek? Közeledik a front, és azt hiszitek, életben maradtok? Innen élve csak mi megyünk el, ti pedig még az éjjel megkapjátok a géppisztolysorozatot." Ilyesmiket mondott. Hosszan jártatta a száját, élvezte, hogy sokan feljajdulnak félelmükben. De a többség csak a fogait csikorgatta. Abban persze egyikünk sem kételkedett, hogy amit ez a szadista gyilkos mond, az igaz, hogy valóban életünk utolsó óráit éljük, bár a szovjet hadsereg ágyúinak dörgése igen közelről hangzott.

Akarva-akaratlanul végiggondoltam az életemet és emlékezetembe idéztem mindazt a sok bajt és bánatot, amit 1919-től az ellenforradalom zúdított a magyar népre. Történelmi ismeretek híján úgy véltem, ennél nagyobb új keletű nyomorúság még sohasem érte az országot – más korokban elsősorban csak gyilkoltak, de Horthyék–Szálasiék nemcsak gyilkoltak, hanem az embert is megölték az emberben: főleg azokban, akiket elbolondítva életben hagytak. Engem nagy szomorúság fogott el, s minden egyes elmúló óra apasztotta reményemet az életben maradásra.

Egy fiatal katonaszökevény állt mellettem. Mindeddig igen hallgatagon viselkedett. Most már megjött a szava, és végtelen keserűséggel szidta önmagát: „Micsoda marhaság volt eldobnom a fegyveremet! Meg kellett volna tartanom és Szálasiék ellen fordítanom! Nyugodtabban halnék meg, ha meglenne az az elégtételem, hogy ledurrantottam közülük néhányat!" Nagyon egyetértettem vele: halálos vétek eldobni a fegyvert, ha igaz ügyet szolgálhat vele az ember. Pedig milyen sokan eldobták, és milyen sokan a kezükbe se vették! Ezekben a perceimben jó volt a mi partizánjainkra gondolni, akik a – *másik* Magyarországot képviselik.

Egyszer csak – nem tudom, mennyi idő múlva, hiszen a sötétben elveszti az ember az időérzékét – sarkig kivágódott az ajtó, és viharlámpák fényében fegyveresek tódultak befelé. Tetőpontjára hágott a rémület. Egy asszony kétségbeesetten felsikoltott. Oly borzalmas hangot adott ki magából, amilyet én még sohasem hallottam. Volt, aki hangosan imádkozott, mások érthetetlen szavakat ordítoztak, sokan halálos dermedtségben várták, mi következik.

Én arra lettem figyelmes, hogy az egyik fegyveres hangja ismerősnek tűnik. Hungarista tiszti egyenruhát viselt. Szerettem volna jól megnézni az arcát, sajnos, a rémülten kavargó fogolytársaim hátrasodortak a bejárattól. „Ez az a gyalázatos banda? – ordította a hungarista hadnagy. – Na most megtudjátok, milyen a magyarok bosszúálló istene!" Hiszen ez Barkász – lobbant fel bennem a viharos öröm. És ha Barkász, akkor megmenekültem. Hogyan? Miért? Miként? Eszembe sem jutott ilyesmi. Barkászt figyeltem, aki felüvöltött: „Kifelé! Egyenként! Látni akarok mindenkit!" Magasra emelte a revolverét és belelőtt a mennyezetbe: „Mozgás, az anyátok istenit!"

Megint sikoltoztak az asszonyok, de a foglyok elindultak kifelé, ahol – amint később megtudtam –, a mi fegyvereseink vették át őket. Barkász folyton káromkodott, válogatott szidalmakkal halmozott el bennünket, mocskos szavai alighanem nagy elégedettséggel töltötték el Etwast és társait. Barkász minden kilépőre rámutatott a revolverével: „Ez kicsoda?" És a mellette álló Etwas felelgetett neki: „Zsidó, katonaszökevény, kommunista, liberális, szocdem, zsidót bújtató, tusz..." Barkász rászólt a mellette álló Tóth Mihályra: „Számold őket: negyvennyolcnak kell lennie... Egy sem hiányozhat..." És Barkász az előtte elvonulók egyikét-másikát meglökte, arcul ütötte, és szakadatlanul ömlött belőle a durva szavak sokasága. „Ma éjjel megfürödtök, bitangok!" – harsogta. „Leúsztok a Dunán a nagy fene Fekete-tengerbe, ha

ugyan közben a halak fel nem falják undok dögötöket!" Időnként megveregette az Etwas vállát, és elismerő hangon szólt hozzá: „Látom, jócskán megkapta itt a porcióját mindenki. Nagyon helyes! Gratulálok!" És odaszólt Klimának: „Ez a testvér kitüntetést érdemel. Fel kell terjeszteni." Klima boldogan vállalta. Végre én kerültem Barkász elé. Ő ekkor megint nagyot ordított: „No, szarzsák, hát te ki vagy?" Klima felelt a kérdésre: „Ez az alak a legjobb fogásunk. Tudjuk róla, hogy a debreceni úgynevezett kormány vigéce. Holnapra terveztük *totális* vallatását." Barkász rávágta: „Ez most már a Számonkérő Szék feladata!" Barkász ekkor nagy erővel arculvert. „Megcsíptünk jómadár! Gondunk lesz rád a Naphegyen!" Belém markolt, felrántott a padlóról és kirúgott a folyosóra. „Kifelé! – tajtékzott. – Le a kapuhoz!"

Mondanom sem kell, ahogy bírtam, szedegettem a lábaimat. Lefelé vezetett a lépcső, én mégis úgy éreztem: fölfelé megyek, föl a csillagos egekbe, a szabadságba. Másodszor születtem meg. Mámorossá tett a pillanat. Tóth Mihály a ház előtt négyes sorokba állított bennünket, miközben Barkászhoz hasonlóan ordított. „Indulás! Gyerünk! Gyerünk!" – sürgetett bennünket. „Futólépés!" Azt hallottam, hogy Barkász odaveti Klimának: „Minden rendben van, testvér, további jó munkát!" Aztán ő is csatlakozott a menethez. Visszhangzott a Kassai utca a fenyegetésétől: „Aki kiáll a sorból, golyót kap! Futás! Futás!"

Futni? Boldogan. De nem ment. Vánszorogtunk valamennyien. Etwas kínzásai lecsapolták életerőnket. Két ember kidőlt a sorból, de a partizánok felkapták őket, beléjük karoltak, senkit sem engedtek lemaradni. Mellettem egy idős férfi bukdácsolt a sötét Árpád úton. Megmarkolta kabátom szövetét és elhaló hangon könyörgött: „Lőjenek már agyon... Lőjenek agyon." Szántam a szerencsétlent, közel hajoltam hozzá és azt mondtam neki: „Ne féljen, megmenekülünk." Fel-

jajdult az öreg: „De hiszen a Dunához hajtanak bennünket!"

Valóban a Duna felé mentünk. De amikor a Kemény Gusztáv utcához értünk, hátat fordítottunk az Árpád útnak. Nagy volt a köd, a sötétség, de mindenki észrevette az irányváltoztatást. Csillapodott a rohanás is, mert Barkász meggyőződött róla, hogy a nyilasok nem követnek bennünket. A piacon megálltunk. Tóth Mihály megváltozott, emberséges hangon szólt hozzánk: „Mindenki fújja ki magát. Senki se féljen." Barkász a másik oldalon szólalt meg: „Türelem, emberek! Hamarosan biztos helyen lesznek!" Némi pihenő után átvágtunk a piacon, visszafelé, a Jókai utcába. És amikor megnyílt előttünk a Szántó-féle bútorgyár kapuja, úgy éreztem – megérkeztem a mennyországba...

Hamarosan ugyanezt érezték a megszabadított foglyok valamennyien Hajdú Andrással együtt. Földes László világosította fel Klima foglyait, mi történt velük és hová kerültek:

– Érezzék magukat otthon és biztonságban. Önök valamennyien szabadok. Mi az új, demokratikus Magyarország katonái vagyunk, és sokan közülünk kommunisták. Már csak igen rövid idő kérdése és Újpest felszabadul. Hálával nem nekünk tartoznak, hanem annak a nagy történelmi erőnek, amely kiveri országunkból a fasisztákat. El ne feledjék: a szabadságot önök is, mi is a Vörös Hadseregnek köszönhetjük. Ezt a tényt mindörökre írják be emlékezetük legtisztább lapjára.

A halálból az életbe visszatérő emberek különféleképpen reagáltak megszabadulásukra. Volt, aki kezet akart csókolni Földesnek és Barkásznak. Mások hangosan felzokogtak. Ismét mások egymást és a fegyveres partizánokat ölelgették. Eluralkodott rajtuk a szertelen öröm, és valamennyien összeszedték magukat. Ebben az órában még a legsúlyosabban megkín-

zottak se gondoltak testi nyomorúságukra. Csodatévő ereje van az örömnek, és nincs mámorítóbb ital a szabadságnál.

Fedél alá kerültek, meleg helyiségbe, és hamarosan egy csajka híg gulyáslevest kaptak valamennyien Kálmán József, a szakács figyelmeztette őket: lassan egyenek, nyugodtan, és akinek gyenge a gyomra, az inkább csak kóstolgassa az ételt. De az előrelátó figyelmeztetés ellenére néhányan mégis rosszul lettek. Túlságosan sokáig koplaltatták őket a nyilasok, még nem bírta a gyomruk a hirtelen megterhelést.

Mialatt Dávid János és Frommberger Tibor az utolsó simításokat végezte az Apolló-ház nyilasainak szánt bombákon, Földes László, Lakatos Béla és Kovács Gyula meghallgatták néhány kiszabadított fogoly elbeszélését sorsukról. Mindenekelőtt Hajdú beszélt. Szépítgetés nélkül adta elő kálváriáját. Naturalista részletességgel ismertetett mindent, ami vele történt. Földes és társai lobogó indulattal hallgatták. De valamennyi partizán átélte Hajdú gyötrelmeit. Újra bebizonyosodott, hogy személyes ellenségének érzi a katona a vele szemben állókat, ha megbizonyosodik embertelenségükről. Az ilyen katona elszántabban és sikeresebben harcol.

Néhány vallomás különösen megrázta a partizánokat. Egy összetört, harmincas asszony vigasztalanul zokogott. Eleinte összefüggéstelenül beszélt, de aztán valamelyest összeszedte magát és elmondta, mi történt vele:

– Amikor fel kellett varrnom a sárga csillagot, tudtam, mi készül. Szomszédnőm, egy áldott jó asszony, azt tanácsolta, adjam oda mindhárom kicsimet a klarisszáknak. Hallgattam rá, és a kisfiamat meg a két kislányomat beadtam a Clarisseumba. Ott megígérték, hogy védelmükbe veszik gyerekeimet, legyek nyugodt. Engem aztán a szomszédnőm bújtatott. Reménykedtem, hiszen a klarisszák valamennyi gondozottjukat – harminc-negyven apróságot – fölvitték a

Svábhegyre az *Isteni Megváltó Szeretett Leányai* elnevezésű zárdába. Csakhogy a bestiális Klima megneszelte ezt és Vízvárival meg több más nyilas gyilkossal fölment a gyerekekért a hegyre. Erőszakkal elvették őket gondozóiktól, lehozták az Apolló-házba, ahol egy darabig kínozták őket. Amikor aztán beteltek szadista kéjelgésükkel, kivitték valamennyit a Duna partjára és egytől-egyig végeztek velük... Amikor hírét vettem e borzalomnak, eszemet veszítve az Apolló-házba rohantam, hogy elharapjam Klima torkát... Nincs lelkierőm elmondani a többit...

Fabók István kisiparos:

– Rabolni akartak nálam. Tiltakoztam. Erre elhurcoltak. Naponta levittek a pincébe, ott kínoztak. Talán sohasem leszek egészséges többé. Feleségem van és kisfiam. Csak miattuk van még erőm élni. Meg azért, hogy valamiképpen megfizethessek nekik. Mert fizetni kell...

Schell Gyula vallomása:

– Engem január 7-én fogtak el, és a feleségemmel együtt az Apolló-házba kényszerítettek. Bujkáló zsidók névsorát követelték tőlünk, és mert ilyesmiről nem tudtunk, vallattak. Velem mocskot etettek. Feleségemet a szemem láttára levetkőztették anyaszűz meztelenre. Négykézláb kellett állnia, s egy nyilas a hátára ült. Lovagolt rajta, közben szíjjal verte. Nem vagyok hős, és a feleségem sem az. Mindent bevallottunk volna a kínzások hatására, de nem volt mit bevallanunk. Mi most már nemcsak a hóhéraink felelősségre vonását követeljük, hanem a feljelentőnkét is. Az ő gyalázata sem kisebb...

Galambos Dezső vasesztergályos:

– Engem január 6-án fogtak el mint katonaszökevényt. Vízvári Jenő, az Etwas *vallatott*. Valami újpesti területi bizottság tagjának hitt. Több fogamat kiverte, leszaggatta a ruhámat, és képtelen vagyok elmondani, mi mindent csinált velem, mi mindenre

kényszerített... Sohasem hittem volna, hogy emberi lények oly mérhetetlen aljasságokra képesek...

Tuhárszky István tímárt november vége óta tartották fogva. Őt Vízvári Jenő, Harinek István és Mártonfi József kínozta.

– Engem azzal gyanúsítottak, hogy kézigránátot dobtam a Pokol-csárda falához, amikor odabenn nyilas gyűlést tartottak. Bárcsak megtettem volna. Sajnos – feljelentésre –, olyasmiért gyötörtek, amit nem követtem el. Fabunkóval vertek. Azt hittem, összetörik minden csontomat. *Igazoltattak is* – a maguk módján. És mert nem találtak zsidónak és bizonyítékuk sem volt ellenem – elengedtek. De néhány nap múlva megint elfogtak az Ott Ottóné-féle vendéglőben többedmagammal. Azt mondták, lázítottam ellenük. Most aztán torkig vagyok undorral, gyűlölettel, és felteszem magamnak a kérdést – lesz-e még épérzésű ember belőlem valaha?

Sümeghi Miklósné:

– Engem december 3-án hallgatott ki először Klima. Azt mondta, feljelentést kapott ellenem, hogy zsidókat rejtegetek. De hol? – kérdeztem tőle. Ekkor azt követelte, mondjam meg, hová dugtam a zsidóktól kapott rengeteg aranyat. Aranyat? Azok a zsidók, akiket én ismertem, egytől egyig kis keresetű munkásemberek voltak. Honnét lett volna aranyuk? Ők, éppúgy dolgoztak a textilgyárban mint én és mások. De hiába mondtam nekik, hogy az aranyat másutt keressék – rettenetesen bántak velem... Elmondani sem tudom – *milyen* rettenetesen... Naponta levittek a sötét pincébe. Egy alkalommal ott láttam halálraváltan Földi ékszerészt. Őt kéjesen kínozták, eltörték a gerincét. Mindent elvittek az üzletéből és a lakásából, de keveselték a zsákmányt. Ezeknek a nyomorultaknak az arany az istenük. Klima utasítására Vízvári, Trib és Bégény minden egyes ütését azzal mérte rám: „Hol az arany? Ide az aranyat! Aranyat vagy megdöglesz! Aranyat! Aranyat!"

Szentmihályi József igazgató:

– December 5-én kerültem a kezükbe. Azzal vádoltak, hogy zsidókat és kommunistákat bújtatok, és jutalmul hatalmas értékű aranyat, ezüstöt, drágaköveket kaptam tőlük. Klima személyesen is ütlegelt. Klima őrjöng az aranyért. Eperjesi, Martonfi és Etwas bekötötték a számat, hogy ne tudjak üvölteni a fájdalomtól és mert kínomban szidalmaztam őket. Sokat olvastam a spanyol inkvizítorokról, de ezek felülmúlták őket.

– Volt bátorsága szidalmazni őket? – kérdezte Kovács.

– Bátorság? Dehogy! Végső elkeseredésem hajtott, a gyűlölettől és a kínoktól félig őrülten ordítoztam. Mindegy volt akkor már nekem minden. Különösen Vízvári Jenőre haragudtam. Ismertem őt még az Ipartestületből. A jobb asztalosmesterek közé tartozott. Mindenki sánta Lucifernek csúfolta, mert egy kicsit sántított. Gépkocsit is vezetett. Klima a bizalmába fogadta. Azt beszélték róla, hogy olyan iszonyatos ereje van, hogy az öklével képes beverni a szöget a deszkába. Azok a nők, akiket ő ütlegelt, mindig elájultak.

– Ismerte a nyilasok városi vezetőit? – kérdezte Földes. – Ágoston Istvánt, Hornyák Ferencet, Szabó Lászlót, Boda Józsefet? Látta őket az Apolló-házban?

– Ágostont egyszer sem. Róla olyasmit hallottam, hogy a Városi Színházban széttépte a bomba. De a többiek sem tartottak jó kapcsolatot Klimával. Azt hiszem, irigykedtek rá. Klima gyors karriert csinált, ráadásul nem osztotta meg velük a zsákmányát, pedig az aranyat mindegyik nyilas vezető hajkurászta. Való igaz, csak az arany érdekelte őket, a papírpénz kevésbé vagy alig. Megtörtént, hogy klozetpapirosnak használták a bankjegyeket. Volt pénzük bőven, hiszen az olyan gyárosok, mint Bánkuti Ferenc, Erdélyi Imre és Kráger-Kraus Erich – mindig dugott nekik...

– A sajátjukból?

– Hát igen... Valószínűleg nemcsak a sajátjukból... Sok újpesti gyáros, iparos, kereskedő restellt nyíltan komázni a nyilasokkal, de azért szívesen a zsebükbe nyúltak... És mindig akadt olyan társuk, aki a *báreszgeldet* diszkréten összeszedte és továbbította...

Vámos, a hetvenéves köszörűs sírdogált:

– Mindennap ennem kellett a piszkukból... És amikor ma este megindultak velem az Árpád úton a Duna felé, azt hittem, elérkezett megváltásom órája. Te jó isten, micsoda élet volt az én életem! Első világháború, őszirózsás forradalom, proletárdiktatúra, ellenforradalom... Gazdasági világválság, munka nélküli korszak, Róbert bácsi konyhája... Második világháború, az ember teljes elaljasodása, vér és vér... Érdemes volt élni?... Ma este az utolsó megpróbáltatás akkor ért, amikor bekanyarodtunk a Kemény Gusztáv utcába. Azt hittem, visszavisznek. Kocsonyává fagyott a vérem: inkább meghalni, gyorsan, mennél hamarább. Beleőrültem volna, ha újra kellett volna azt a sok gyalázatosságot végigszenvednem... Óh, csak sújtana le rájuk az igazságos isten büntető keze!

Bán Tibor, aki végighallgatta az öreget, megcirógatta az arcát és azt mondta neki:

– Jó apám, az igazságos isten büntető keze ma este mi leszünk... Mégpedig igen hamar...

Földes megkérdezte a megmentett emberektől, melyikük akar hazamenni, melyiküknek kínálkozik biztos búvóhelye, ahol kivárhatja a végleges fölszabadulást? Figyelmeztette azonban őket a kijárási tilalomra. Sötétek az utcák, járőrbe ütközhetnek, veszedelmek leskelődnek rájuk. Egy sem akadt, aki elkívánkozott megmentőiktől. Valamennyi partizánt meghatotta ez a bizalom és ragaszkodás. Ezután a parancsnokság – Földes, Kovács, Lakatos – úgy látta jónak, ha az idősebbeknek és a betegeknek a Munkásotthon-

ban rendeznek be szállást, a fiatalokat pedig befogadják fegyveres partizánnak.

Ezalatt Dávid és Frommberger végleg elkészítették a bombákat a Víztoronyból elhozott robbanóanyagból. Földes úgy határozott, hogy a bombákat Faludi György, Bán Tibor és a szakértő Dávid János viszi be a nyilas házba. Ezt a kis robbantó különítményt Földes korábban ugyanígy képzelte el. Magát a robbantást Dávid János vállalta, de azért többször és alaposan elmagyarázta a szerkezetek működését. Ezt követőn Kormos tereprajza alapján megbeszélték, hová helyezik el az egymáshoz kötött bombákat, amelyek robbanóerejét Dávid igen magasra becsülte. Végül Földes foglalta össze a tennivalókat:

– Faludi és Bán, jól értsétek meg, mihelyt Dávid meggyújtotta a gyújtózsinórt, igyekezzetek kifelé az épületből. Persze, minden azon múlik, sikerül-e kísérő nélkül feljutni az emeletre. Ha nem, akkor a kísérőt közben *közömbösíteni* kell. Kifelé menet még egy buktató lehetséges: a két kapuőr magatartása. Mindhárman pisztollyal mentek, tehát biztosíthatjátok magatoknak a szabad utat. Faludi aztán fusson át az Árpád úton a József utca felé, Dávid és Bán pedig a Tavasz utca irányába iparkodjék. A jelszó – erre az alkalomra külön – „Szeged" lesz. Ebben az akcióban összesen negyvenhárman veszünk részt: Faludi, Bán és Dávid robbant. Négy csoportba osztom a további negyvenet. Én vezetem az egyiket, Lakatos Béla a másikat, Kovács Gyula a harmadikat és Barkász Zoltán a negyediket. Lakatos és Barkász csoportja – egy-egy golyószóróval - a Tavasz utca és a Kassai utca sarkán foglal tüzelőállást, Kovács és én a Kassai utca és a József utca felől zárjuk le az Árpád utat. Ezeknek az elhelyezkedéseknek az a céljuk, hogy miután magunk közé engedtük menekülő társainkat, az esetleges üldözőket tűzzel visszatartsuk. Az akció befejeztével mindenki iparkodjék vissza bázishelyünkre. Mindenki megértett mindent?

– Meg – hangzott kórusban a felelet.
– Akinek valami kételye van, adja elő.
– Nincs.
– Akkor rajta! Népítéletet hajtunk végre!

Azt, ami ezt követően történt az Apolló-házban, Faludi György később így jelentette Földes Lászlónak:

– Mennél nagyobb zajt csapva közelítettük meg a nyilas ház bejáratát. Jól odaverdestük a bakancsunkat, amivel azt akartuk jelezni, hogy barátok közelednek. Ez jó fogás volt, mert az egyik nyilas kapuőr az utcán tartózkodott és hamar észrevett bennünket. A jelszó és jelhang kicserélése után gyanútlanul a bejárathoz engedett. Ott Barkász tapasztalatával ellenkezőn, további három őr tartózkodott. Eszerint Klima mintha megérzett volna valamit, erősebben biztosította a kaput. Az őrparancsnoknak szabályosan igazoltuk magunkat, mint a helyi kiska tagjai, akik az Istvántelki részről jövünk. Belőlük dőlt a kisüsti szaga, eléggé virágos volt a hangulatuk, ami még virágosabb lett, amikor megmondtuk nekik, mi van a csomagunkban. „Arany Klima testvérnek. Egy Pest felé lopakodó nercbundás nőtől és férfi kísérőjétől koboztuk el – magyaráztuk nekik. – Először a kapitányságra vittük, de onnét Babó kapitány ide küldött bennünket, Klima testvérhez, mivelhogy ő nem merte vállalni a felelősséget a hatalmas értékért." Élénken helyeselték becsületességünket és az őrparancsnok kijelölte azt a nyilast, aki felkísér bennünket Klimához. Ez ugyan nem volt ínyünkre, de Bán nyomban rám kacsintott. Kezünkre játszott az is, hogy a nyilasok igen pontosan betartották az elsötétítés előírásait, vagyis erősen tompított fényű, kék papirossal körülvett egy-egy lámpa égett a lépcsőházban. Égett? Csak éppen jelezték a lépcsőket. Nekünk nagyon megfelelt ez a jótékony homály, és Bán Tibornak is, aki alaposan fejbelódintotta kísérőnket, mihelyt balra elkanyarodtunk a kapuőrök szeme elől. Bán ott is maradt a dög

mellett – lőni nem mertünk –, Dávid meg én felrohantunk a felső pihenőre. Furcsa bűzt éreztem. Olyasmit, amiben a fertőtlenítőszernek, a világítógáznak és a csatornaszagnak keverékét éreztem. Máskor bizonyára észre se vettem volna ezt az orrfacsaró bűzt, de abban az idegállapotomban – úgy látszik – minden hatott rám. Szóval odaértünk a kijelölt helyre, a folyosó és a lépcsőház szögletéhez. Dávid igen gyorsan elhelyezte a csomagot, meggyújtotta a zsinórt, és máris iparkodtunk vissza. Odaértünk Bánhoz, aki a rend kedvéért még egyet odasózott az eszméletlen nyilasnak, aztán – hidegvért erőltetve magunkra – iparkodtunk a kapu felé. „De hamar megjártátok?" – nézett ránk az őrparancsnok. „Igen, mondtam én, a kísérőnk vitte be Klima testvérhez a csomagot." Bevette a marha ezt a dumát. De azért akadékoskodott: „No, várjatok csak egy kicsit – mondta –, felírom a neveteket." Röhögött: „Mert nektek kitüntetés jár." Nem folytathatta, mert mindhárman lőttünk. Leterítettük őket, csak a külső emberüket nem, aki éppen akkor eltűnt a szemünk elől. Keresgélésre azonban már nem volt időnk, mert a bomba robbant – sokkal előbb, mint számítottuk.*

A továbbiakat később rekonstruálták.

Bonyodalom támadt, mégpedig végzetes. Az idő előtti óriási erejű robbanás megrázta az egész környéket. Meglódult a levegő, mint a tenger vize, amikor óriási meteor zuhan belé. Faludi és két társa úgy érezte, mintha megingott volna lábuk alatt a talaj. Most már az ösztönüknek engedelmeskedve iparkodtak mennél gyorsabban eltűnni a környékről. A külső őr pedig, nyilván vak riadalmában, összevissza lövöldözött a géppisztolyával. Faludi, a parancsnak megfelelően a József utca felé futott. Dávid a Tavasz utca irányába. Bánnak őt kellett volna követnie. Futtában

* Későbbi hivatalos adatok szerint 28 fasiszta maradt a romok alatt.

azonban elvágódott és amikor feltápászkodott, a paranccsal ellentétben ő is az Árpád út irányába rohant. Miután Faludi megérkezett a partizánok közé, ezek a koromsötétben Bánt üldözőnek vélték. Bán ráadásul a jelszót sem kiáltotta és a felszólításra sem felelt. Elhangzott a végzetes lövés, és Bán a kövezetre rogyott. Csak akkor kiáltott:

– Én vagyok! Bán! Ne lőjetek!

Késő. Úgy akarta a végzet, hogy a derék fiút a saját bajtársai sebezzék halálra. Név szerint ki? Több lövés hangzott el egyszerre, nem lehetett megállapítani. Persze abban a pillanatban, amikor felismerték Bán hangját, odarohantak hozzá, fölemelték és teljes erejükből futottak vele a Jókai utcába. Földes egyidejűleg elküldte Igicz Lászlót és Gergely Ivánt, a két gyors lábú partizánt – doktor Lenhardhoz.

Percek alatt megérkeztek Bánnal a bázishelyre. Lefektették. Verejtékezett. Összeszorította a száját, időnként csikorgatta a fogát. Karóczkai Sándor, aki mindenhez értett, óvatosan mégis gyorsan kifejtette Bánt az egyenruhájából. Valamennyien elborzadtak, amikor meglátták a szörnyű sebet és a rengeteg vért.

– Tartsd magad – biztatta Földes. – Rögtön elküldtem az orvosért. Hamarosan itt kell lennie.

Bán kínlódva préselte ki fogai közül a szavakat:

– Elárulhat benneteket az orvos... Lőjetek agyon... Ne kínlódjatok velem...

Bán nem szólalt meg többé. Lakatos Béla, a fiatal parancsnokhelyettes, alig tudta visszatartani a könnyeit. Sokszor megfigyelte Bán Tibort. Nagyszerű katonának tartotta, és tiszta szívű embernek. Elképzelte őt, mint az új magyar hadsereg tisztjét, mert annak szánta. Okos volt, bátor volt, szófukar, minden cselekedetét megfontoló. Reá igazán érvényesnek tartotta a lenini forradalmárok nézetét: A hősök harcban születnek, harcban nőnek naggyá és a harcból merítik erejüket. Micsoda balszerencse az ilyen élet korai pusztulása! Bán Tibor embersége felcsillant még élete

utolsó perceiben is – nem önmagával törődött, a bajtársait féltette. „Milyen különös – gondolta Lakatos –, mennél értékesebb egy élet, a gazdája annál kevésbé óvja." Lakatos egy életre megjegyezte a tanulságot: „Minden gyávaság silány emberre vall. . ."

Doktor Lenhard valóban gyorsan megérkezett. Igicz László és Gergely Iván kérésére azonnal felkapta orvosi táskáját és rohant. Derekasan viselkedett. Többet adott, mint amennyire orvosi esküje kötelezte. De amint meglátta Bán Tibor sebét, tehetetlenül széttárta a karját:

– Azonnal a kórházba kell vinni!

Kovács Gyula számított erre, gondoskodott a hordágyról. Karóczkai és Faludi ráemelték az elnehezülő testet. Lakatos pedig halkan megkérdezte az orvost:

– Megmarad?

– Talán. Ha azonnal a műtőasztalra kerül.

Megnézte az óráját:

– Legalább tíz perc, mire innét a Károlyi kórházba érnek vele. Sőt, talán több. De ha az Árpád úti kórházba viszik, oda öt perc alatt megérkezhetnek. Persze, jobb lenne a Károlyi kórház. Csak vigyék gyorsan. Rázni nem szabad. Sajnos, nagyon sok vért veszített.

Négyen vitték a hordágyat. Lenhard figyelmeztette őket:

– Jól hangolják egybe a lépteiket.

És hozzátette:

– Elkísérem magukat.

Az Árpád úti kórházba mentek. Onnét már elvitték a szállítható német és magyar sebesülteket. Se gyógyszer, se műszerek. Lenhard doktor izgatottan futkosott ide-oda. Bán Tibor nagy sokára mégis a műtőbe került. Mindvégig eszméleten volt. Szívet tépő pillantással búcsúzott a társaitól. Igen halkan azt mondta:

– Szerettem volna megérni a győzelem napját. . .

Valamennyi partizán félt – Bán Tibor életéért. Is-

mét az történt, ami a rohanó események sodrában történni szokott: az egyes ember igazi értéke csak pusztulásakor tudatosul a társaiban. Addig magától értetődőnek tartják mindazt, amit értük tett. De a holtra tekintve – a pillanatnyi, hatalmas belső csendben – rádöbbennek, mit jelképezett az élet mezsgyéjén átlépett harcostársuk. És nem szégyellték előtörő könnyeiket...

Hajnalodott...

Felvirradt az ezerszer megálmodott nap. Az a bizonyos, amelyről a különböző munkásnemzedékek oly sokat álmodoztak. Erről a hajnalról énekeltek dalokat; ezt a virradatot foglalták zengő sorokba a munkásköltők; ennek reménye tartotta a lelket a fekete listára tett munkásban; és az osztályharc mártírjai ennek fényét látták felvillanni, amikor kendőt kötöttek szemükre a hóhérok... Ők valamennyien sejtették, remélték, tudták, hogy megérkezik egyszer ez a varázslatos hajnal...

1945. január 10.

Andrásfiné lelkendezve hozta reggel a hírt:

– Jönnek a szovjet katonák! Itt vannak! Nincs már Újpesten se német, se nyilas fegyveres. Eltűntek, megfutamodtak, és a mieink elárasztják az utcákat. Özönlenek végig befelé a Váci úton, a Megyeri úton, a Baross utcán, az Attila utcán. Győztünk!

Félelmetesen nagyszerű látvány az, amikor egy hatalmas folyó hirtelen áttöri a gátat. Ilyen folyó volt az újpesti fegyveres ellenállók fékezhetetlen öröme. Újjongtak, kiáltoztak, összeölelkeztek. Mindenki beszélt, mindenki mondott valamit, és senki sem hallgatta végig a másikat – és mégis tökéletesen megértették egymást. Mindenki mondani akart valami különlegeset, de csak egyes szavak peregtek le az ajkakról, félbemaradt mondatok, amiknél befejezettebbek ritkán születnek egy-egy ember megpróbáltatásokkal teli életében: „Győztünk! Szabadok vagyunk! Élünk!"

Az ÚTB azonnal egybeült. Elhatározták, hogy lefoglalják az Árpád úton a Kör-kávéház valamennyi helyiségét, és ott – most már legálisan – megkezdi munkáját a kommunista párt helyi szervezete. A város lakóinak zöme még a bunkerekben lapult és rettegett előmerészkedni a napfénybe, – de az újpesti kommunisták már megkezdték építőmunkájukat. Egyelőre még tűzfüggöny választotta el Újpestet Angyalföldtől, és ezt a pesti belső városrészektől, de a kommunisták nem vártak utasításokat: tudták, mit kell tenniük szeretett városukért. Egyetlen óra leforgása alatt több száz ember jelentkezett a pártnál munkára. Mindenki feladatot kért és kapott. Az ÚTB küldöttsége jelentkezett a szovjet parancsnoknál, köszönetet mondott a lakosság nevében, és megígérte a rendet, fegyelmet. Agitátorai pedig elözönlötték a várost, és bekiáltottak minden bunkerbe:

– Emberek, szabadok vagyunk! Ki a napfényre! Kezdődik az élet!

Bán Tibort kora délután temették.

Hideg januári szél rázta a fagyos gallyakat. Távol, a havas budai hegyek fölött felszakadoztak a felhők, s üde, kékespiros színek ragyogtak elő mögülük. A temető örökzöld tuja-bokrairól alápergett a zúzmara. Délről, messziről, a Hajógyáron túli részek felől szünet nélkül áramlott az ismert morajlás. Még bármelyik pillanatban bomba hullhatott volna a magasból – de csodálatosképpen a háborútól senki sem félt már. Eszükbe sem jutott, hogy gránát csapódhat közéjük, hogy találat érheti őket. Teljes bizonyossággal úgy érezték: a háború ezer kilométerre távozott tőlük, történelemmé vált, és elvitte magával azt a korhadt régi világot, amelyben úgy éltek a Horthy–Bethlen–Gömbös típusú politikusok, a Weiss Manfréd–Chorin–Wolfner típusú tőkések és a herceg Esterházy arculatú nagybirtokosok, mint a dögben a

kukacok. Mindenki a saját idegein érezte átcsapódni az idő hullámait...

Egyszerű vörös zászlók lobogtak a sír körül. A szovjet városparancsnok lövészeket rendelt ki Bán Tibor végtisztességére. Felcsuti László elszavalta Petőfi költeményét: „Egy gondolat bánt engemet..." Azután Földes László beszélt:

– Igaz bajtársat temetünk. Harcban esett el, városunkért adta az életét – és az új Magyarországért. Nevét és dicsőségét utcanév hirdeti majd Újpesten. Emlékezzünk rá és tetteire. És emlékezzünk mindazokra, akik mindmáig az életüket adták szabadságunkért. Ki tudná felsorolni a nevüket mindazoknak – légiónyin voltak –, akik nem akartak rabságban élni. Tettekkel vagyunk adósaik: lássunk a romok eltakarításához! Vért és életet áldozni a szabadságért, ez forradalmi tett! Munkával konszolidálni az elnyert szabadságot – ez a forradalmi tett folytatása. Ennek az igazságnak ismeretében kell ezentúl élnünk és cselekednünk. Bán Tibor: barátunk, bajtársunk, elvtársunk, soha el nem feledünk. Nyugodj békében...

Dübörögtek a koporsóra hulló rögök, a szovjet lövészek díszsortüzet adtak. Fehér, dunai sirályok röpködtek a magasban, mint a felszabadult gondolat.

Sötétedett amikorra a partizánok visszatértek szálláshelyükre. Ott elhangzott számukra az utolsó napiparancs. Földes László szólt – nem meghatottság nélkül – mégis egyszerűen, nyugodt hangon:

– Partizánok! Bajtársak! Elvtársak! Első szavunkkal üdvözöljük felszabadítóinkat, a szovjet haderő katonáit és velük együtt az egész szovjet népet. Senki más ország antifasiszta tetteit nem kicsinyítjük azzal, ha kimondjuk: a szovjet katona internacionalista helytállása nélkül ezt a napot aligha érhettük volna meg. Tettünk egyet-mást szeretett városunkért, de mindaz, amit véghezvittünk, kizárólag a szovjet haderő közelsége miatt vált lehetségessé. És gondoljunk arra, hogy a hatalmas Szovjetunió segítsége nélkül to-

vábbra sem boldogulnánk. Mindent elveszíthetünk, ha erről megfeledkezünk. Partizánok, bajtársak, elvtársak – ez az utolsó napiparancs, amelyet hallotok, mert fegyveres alakulatunk most feloszlik. De ebben az órában gondoljunk azokra az elvtársainkra és barátainkra is, akik a mi civilgárdánk és robbantó csoportjaink soraiban tettek ki magukért. Minden tekintetben méltó társaink voltak ők. Őrizzük meg halottaink emlékét, mindenkor legyünk oly hűségesek az igaz ügyhöz, mint amilyenek ők voltak. Tartsunk össze, legyen gondunk egymásra, maradjon ez törvény a számunkra. Felszabadultunk. De ez újabb harcok kezdete, és nem könnyebb. Győzni: ez a küzdelem első felének befejezése. Biztosítani a győzelmet: ez a küzdelem folytatása fegyelemmel, párt iránti hűséggel, szorgos munkával. Éljen a világ népeinek antifasiszta frontja! Éljen a Szovjet Hadsereg! Éljen a Párt! Virágozzék a szeretett haza, boldoguljon szeretett városunk!

Újpest antifasiszta ellenállói – katonák és civilek – letették a fegyvert és kezükbe vették a szerszámot. Kézen fogták az embereket, és kivezették őket a napfényre. Bármerre néztek, súlyos feladatok meredtek rájuk: az éhezők kenyeret, a betegek gyógyszert, a ruhátlanok ruhát, a hajléktalanok lakást kértek. Torkon kellett ragadniuk a járványt, el kellett temetniük a halottakat, és életet kellett önteniük azokba a csüggedőkbe, akik azt mondták: még harminc év múlva is romország lesz szegény Magyarország . . .

Harminc év telt el azóta – mindössze egy fél emberöltő – és az 1944–1945-ös „szegény Magyarország" nincs többé. Az a *másik Magyarország* lépett a helyébe, amely újabb megpróbáltatásokon is diadalmaskodva óriási léptekkel halad előre a társadalmi fejlődés útján. Széchenyi Lánchídján a feudalizmusból a kapitalizmusba vonult át a magyar nép. Az újjáépített Lánchídon a kapitalizmusból a szocializmusba. Újpest egykori antifasiszta ellenállói közül azok, akik még élnek,

ismét egybegyűltek 1975 januárjában, városuk felszabadulása napján. Fejüket behavazta az idő, barázdákat vésett arcukra az új küzdelmek hosszú sora, de megállapíthatták: nekik volt igazuk. Küzülük a legtöbb magas politikai, katonai, tudományos, diplomáciai és gazdasági vezető pozícióba emelkedett. Tehetségükkel, szorgalmukkal és a szocializmusba vetett hitük nagy erejével az egész magyar népet szolgálták mindig. Sok már a halottjuk – az Idő kaszál –, de erkölcsi halottjuk alig akad, ennyi salakja még az aranynak is van. És ha ma visszatérnek Újpestre, azt látják ott, ami az egész országra jellemző: építkeznek. Házak épülnek, gyárak, kutatóintézetek, orvosi rendelők, bölcsődék, iskolák, utak, csatornák, virágzó parkok. És ami még ennél is fontosabb, mert a jövő záloga: tömegméretekben épül az új emberi lélek is . . .

Tartalom

Első rész

1944. március 19-től október 15-ig / 9

Második rész

1944. október 15-től december 20-ig / 93

Harmadik rész

Az utolsó húsz nap / 208

A kiadásért felel a Kossuth Könyvkiadó igazgatója
Szerkesztette Hargitai György
A borító és a kötésterv Pap Klára munkája
Műszaki vezető Szécsi Andor
Műszaki szerkesztő Sebestyén Gyula
A szedést 1974. IX. 16-án kezdték meg
Megjelent 1975. III. 20-án, 20 000 példányban
Terjedelme 17,6 (A/5) ív

74.3176 Athenaeum Nyomda, Budapest — Íves magasnyomás
Felelős vezető: Soproni Béla vezérigazgató

3012-20.

MAGYAR SZOCIALISTA MUNKÁSPÁRT
Vezetősége

Földes Mihály:

Viradat a vár s peremen

3. r. sz. Könyvkártya
ÁKV Könyvtárellátó
Közl. Ny.

Ára: 6 fillér

3012-20.

MAGYAR SZOCIALISTA MUNKÁSPÁRT
Vezetősége

Kik voltak azok az emberek, akik 1944. december 29-én megakadályozták, hogy az újpesti Víztorony a levegőbe repüljön? Kik voltak azok a fegyveresek, akik az Apolló-házból kiszabadítottak negyvennyolc halálraítéltet? Kik voltak azok, akik az árpádsávos gyilkosok újpesti székházát felrobbantották?

Ezekre a kérdésekre kapunk választ Földes Mihály krónikájából, aki a német megszállás napjától a felszabadulásig tartó időszak szívós és áldozatkész harcairól, a civil és fegyveres partizáncsoport hőseiről dokumentumok alapján írta meg könyvét.

22,— Ft